

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

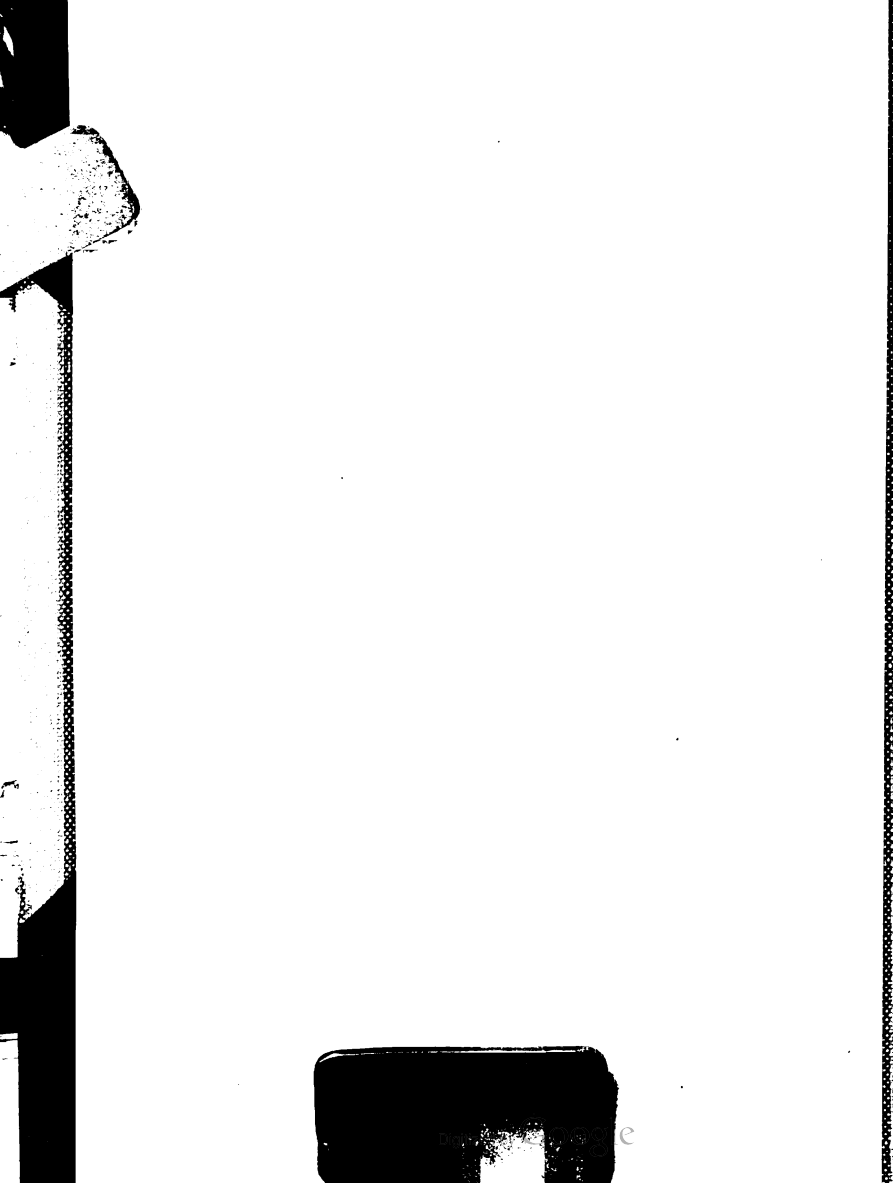
This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

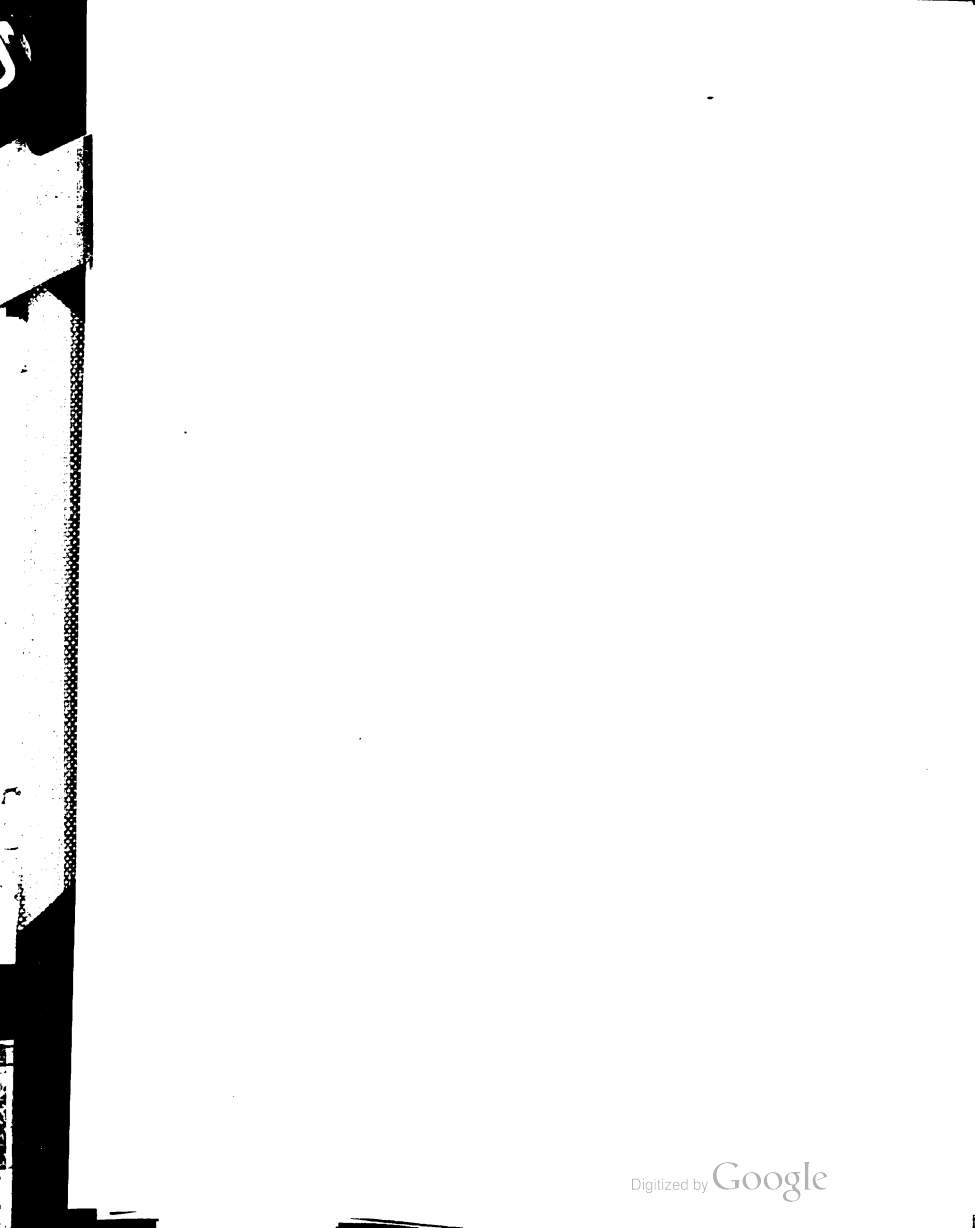
<https://books.google.com>

l: 396

877.1.15

3
p. 396

JOHANNIS JACOBI
A' RYSSEL,
DE
J U R E
NATURÆ
ET
GENTIUM
LIBRI DUO.

LIPSIAE

Apud REINHARD WÆCHTLER.
Typis CHRISTOPH. BALTHAS. LAMPII

Anno M. DC. LXXIX.

97

VIRO
ILLUSTRISSIMO
ET
EXCELLENTISSIMO
DOMINO
FRANCISCO

A
MEINDERS.

Serenissimi & Potentissimi

ELECTORIS

Brandenburgici

Primo Status Ministro

Ut &

Consiliario à rebus bellicis

Intimo

MOECENATI SUO
MAXIMO.

ILLUSTRISSIME
ET
EXCELLENTISSIME
DOMINE,
MOECENAS MAXIME.

Audaciam sane præbet
liber, qui sub nomi-
ne meo TE, VIR ILLU-
STRISSIME, aggredi-
tur, à nulla quippe ductus
firma ratione, quæ ad fa-
ctum istud excusandum ar-
cessenda sit. Respexi ta-
men

7
men ad morem hominum
ex antiquo quodam popu-
lo, quorum juventus, post-
quam certum annum atti-
gisset, in publicum prodi-
bat, ut ibidem solemniter
primitias, quas fabricari
debebat antea, cuidam
Mæcenati consecraret, qui,
addito suo de opere judi-
cio, juvenem vel dignum
vel indignum Civitate de-
clararet. Hic mos, ut vi-
detur, propterea introdu-
ctus erat, ut sibi prospice-
ret Civitas de Civibus,
quorum æque Diligentia
æq; Prudentia reddita es-
)o(3 set

*set conspicua. Ego, VIR
EXCELLENTISSIME,
ad TE cum levi specimi-
ne accedo, non ut de eo pe-
tam sententiam, hoc enim
splendor tum TUI NO-
MINIS, tum FUN-
CTIONIS TUÆ mihi
non permittit, sed ut per il-
lud tanquam primitias me-
as me Tibi consecrem. Ex-
pectavi jam dudum occa-
sionem, quâ viâ in PRO-
TECTIONEM TUAM,
me committere possem, ve-
rum defuit ea id conse-
quendi, de quo ita anxie
fui sollicitus. Jam mihi
per*

per leve medium ad TE
patet accessio, non ut abs
TE arbitrium meæ legi-
timationis publicè petam,
nam ego ipse & imbecilli-
tatem, cujus plenus sum, li-
benter profiteor, & illud
apud me, quo TUO PA-
TROCINIO prorsus in-
dignus sum, reperio, sed ut
inveniam duntaxat Asy-
lum, ad quod mihi securus
sit accessus. Accipe itaq;
VIR EXCELLENTIS-
SIME, hoc leve opusculum,
quod TIBI offero, & cum
eo me obscurum in TUTE-
LAM TUAM: certè de

)o(4   novo

novò quasi animus efflorescet, si intellexero, hoc arrogans factum à TE benigne fuisse admissum. Ita DEUS O. M. TE per multos adhuc annos florentem atque vigentem servet! Quod constanter exoptat

TUÆ EXCELLENTIÆ

Dabam Lipsiæ Sept. Calend.
Decembr. 1688.

devotissimus

Johann. Jacob. von Kyffel.

LECTORI BENEVOLO

Salutem.

Multæ sunt rationes, cur Auto-
res circa initium librorum suo-
rum aliquid præfari soleant, quas nos
non quidem tibi recensebimus, quia hoc
extra nostrum institutum esset. sed suf-
ficiat, si harum duas duntaxat, quæ
ad discursum aliquem præcæmialem nos
moverunt, hîc adponamus, quarum
prima est, ut intentio nostra circa
hunc librum tibi declaretur, alteraverò,
ut moneamus nonnulla circa librum
iplum.

Anni sunt præterlapsi circiter de-
cem, cum ego a meis, relictis studiis,
quibus tum me delectavi, ad Mathe-
sin & præcipue Geometriam, atque
Architecturam Militarem ductus sum,
quia voluerunt, ut suo tempore per
istæc studia patriæ servirem. Hæc oc-
cupatio, quia per aliquod conspicuum
tempus eidem inhæsi, mihi non pec-
misit, ut ea, quibus antea me manci-
paveram, simul continuare potuiffem.

Postquam verò fata omnia aliter dis-
posuerunt, mutavi iterum ante quin-
que vel sex annos meam professionem,
& de novo quasi applicavi animum ad
ea studia, quæ decent hominem in
vitâ civili degentem. Ita coactus fui,
ut quasi de novo inciperem literas,
quibus, tanquam mediis ad capeffen-
da studia altiora, suo modo absolutis,
quasi per Scalas adscendi ad vestibulum
legitimæ scientiæ, Jurisprudentiæ
enim studium mihi placebat præ re-
liquis. Percepi verò à multis, quanta
circa istoc studium sit difficultas quan-
tusque labor: Inde secutus sum moni-
tum aliorum, qui consulebant, ut opti-
mos Doctores Jurisprudentiæ, eosque
paucos vel saltem unum audirem, qui
me docendo præiret. Nunquam ta-
men ita felix fui, ut mihi contigisset
istud, quod ex animo optavi. Inde tan-
tum contentus esse debui illis discursi-
bus, quibus inesse mihi licebat. Adfuit
tamen medium, quo ducebar, ad me-
tam mihi propositam suo tempore obti-
nendam, Scilicet egi & tum docentem
inter medias auscultationes, cum finitis
lectio-

lectionibus ad me convenissent aliqui, quibus quasi ex me ipso proposui id, quo ante unam horam instruebar. Postquam autem circiter ante Annum Doctoribus valedixerim, & studia mea ipse direxerim, seposui omnem in sententiis auctoritatem, reservata tamen debita reverentia, & proprio Marte, methodo, ut dicunt, polemica de novo cum aliis incepti studium, sic seorsim cum nonnullis per tempus hyemale præterlapsum percurri librum Viri alicujus Eruditi, in quo fundamenta Jurisprudentiæ tam Naturalis quam Divinæ positivæ optime explicuit. Eo absoluto, cum aliis Dominis progressus sum ad Jurisprudentiam humanam, quam prout in Germaniâ nostrâ recepta est, adhuc percurrimus. Verum medio hoc tempore expertus sum multa, quæ me ad unam vel alteram opinionem ducebant, imò expertus sum, quod opiniones illæ, quæ erant in formandis conclusionibus & casibus, omnia non tantum facillima, sed & quandoque firma redderent. Inde ductus fui ad laborem aliquem, cujus initium jam tibi exhibeo.

Scili-

Scilicet constitui ego, ad confendas meas sententias cum aliis cordatis, aliquid in chartam conjicere, ubi me deterrebat quidem antea scribendi molestia, ita ut duntaxat constituerem, per theses nonnullas ex universo Jure desumptas aliquid componere, verum aderat iterum scrupulus: nam sic intentio mea haut perfectè aliis fuisset cognita, quo pacto totam Jurisprudentiam de novo etiam scribendo conclusi percurrere. Accedebant enim præter rationem jam dictam adhuc duæ, una, quia adhuc apud me residet, propter amplitudinem hujus universæ disciplinæ, informe chaos, quod sic in justum ordinem redigere volo, altera, ut & ab illis, quorum conversatione adhuc non fruor, amicam expectare possim informationem.

Itaque constitui ego totius legitimæ scientiæ fundamenta ex genuinis & domesticis suis principiis repetere, ut omnem operam complecterer quatuor partibus: quarum, prout jam vides, Prima est, quæ in se comprehendit Jus Naturæ & Gentium. Secunda tra-

Etabit

15
Etabit Jus Divinum Positivum, quod tibi jam promisi in Disquisitione de Habitudine Jure Consulti Christiani ad legem naturalem. Tertiam faciet Jus Publicum nostræ Germaniæ. Quartam vero Jus Privatum, quod apud nos introductum est.

Hæc de Intentione mea sufficiant, nolo enim, ut persuadeas tibi, quasi ex invocato contradicendi studio nova nonnulla moliri, vel viris eruditis, qui certè sibi ipsis sufficiunt, aliquid præscribere velim, hæc enim si prætenderem, nescio quid mihi ab illis ciere possem.

Sic accedo ad Jus Naturæ præsens, de quo autem nonnulla prolixè prænotanda essent, vel, quomodo aliquis ad notitiam hujus disciplinæ feliciter pervenire possit, vel, quomodo res inchoanda, si historia variæ fortunæ, quam disciplina juris Naturæ usque ad hunc diem experta est, tradenda sit, vel, quomodo Notitia Autorū in isto studio comparanda sit, & quæ sunt alia, quæ verò suo tempore, si occasio forte postulabit, non præteribo. Hic duntaxat in contentis

tentis ipsius libri subsisto, & primò quidem, quod methodum concernit, vides tu ipse, quod jus hoc dividerim in libros duos. In libro primo egi partim brevissimis verbis de Hypothesibus, partim de officiis hominum, quatenus abstrahendo tam à jure divino, quam humano, illi obligantur, tam in Societatibus quacunque, quam in tribus Societatibus naturalibus. In libro verò secundo de Republicâ & Societate Gentium prolixè fui sollicitus, ibique tales proposui quæstiones, quæ omnem decisionem recipiunt ex legibus in libro primo inculcatis: atque sic eas quæstiones simul juris naturalis esse arbitrator. Huic secundo libro adjunxi corollarii quasi loco duo capita unum de officio erga mortuos, alterum de applicatione legum naturalium. Prioris connexiono petenda est ex generali officio, quod debemus socio nostro, quia, ut istud caput docet, obligatio ea ad mortuos ipsos non respicit. Posterioris connexionem tu ipse colliges ex illis, quæ de demonstratione & Applicatione legum naturalium differimus.

Deindè

17
Deinde, quod ipsas meas opinio-
nes, quas fovi, concernit, neque eas
vendere, tanquam res ab omni macula
liberas, quis enim fuit unquam inter
homines, qui omni errore se exemptum
esse prætereundum possit : ita & me lu-
bentissimè huic ordini adnumero, præ-
cipuè quod sciam, duo restare, quæ
mihi subvenire possint, partim defe-
ctus annorum, qui adhuc non permittit,
eo iudicio, prout hominem profectio-
ris ætatis decet, utar, partim brevitatis
temporis, per quod disciplinæ Juris
Naturæ incubui, vix enim triennium
pro me allegabo. Non tamen perci-
pio, cur unus vel alter non tantum de
Scripto meo, sed etiam de me ipso ma-
le susurraverit, cum tamen ego illum
nunquam læserim, cui modestis saltem
verbis, nolò enim ex Prudentiâ ca-
lumniandi, quam & rusticus callet, ar-
gumenta depromere, dicta reponam.
Si enim vicenarius in Jure Naturæ
essem, neque meliora divulgarem, in-
dignum me ipsum eodem studio ele-
gantissimo haberem ; Imo cur non
pro me, repetam, dictum,

Si

Si desint vires; tamen est laudanda
voluntas.

Hoc quidem non promittere possum, quasi non aliquoties à sententiis Virorum Summorum recesserim, cogitavi enim, mihi currenti in via veritatis inveniendæ dubia illa remittenda esse, quos ego nunc pro ductoribus meis summa cum devotione agnoscere volo, ut me, si erraverim, in rectam viam ducere possint. Neque credo, fore unum ex illis, qui propterea mihi irascetur, quia aliquoties expertus sum, quod & in disputationibus, ubi par ratio subest, multi suos dissentientes benignè admiserint. Ita & ego omnem mihi favorem à viris eruditis quibuscunque, quos summâ cum reverentiâ prosequor, promitto: quosque omnes, si meliora suggerent, libenter audiam & secundum quorum informationem omnia emendare sum paratus.

Interim, hoc ut moneam, non debeo præterire, quod Jus meum Naturæ non ex proprio meo cerebro surrexerit, sed quod in elaboratione unum vel alterum juris hujus Doctorem ad-
junxe-

junxerim; Nolui tamen singulis locis nomina eorum adponere, sed substiti saltem in talibus loquendi formulis, ex quibus facile percipiendum erit, quod vel cum aliquo locutus fuerim, vel à nonnullo dissenferim, vel cum aliquo in decidendo convenerim. Et si tu in jure naturæ non peregrinus es, sine magno labore per diligentem collationem non duntaxat Autores, sed & loca ipsa invenire poteris. Hæc itaque ad me purgandum de plagio aliquo dicta sufficiant. Quod si verò illos, qui mei manuductores fuerunt, adjicere licebit, ex omnibus præter GROTIIUM & HOBBIUM, quos certis de rationibus aliquoties produxi, *Viri Per-Illustres*, Domini à PUFENDORF libros de Jure Naturæ & Gentium, Magni ZIEGLERI animadversiones in Grotium, *Excellentissimi* KULPISII Collegium Grotianum, & *Consultissimi* THOMASII Institutionem Jurisprudentiæ Divinæ jam allegabo, non ut reliquorum laudibus, quos taceo, aliquid detrahere vellem, sed quia illi ab ipsis viris summè honorandis in medium fuerunt producti. Neque etiam præterire debeo

)o( )o(

li-

librum gallici idiomaſis, quem in capite de jure gentium circa legatos præ oculis habui, de Ambaſſadoribus eorumque officiis, ſcilicet: Les Memoires de Monsieur Vicquefort, touchans les Ambaſſadeurs & les fonctions. Ita verò in eodem capite progreſſus ſum, ut fermè de omnibus eis, quæ Dominus Wicquefortius in dicto libro latinus propoſuit, judicare poſſis.

Quod verò ſtyli brevitatem, qua uſus fui, attinet, tu ipſe me excuſabis, quod eam uſurpaverim, nam modus ſcribendi per poſitiones prælixum ſermonem plane reſpuit; nam alias hoc Compendium Juris naturæ creviſſet in immenſum ferme opus. Verum quod capita priora, quibus Hypotheſes incluſi, concernit, perbrevis fui, ita ut unus vel alter locus latiùs exponi potuiſſet: credo tamen, attentum lectorem & breviffimorum verborum ſenſum ampliffimum percipere poſſe. Hic duntaxat unum vel alterum locum ex primo capite, qui hæc ſcribendo in oculos incidebat, illuſtrabimus. Sic ſtatim in primis verbis poſui quæſtionem: An
ad

ad Jurisprudentiam spectet jus Naturæ ?
ad eam verò respondi per genuinam
Jurisprudentiæ definitionem & divisio-
nem, sic enim deduxi, quod Disciplina
Juris Naturæ pars sit Jurisprudentiæ
latè sic dictæ, quo pacto ea nihil com-
mune habet cum Philosophia Practica,
sed quæ fermè in totum cum jure Na-
turæ est unita, imò quæ in nostra Di-
sciplina paulo evidentius & ad vitam
Civilem rite instituendam commodius
inculcari poterit. His positis, progressus
sum ad materiam *Actionum moralium*, qui-
bus in genere per regulam §. 10. positam,
attribui prædicatum, quod omnis debe-
at esse *justa*, huic adjunxi actionem *hone-
stam*, & deinde in Cap. 3. actionem *ju-
stam* iterum distinxì in actionem *necef-
sariam* & *licitam*. Quando verò fun-
damentum differentiæ actionis justæ &
honestæ repetere volumus, tunc certè
unicum hoc sufficiat, quod jus Naturæ
congruere debeat cum toto suo, Juris-
prudentiæ enim latè dictæ objectum est
actio justa. Deinde actio honesta re-
linquitur Ethicæ, quoniam ea, postquam
antea ex hac sibi vindicavit Jus Natu-
ræ actiones suas justas, pro objecto re-

tinet solas actiones cum bonis moribus & Civitate Gentium congruentes, quæ certè honestæ dicuntur, qua in re elegans est locus Æmilii Probi, qui statim sub initium de vitis excellentium Imperatorum eleganter nonnulla hanc in rem facientia loquitur. Ablegabo etiam eum, qui forte circa dicta Controversiam movere vult, ad B. Scherzerum, qui in Nucleo Philosophiæ Ethicam aliter appellare nequit quam Ethicam. Illud autem vocabulum omnes Lexicographi interpretantur *die Sitten-Lehre*. Quod si verò plura adhuc addere licebit, existimo insuper, quod Domini Ethici ad demonstrandas suas Conclusiones fundamentum petere debeant ex jure Naturæ & ita abs Jctis, quod satis luculenter probavi in Regula: *Omnis actio honesta debet esse justa, seu non pugnare cum lege*, quam regulam, prout arbitror, Ethicæ superstruere debent.

Examinavi etiam locum Grotii ubi vis obivium, qui Jus distinxit in jus pro lege vel pro attributo personæ, quod

quod jus pro attributo personæ ipsi non quidem negavi, dixi, tamen, quod ille & alii hoc in rectum locum non posuerint. Ubi enim de Jurisprudencia in genere loquimur, supponenda antea est lex, quo pacto & ego legem & jus accepi tanquam Synonyma: legem itaque constitutam sequitur jus perfectum & imperfectum, vel si eleganter loqui mavis, obligatio perfecta & imperfecta.

Deinde & paulo aliter definivi legem, quam communis fert ejus expositio, quia eidem adjunxi adhuc pœnam quamque acceptionem tu mihi quoad leges humanas non negabis, negabis tamen, quod leges naturales pœnam aliquam dicunt. Sed de qua objectione cogitavi etiam in Cap. 3. §. 24. ubi brevissimis verbis posui, qualem pœnam leges illæ homini relinquunt, quæ certè mala Conscientia est, nam alias pœnarum determinatio expressa in jure Naturæ non ostenditur.

Postea & obscuram prædicavi doctrinam Peripateticorum de Justitia,

)o(3

eam.

eamque per aliam justitiæ expositionem paulo evidentiore rejecti. Præsupposita enim jam lege dico, quod justitia, sit implementum ejus, ita quidem, ut lex impleatur partim à Legislatore, partim verò à subjecto legis. Et de subjecto quidem nulla restat controversia, remanet tamen scrupulus aliquis intuitu legislatoris, qui, si homo est, tunc iterum res salva manet, quando verò DEUM, tanquam legum divinarum auctorem producimus, tunc certè de justitia DEI nihil aliud possumus dicere, quam quod posuimus in Cap. 8. §. 7.

In Capite sexto egi de Societate & ejus effectu, ubi quidem pauca verba vides, sed quorum tamen sensus erit amplissimus, neque jam mecum convenio, quod ita brevitati studuerim. Ut verò intentionem meam circa istud percipias, hoc saltem moneo, quod illa capita, in quibus de Societatibus istis in specie agitur, evolvenda sunt, ibi enim non duntaxat de cujuslibet fine, sed & de earum differentia plura reperies. Interim venire poterit, ut certo tempore meam
cir-

25
circa istud caput opinionem paulo latius
in peculiari Dissertatione videre possis.

Tandem & hoc non omittere de-
beo, quod mihi in elaboratione aliquid
contigerit, quod in partibus tribus re-
liquis me ad tutiorem viam obligabit,
imò quod me obligabit, ut in impressi-
one altera hujus libri omnia debito
modo disponam. Scilicet, dum conscri-
psi librum, initium in Typographia
imprimendo factum fuit, ita, ut Typo-
graphus, qui brevi me ferme supera-
bat, ad opus absolvendum cœgerit,
quò secutum est, ut nonnulla, quæ ad-
huc monere vellem, plane omittenda
sint, præcipue verò in relegendo ex-
pertus sum, quod aliquoties præter in-
tentionem meam aliquid, nescio quo-
modo, irruerit, quod parum cum
mente mea conveniebat: Quo pacto
coactus fui, ut unum vel alterum lo-
cum de novo imprimi curarem, ex
quibus & ille restat ex Cap. XVI. §. 17.
ubi dixi, quòd pacta illa, quæ ore tenus
panguntur, intuitu Interpretationis
subsisterent in Interpretatione ser-
monis, quod tamen vix procedere po-
terit,

terit, quia Interpretatio nullam constituit
differentiam inter pacta scripta & ore
prolata, qua ratione mallet, ut plane hinc
differentiam istam tolleres. Eodem
modo festinans in corrigendo pecca-
tum commisi, multa enim errata non
duntaxat circa verba, sed & circa signa
distinctionum librum meum infra-
runt, ex quibus quoad verba indicem
extantiorum tibi post finem exhibebo,
reliqua cum signis tuæ dexteritati
emendanda committens.

Bene Vale.

LIBRI

LIBRI PRIMI
DE
JURE NATURÆ
ET
GENTIUM.

CAP. I.

*De Jurisprudentia
in Genere.*

AD Jurisprudentiam spectat disciplina juris nature. Hoc ut debitò modò ostendamus, res ex principiis ipsis repetenda est.

2. Non verò pugnabimus multis, quid de verà habituum divisione statuendum sit, quia alii litern hanc sibi sumserunt. Sufficiat, quod nobis omnes concedant: *Prudentiam*, excellenter sic dictam, esse habitum practicum, qui pro objecto habet actiones hominum morales.

3. *Quid actio moralis sit?* deducitur ex differentià hominis cum bestiis. Nam ex communi doctorum opinione actio moralis competit homini, quatenus à brutis animantibus distingvitur.

4. *Homo* vulgariter definitur, quod sit *animal rationale*, ubi & nos subsistimus. Indè in voce *rationale* hæc differentia latet, certè latere debet.

5. *Quid sit ratio nostra?* demonstrare nequeo, sed à posteriori erit incipiendum. Ratiocinari non

A

possa-

possumus nisi cogitando; ergo, *ratiocinatio est cogitatio.*

6. Ejus duas potentias recenseo, *Intellectum* nimirum & *Voluntatem*: prior consistit in *contemplatione rei*, vel *simplici* vel *composita*, quod est affirmare vel negare, posterior verò in *appetendo* vel *aversando* occupatur.

7. Atque sic non opus est, ut cum aliis de tribus aut quatuor mentis operationibus disputemus, quia dicta controversiam facile tollere poterunt.

8. Sic Actio hominum *Moralis* in genere est, quæ provenit ex *Intellectu* & *Voluntate*, quam distingvo in *justam* vel *injustam* & *honestam* vel *inhonestam*.

9. Actio *justa* est, quæ convenit cum lege, *injuncta* quæ fit contra legem. Actio *honestæ* est, quæ convenit cum bonis moribus vel Civilitate gentium, *inhonestæ*, ubi contra hos peccatur.

10. Ex his sequentem formo regulam: *Omnia actio justa est honesta, & omnis actio inhonestæ debet esse injusta* seu non pugnare cum lege.

11. Vocabulum *Juris* variè accipitur, præcipuè verò à Grotio sumitur vel pro *lege* vel pro *attributo personæ*. *Jus pro attributo personæ* appellat qualitatem moralem, personæ competentem ad aliquid justè habendum vel agendum, idque distingvit in *perfectum* & *imperfectum*, prius vocat *Facultatem*, quâ possum exigere id, quod mihi debetur, posterius verò *Aptitudinem*, si non possum aliquid perfectè postulare, dignus tamen inventor, cui id conferatur, quorum referunt Doctores *jus exigendi Eleemosynas.*

12. Sed

12. Sed si verum dicere licet, exiguum hæc Grotii meditatio jam, ubi generalia tractamus, habet usum, quia legibus jus perfectum inest, & exinde aliis conceditur, imperfectum verò infra, & præcipuè in promiscuis officiis humanitatis inculcabitur. Ergo legem jam constitutam ista Grotii divisio demum sequitur.

13. Restat ultimus significatus tanquam proprius. *Juris enim Synonymum est Lex.*

14. Jurisprudentia itaque in latissimo significato est *Prudentia legum*, & quoduplices, intuitu *causæ efficientis*, sunt leges, totuplex est Jurisprudentia.

15. *Lex est voluntas imperantis, obligans subditos, ut secundum istam voluntatem actiones suas instituant, & si quid contra faciunt, pœnas luant.*

16. Malo uti *voluntate* quàm *jussu*, quia jussus præsupponit verba, lex autem potest etiam ex nullis verbis constare, ut omnes Leges Juris Naturæ.

17. *Pœna* à plerisque in definitione legis omittitur, cui tamen est necessaria per infra dicenda Cap. 25. §. 24. Monendum est tamen, nos pœnam sumere tam latè, ut secundum varia objecta legis variè etiam consideretur, præcipuè verò vel pro *Reparatione* vel pro *asscuratione*, vel pro *malo passionis*, quod infligitur ob malum actionis. Sicut Grotius dixit.

18. Pœna autem est vel *expressa*, quæ legi ipsi est inserta, vel *arbitraria*, quam legislator sibi reservavit.

19. Deinde *obligatio* est *vinculum ab Imperante subiecto per legem injunctum, ad dandum aliquid vel faciendum*, & illa obligatio, quæ deducitur ex Jure pro attributo personæ, oritur ex hæc erga legis-

latorem, utpote qui, virtute ejus, nos ad hanc obligare voluit.

20. *Indè nullum pactum obligat per se, sed mediante lege, item: Obligatio esse nequit, si nullus est Imperans.*

21. *Dare est alicujus rei Dominium transferre, facere verò reliqua facienda vel omittenda complectitur.*

22. *Ipsum verò vinculum, quod fundamentum est obligationis, nititur illò præsuppositò seu primò principiò Jurisprudentiæ. Imperanti est parendum. Quodque fluit ex infrà dicendis Cap. 26.*

23. *Legi subjectus solus est Homo, cujus libertatem in actionibus suis lex restringit, propterea dicitur etiam norma Actionum humanarum.*

24. *Per actionem hîc intelligitur moralis justa, quia Actiones honeste sunt alterius disciplinæ.*

25. *Atque sic bestias ab omni lege excludimus, quia carent Intellectu & Voluntate, ut fontibus Actionum moralium.*

26. *Actio verò hominis legi attemperata, unâ voce dicitur Officium.*

27. *Ex lege oritur Justitia, quæ à Peripateticis usque adhuc non exulta, sed magis obfucata est. Initio eam distinguunt in Universalem, tanquam observantiam omnium Virtutum erga alios, & Particularem, quæ mediocritatem servet in bonorum externorum distributione aut commutatione, indè sit Justitia Commutativa, quæ arithmeticè, & distributiva, quæ geometricè progrediatur.*

28. Mihi vero ita videtur: *Justitia est implemen- tum legis.* Lex autem impletur partim à *Legislato- re*, partim verò à *subjecto*, seu cui data est.

29. Ex parte *Legislatoris*, quando legem judi- cando & exequendo exequitur. Ex parte *subjecti*, si secundum legem præscriptam vivit, quorsum etiam spectat definitio justitiæ juri Romano inserta.

30. Lex vim accipit ab ejus Auctore, qui vel DE- us est, vel Homo, indè est Lex Divina & Humana, & consequenter Jurisprudentia Divina & Humana.

CAP. II.

De Jurisprudentia Divina.

I.

Jurisprudentia Divina est prudentia in Leges DEI, salutem hominum temporalem respicientes, inquirendi, easq; ad actiones hominum applicandi.

2. Atque sic non confunditur cum Theologiâ, utpote quæ etiam explicat leges DEI, sed concer- nentes salutem hominum æternam.

3. Variè quandoque vox Theologiæ supponitur, nam dicitur & Theologia Moralis & Naturalis, de quibus prolixius alibi.

4. Jurisprudentia Divina dicitur aliàs *Universa- lis*, quia leges DEI obligant omnes homines in Uni- versum, & ita contradistingvitur Particulari judi- cialiæ, de quâ sub locò.

5. Spectat huc principium Jurisprudentiæ hujus primum, quod est: *DEO pare.* Quodque suum fundamentum habet ex Religione naturali.

6. Leges Divinæ sunt vel *Naturales* vel *Positivæ*, inde Jus Naturæ & Positivum.

7. Equidem aliàs distinguuntur in *Morales*, *Ceremoniales* & *Forenses*, quæ divisio tamen, pro ut suo tempore videbimus, jam aliis displicuit.

8. Quanquam enim duæ ultimæ sint jus positivum, restat tamen obscuritas circa legem moralem. Non enim sic planum est, utrum lex Naturalis & Moralis sint Synonyma.

CAP. III.

De Jure Naturæ in genere.

I.

Jus Natura est certus ordo Legum, quæ à DEO recte omnium hominum rationi sunt inscriptæ, ut illos ex lege aliquâ fundamentali obligent ad eas actiones, quæ ipsorum natura rationali conveniunt justæ, faciendæ, quæ injustæ, omittendæ.

2. Auctor hujus Juris DEUS est, qui eò ipsò, quò homini dedit rationem, per quam bonum à malò discernere satagit, simul voluit, ut horum recordatio tanquam lex illum obligaret.

3. Erravit sic Grotius, qui posuit, hoc jus etiam obligare, licet fingamus DEUM non esse. Erravit & Hobbes, qui jus naturale ex pacto deduxit.

4. Sicuti enim priori objicimus, legem absque Auctore esse non posse, ita posteriori opponimus ea, quæ diximus Cap. I. §. 19. Hic vero Auctor hominibus debet esse superior. Quis autem ille, quàm DEUS?

5. Leges naturales dicuntur aliàs 1. *Divinæ*, quia DEUS auctor est. 2. *Universales*, quia obligant omnes

homi-

homines. 2. *Immutabiles*, quia à nullo principe citra injustitiam mutari possunt, addetamen §. 21.

6. Quemadmodum verò omnes omnino homines, unâ eâdemque pollent ratione, ita universalitas harum legum ad singulos etiam, absque ullâ exceptione extenditur, quia aliò modò non essent universales.

7. Sed *bruta* excludimus, quia ratione destituuntur; quod si verò hâc parte dispositionem juris Romani objicias, respondeo, verba illa non esse articulos fidei, ideoque tollenda, præcipuè, si adhibitâ culturâ judicii hoc veritas svadeat. Indè non opus habemus, ut ad ejus defensionem sudemus in vulgari expositione, ab aliis huic loco adjectâ.

8. Hoc notabile dictum est *hominem sine jure hoc vivere non possi.* Sed dicis, sic bestix longè majori fruuntur libertate præ hominibus? Imò verò obijcio: Libertatem minimè brutis esse tribuendam.

9. Est enim *libertas facultas intrinseca agendi aut omittendi, quod quis ipse judicaverit*, quæ supponit Voluntatem, Voluntas intellectum, quibus bestix non gaudent.

10. Hanc homo libertatem, prout humana potentia permittit, plenissimè possidet, ita ut tam quæ bona, quàm quæ mala sunt, in arbitriò habeat.

11. Cum verò Voluntas magis proclinet ad malum, convenit, ne interitus humani sexus sequeretur, ut normam habeat, secundum quam justitiam vel injustitiam actionum suarum metiri possit.

12. Possidet enim *Intell. Etum & Vo'untatem*, quæ duæ animæ rationalis functiones planè ad hoc judicium suat sufficientes.

13. Quod *Intellectum*, homini, *maturâ etate* & sanâ mente tantum est relictum, ut adhibitâ meditatione, de Actionibus suis per se ratiocinari, simulque, an justæ an injustæ prædicentur, judicare possit, quod judicium Intellectus unô verbô dicitur *Conscientia*. Dixi *maturâ etate*, ut excludamus *infantes*, qui in intellectus operationibus sunt inexerciti, & extra judicium intellectus agunt, quando aliquid boni & juri naturæ conveniens faciunt.

14. Ipsa tamen Conscientia Actiones hominum vel *præcedit* vel *sequitur*.

15. Si *præcedit*, aliquando est *perfectè certa*, cum dat judicii rationes ex certis fundamentis, aliquando *probabiliter certa*, si ex fundamentis probabilibus futura meditatur, aliquando *dubia*, cum hæret anceps, & ad certum quid concludendum est incapax, aliquando *erronea* & *ignorans*, si ex errore vel ignorantia justum pro injusto, vel contra eligit.

16. Error verò & ignorantia sunt vel *vincibiles* vel *invincibiles*.

17. Si *sequitur*, est vel *bona*, quando propter Actiones secundum leges commissas quieta est, vel *mala* seu inquieta, si contra legem aliquid effectum est.

18. Quod *Voluntatem*, homo ex libertate suâ aptus est ad ea, quæ in Intellectu evolvit, in effectum ducenda, tam mala sint, quàm bona. Atque sic pro vero Autore actionum suarum habetur, cui & imputandæ sunt.

19. Jam ad *Actiones*, quæ legi naturali subsunt, quæ vel *justa* prædicantur, quatenus cum normâ conveniunt, vel *injusta*, quæ contra sese habent. Imò si actionem *injustam* accuratius in jure naturæ defi-

definire cupis, tunc illa erit, quæ oppositam habet actionem justam necessariam, quia actio licita ibidem est actio indifferens.

20. Itaque Actio iusta vel est *necessaria*, quæ legem, ex lege fundamentali, *stricto jure* fluentem, præsupponit & necessario vel faciendâ vel intermittenda est, vel *licita*, quæ *quo jure* ex lege fundamentali fluit, atque aut effici aut intermitti potest, & sic pro actione *indifferenti* habetur, quæ eandem cum actione licitâ patitur definitionem. Quamquam etiam vocabulum *actionis indifferentis* ita latè pateat, ut non solum actio honesta appellanda sit actio indifferens, sed & reliquæ actiones, quæ ab actione morali distinguuntur.

21. Sed leges naturales distingvo in *præceptivas*, (latè dictas, ita, ut sub se comprehendant & prohibitivas) quæ semper sunt *immutabiles*, & *permissivas*, quæ mutari possunt, & mutatæ etiam sunt à DEO & Principe.

22. Hæc nostra legum naturalium divisio duplicem nobis videtur allatura utilitatem. Partim in distinctione *juris natura & positivi*: Sic enim leges *præceptivæ* sunt, quæ tam juri naturæ, quàm positivo conveniunt, & *permissivæ*, quarum nonnullæ per jus positivum sublatae sunt. Partim in distinctione *actionis necessariae & licitæ*. Sic omnis lex *præceptiva* facit actionem necessariam, & omnis lex *permissiva* actionem licitam.

23. *Obligatio*, quæ hominis libertatem coërcet, fundatur in Conscientiâ bonâ vel malâ. Præsupposito enim, DEUM esse, quilibet, nisi sit Atheus, si actio-

nem injustam commisit, credit, illum sibi iralci, cuius rei testimonium ipsa conscientia mala est.

24. Sic mala Conscientia *pæna* propria est legum naturalium, quam in statu civili, constitutis Rebus publicis, sequuntur *pæna determinata legum humanarum*.

25 De divisione Juris Naturæ agemus in Cap. 7. Jam ex præcedentibus sequentes formamus regulas, & quidem quoad Intellectum. 1. *Jus Natura obligat in Conscientiâ.* 2. *Qui. quid convenit conscientie perfectè certa, illud est faciendum, quicquid disconvenit, est omittendum.* 3. *Quoties concurrunt conscientia perfectè & probabiliter certa, toties in contradictione prior est sequenda.* 4. *Conscientia probabiliter certa illa sequitur argumenta, que accuratius cum legibus naturalibus conveniunt.* 5. *Conscientia erronea & ignorans expectent occasionem, donec ex certis quid concludere possint.*

26. 6. *Quoties aliquid factum contra Jus Naturæ, quod excusare volumus per ignorantiam & errorem, toties malam habemus conscientiam, quæ regula convenit cum §. 12. ut verò Actio evadere possit iusta, ex regula quinta ad tempus est differenda.*

27. Aliud tamen est in legibus humanis, ubi error & ignorantia aliquoties excusare solent.

28. Quoad Voluntatem. 1. *Voluntas nihil sine judicio intellectus efficiat.* 2. *Et id faciendum eligat, quod conscientie Regulis convenit, contra verò illò absteineat, quod illis adversatur.* 3. *Voluntas non potest cogi, ergò, quod nos coacti aut metu iusto inducti facimus, non imputatur.*

29. Quoad Actiones, 1. *Actus proarctici in legibus Naturæ tantum imputantur*, excludimus ergo actus, qui forte fortuna perpetrantur, quosque agunt infantes, furiosi, summe ebrii, somniantes, alique. 2. *Actiones propriatantum imputantur, non alienæ*, nisi easdem auxiliis nostris adjuvemus.

30. Quoad Obligationem. *Ad impossibile nemo obligatur*, ergo ad quos actus à naturâ non sumus capaces, ad illos DEUS nos per leges naturales obligare non voluit.

CAP. IV.

*De Fundamentali Lege
Juris Naturæ.*

I.

PER legem fundamentalem intelligo propositionem aliquam generalem, ex quâ reliquæ leges Naturales tanquam conclusiones demonstrantur.

2. Ad hanc autem requiritur, ut sit 1. *Domestica*. 2. *Adequata*. 3. *Vera*. 4. *Universalis*, & licet forte unum alterum continere videatur, placuit tamen ita procedere.

3. *Domestica*, ut illam ratio sola, absque omni additamento, rationi incognitô, possit percipere. Nam si ulterius progredieremur, tunc Jus nostrum naturale involveret contradictionem, nos verò committeremus *μετάβασις εἰς ἄλλο γένος*.

4. *Adequata*, ut cum omnibus hominum Actionibus, de quarum justitiâ vel injustitiâ ratio nostra occupatur, sit convertibilis, ita, ut neque sit angustior, neque ad alia præcepta, quàm ad hæc possit extendi.

5. *Vera*,

5. *Vera*, eaque talis, 1. ut statim Intellectui constet, hanc ipsam esse legem fundamentalem, qualem 2. & ipse DEus voluisset, si illam per verba hominibus præcepisset 3. ne pugnet cum legibus divinis positivis, quatenus ejus aliqua Conclusiones juris permissivi ab illis non sunt mutata.

6. *Universalis*, ut ad captum omnium hominum sit accommodata, quia, ut diximus, leges Naturales obligant omnes homines.

7. Sed dicis, sic te ipsum omnibus auxiliis privabis, nescies enim, quando ita procedere instituis, ubi erit incipiendum. Sed respondeo, in promptu habeo fontem, qui mihi ad incipiendum media supeditabit.

8. Scilicet incipere debemus ratiocinando à nobis ipsis, & deinde progredi ad alia extra nos. Hanc viam sequar. Quæro legem fundamentalem, eamque quæram primò in ipso homine, si ibi non reperietur, extra illum progrediar. Sed ulterior progressus fortè non opus erit.

9. Porrò regeris, hòc modò tibi ipsi contradices? Antea nominasti legem normam hominis, hic contra hominem facis normam legis.

10. Sed per instantiam. Medicus, præscribens ægrotò medicamenta, respicit ad morbum ipsum, deinde secundum qualitatem morbi medicamenta ordinat. Ita homo per se, quemcunque etiam representet statum, non quidem est objectum Juris Naturæ, sed actiones hominum, juxta quas leges sunt componendæ.

11. Ergo actiones hominum sunt simul norma & normatum.

12. Ulterius, quemadmodum Medicus neque morbo neque qualitati morbi succurrere posset, nisi subjectum morbi seu ægrotantem ejusque naturam cognoverit, ita & actiones hominum sine homine ipsò tanquam unicò subjectò considerari nequeunt.

13. Homo verò, quomodo est considerandus? duplex quippe ejus status est, unus, quatenus vixit in *statu integritatis*, alter, quatenus jam vivit in *statu corruptò*.

14. Dicis, *status integritatis est status hominum perfectissimus, qui, si eum tibi proponis, facile suggeret, ut videas, quomodo actiones hominum presentes secundum istum statum temperanda sint.*

15. Benè, inquam, tu mihi dux & autor esses, modò statum istum ratio nostra assequi possit. Deinde jus naturæ ad illud non progreditur, ad quod ea pertingere nequit, quia pro principiò cognoscendà habet rationem, sed è contrariò status integritatis Revelationem supponit.

16. Nullius enim momenti est argumentum eorum, qui ex scriptorum gentilium testimoniis probare voluerunt, statum eum Gentilibus fuisse cognitum? Quicquid enim Ovidius & alii de eò somniarunt vel fabulati sunt, illud ex confusà relatione Judæorum, non ex solà ratione perceperunt, ut probarunt accuratiores Historici.

17. Benè, dicis, sic video, te ex solà ratione tua velle fabricari conclusiones, & parum curare Revelationem: præcipuè si per eam scriptura sacra Christianos docuerit contrarium.

18. Verum respondeo, agnosco & veneror sacras literas tanquam voluntatem DE I revelatam, & tu agno-

agnoscēs, precor, me nunquam statuere velle, quasi jus naturæ verbo revelato opponatur.

19. Nam qualis est diversitas inter *vivere secundum voluntatem DEI*, & inter *docere eandem*. Jam autem jus naturæ est voluntas DEI tacita, revelatio verò expressa, imò tu nobis concedes, tacitam prius demonstrandam esse, ut deinde eam sequatur expressa.

20. Dum verò docemus jus naturæ ex principiò suò domesticò, *abstrahendò* duntaxat ab illà cognitione, conditionem aliquam hominis nobis concipimus, quando aliàs volumus ut leges cum *communi natura hominum rationali* conveniant.

21. Neque etiam, si à revelatione ad statum integritatis argumentari cupis, valebit adfertio, quia, ut ego arbitror, hujus status notitia nobis in sacris literis brevissimò sensu est relicta, tantùm, ut sciamus quomodò protoplasti felicitatem primævam, excedentes mandata DEI, amiserint, non verò, ut ille norma actionum nostrarum sit, aliàs enim paulò uberius ejus historia ad nos ibi pervenisset.

22. Sed ut videas, nos propter solam veritatem pugnasse, ipse homo juxta duplicem hunc statum proponendus est: *Homo integer est homo perfectus & ab omnibus vitiis alienus; Verùm hominis lapsi natura magis ad malum quàm bonum inclinat.*

23. Itaque si integrum produceremus hominem, tunc statim alius nobis objiceret, quomodò homini, qui tum optimâ mente fruebatur, in mentem venire potuerit, aliquid sibi fingere, quod integritati suæ adversatur, quia nullæ prævæ cupidines illum agitant.

24. Spectat huc responsio ad *perfectiorem* tuam, quam tu statui integro tribuis, quam quidem affirmamus, non tamen concludere possumus: ergo est proponendus. Nam illud saltem perfectissimum est proponendum; quod potest acquiri.

25. Quod si verò & hæc non sufficiant, agè consideremus: *Quomodo præcepta juris naturalis in statu præsentis pugnent vel conveniant cum illis in statu integro?*

26. *Convenientia* quidem sese in eò exerit, quod *summa* juris naturalis tam in statu integro quam corrupto fuerit eadem, ita, ut & tum obtinuerit: *Dilige DEum & proximum tuam sicut te ipsum*, qualis & obtinet jam apud nos, viventes in statu corrupto.

27. Verùm quoad leges, ex summâ pullulantes duplex conspicua deprehenditur *diversitas*. Primò enim obtinebant in *statu integritatis* duntaxat præcepta *affirmativa*: videlicet, *pacta serva, suum cuique tribue*. Nam natura hominis, tum optima, alias conclusiones non postulabat.

28. Sed status hominum *lapsus* præter leges eas affirmativas indiget etiam *negativa*, quæ propter accedentem promptitudinem ad malefaciendum specialiter naturæ hominis rationali nunc sunt impressæ, de quibus homo integer ne quidem cogitabat, quales certè sunt: *Non occide, furtum ne facias, Neminem laede*. &c.

29. Illustrabimus hanc diversitatem exemplo aliquò. Fingamus patrem, duos habentem filios, unum modestum & probum, alterum dissolutum & petu-

perulantem, hæc sanè summa præceptorum erit eadem, sed variabunt tamen præcepta particularia.

30. Eòdem modò res jam redit in jure naturæ. Fingamus, nobis obviam venisse duo genera hominum, unum adhuc integrum, alterum verò lapsum & immoratum. Imò fingamus, his duobus normam vivendi ab te ipsò præscribendam esse, nonne separares integros à corruptis, & nonne cuilibet parti peculiarem præscriberes normam vivendi.

31. Secunda diversitas est intuitu *numeri* præceptorum istorum specialium, nam in statu integritatis homo tam multis legibus non indigebet, partim quia pleraque negotia hodierna ibidem cessabant, partim, quia insignis erat defectus multarum Societatum quales hodie in statu post lapsum reperiuntur.

32. Taceo enim, Societatem dominicam ex naturalibus planè exulasse, imò taceo exulasse multas arbitrarias, hoc duntaxat dico, quòd neque Respublica, neque Societas aliqua Gentium expectanda fuisset, quia finis ille, propter quem Respublicæ ortæ sunt, ibi cessabat.

33. Remanet itaque *solus status post lapsum*, qui & rationi nostræ ad hominis conditionem *evidenter* sibi proponendam apprimè congruit? quanquam enim dicatur corruptus, est tamen adhuc *suo modo* rectus, nam si *planè* corruptus esset, magis *bellinus* esset.

34. Et si tibi simile adhuc placet de medicò, ita illustrare possum adsertionem: Quemadmodum Medicus qualitatem præsentem agroti præ oculis habere debet, ita nos hominem in præsentem statu, ut nunc est, considerare oportet.

35. Deinde, quia ægrotans statum suum *promissimum* habet, ita & nos, homini quasi diætam contra illum præscribentes, ejus miserrimam conditionem à primis incunabulis repetemus. Hoc enim modo honestam arripiemus occasionem, actionibus suis accuratissimas leges præscribendi.

36. Ponamus ergo hominem statim à nativitate extra omne auxilium inter sylvas vel desperata loca relictum, hîc sane infantia annos nunquam supereret, nisi à Parentibus vel aliis sui sexus alimenta suppeditarentur.

37. Ad hæc usque adhuc adjutum, iterum ab hoc tempore omni hominum consortio privatum ponamus, cui in inviis locis ad stomachum sedandum, nihil nisi herbas radicesque colligere relictum, ægrotum simul, omnique informatione ad reliquam vitam sustinendam orbatum. Ubi & iterum absque concursu aliorum miserrimam ageret vitam.

38. Jam & hæc illi demus, demus simul omnes divitias, consideremus tanquam omni arte & scientia pollentem, ponamus vero extra consortium, ubi & absque illo miserabilem vitam duceret.

39. Ergo homini, quocunque modo illum tibiingas, *Societas à natura est necessaria*, non citra naturam, ut Hobbes docet, quia nos ab hac ad illam ducimur.

40. Ratio enim, *secundum G. J. Cap. 1.* consistit in cogitando, cogitare non possumus, nisi per verba, verba vero in mente volvuntur, ore demum profere-

B

runtur

runtur, jam autem nobis non loquimur, sed aliis, qui autem sunt illi? quam socii.

41. Concipiamus itaque nobis hominem prout in Societate vivit, sed concipiemus etiam antea ejus naturam, ad quid illa inclinet.

42. Initio quidem homo est animal *Sui conservationis* studiosissimum, ita, ut impedimenta, quocumque modo opponantur, non tantum evadere, sed &, si se aliter conservare nequit, adhibita vi repellere laboret.

43. Præter hanc sui conservationem pronus est etiam *ad aliis malefaciendum*, nocendique facultate pollet, quæ facultas non certo tempore in illo deprehenditur, sed hæc proclivitas à teneris quasi usque ad mortem illum reddit paratissimum.

44. Contra vero in illo *aliquid boni* residet, quo aliis benefacit, aliorumque commoda auxiliis suis promotum it.

45. Nemo vero sibi soli sufficit, sed *aliorum ope* indiget, per quam defectus suos corrigere vel sibi exinde prospicere possit.

46. Horum vero in universum *ingenia ita sunt diversa*, ut aliquis sine prævia meditatione, insinuatione vel præcautione iisdem nunquam gaudere possit, si quandam utilitatem inde percipere vult. Unde vulgare proverbium: *Quod capit a tot sensus.*

47. Quapropter necessarium est, *ut genium suum accommodet*, suasque actiones ex voto aliorum temperet, si quosdam fructus ab iis expectabit.

48. Quo pacto tandem apparet, hanc esse legem juris Naturæ fundamentalem: *Quilibet ho-*

mo id studeat, ut quicquid Societati ejusq; conservationi & augmento est adversum, intermittat, vel ut intermittatur in eo sit, quicquid vero eandem promovet & tranquillitatem ejus conservat, faciat, vel ut efficiatur, curet.

49. Atque sic nostra lex evadit *Domestica*, est enim solius rationis inventum; *Adequata*, quia, prout docebimus in sequentibus, omnes societates considerabit; *Vera*, convenit enim intellectui, quod usque adhuc deduximus; *Quamque* Deus voluit, alias enim homini dedisset rationem & naturam sibi soli sufficientem. Neque pugnabit cum legibus positivis, quod videbimus in parte secunda; *Universalia*, cuncti enim homines indigent Societate, & de omnibus etiam prædicatur, prout diximus in præcedentibus.

50. Sed non hic erit subsistendum, ulterius progrediemur, & alios evolvemus, ut videamus, an & illi in monstranda lege hac primaria nobiscum conveniant.

51. Inter hos placet primum ponere *Hobbesium*, qui hominem quidem ponit in *Societatem*, cuius tamen initium facit à *mutuo metu*, cui hac parte satisfacimus in §. 40. & satisfaciemus infra præcipue Cap. 21.

52. Homines deinde facit *natura aequales*, & recte quidem, falsum vero est, quod concludit, hanc naturalem æqualitatem importare indolem belli, *quilibet enim habet quidem voluntatem a. os ledendi, non vero jus.*

53. Hocce bellum autem non considerat ut *temporaneum*, sed *perpetuum omnium in omnes*, quapropter consulit, *ut quisq; vitam & membra sua, quantum potest, tueatur.*

54. Ipse vero tale certamen perenne generi humano exitium minari agnoscens, hæcce insurgit falsâ propositione: *quarendam esse pacem, quatenus habenda ejus spes aliqua affulserit, ubi haberi non potest, quarenda esse belli auxilia.*

55. Annon vero Hobbes, tanquam vir acutissimus, à nobis re paulo prescius inspecta, aliquo modo, si non defendendus, tamen excusandus sit, præcipue, quia hæc hypothesis aliquam rationem status induere videtur, ego aliis cogitandum relinquo.

56. *Grotius* respexit ad statum integritatis, sed ex doctrina Socinianorum, qui de eo *maximam simplicitatem* prædicant, quam, cum ab aliis fuerit crudité improbata, nos mittimus.

57. Denique *Scholastici* sua adhuc conferre volerunt, ita enim illi: *Ad imaginem Dei homo est conditus, ergo & in hoc presenti statu radii divine Sanctitatis & Justitiæ, quasi reliquie apud illum remanserunt.* Quo pacto convenientiam cum ratione dicunt consistere in convenientia cum Sanctitate & justitiâ divina. Inde Regulam sic effe-
runt:

runt: *Quicquid convenit cum Sanctitate & Justitia divina, illud in jure Nature est faciendum, quicquid disconvenit est omittendum.*

58. Sed hic non opus habemus, ut cum illis extra hominem progrediamur, quia id, quod quaesivimus, in ipso acquisivimus: deinde horum attributorum plena explicatio spectat ad Dominos Theologos. Nam si ἀνθρωπινὰ δῶς de Deo cogito, non aliter quam *imperfecte* hanc divinam Sanctitatem & justitiam mihi possum concipere. Neque ad minimum justitia, quatenus à nobis est accepta, Deo competit, sed quæ aliam plane faciem induit. Provocant equidem Scholastici ad commune κερήμειον, quo DEUS sibi ipsi legem aliquam præscripsisset, secundum quam jus Naturæ condidisset hominibus. Cui opinioni ut prætextum induerent, finxerunt *normam* ipsius legis hujus æternæ esse Sapientiam & sanctitatem Dei. Sed bene, inquam, contradictoria tamen sunt, esse simul superiorem & inferiorem, illud enim ex hac assertionem fluit. Quo pacto ego cum aliis malle legem æternam referre ad figmenta Scholasticorum.

59. Tandem Jus Romanum tria facit juris præcepta, 1. *honeste vivere*, 2. *alterum non ledere*, 3. *suum cuique tribuere*; quæ tamen omnia, si secundum nostra requisita metimur, potius sunt *conclusiones*, quam ipsa *lex fundamentalis*, ut probarunt alii.

CAP. V.

De modo deducendi leges Naturales ex Lege fundamentali.

I.

Definitio Juris Naturalis nos docuit esse legem aliquam fundamentalem, ex qua reliquæ omnes pendeant. Illam monstravimus, restat ut nunc dispiciamus quoque, quomodo hæ inde sint deducendæ. Res vero ipsa paulo altius est repetenda.

2. Partem illam Jurisprudentiæ humanæ, ut appellant Judiciariam, Doctores consistere ajunt in *Interpretatione & Applicatione legum*. Hæ duæ partes autem non tantum juri humano sunt propriæ, sed ulterius etiam ad Jurisprudentiam Divinam extenduntur.

3. Hoc enim pro certo statuendum est, nos quoad leges divinas æquo modo subesse voluntati Imperantis ac in legibus humanis.

4. Voluntas ista semper prius est scrutanda & cognoscenda, quod regulariter fit per *Interpretationem*, & denique ad casus applicanda, quia lex propter hos lata est, unde *applicatio* oritur.

5. Iste vero Imperans paulo dignioris est *conditionis & essentia*, ut reliqui, quapropter à nobis ejus voluntas etiam paulo reverentius & accuratius erit consideranda.

6. Et quod leges divinas positivas concernit, prædicantur simul de illis tam interpretatio quam appli-

applicatio, ut suo loco videbimus. An vero & Juri Naturali convenient, adhuc quæstio est.

7. *Interpretatio*, non in genere, sed *legum* tantum, definitur: *Declaratio legis* additur quandoque *dubia*. Sed quoad hanc definitionem duo sunt monenda.

8. Primo enim *Leges positiva* nunquam sunt *dubia* seu obscuræ, sed *perspicua*. Et si quæ obscuritas accidit, causa est tantum Intellectus humanus, non ipsæ leges, ideo & nos illis Interpretationem tribuimus.

9. Deinde requiritur ut lex sit *Scripta*, quia omnis declaratio *legum* supponit aliquid ante oculos. Atque ita non est, ut Juri Naturæ Interpretationem adscribamus, quia 1. non sunt leges *Scriptæ*, sed rationi hominum inconditæ. 2. neque leges *obscuræ*, conveniunt enim Intellectui.

10. Ast dicis, sic ex Jure Naturali plane exulabit? Imo respondeo, non profus exulabit, infra enim intuitu sermonis & pactorum nonnulla circa Interpretationem aliam erunt excudenda. Exulabit tamen illa legum Naturalium, pro qua, ad deducendam Voluntatem DEI circa Jus Naturæ nos aliud substituemus.

11. Videamus itaque, quid sibi possit *Demonstratio*. Non vero inhærebimus illis difficultatibus, quas, ut Vir aliquis eruditus dicit, Commentatores maluerunt scrutari, quid sibi voluerit Aristoteles, quam quid eruditio inter homines practice adhibenda requirat &c.

24 Cap. V. De modo leges Natural. deduc.

12. Demonstratio itaque est *operatio Intellectus*, ubi ex primo principio per medium aliquod certum, evidens atq; verum perfecte deducitur, quod deducendum est.

13. Qua ratione ad hanc requiritur 1. *Primum principium* & hic Jurisprudentiæ proprium, quod in Cap. 1. §. 22. paucis dedimus, quia circa illud nulla est controversia.

14. 2. *Medium*, quod apud nos est lex fundamentalis, idque 1. *certum*, quale & hæc est. 2. *evidens*, nullam enim circa hanc sensi obscuritatem. 3. *verum*, neque, ut diximus, pugnabit cum Voluntate DEI.

15. Quando vero isthæc requisita desunt, tunc nihil poterit demonstrari.

16. Lex itaque fundamentalis tanquam medium nobis inculcabat culturam socialitatis, inde prius nosse juvat, quid illa sit? & quoruplex? Hac enim prius cognita, ordinem nostrum demonstrandi secundum ejus dispositionem dirigemus, ad quam Intellectus noster, qui hac parte in Jure Naturæ suo modo rectus est, multum cooperabitur.

17. Leges vero ipsæ demonstrandæ, erunt vel *præceptiva* vel *prohibitiva*, unde vulgaris distinctio Legum in *affirmativas* & *negativas*, ubi quoad has notabis, quod una negativa semper sub se comprehendat plures affirmativas, ut suo loco observabis.

*De Societate & ejus
Effectu.*

L

ANte omnia placet exponere Convenientiam & disconvenientiam *Socialitatis* cum *Societate*. Nam in eo distinctæ sunt, quod *Socialitas* sit *cupido* & *stimulus*, homini à natura cum aliis tranquille vivendi infusus, non tamen in sola contemplatione, sed & in ipso exercitio consistens, *Societas* vero, *Unio duorum vel plurium hominum ad certum finem & utilitatem*. Atque sic *Socialitas* suo modo est genus *Societatis*, & præter *naturales* etiam *arbitrarias* imo *conversationem* ambitu suo complectens. Inde & est, quod in lege generali culturam *Socialitatis* requisiverimus.

2. Ergo *Societas Latronum*, ad nostram *Societatem* applicari nequit, quia ejus finis non convenit cum definitione generis, in qua *tranquillitas* inculcatur. Quo pacto eandem *Societatem corruptam*, & quas recensimus *rectas* appellabis.

3. Deinde *Socialitatem* etiam ejusmodi personæ colunt, quæ se invicem neque viderunt, neque de ulla utilitate participarunt, sed tantum *Tranquillitatem* pro fine generali habent: ubi quidem duntaxat contemplatio obtinet, sed obtinebit tamen & actus, si dabitur occasio. In *Societatem* autem, propter utilitatem & certum eumque peculiarem finem per-

sonæ coivere. Licet quandoque illæ non præsentî simul conversatione fruantur.

4. Tertio Socialitas ob generalissimum conceptum præter species §. 1. recensitas nullam aliam patitur divisionem, sed talem Societati relinquit.

5. Convenientia sese in eo exerit, quod utraq; sub lege fundamentali contineantur. Et Socialitas quidem sine ulla ulteriori demonstratione, cum è contrario Societas ea adhuc opus habeat. Quod etiam ad discrepantiam numerare poteris.

6. Subsistamus itaque in Societate, ubi ex definitione nonnullum requisitum, ne in sequentibus more andabatarum pugnemus, præmittendum esse existimo.

7. *Pro certo enim statuenda est, ad omnem Societatem requiri personas unius essentia, i. e. tantum homines, non animal in genere, aut aliud quoddam.* Et homo quidem non unus, quia mecum nulla est Societas.

8. Secundo *omnem divisionem quærendam esse non propter personas, sed propter utilitatem vel finem, quem personæ ex Societate percipiunt.*

9. Hac quidem via, medio cum aliis consentiendi me ipsum privabo, sed recordante, pace aliorum libertatem philosophandi mihi esse relictam, non ex auctoritate Doctorum, quos quidem omnes summâ reverentiâ prosequor, sed ex iudicio proprio ad res intellectus judicandas, sic enim præceperunt mei.

10. Primo ex ipsa ratione fundamentum peto, ad quod tamen per multa tempora circumspicere non debeo, quia iterum ipsum hominem, & ejus quidem

dem conditionem præsentem fundamenti loco ponere possum.

11. Is enim ille non sit, qui est, nisi à parentibus suis editus fuisset, inde prima Societas est *Conjugalis*, quæ pro fine habet *procreationem Sobolis*.

12. Hanc statim sequitur Societas *Parentum & Liberosorum*, quorum priores pro fine habere dicunt alii *alimentationem*, posteriores *reverentiam & gratitudinem* erga parentes. Nos vero solam ponimus *Educationum* per infra dicenda Cap. 19. §. 12.

13. Postea, cum plerique res permultas habuissent in dominio, easque raro soli administrare & conservare potuissent, nisi aliorum industria accessisset, ventum est, quod nonnulli, qui nihil vel parum habuissent in dominio, vel se ipsos conservare nequiverunt, ad ejusmodi Servitia aliis præstanda sese obtulissent. Inde est Societas *Dominorum & Servorum*, cujus finem alii faciunt partim *administrationem rerum*, cui accedit famulitium, partim exhibitionem *alimentorum* vel stipendii. Nos vero ex Cap. 20. §. 2. solam statuimus *Curam rei domesticæ*.

14. Hæ Societates vel simul vel harum duæ vel etiam una, quæ tamen secundum §. 1. Cap. 20. dominica esse nequit, constituunt *Domum* seu *Familiam*, quam appello *exercitium Societatis*, utpote in qua fines omnis Societatis naturalis exercentur. Inde valet regula: *Nulla est Societas sine familia*.

15. Postquam vero urgente necessitate, una familia alteri ad sustinendam vitam & meliorem commoditatem quasi manus porrigere debebat, conventum est

est inter Socios, ut plures unâ familiæ cohabitarent. Unde *Communitas*, germanicè ein Gemeinwesen / oritur.

16. Ipsa vero *Communitas* duobus modis consideranda est, vel ut *Vicus* vel ut *Civitas*. Licet enim à Vico distingvatur *Pagus* alias, hic tamen inter se conveniunt.

17. *Vicus* est unio quarundam familiarum, quæ præter propriam sustentationem curam agri habent, reliqua enim fiunt per accidens.

18. *Civitas* est unio quarundam familiarum, quæ præter propriam sustentationem per commercia defectum terræ vel aliarum rerum commutando pro aliis apud ipsos superfluis, suppleunt & simul cum Vico finem supponit unicum, rerum nimirum sufficientiam. Adde. Cap. 21.

19. Efferunt hæc aliter Peripatetici, finem vici faciunt usum non quotidianum, Civitatis vero eudæmoniam seu veram beatitudinem & εὐδαιμονίαν seu bonorum externorum sufficientiam, ut scilicet ibi paulo elegantius quam in pago vivamus.

20. Sed ad quorum tradita ab alio erudite fuit responsum, quem & sequor. Illud addo quod εὐδαιμονία tantum Reipublicæ sit præsuppositum, ergo non signum civitatis, vel Vici. ex dicto Cap. 21.

21. Ex vicis & Civitatibus orta est *Respublica*. Licet quandoque una Civitas eam formet, quapropter non raro termini confunduntur.

22. *Respublica* vero est, quando familia, in una vel pluribus *Communitatibus* unita, sub unius vel plurium Imperio subiecta tegunt, qui illas non tan-

eum contra alios defendere, sed Et tranquillitatem Et salutem omnium pra oculis habere, imo urgente necessitate Et utilitate extraneos offendere debes.

23. Quemadmodum enim homines natura proni sunt ad nocendum, ita statim familiae hae unitae videntur, illis non bene fore, nisi *inaequalitas* aliqua constitueretur, qua mediante unus vel alter caeteris imperare & peccantes poena debitam afficere possit. Quae latius videbis in dicto. Cap.

24. Postquam autem omnes familiae in toto terrarum orbe uni Imperanti subesse non potuerunt, humana necessitate plures ejusmodi Respublicae ortae sunt, quae non inter se per longa intervalla seorsim distant, sed quarum una terminat alteram.

25. Interesse vero & utilitas harum omnium non est eadem, potius tot ferme modis variat, quot earum sunt. Deinde una per se sine altera vix subsistere potest, inde necessum est, ut commerciiis, amicitiiis vel aliis modis socientur, ne & hic tranquillitas & salus communis turbetur.

26. Inde ortum trahit omnibus non incognita *Societas Gentium*, de qua plena manu agemus infra Cap. 27.

27. Jam multis disputandum esset de vulgari Peripateticorum divisione inter Societates *Simlices* & *Compositas*, quas ita eorum optimi doctores describunt, quod *Simlices* sint, quarum constitutionem aliae Societates non ingrediuntur, & *compositae*, quarum constitutionem aliae ingrediuntur, duabusque personis absolvi nequeunt.

28. Verum haec explicatio nobis arridere nequit, quia sic omittenda sit Societas Gentium, quae neque

Societas composita esset, quoniam & duo principes vel duæ Republicæ duas præbentes personas, hanc Societatem etiam constituunt: neque esset Simplex Societas, quia ad ejus constitutionem Societas alia concurret. Ita ego mallem hanc divisionem vel prorsus omittere, vel saltem dicere, quod Societas Simplex sit, ubi duo vel pauci, *composita*, ubi plures in certum finem coeunt.

29. Longè evidentior, ut arbitror, evadet hic procedendi modus, quando dicimus, quod Vicus & Civitas, seu uno verbo *Communitas* sit effectus familiarum, quod *Respublica* seu Societas inter Imperantem & Parentes sit effectus Communitatis & denique, quod *Societas Gentium* sit effectus Rerumpublicarum, quæ omnia latius deducemus infra partim in Cap. 22. partim in Cap. 27.

30. Quod enim speciatim *Communitatem* concernit, constituerunt eandem familiæ aliquot vel multæ ad obtinendam *rerum sufficientiam*. Quod *Respublicam*, constituerunt eandem familiæ in Communitate degentes, ad obtinendam *beatitudinem civilem*.

31. Quod *Societatem Gentium*, constituerunt eam Imperantes, & qui *Respublicam* repræsentant, ad obtinendos duos fines, tam *rerum sufficientiam*, quam *beatitudinem communem*. Atque ita conspicuo modo fines Communitatis & *Respublicæ* particulares simul concurrunt, ut suo loco videbimus latius.

32. Sequitur alia divisio, quam nos ita ponimus: quod Societas sit vel *naturalis*, vel *civilis* vel *arbitraria*. *Naturalis* est, ad quam ineundam homo aliquis trahitur à natura, tales sunt Societas conjugalis, paterna & dominica. *Civilis* est, ad quam ineundam *familie* aliquot trahuntur, partim *ex commoditate*, qualis est Communitas, partim *ex necessitate*, qualis est *Respublica*. Item huc spectat So-

cietas

cietas Gentium, quæ mixta est, quia principes ad eam in-
eundam partem trahuntur ex commoditate, partim ex ne-
cessitate. *Arbitraria* est, quam homines quicumq; sint, ex
utilitate particulari inveniunt; quæ utilitas, quia infinitis
modis variat, infinitas reddit species Societatum inde
fluentes.

33. Jam objicis, ita omittitur non contemnenda alia
divisio, in Societates *æquales, inæquales, & mixtas*. Scd
quam ego agnoscam, si debito modo explicabis.

34. Dicis, *inæqualis* est, quæ intercedit inter personas
diversæ essentiæ, puta inter DEum & homines, *æqualis*,
quæ est inter homines æquales tam ratione essentiæ quam
dignitatis, *mixta*, quæ est inter personas ejusdem essen-
tiæ, & quarum una imperat alteri.

35. Verum non opus est, ut cum ista divisione multis
gloriamur, nam fundamentum ejus quæritur in perso-
nis, quod nos improbavimus.

36. Imo confunditur Societas cum *Conversazione*. So-
cii habent unum finem, Conversantes verò singuli pecu-
liares habere poterunt fines, nam Conversatio, ut alii di-
cunt, est saltem *actus communicandi cum aliis*.

37. Interim tua *inæqualis* Societas dedit nobis occasio-
nem, ut proponamus tandem quæstionem: *An detur So-*
cietas hominis cum DEO?

38. Certe tu affirmabis ex divisione, quam fabricatus
es, fortè, ut haberes connexionem ad demonstrandum
officium hominis erga DEum, sed quod, misso tuo in-
vento, ex alio fonte mox deducemus paulo evidentiùs.

39. Interim & adhuc alii quæstionem affirmant & qui-
dem ex testimoniis ipsorum Gentilium, sed illi dictamen
rectæ rationis confundunt cum autoritate Gentium, quod
accuratiores tamen in jure Naturæ improbare solent.

40. Quo pacto nos negamus, rationi nostræ conveni-
re, dari aliquam Societatem inter DEum & homines,
nam alias ipsa nostra ratio præter alia ita concluderet,
quod non duntaxat homo DEO, sed & DEUS homini es-
set obligatus. Et si autoritatibus pugnandum, facile
pro mea sententia allegare possem testes, omni exceptio-
ne majores, sed ad quod testimonium ipsa assertio non
sua evidentiâ nos haud obligabit.

CAP. VII.

De modo deducendi obligationes seu officia hominum.

I.

Postquam in precedente capite circa Societatem occupati fuimus, sequitur nunc, ut jam obligationes hominum inter se in vestibulo quasi ostendamus.

2. Scilicet obligatio erga alium est illa actio, quæ legi fundamentali attemperata dicitur officium & partim in dando, partim in faciendo vel omittendo aliquid consistit; Officia autem hominum in Societatibus earumque effectibus viventium optimam præbebunt occasionem ad leges nostras demonstrandum.

3. Hæc vero obligatio prout in actum deducenda est, duplici modo consideratur, vel ut perfecta vel ut imperfecta. Quæ duo hujus obligationis genera non unicam patiuntur Interpretationem, sed triplici modo explicari debent.

4. Primo enim hæc obligatio perfecta est, quæ fundamentum suum habet in obligatione erga superiorem, qui jam solus DEUS est, & post illum princeps meus, & ad quam faciendam vel omittendam ipse me obligavit: Imperfecta, si citra peccatum in superiorem aliquid vel facere vel omittere possum, & unò verbo dicitur Permissio.

5. Secundo, obligatio perfecta est, cujus omisio vel commissio pugnat cum lege, vel quæ hic per legem

Légem fundamentalem inculcatur; *Imperfecta*, quæ licet omittatur vel committatur, nunquam illam violabit. Quæ secunda adeo cum prima unum genus constituere potest.

6. Tertio, obligatio *perfecta* est, ad quam ego per legem alterum justè adstringo, vel alter me justè adstringit; *Imperfecta*, ubi nemo alterum cogere potest, & alias dicitur *Humanitas*.

7. Ille autem *coactus* instituitur inter illos, qui in *Republica* vivunt per *Actionem* seu *Implorationem superioris*, qui extra eam vivunt, v. g. in agro, deserto, vel alio loco, ubi nullus adest superior, quorsum spectat *Communio* ante constitutam *Republicam*, ubi æquales adhuc erant homines, per *coactum violentum*.

8. Ut autem iste *coactus* evadat *justus*, requiritur, ut vix vel nunquam ex post facto occasio mihi sit relicta, judicem propterea ad reparationem implorandi. Nam si secus res se habet, tunc inter *injustos* numerandus.

9. Atque huc refero etiam obligationes *inter Principes*, qui tanquam nullum agnoscetes superiores, & summè æquales, adhibita vi, se invicem ad implendam obligationem perfectam cogere justè possunt, inde *Bellum* oritur.

10. Spectat huc non exigua Doctorum meditatio inter status hominum *naturales* & *civiles*. *Status enim est qualitas hominum, secundum quam ipsorum jus variat.* Sic statum *naturalem* constituunt ejusmodi personæ, quæ vel extra *Republicam* sunt, vel nullum agnoscunt superiorem, seu quæ sunt

aquales. *Civilem* vero, quæ subsunt *Reipublicæ*.

11. Licet autem Societates *naturales* præcedant *Rempublicam*, nulla tamen *commode subsistere* potest in statu hoc naturali, quia vis coactiva manet tunc penes me ipsum, quando alter obligationi suæ satisfacere non vult, ad quam implendam verò cogitur à Principe in *Republica*, utpote nostrum superiore. Interim tamen manent regulæ veræ: *In omni Communione est jus.* Ergo, & *in omni Societate jus est.* Imo *in Conversatione jus est,* Et *extra Societatem Jus non est,* quia quis sibi ipsi obligatus esse nequit.

12. Solet alias *status naturalis* variè supponi, quod optime cognoscitur, si videamus cui opponatur. Sic *status naturalis*, si opponitur *contranaturali*, significat pacificum, iste vero belluinum, qualis *Hobbessii* est. Si opponitur *Sociali*, indicat aliquem sibi soli relictum, contra hic, quendam cum aliis viventem. Si opponitur *adventitio*, est conditio naturalis, ubi quis est masculus, foemina, iste vero est vel *Ecclesiasticus*, vel *Politicus* vel *Oeconomicus*.

13. His præmissis *Sciagraphiam* nostri juris conjicere tempus est. Nihil enim adhuc, arbitror, quam hæc restabit.

14. Dicis, non longe propterea cogitandum erit, omnia fecisti, si tradis officia seu obligationes *Conjugalem*, *Paternam* & *Dominicam*? Sed dico, tradere etiam debeo officia viventium in *Republica*. Nulla enim *Societas extra eam commode* & tranquille exercetur. *Respublica* vero, ut videbimus,

non

non exiguis legibus opus habebit. Addere cogor, & officia Societatis *gentium*, quia & hæc est effectus Societatis & Reipublicæ.

15. Bene dicis; Hoc est quod expectaveram. Jam video, te adhuc statuere, *esse jus Gentium?* Sed tu scias, Jus Gentium meum, non significare jus humanum, vel medium aliquod inter hoc & divinum, neque etiam jus peculiare divinum, sed ipsum jus naturæ: illud enim Jus Naturæ ex una lege fundamentali non tantum privatos, sed & Principes inter se ad justa facienda obligabit; ut fusius videbimus infra.

16. Ne vero cogites, hoc modo vocabulum Juris Gentium esse inutile, significat enim idem quod Jus naturæ, quia omnes Gentes obligat, ergo est ejus Synonymum.

17. Jam pergis: Hæc ita quidem specialiter demonstrabis, verum ego cogitassem, te & generalia esse præmissurum? Imo recte quæris, cogitandum prius est, an? & quæ dentur regulæ generales, obligantes omnes homines in quacunque *Societate* vel *Conversazione* vivant.

18. Sed & hic quidem non incipere debeo, scio enim, rationi nostræ constare, *dari aliquod officium erga DEum*, quod quidem non fundat sese in Societate, quam antea inter DEum & homines, si secundum nostrum concipiendi modum loqui volumus, negavi.

19. Porro dicis: Hoc pacto plane hoc officium est omittendum, quia, licet ponamus, de eo nobis nihil constare, nos juxta legem fundamentalem,

omni in Societate viventi, satisfacere possumus? nam hæc non est Societas.

20. Certe, non vulgaria objicis, audias meam sententiam, tradendæ sunt obligationes hominis erga alios. Quid autem? si consideret. us antea hominem ipsum, & intuitu ejus, eandem obligationem, quam sibi ipsi debet.

21. Tu ita: *Obligatio extra Societatem non est; Homo sibi ipsi non est Socius; Inde homo sibi ipsi obligatus esse nequit.* Verum taceas cum tuis instantiis. Tu nescis quid sit illa obligatio. Ego per eam intelligo officium hominis, quod prius in se ipso, ad justè promovendam obligationem erga alias in actum deducere debet. Hoc autem Officium instituitur vel intuitu DEI, vel intuitu Sociorum.

22. Quod vero dixisti, prius esse omittendum, non ita accipio, acciperem vero, si regula esset justa, *socium bonum esse posse virum malum.* Hoc enim certum est, quod è contrario *vir malus possit esse bonus Socius.* Sed ultra posse jus Naturæ obligat ad esse debere. Inde est hæc lex Juris Nostri Secunda:

Socius bonus etiam esto vir bonus.

Jam autem *Socius bonus* est, qui vivit secundum leges Societatum, *vir bonus* est, qui præter leges erga Socios obligationem erga DEum tanquam sui & legum naturalium autorem non intermittit.

23. Hujus autem adversus DEum obligationis exercitium alio verbo dicitur *Religio*, quæ hîc non est *revelata* sed *naturalis*, quæ rationi omnium hominum convenit. Quapropter expectabis tantum

ultimam, nam rationem ad impossibile nunquam obligabis. Neque etiam Religio revelata spectat ad Jctos, sed cujus expositio Dominis Theologis relinquatur. Imo si dicere debemus quod res est, neque religio naturalis pertinet ad nos. Quod vero illam hic doceamus, causa est, partim ne disciplinam nostram mutilemus, partim, ne nobis objiciant alii, nos omisisse DEUM.

24. Circa obligationem itaque hominis erga seipsum intuitu DEI, occupatum est caput sequens, & intuitu Sociorum Cap. IX. Inde sequentia nonnulla ejus officia erga Socios in genere continebunt, quae sequenter officia Conjugum, Parentum & Dominorum, seu uno verbo familiae. Et post haec obligationes viventium in Republica, denique officia gentium inter se, & in Capite ultimo applicatio legum, his obligationum generibus contentarum. Ita enim, ni fallor, nostra disciplina est componenda.

CAP. IIX.

De Officiis hominis erga seipsum intuitu DEI, seu de Religione Naturali.

I.

DEUM esse, & citra revelationem Scripturae Sacrae, nemo negabit, ideo nos quasi praesupponere hoc possemus, nisi institutum urgeret ostendere, noticiam illam non fundatam esse in relatione hominum inter se, sed *in ipsa ratione humana.*

C 3

2. Ne-

2. *Nemo est à seipso*, sed suam existentiam naturaliter à Parentibus, horum vero, à majoribus ducit. Dum vero aliquis hæc meditatur, credit simul, & ipsorum, quotquot fuerunt majorum, existentiam ab aliquo pendere primo.

3. Postea *extra se* progreditur, ubi tam varia genera objectorum, puta animantium, herbarum, frugum, metallorum, & quæ sunt alia, deprehendit, quæ omnia non ex nihilo, sed ab aliquo artifice, cui se parem numerare nequit, orta esse existimat.

4. Deinde *universam machinam* contemplatur, quam nec suæ ipsius auctorem, sed alterius potentissimi artificis opus esse credit.

5. Tandem & locomovementium, quo se numerat, & movementium *vitam* & motum, totius machinæ vicissitudines, horum in universum omnium attributa speculatur, quæ ipsum movent, ut hæc *alicui supremo* adscribere necessariò ducat. Non vero opinatur, *multos esse* ejusmodi artifices, quia videt, quod omnia juxta unius nutum & voluntatem absque ulla contradictione dirigantur, quem uno vocabulo *DEum* appellat.

6. Ut vero hujus *essentiam* paulo accuratius sibi imprimat, ponit exempli loco seipsum, & inde ad hunc sequenti modo ratiocinatur: *Quas ego habeo imperfectiones, illa non sunt in hoc artifice, sed qui potius omnia perfectè habet.* Ita imperfectio mea est, quod non sum à meipso, ergo ille est à seipso. Imperfectio mea est, quod moriar, ergo ille nunquam morietur. Imperfectio mea est, quod mihi multa defunt, ergo ille omnia plene possidet. Imper-

perfectio mea est, quod mihi pleraque sunt impossibilia, ergo illi omnia sunt possibilia.

7. Equidem, quæritur quandoque ulterius circa *possibilia DEI*. Sed hîc iudicium meum paulò simplicius, & in divinam Majestatem reverentius ducam, *ut forte aliquis vir illustris loquitur*, quam subtilia commenta adornare, quibus omnipotentia Divina in ordinem redigatur, & iudicii mei angustiis circumscribatur. Spectat huc etiam quæstio, *quomodo DEUS dici possit justus?* Sed justitia DEI & justitia hominum tot modis differunt, quot nec excogitare possum. DEUS non vivit secundum legem, & quicquid facit, facit ex libera Voluntate, ulterius enim pergere absque Revelatione prohibemur.

8. His ita cognitis non subsistit, *sed in se stimulos nonnullos deprehendit, qui illum ad obligationem hujus omnipotentis artificie incitant.* Nam quem admodum suam existentiam ab eo deduci pro certo credit, ita propterea illum regimen non tantum in se, sed & in omnia exercere non negabit. Cujus rei testis ejus ipsa Conscientia est.

9. Hujus autem obligationis exercitium diximus esse *Religionem*, quotuplici itaque modo institui solet obligatio, totuplex hac parte evadet Religio.

10. *Obligatio* autem ista vel in animo exercetur, vel per verba & gestus, inde Religio *interna* & *externa* oritur.

11. Hæ duæ quidem species obligationis erga DEUM, non pugnant quidem cum Religione *Naturali*, sed quarum tantum *interna* apud illam est neces-

cessaria, quia DEus tanquam summè omnipotens & hoc modo, ut optimus *καεδιωγνώσης* meditationes hominis quam optimè intelligit.

12. Sed exinde non sequitur, *quasi nos Religionem externam à religione naturali plane proscriberemus*, hoc absit, sed dicimus tantum, *rationem nostram non concipere posse, quod isthac aequè tam necessaria sit ac interna*. Itaque tantum, si volumus, in hac subsistimus, præcipuè, quia distinctio religionis internæ & externæ in ipso exercitio obligationis nullum ponet discrimen.

13. Istud vero exercitium vel est *generale* vel *particulare*, unde venit Religio *generalis* & *particularis*.

14. Religio generalis est, *circa quam omnes homines conveniunt*, specialis seu particularis, *per quam unus populus distinguitur ab altero*, quæ iterum vel *vera* est vel *falsa*.

15. Quod *Generalem*, non intelligendum est, ac si gentes, quotquot sunt, hac parte inter se specialiter convenissent, ut DEus hoc vel isto modo sit colendus, nam ejusmodi hypothesis saperet *jus aliquod voluntarium*. Sed *ipsa ratio modum istum illis omnibus præscripsit*, ergo si habemus Religionem *generalem*, habebimus & religionem *naturalem*, quia hæ duæ in re ipsa conveniunt:

16. Quod *specialem*, vides inde, quod eadem sit, quæ est Religio *revelata*, quæ ergo cum Naturali non convenit, quia pro fundamento non habet dictamen rectæ rationis, sed revelationem, *revelatio* autem est vel *vera* vel *falsa*, inde non universalis, nam & Turcæ religionem revelatam prætendunt.

Imo

Imo & vera Revelatio ex falsa interpretatione periclitatur.

17. His ita præmissis, eò facilior via, deducendi leges, respicientes hanc obligationem, evadet, quo difficilior antea videbatur. Inspiciamus modo in Religionem Generalem, & postea juxta eam leges nostras condamus, in eo enim nunc totum artificium positum est.

18. Conveniunt itaque 1. gentes quod DEus tanquam potentissimus, sapientissimus & maximus sit honorandus & venerandus. Inde hæc lex nostra est: *DEum honora & venerare.*

19. Conveniunt 2. quod DEus tanquam illorum & omnium bonorum autor sit laudandus. Inde *DEum lauda.*

20. Consentiunt 3. quod DEus, prout omnium datorem esse credunt, sit invocandus; Inde *DEum invooca.*

21. Conveniunt 4. DEO tanquam largissimo & benignissimo datori gratias esse habendas. Inde, *DEO gratias age.*

22. Consentiunt 5. DEO tanquam supremo Principi esse obsequendum. Inde *Deo obsequere.* Quam quidem legem solam sufficere dicunt, tanquam omnes reliquas sub se comprehendentem, quod & concedere possum, non tamen peccamus, quando distinctè & perspicuè procedimus. Alias

& sola lex fundamentalis sufficeret, quia & hæc omnes reliquas, in se complectitur.

23. Conveniunt 6. DEum tanquam justum judicem atque vindicem, qui illos, si mala faciunt punire potest, esse timendum. Unde *DEum time.*

24. Consentiant 7. De DEO submisse & cum summa Reverentia esse loquendum. Inde *Nomine DEI non temere utere.*

Atque his legibus omnibus tu rationes ex illis addere poteris, in quibus Gentes conveniunt.

25. Jam adparet, *quid de Societate hominis cum DEO sentiendum sit*, sane definitioni Societatis cum nostris requisitis applicari nequit, quia ratione hæc de Religione Naturali disquisitio nullam ponit originem ex lege primaria, sed tantum quæ diximus *Cap. 7. §. 22.* hujus necessitatem urgebant.

26. Adhuc præterea monendum esse arbitror, quod lex quinta & sexta sint illud præsuppositum seu *principium primum* Jurisprudentiæ Divinæ, de quo antea, hic enim in obligatione erga DEum suum fundamentum habet.

27. Quando itaque illa, quæ de Religione Naturali dicta sunt, ab aliquo non solum exercentur, sed & firmiter creduntur, tunc secundum Jus Naturæ appellandus est *Vir bonus*, qui vero hæc omnia non exercet, & saltem quoad Religionem internam, neque credit, ille dicitur *Atheos*.

28. Sed *Atheismus* à *Gentilismo* differt. *Atheismus* est, qui ex §. *preced.* describitur; *Gentilismus* vero, ubi revelatio DEI negatur, inde non nemo erravit, qui hoc Atheismo adscripsit.

29. *Athci*

29. Athei autem vel sunt *theoretici* seu speculativi, vel *practici*.

30. *Theoretici* sunt iterum vel *crassi*, qui DEUM non esse dicunt, & vivunt etiam quasi DEUS non sit; vel *subtiles*, qui dicunt DEUM non esse, vivunt tamen ac DEUS sit, quod duos dari Scriptores negant.

31. *Practici* sunt, qui quidem non dicunt DEUM non esse, vivunt tamen quasi DEUS non sit, hos Hobbes, male nominat *hostes DEI*, alii vero *Rebeldes subditos*, & rectè quidem.

CAP. IX.

De Officiis hominis erga seipsum intuitu Sociorum.

I.

Circa hocce Officium homo statim videt, quod per illud nihil aliud intendatur, quam ut ad colendam Socialitatem sese *aptum* reddat & *idoneum*, reliqua enim non in ipso homine, sed in officiis erga alios sunt querenda, quo pacto illi lex nascitur:

Ita te geras, ut ad Socialitatem aptus sis.

2. Diximus autem supra, hominem esse animal suæ conservationis studiosissimum, quæ quidem sui conservatio illum non tantum intuitu aliorum impellit, sed & ulterius ad *culturam sui* extenditur.

3. Quomodo vero & hæc efficitur, si *notitia sui* non præcesserit? Rectè enim dictum est, neminem ad

ad colendam Societatem *commodum* dici posse, qui seipsum cognoscere prius non didicerit. Inde hæc lex est: *Nosce te ipsum.*

4. Cujus quidem legis sensus ab initio non statim constat, qui tamen sequenti modo non ita erit difficilis. Homo enim componitur ex *Corpore & anima*, quæ duæ partes ejus essentielles ad sui notitiam utique sunt sufficientes. Ne vero in his dirigendis peccet, sibi ipsi ponit loco legis: *Ut animam*

& corpus suum ita conservet, ut ad promovendam Socialitatem aptus inveniatur. Si enim nullus hoc intenderet, tunc vel interitus humani sexus jam esset securus, vel brevi sequeretur.

5. Ita necessarium est, ut primo seorsim noscat *animum*, deinde *corpus*, ille enim tanquam pars hominis nobilissima præcedere debet.

6. Quod itaque animum concernit, statim per ejus excellentiam profluit lex: *Culturam animi præfer culturæ corporis.*

7. *Animus autem quomodo est colendus?* Hoc quidem non difficile est scire, modo distinctè procedamus. Possidet nimirum homo *bona* aliqua, per quæ animus eo magis excolitur, inde consequens est, ut his rectè utatur. Quare est lex: *Bonis animi non abutere.*

8. Bona animi sunt vel *moralia* vel *naturalia*. *Moralia* consistunt in exercitio virtutum, ergo, *Virtutes exerce*. Ne vero ab affectibus suis in hoc exercitio impediatur, necessarium est, ut illi ratione regantur. Inde: *Affectus tuos in potestate habeas*; præcipue vero compescas *Iram*, nam eleganter dicit aliquis, *homo tranquillus est homo longevus*. Reliqua vero, quæ hîc defunt, ex libellis Ethicis supplebis.

9. Ad bona *naturalia* referuntur, quæ homini naturaliter insunt, v. g. Intellectus, Voluntas, potentia videndi, & quæ sunt similia, circa hæc omnia peccatur semel in *excessu* semel in *defectu*. Quoad *excessum* oritur hæc lex, quæ etiam ad culturam corporis est applicanda: *Supra vires non nitendum*. ergo, quod non est in nostra potestate, illud plane præterire debemus, & sane ejusmodi homines, qui de impossibilibus cogitant, non risum sed misericordiam aliorum cieunt. Quoad *defectum*: *Bona tua naturalia non frustra colloca*. Sic qui vitam nihil agendo consumit, æquè peccat, quam qui malè consumit. Inde potius maturè honestum vitæ genus est eligendum.

10. Verum hæc non tantum sufficiunt, requiritur etiam, ut aliquis *capacitatem suam naturalem* conseruet, inde tene hanc: *Usus rationis ti-*

bi non eripe. Quod vero ipse homo non raro hujus causa sit, quotidiana docet experientia.

11. Spectant etiam huc propter materię affinitatem *Bona corporis*, ut sanitas, fortitudo, pulchritudo, & *Bona fortuna*, Libertas, existimatio, dignitas, divitię, quarum una semper alteri est præferenda.

12. Jam ad *corpus*. Ad cujus *durationem* requiritur conjunctio cum *anima*, in qua vita consistit. *Anima* autem ita in corpore residet, ut, licet aliqua pars accidentalis absit, nihilominus adhuc integra maneat. Quapropter ad hanc conservandam membra illa, quę propter periculosam infectionem eandem tollere possunt, à reliquis partibus corporis secanda sunt. Neque enim juvat, si morbus est internus, eo laborare velle perpetuo, sed & hęc requiritur, ne sic functiones animę profus jacerent, ut ægroto per medicamenta, cujuscunque etiam sint naturę, succurramus, inde nascuntur hæ: *Vitam sanitati præfer.* *Vitam & sanitatem integritati membrorum præfer.*

13. Ex his oriuntur quatuor, distinctę, sed necessarię quęstiones, quarum. 1. *An homo sit obligatus etiam ad vitam suam servandam?* quę quęstio jam ex §. *preced.* aliquo modo affirmatur, sed nos ulterius progredimur.

14. Scilicet homo sibi non vivit, sed propter Societatem natus est; priori modo ipsius esset arbitrium, de se statuere, quod vellet, sed posteriori utique studere debet, ut vitam suam in commodum Societatis conservet. Ille enim non ipse sibi dedit vitam, sed DEUS. Jam ex hoc opere creationis suo auctori obligatur, ne seipsum eo privet, quod non suum opus est, alias enim committeret peccatum contra leges capituli præcedentis. Quæ ratione illi lex est;
Vitam tuam conservare stude.

15. II. Quæstio est de *Auxilia*, seu, *An sibi ipsi aliquis possit vitam eripere?* Quod nego, hoc enim est contra obligationem ex antecedente quæstione DEO, & deinde Societati debitam. Quandoquidem & hæc duas habeat exceptiones, partim quoad *virgines stuprandas*, quarum propitium excusatur, secus tamen si stupratio jam peracta est; partim quoad illos, quibus in *Contumeliam DEI* mortem parant alii, his, si seipsum necarunt, crimen propitium non competit, modo tamen de ea contumelia certò constat. Neque à propitium excusatur ille, qui ope aliorum se interficit, fuit inde lex:
Vitam tibi ipsi non eripe.

16. III. Quæritur: Utrum ille sit excusandus, qui vitam suam pro *Patria, pro Principe, Patre, benefactore, viro summo vel amico suo exponit?* Ubi quidem ante omnia selectus inter hæc personas faciendus est. Sic principi magis obligati sumus quam benefactori, Patri magis quam amico. Secernenda sunt etiam facta ipsa, an per nos certò ex periculo possint redimi vel non, his

enim cognitio, obligatio nostra nos eo ducit. *Vitam si necessitas postulat, pro patria, pro principe, pro patre, benefactore, viro summo & amico esse exponendam.* Et sane tribus prioribus modis non tantum rectè, sed & honestè facimus, posteriori autem modo scimus, quod vita nostra in usum societatis sit consumenda.

17. IV. Quæstio est: *Anlicitum sit nos contra alterum defendere?* Sed hic distinctè erit procedendum; vel enim ab altero lædimur *verbis* vel *factis*. Si verbis, quæritur an uti liceat *Retorsione*? Si factis, an *Defensione*.

18. Circa *Retorsionem* ab initio dicis quod non. Sed si esset peccatum contra jus naturæ, tunc ille, qui magis colit Conscientiam, ea quidem abstineret, verum alter malevolus inde haberet occasionem ulterius maledicendi. Deinde ad ostendendam naturalem illam *æqualitatem* inter homines est licita, nemo enim præsumitur læsus fuisse, qui retorquendo se alteri æqualem judicat. Postea *fama* & *existimatio* alterius læsa per hunc modum reparata intelligitur, quapropter dicitur apud nos, *Eine abgetrungene Ehren-Dietung.*

19. Ad justam autem *Retorsionem* requiritur
 1. *idem tempus*, ut scilicet statim, postquam aliquis læsus est, retorqueatur, non vero ut aliud tempus expectemus. 2. *eadem verba*, sic quando aliquis

quon

quendam appellat cornigerum, tunc iste per adulterum retorquendo, valde peccat. 3. *idem modus*, non ergo per instrumenta aut alia facta, inde illi, qui aliquem nominat Tartuffum, non alapa infringenda, sed simili modo retorquendum erit.

20. Sequitur *Defensio*, ubi iterum distinguendum est, vel enim alter me aggreditur cum *animo interficiendi, vel non*. Præsumtio pro his duobus modis sunt *instrumenta*, quibus utitur. Sic, si habet gladium, sclopetum, fustem, tunc præsumo, illum internecionem meam hinc intendere velle. Quando vero manu, vel alia levi re me lacessit, præsumo pro aliquo certamine inter nos.

21. Hoc ultimo casu defensio est justa, quando fit 1. *eodem tempore*. 2. *eodemq; modo*, vel per aliquod æquivalens, & si hoc haberi nequit, per manum. Inde falsum est, quod dicitur, *Alapam* reparandam esse per mortem illius, qui eandem infringit. Nec concedes, arbitror, virginem cum stupratoris internecione *pudicitiam* defendere posse, quia inter eam amissam, & vitam amissam, magna intercedit differentia. Nam prior etiam per matrimonium vel aliud quoddam reparatur, sed *vita* senul amissa reparari nequit. Propterea tamen illis non omnem negamus defensionem, ad quam, cæteris paribus, sulcipiendam, non tantum laudandæ sunt, sed etiam omnium adfensum recipiunt.

22. Aliena sunt ab his dicenda, si aggressor *membrorum mutilationem* quærit, cui non raro periculum vitæ est conjunctum. Inde & hoc loco cum *Internecionem* alterius me defendere possum.

D

23. Al-

23. Altero casu, si mors mea intenditur, quaestionem non indistincte affirmo. Antea enim *persona, qua me aggreditur*, consideranda est. Si est *Princeps meus, ex capite imperii*, ne quidem resistere debeo. Si alius princeps quam meus, tunc est vel in *suo territorio*, vel *extra* illud: Priori casu pari modo obligatus sum ad non resistendum, posteriori vero resistere possum, quia in imperium hujus, quid? quod etiam jam cessat, nunquam consensit; non tamen, si fieri potest, propter respectum aliquem, cum ejus internectione.

24. Si est *Minister Principis*, vel alius *Societati necessarius vir*, tunc & hic resistere possum, licet cum alterius internectione. Modo ejusmodi homini non sit mandatum à Principe. Nam alias talis minister & dignus vir, est quidem necessarius Societati, & regulariter etiam ejus augmentum promovere debet, sed praeter illum dantur adhuc non pauci, sed *multi* ejusdem capacitatis homines, qui hujus defectum facile supplebunt. Et quod super est, eo ipso, quo me iste interficere cupit, non supplere, sed corrumpere & mutilare Societatem studet, quo pacto & indignum sese alicujus beneficii reddit.

25. Si aggressor est *pater*, excusatur filius, si se interfici patitur, neque ut *ἀντιπατρις* considerandus est. Sed hoc simul quaero, *si se defendit, an peccet?* Sane si defensio cum offensione simul est conjuncta, tunc adversatur naturæ, statueret velle, patrem à filio posse interfici; Si vero defensio tantum *ad resistendum* suscepta est, filius hoc casu non erit accusandus, ut appetens patris vitam.

26. Qua-

26. Quando verò invalor est *Dominus*, benefactor, amicus vel alius quispiam, tunc præter licentiam *resistentis*, simul usque ad internecionem alterius me defendere possum, nam priores non quærunt amplius meum *commodum*, sed *interitum* potius, & eo ipso, quo me aggrediuntur, se declarant hostes, *hostes autem hospitibus sunt afficiendi*.

27. Ut vero hæc defensio justè instituat, opus est, ut is, quem alter est aggressus, se contineat in circulo *moderaminis inculpatae tutelæ*, quod adeo est *temperamentum*, per quod aliquis de licito & justo modo suæ defensionis certus est.

28. Istud autem temperamentum aliter instituitur in statu *naturali*, aliter in *Civili*.

29. Utrisque convenit 1. *Transactio*, & si hæc acquiri nequit 2. *Aditus inclusio*, si & hic obtineri nequit 3. *Fuga*, nam æquius est, si commodè fieri poterit, fugere, quàm aggressorem occidere. Fuga verò fugienti non est turpis, nam si qua forti & generoso viro indigna videtur, magis in facto, quàm jure consistit.

30. Sed si & fuga commodè fieri nequit, substendendum est, & quidem in *statu naturali* alterum cum nece repellere licet, hinc enim læso adversus hostem jus competit in infinitum, imò jam valet regula: *melius est prævenire, quam præveniri*, ita, dum quis tantum se parat ad nocendum, possum nocendo eum prævenire.

31. In *statu Civili* eadem adhuc obtinent, cum hæc tamen distinctione, quod tempus defensionis demum *incipiat*, quando aggressor instrumenta jam

versus me dirigit, vel in eo est, ut noceat, & deinde desinat si ipse nocere desinit.

32. Omnia hæc etiam adversus inuasorem *errantem* locum habebunt, nam licet ille erret in personâ, non tamen errat, ut ita dicam, in factò, quia ejus voluntas est alterum occidere.

33. Quando verò ille, quem alter aggreditur per *injuriam*, aggressori *occasionem* ad offendendum dedit, tunc ipse prius videat, ut per aliquod æquivalens alteri fiat satisfactio. Si illa æquò modo oblata recusatur, contra vero alter me lædere incipit, ego extra culpam constitutus, & cum intereptione etiam ejus resistere possum.

34. Ab hac sui defensione non aliena est *defensio rerum mearum*. Si autem res mea jam est *ablata*, possum in statu *naturali* per violentiam alterum ad restituendum cogere. Sed in *Civitate* implorandum est auxilium magistratus. Si verò ibidem alter rem meam nondum abstulit, permissum est, adhibitis instrumentis illum repellere, & si nullus auxiliari potest, licitè occidere, atque inter hos refero etiam *pradones & fures nocturnos*.

35. Ex eis, quæ circa hanc quartam quæstionem dicta sunt, sequentes formo leges: *Iniq; injurianti retorq;. Contra malum aggressorem vitam tuam tuere.* Et in his duabus legibus mera est æquitas, quia perfectò, si ejusmodi perversis hominibus ex ratione naturali non obstant, illi ad turbandam Societatem omni die alios offenderent. CAP.

*De Officiis Hominis erga
alios intuitu custodienda
æqualitatis.*

I.

IN demonstrandis legibus *quorumlibet erga quoslibet* præcipuè respiciendum est *ad fontem* illum, ex quo tanquam communi rivulo omnes fluere debent. Ad hunc autem ea, quæ in præcedenti capite probata sunt, commodam præbebunt occasionem.

2. Scilicet dictum est, homini *amorem sui* non tantum necessarium, sed & præceptum simul esse, & omnes etiam hunc crepant, ac nemo est, qui hæc parte jure suo cedere vellet.

3. Hic vero amor omnes stimulat ad jura naturalia *æqualiter* participandum, quia quilibet æque se dignum, quam alterum iis judicat.

4. Non vero hæc sufficiunt, sed cuncti insuper se in hisce juribus *conservare* student.

5. Et præterea multum adhuc contribuit *æqualitas* illa *naturalis*, quâ homines ratione potestatis & dignitatis à naturâ inter se erant æquales. Quam nec usque adhuc oblivisci volunt, postquam hic status naturalis è Republica exulavit. Spectat huc quæstio, *quod non dentur servi naturâ.*

6. Hæ & aliæ non pauca rationes clarè docent, *naturalem æqualitatem* inesse omnibus hominibus

etiam, de juribus inter se in universum communi-
candis, quibus singuli se dignos esse existimant.
Quapropter, ut tranquillitas cum aliis, quicumque
sint, conservetur, hæc lex est primaria: *Alium
hominem, ut æq̄ dignum homi-
nem legibus tecum participandis,
agnosce.* Ideo præcipuè æqualitas ista in eo
versatur, ne ego operis meis alterum è communione
juris excluderem. Imò si quid ipsi detrahere volo,
non propterea constituo inter nos *inequalitatem*,
quia ego hanc efficere non possum, sed si quid facio,
dicitur tantum, *me lesisse jus alterius.*

7. Hoc pacto æqualitas *Hobbessii* huc non spectat,
ille enim eandem ad *paritatem virium* restringit,
tanquam causam, cur se invicem homines metuere
debeant. Neque pertinet huc, constitutis Rebuspu-
blicis, æqualitas *potestatis & dignitatis*, quia oppo-
sitam habent *inequalitatem*. Quæ tamen, prout
consideramus hominem in statu naturali, huc com-
modum sibi locum vindicat.

8. Ut vero nostra hominum inter se æqualitas in
actum deduci possit, statim oritur lex: *Jus nul-
lius læde.* Ubi vocabulum *læsionis* significat
omnem denogationem juris alteri competentis, &
ita cunctas læsionis species complectitur, cum hæc
vero lege convenit hæc affirmativa; *Jus suum
cuiq̄ tribue.*

9. Exerit autem sese harum Exercitium non tantum in statu *naturali* sed & in *Civili* seu Reipublicæ.

10. Modus tamen adhuc est incognitus, sed quem alii invenerunt, dispescentes legēs in eas, *quæ ex communi obligatione legis fundamentalis citra omne pactum proveniunt, vel post aliquam conventionem demum oriuntur.* Alii appellant priores *absolutas*, posteriores vero *hypotheticas*, alii rursus absolutas nominare maluerunt *conmatas*, hypotheticas vero *acquisitas*.

11. Utrique sanè eleganter, qui tamen postea in has duas classes genera officiorum non ita *artificiosè*, prout natura disciplinæ postulat, collocarunt, & quantum mihi constat, in ipsò ordine capitum inter se non convenerunt.

12. Alius *secundum Decalogum* præcepta concinnavit, quod bellè factum esset, nisi methodus ejus juri nostro, in quo à generalibus ad specialia progrediendum est, planè adversaretur. Decalogus enim est voluntas DEI revelata, jus naturæ vero tacita, tacitam autem quomodo perfectè intelhgeremus, nisi præmittenda præmitteremus. Alia, quæ circa hanc methodum monenda sunt, tacebo.

13. Nos vero, salva aliorum Authoritate, ex libertate nobis relicta, illum sequemur ordinem, qui rationi nostræ magis arridebit, præcipuè, quia credimus, eundem ad caprum omnium esse accommodatum. Sic itaque habeto.

14. Officia quorumlibet erga quoslibet ex legibus aequalitatis deducenda sunt vel intuitu *mei* tantum, vel intuitu *alterius* tantum, vel intuitu *nostrum* simul.

15. Intuitu *mei*, quando leges æqualitatis me obligant ad ea, alteri homini facienda, ad quæ ille nihil confert vel reddit, quod fit, 1. *ut ego me in Sermone adversus alterum justè agam.* 2. *ne eundem damno afficiam.*

16. Intuitu *alterius*, quando leges æqualitatis me obligant ad ea alteri homini facienda, ad quæ ego è meis nihil confero, quod fit 1. *ut ego utilitatem alterius promoveam, per officia humanitatis.* 2. *ne illum in usu rerum suarum impediam*, quod officium complectemur in capite de appetitu dominii.

17. Intuitu *nostrum* simul, quando leges æqualitatis me obligant ad ea alteri homini facienda, ad quæ ego & alter è nostris aliquid conferimus, quod fit, 1. *ut justè in paciscendo me cum altero geram.* 2. *ne illum in permutatione circumveniam ratione pretii, justè constituendi.*

18. Hæc itaque nostra officiorum partitio cum §. 10. in eò convenit, quod *unilateralia*, quæ sunt duo genera priora, nullum quidem pactum supponant, sed *bilateralia* aliquod sequantur.

CAP. XI.

De Officiis Hominis erga alios intuitu Sermonis.

I.

*S*ermo differt à Signis. Sermo est vox articulata, quæ homines inter se ratiocinantur. Signa sunt testimonia, quibus voluntas nostra declaratur.

Reli-

Reliqua præsupponimus. Jam sumus solliciti de usu Sermonis in jure naturæ, ubi, si ad legem fundamentalem recurrimus, talem habemus legem: *Sermone & Signis utere in commodum & tranquillitatem aliorum.*

2. Signa vero sunt vel *naturalia*, quibus aliquid naturâ sic ducente significatur, ut aurora est signum diei, vel *adventitia*, quæ ex conventionem aliquâ inter homines valent, eaque vel *generalia*, circa quæ omnes omnino consentiunt, vel *specialia*, quibus unus vel alter populus propriis utitur. Ad priora referre poteris nutus, quibus aliquid affirmatur; ad posteriora pileum, quo caput aperimus, in signum reverentiæ.

3. Ab his *signis voluntatis* nostræ diversa sunt *signa sermonis*, quæ *voces* vel *vocabula* appellamus, eaque sunt vel *vulgaria*, quæ omnes populi, qui unam loquuntur linguam, intelligunt, vel *artificialia*, quibus utuntur artifices.

4. *Via vocabulorum* ortum trahit ab *impositione*, ita sicuti semel sunt recepta, & tu retineas. Nam alio modo hac parte conversatio inter Socios profectò turbaretur, & exercitium ratiocinationis impediretur, si libera vocabulorum impositio cuilibet esset relicta.

5. Certè enim, si ego aliter verbis utor ac usus docet, tunc alios magis circumvenio, quam quod illis meam voluntatem declarem, inde lex est:

Vocabulis in eâ significatione utere, circa quam inter Socios conventum est. Quæ non tantum ad voces vulgares sed & artificiales extenditur. Eundem enim fructum expectabimus, si notiones secundas in alium sensum retorquemus, vel novas, easque inauditas, invenimus.

6. Sic nostra lex arguit vocabula *noviter conficta*, & his contraria *obsoleta, peregrina, ambigua, dubia* &c.

7. *Ex multis autem* vocabulis fit *Sermo integer*, qui juxta legem primam ita dirigendus est, ut alter fructum inde percipiat. Quâ ratione, præter vocabula interdicta, excludimus etiam *Sermonem ambiguum* vel aliud genus *Sermonis*, quod obscuritatem parere potest.

8. Sed hæc quidem sunt theoretica, ubi ad verba tantum respicitur. Seqvuntur *Realia* seu *res verbis declaranda*, propter quas præcipuè verba inventa sunt.

9. Hæc vero *Realia* in Intellectu quasi generantur, utpote cujus, quemadmodum ab initio diximus, hoc officium est. Indè alter, cum quo sic ratiocinari soleo, eo ipso, quo illum alloquor, pro certo credit, verba cum animo meo convenire, quo pacto hæc lex est: *Ita loquere, ut verba cum animo tuo conveniant.* Nam alio modo iterum eum potius circumvenirem.

10. Sed verba etiam conveniunt cum animo, *pravè dispositio*, si intentionem habeo alterum de-
cipiendi. Ita adhuc specialiter requiritur, ut ani-
mus etiam *justè sit dispositus*, hæc autem iusta dispo-
sitió animi cum vocabulis uno verbo appellatur *Veritas*. Inde lex est: *Veritatem loquere.*

Hæc dicitur *veritas moralis* & est hujus loci, prior
vero est *veritas logica*, quam per illam excludimus.

11. Huic opponitur *Mendacium* & *Falsiloquium*.
Mendacium est, quando verba aliam præferunt sen-
tentiam animi nostri, quam quæ revera est & alter si-
mul eorum qualitati & quantitati confidit, quod
propterea est injustum: *Falsiloquium* est, quando
verba quidem præferunt sententiam animi nostri,
alter vero diversum à cogitatis sensum concipit, v.g.
quando fabulam vel rem fictam credit pro re vera.

Circa hujus Justitiam lex est: *Falsiloquio non
utere, quando per id jus alterius
læditur*, inde judicandum est, *an infantibus &
amantibus falsa loqui licitum sit?* imo, *an pro salute
aliorum falsum dicere fas sit?* & quæ sunt aliæ.

12. Cum hoc affinitatem habent *Simulatio*, quæ quæ-
stiones est, quando aliquid per taciturnitatem præte-
reo, quod, si voluisssem, præterire non debuisssem, &
disimulatio, ubi non tantum per Sermonem, sed &
per signa externa ita me gero, ac animus meus iis-
dem conveniat, licet longè ab his alienus sim. De
harum justitia quidem prolixè quærere nolo, modo
adhibeamus distinctionem inter simulationem &
dissi-

dissimulationem, quâ alterius jus leditur & non laeditur. Priori casu est injusta, posteriori vero non justa tantum, sed & laudabilis. Exemplum cape de maritis, qui strenuas habent uxores, illi hoc modo pacem domesticam adhuc conservare possunt quæ aliter vix & ne vix quidem subsisteret.

13. Et sane si aliquis hisce cum judicio uti potest, absque dubio nomen meretur *Prudentis*, prudenter enim is facit, qui illa, quæ, ut urgeantur, non sunt de tempore, simulat vel dissimulat.

14. Ex illis quæ dicta sunt alii varias, formarunt quæstiones, cujusmodi & hæc est: *Quod illis, qui Civitati præsumunt, pro justo relicto sit, arcana Reipublicæ falso sermone in aliud destinatum mutare, quia, si propalantur, damnum sentiret Respublica. Sed reliquas infra suo loco, & quæ ad materiam juramentorum spectant, in peculiari Capite commodius recensēbimus.*

15. Sed duæ tantum adhuc disquirendæ sunt, quarum prima est de *moralitate Sermonis*, seu quando tacere vel loqui debeamus, ne impingamus in obligationem Societatis, ubi has leges jam alii proposuerunt, quarum prior ita sese habet. *Tace, si per loquelam tuam offendantur alii, aut damnum præter meritum incurrant, aut humanitas vel pietas vel in genere pax communis taciturnitatem exigant.* Altera vero: *Loque-*

Loquere, quoties ex humanitate, vel pacto ad loquendum obstrictus es, vel taciturnitas damnum vel contemptum alteri infert, aut tranquillitatem ledit.

16. Posterior est, quomodo ego sermonem alterius rectè intelligere possim, qui modus æque ad Societatem conservandam est necessarius ac prior erat, & fit per *Interpretationem*, nam hæc est *expositio* verborum. Exponimus autem 1. *Sermonem alterius*. 2. *Verba scripta alterius*. 3. *Pacta hominum*. 4. *Deniq; leges Principis*.

17. De *Interpretatione legum* tam divinarum quam hamanarum, agemus suo loco, non vero hic in Jure naturæ, licet regulæ ipsæ in præsentī jure sint fundatæ. Nullus enim jam harum usus est, quas propterea in aliis partibus expectabis.

18. De *Interpretatione pactorum* atqve *scriptorum* dicemus infra. Restat itaque *Interpretatio Sermonis*.

19. Ubi statim est notandum, quod Sermo *perspicuus* eâ non opus habeat, reliquus ergo est sermo *obscurus*. Obscuritas accidit in verbis §. 6. citatis, inde ad horum expositionem in genere obtinet regula vulgatissima. *Verba sunt intelligenda secundum substratam materiam*, sic, de quâ re quis loquitur, ad illam verba sunt vel extendenda vel restringenda vel saltem referenda. Plures verò regu-

las dare prohibeor, quia sermo est fluidus, & verba præterita citius obliviscimur, quam quod juxta multas leges metiremur. Et posito, ex hæc solâ aliquem non posse proficere, interroget alterum, quid per hæc vel illa verba intellexerit, nam *quilibet verborum suorum optimus est interpretes*. Quomodo vero Germanus Gallum sine lingua Gallica possit intelligere, hoc, nisi ex signis percipies, in æternum per regulas docere nequeo.

CAP. XII.

*De Officiis hominis erga
alios intuitu damni inter-
mittendi.*

1.

Dammum sumitur vel *generalissimè* & tunc cum læsione ex §. 7. Cap. 10. convenit, vel *generaliter* pro læsione saltem alterius *persona vel rei*.

2. Jam autem coërcet lex fundamentalis id ipsum, quod damnum dicitur, coërcent etiam leges æqualitatis, quâ ratione hæc absque longis ambagibus nascitur: *Neminem damno afficias.*

3. Variis autem modis aliquem damno afficiamus, quos omnes includimus damnis, quæ juxta §. 1. fiunt *persona vel rei* sine antecedente pacto vel aliâ conventionem. Inde sequentia quinque capita hanc

hanc legem tanquam fontem semper præsupponunt. Ipsum autem damnum damus partim *ipfi* vel *soli* vel *cum aliis*, partim per *alios* tantum.

4. *Persona* fit 1. quando mihi plus tribuo, quam alteri, quod fit per *superbiam* vel *contumeliam*.
2. quando alium *injuriâ* afficio.

5. Sed inter *superbiam* & *contumeliam* hæc differentia oritur. *Superbia* est, quando me præfero aliis; *Contumelia* est, quando adhuc alterum simul contemno.

6. *Superbia* vero vel *absque* *contumeliâ* instituitur, vel *cum* *contumelia* est conjuncta.

7. Illa iterum in *statu civili* vel *justa* est, quando certas easque justas habeo rationes, ut me alteri præferam. v. g. Princeps se præfert subdito, doctus rustico. Sed hæc prærogativa nomen *superbiæ* plane amittit.

8. Dicitis, hoc est contra æqualitatem, quam inculcasti antea. Verum tu meminisse debes, æqualitatem illam respicere ad æqualitatem jurium non potestatis vel dignitatis, nam hæc duo genera, non repugnante jure naturæ, in republicâ inæqualitatem constituunt.

9. Vel *injusta*, si hæc contra se habent, & ego nullum justum prætextum potestatis vel dignitatis præ altero prætereundum possum, quorsum spectat status *æqualitatis*: ad hanc exuendam lex est:

Superbiam vitæ.

10. Illa, quæ cum *contumeliâ* conjuncta est, non *injusta* tantum, sed & intolerabilis dicitur, atq; non solum æqualitati naturali sed & juris etiam, imo

Societ-

Societati est adversa, inde lex est: *superbiam cum contumeliâ conjunctam, vita.*

Quæ lex & solam etiam contumeliam coercet. Ea autem fit, *verbis, factis, signis, vuln, risu, dono, picturâ* vel alio denique modo.

11. Sequitur *Injuria*, quam si ex hypothesis juris Romani in *verbalem*, de qua in *Cap. preced. §. 15.* & *realem*, quæ hujus loci, imò & hanc in eam, quæ fit personæ vel rei, dividis, non refragabimur.

12. *Injuria* præsens est *damnum*, quo *leditur persona alterius*. Sed jam non de læsione defensionis & offensionis conjuncta, de qua in *Cap. 9.* Sed de læsione, quæ fit per solam offensionem tantum, sumus solliciti.

18. Offendimus autem alterum vel *physicè* vel *moraliter*.

14. *Physicè* 1. si illum *interficimus*. Jam cædes, quia est contra legem fundamentalem & Societatem imminuit, talem gignit legem: *Neminem occide.* 2. Si *membra* ejus *mutilamus*, ubi propter periculum vitæ conjunctum, eadem est ratio, inde: *Neminem vulnera.*

15. *Moraliter* etiam offendit aliquem *raptor, adulter, stuprator, fraudator*, qui omnes damnant, & propterea ex lege de damno non dando coercentur.

16. Jam ad *Rem*, quæ hoc loco est omne id, quod non est persona, quodque alter in potestate habet.

habet. Personæ autem intuitu *Rei* damnum fit,
1. Quando illi eandem vel adhibitâ vi, vel fraude
eripimus, & in nostros usus conferimus, qui mo-
dus damni dicitur *Furtum*. Quod si à jure naturæ
esset permissum, homines ad aliena avidi, quotidie
furarentur, quapropter prohibentur hâc lege,

Furtum ne facias. 2. quando rem
alteri non quidem auferimus, corrumpimus tamen
& deterimus, ut postea ad nihil prodesse possit,
quod ex eadem ratione interdicit lex: *Rem
alterius ne corrumpas.*

17. Ad damna tam personæ quam rei, pertinent
quævis *Crimina*, quibus aliquem lædere possumus,
quæ omnia legi de damno non dando sunt inclusa.

18. Quando vero damnum datum est, obliga-
tio Societati debita, & leges æqualitatis requirunt,
ut lædens læso satisfactionem offerat, nam crude-
liter sanè gestum esset, si aliquis actione injustâ com-
missâ, non simul in eo esse velit, ut injustitia suæ
actionis per aliquod medium deleteretur. Nam *in-
justitia tollitur per justitiam*, quod axioma infra
etiam circa pœnas locum suum habebit.

19. Itaque statim eo ipso, quo alter læsus est, da-
mnum datum reparetur.

20. Sed modus reparationis, quomodo est insti-
tuendus? sanè leges humanæ ipsum determinant.
Annon & leges naturales? quod videbimus.

21. Ipsum præceptum de damno resarciendo hanc
legem inculcat: *Cui damnum est da-*

E

tum,

tum, illi satisfacias, cum hæc itaque lege ad specialia erit recurrendum.

22. Quando aliquis à nobis *Consumelia* est affectus, tunc ad illum deprecatum ire debemus, cum adjectâ clausulâ, hanc imposterum esse intermissuros.

23. Verùm *Occiso* vita reparari nequit, ergo satisfactio ad vitam recuperandam cessat, tenetur tamen homicida ad impensas illis restituendas, qui vitam læsi conservare adhibiti erant, inò & tenetur illos alere, qui ex hæc morte detrimentum sentiunt. Tenetur insuper in Civitate, sicut reliqui in sequentibus, ad pœnam perferendam, de quâ infra.

24. *Vulnerato* satisfactio fit primò, per vulneris curam ex propriis impensis & mediocrem æstimationem lucri, per tempus morbi non intercepti. Deindè si fortè corpus *mutilatum* est, secundum circumstantias vel per generalem mutilationis æstimationem, vel etiam per stipendium ad tempus vitæ.

25. Qui *moraliter* damno affecti sunt, habent justam rationem satisfactionem petendi, quam & lædens juxta æquam pariter, ac justam æstimationem læso offerre debet.

26. *Rem* autem quæ alteri *abstulit*, tenetur ipsam reddere, & si amplius illam non possidet, tradere aliquod æquivalens. Qui corrumpit, eam restituere vel aliam ejusdem bonitatis offerre debet. Atque sic in omni damno lædens sese gerat, nisi contra legem de damno non faciendo peccare velit.

27. His ita breviter expositis, ad *contraria* damni progredimur. Damno autem communiter opponitur id, quod est *utile & commodum*, quorum tractatio, si talia per ea intelligimus, quae sine nostris impensis fiunt, spectat ad caput sequens, cuius & cum praesenti hoc modo est connexio.

28. Sed nos sumus solliciti de *Utilitate*, quae tantum intuitu mei, absque operâ alterius simul conferenda proficiscitur, & dicitur *Donatio*; quemadmodum enim per damnum aliquid aufero, ita per donationem contra aliquid alteri addo.

29. *Donatio* autem differt à *beneficio*. Nam *Beneficium* est, quando vel affirmativè vel negativè absque detrimento meo alterius utilitatem promoveo, quod adeo spectat ad caput sequens. *Donatio* est, quando aliquid gratis in alterum confero; Quamvis tamen, sed minus stylo philosophicò, promiscuè usurpantur.

30. Cui vero *Donatio* sit conferenda, praecipitur hac lege, *Egentibus dona danda sunt*, nam qui omnia superflue possident, iisdem non opus habent.

31. Et hæc quidem *Donatio*, jure Naturæ sic disponente, jus parit 1. *imperfectum*, quia alter me ad hanc regulariter cogere nequit, sed illam potius pudori meo relinquit implendam.

32. Sed nonnunquam & alter certis casibus ad eandem postulandam jure utitur 2. *perfecto*, ad quod tria requiruntur 1. ut ego possim eo, quod petitur, sine damno meo commode carere 2. ut alter

sine eo sit interiturus 3. ut à nullo, quam à me, possit consequi. Exemplum cape de paupere, qui tempore annonæ, sumenâ laborans fame, ab eo, qui magnam frumenti copiam possidet, panem postulat.

33 Huc spectant etiam res *innoxie utilitatis*, seu mihi superfluz & inutiles, quas jus naturæ corrumpere interdicit, si aliis prodesse possunt, inde consequens est, ut eadem illis, si qui postulant à nobis, indulgeantur.

34 Beneficii & Donationis consequens est *Gratitudo*, de qua mox. Hæc itaque parte hæc duæ inter se conveniunt.

CAP. XIII.

De Officiis hominis erga alios, intuitu promiscuorum Officiorum humanitatis.

I.

PER hæc intelligo *Officia*, per que quilibet erga quoslibet obligatus est, ad horum utilitatem & commoditatem gratis promovendam. Non tantum enim ea, quæ dicta sunt, sufficiunt, ut nos erga alium justè geramus, sed & insuper requiritur, ut etiam alterius commodis & necessitatibus succurramus, quâ ratione lex nostra erit: *Alterius utilitatem promove.* Addo statim, quantum sine tuo detrimento potes,

2. Quem-

2. Quemadmodum verò priores duæ obligatio-
num species utique regulariter sunt perfectæ; ita è
contrario hæc postrema *regulariter est imperfecta*:
Et leges naturales propterea non ita exactè hujus im-
perfectæ exercitium urgent, quâ ratione & illi voca-
bulum *Humanitatis* est impositum. Quod si late
accipies & Donationem sub se complectetur, quod
fit in capite Gratitude. Dixi porro *regulariter*,
quia, ut jam videbimus, officia humanitatis non
raro pariunt jus *perfectum*.

3. Per omnem humanitatem nihil aliud signifi-
catur quam *Beneficium*, quatenus in præced. Cap.
§. 24. est definitum; ita quoties alicui id exhibe-
mus, toties exhibebimus humanitatem. Inde fluit
lex: *Beneficia illis præstanda sunt,*
qui iisdem opus habent. Inde non
semper expectandum est, priusquam ad ea vocemur,
sed humanitas à nobis exigit, ut spontè aliis succur-
ramus.

4. Alteri itaque fit humanitas 1. ut illum *corri-
gatur & informem*, tam quoad animum, quam quoad
corpus. Inde lex est: *Alterum, si neces-
sitas postulat, corrige & instrue.*
Sed correctio cum contumeliâ nunquam debet esse
conjuncta, quia sic esset exprobratio vitii, non amica
admonitio erroris. Per justam autem correctionem
utique alterius utilitatem promotum imus, quia al-
teri *malum* istud, quo indignum se plane reddebat

Societati, cognitum fit, ut tanquam Socio displicens, emendet.

5. II. Ut *defendam*, non tantum contra injurias aliorum; sed & contra omnia reliqua pericula, in quæ aliquis incidere potest, quâ ratione lex erit;

Alterum defende. Ad hanc autem efficiendam exindè obligati sumus, quia natura nobis ejusmodi organa concessit, quibus aliis auxiliari possumus; & præcipuè obligatio erga alios tam est prægnans, ut, cæteris paribus, obligationi nobis debita, sit præferenda, non enim nobis ipsis vivimus, sed aliis.

6. Quo pacto hæc obligatio ad defendendum alterum, partim est *perfecta* seu quam lege sic postulante facere debemus, vel *imperfecta* ad quam lex nos non obligat.

7. *Imperfecta* est. 1. quando alter non opus habet mea defensione. 2. quando quidem eâ opus habet, sed ego pro certo prævideo, me vel illum non posse redimere vel prorsus cum eo esse interiturum; tunc enim melius est, me salvum manere, quam cum altero perire debere.

8. *Perfecta* est 1. quando alter defensione meâ indiget, & sine eâdem vitam plane amittit. 2. atq; ego illum sine meo periculo salvare possum.

9. III. Ut *omni aliorum utilitati, quantum sine nostro detrimento fieri potest, succurramus.* Quæ species beneficii tam ad personam, quam ad res personæ, respicit, & suo ambitu tot genera complectitur, quot fermè excogitari possunt.

10. Sequitur *gratitudo*, quam distinguo in eam, quæ fit *animò* vel *re* aliquâ, puta dono, beneficio, defensione, correctione &c.

11. Quæ *re aliqua* fit, non statim, ac beneficium vel donum est datum, perficienda est, nam alias hæc duo genera non essent *humanitas*. Inde gratitudo realis demum præstanda, quando ille, qui nos *re aliqua* donavit, vel beneficio affecit, in pari est conditione, ac nos eramus, quò tempore accipiebamus. Imò & tunc non præstanda est, si nos exinde grave detrimentum sentire possumus.

12. Verum gratitudo *animi* non certo, sed omni tempore, quod eo ipso, quo alter noster fit benefactor, incipit, in actum deducenda est, & partim in *verbis* partim in *reverentia* consistit.

13. Qui hæc in universum omittit, *ingratus* dicitur, & omni dono atque beneficio aliquo profusus se indignum reddit. Imò non malè dictum est, nomen ingrati foedius esse, quam nomen injusti.

14. Equidem distinguitur communiter inter ingratitude *prægnantem* & *simplicem* eamque *vulgarem* & *eminentem*, sed quæ distinctiones ad excusanda facinora ingratorum nihil operantur; ita in uno genere horum subsistamus.

15. Hoc quæritur, an ille sit ingratus dicendus, qui correctori suo ex superstitioso & deliro studio contradicendi non credere vult, præcipuè si talia argumenta proferuntur, quæ & ignorantem, cum gratiarum actione de horum veritate persuaderent? Respondeo, non ingratus tantum sed & pertinax dicendus est, & correctori non aliter consu-

lendum, quam ut desinat corrigere. Sed quid, si & hic non desinit? tunc egreditur officia humanitatis, quæ hoc loco illi tantum concedunt jus imperfectum, scilicet ut alterum de errore saltem admoñeat, non vero ut ad eundem exuendum cogat.

16. Sequitur Vitium, quod tam Donatori quam Benefactori commune est, scilicet *Exprobratio*, quod æque grave est, quam prius; & quandoque illi, qui beneficium accepit, planè intolerabile. Hic potius dixissem, pudori ingrati omnia esse relinquenda, quam ad exprobrationem properare velle, quod & generosius est.

CAP. XIV.

De Officio hominis erga alios, intuitu appetitus Dominii.

I.

PRIUSquam obligationem, quæ ex dominio rerum venit, perlustramus, antea, quid nobis de eodem videatur? supponendum est, hoc enim prius cognito, illa erit facilior. Sed video, hanc materiam ab aliis ita accuratè esse demonstratam, ut ego legentem ad ista loca profusè ablegare possem, nisi institutum, & eandem non omittere, urgeret. Quapropter expectabis tantum ea in indice, quæ paulo fufius alibi tractata sunt. Cum prioribus capitibus autem hoc in eo convenit, quod per appetitum dominii etiam alter damno afficiatur,

tur, sed in specie hinc agitur de damno, quod adhuc supponit distinctam notitiam *historia domini*. Quam duntaxat, in quantum ductu solius rationis consideranda est, videbis, nam in jure Romano ejus effectus aliam adhuc faciem induit, quod satis erudite apud nos *vir quidam Illustris* demonstravit.

2. Scilicet ex Religione naturali adhuc constat, *Res creatas*, sub quibus omnia præter hominem intelligo, non opus esse hominis, sed DEI, DEUS vero eas creavit non propter seipsas, sed propter homines, ut necessitati suæ subvenirent.

3. Ista autem *necessitas* in homine variè se extendit, vel enim res *animo* necessariæ sunt, vel *corpori* vel *utrisq.*

4. Ex hæc Creaturarum necessitate oritur homini argumentum, quod ad legem aliquam condendam optimam præbet occasionem. Sic enim ratiocinatur. *Si Deus creavit res, quæ necessitati meæ subvenire possunt, pro certo sequitur, quod mihi eadem in usus meos ab illo sint concessa*, ego enim paulò dignior sum conditionis quam illæ, quæ ratione melius est, ut illæ consumantur, quam ut ego peream. Sed & hoc scio, istâ *Concessione* me non debere abuti, quia hoc grave esset peccatum 1. *in Deum*, qui propterea irascetur. 2. *in me ipsum*, nam me potius per talem abusum corrumpere quam perficere. 3. *in alterum*, qui ex abusu meo damnum sentire posset, quo pacto hæc lex est: *Rebus creatis non abutere.* Iste autem abusus contingere potest in defectu partim,

partim in excessu consumptionis, partim denique, si conferuntur res in usum, in quem non sunt destinatae.

5. Ista vero potestas utendi rebus creatis ex concessione Dei, in *Communione primava* omnium fuit in omnia, ita tamen, ut disponeretur circa easdem prout tranquillitas & conditio tunc temporis exegerit. A qua postmodum, successu temporis non uno ictu, sed successivè recessum est, ita, ut id, quod inoccupatum erat, fuerit adhuc in ista communionem: Postea illa communitio rerum plane desit, cum homines magis magisque auferantur, & creaturarum abundantia non amplius, propter tantam multitudinem hominum sic erat conspicua. Ita omnia divisa sunt & res fermè cunctæ suos sortitæ sunt dominos.

6. Sed ne putes, Deum per hanc concessionem simul divisionem rerum creatarum specialiter hominibus præcepisse, hæc enim tantum præsupponit propriam inter homines *Conventionem* tam tacitam quam expressam. Verum concessio DEI est *generalis & indefinita*, citra respectum ad quendam in specie, ex qua in æternum evinci nequit, DEUM populis terras & portiones distribuisse. Quæ vero à nonnullis contra sunt projecta, ad ea alii satis eruditè responderunt. Circa quæ omnia ego ita breviter sentio: *Divisio rerum per pacta inter homines, non adversatur concessionem Dei, potius cum illa convenit; sed concessionem Dei absque speciali conventionem hominum non comitatur immediatè rerum divisio.*

7. Inde quicquid est divisum, ex ejusmodi conventionem factum est, cujus vera causa fuit *utilitas humana*.

humani generis, ad rixas illas evitandas, quæ inter tantam multitudinem quotidie circa easdem exortæ essent. Nam ita res pedetentim in angustias redactæ erant, ut communio ista primæva necessario cessaret.

8. Ex hæc itaque necessariâ & utili divisione rerum, ortum trahit *Dominium*, quod ideo dicitur *proprietatis*, quâ res, quoad facultatem utendi pertinet ad nos, non ad alium, ubi quidem non addere possum, dominium saltem consistere in re corporali, sed sufficiat, dominium jam nihil aliud esse quam *proprietatis*, absque distinctione rei corporalis vel incorporalis, inde etiam interpretamur germanicè ein *Eigenthumb*. Hoc autem dominium vel *simplex* est, seu dominium excellenter dictum (alii etiam appellant *privatum*) cujus proprietatis spectat ad unum individuum tantum, vel *commune*, ubi & usus & proprietatis pertinet ad certa individua, exclusis reliquis.

9. Sed à dominio communi distinguitur *Communio*, quæ iterum vel *negativa* est, ubi per se proprietatis spectat ad nullos, usus vero omnibus patet, quorsum refero communionem primævam, vel *positiva*, ubi proprietatis est aliquorum, usus vero conceditur omnibus, quæ propius ad dominium accedit.

10. Ex hisce distinctionibus dominii & Communionis oriuntur res quæ sunt 1. in *Dominio*. 2. in *Communione*, 3. & quæ *nullius*.

11. Ut autem res aliqua *justè* possit esse in *Dominio*, quatuor præcipue requiruntur. 1. *Ut usum*
ali-

aliquem possessori vel mediatè vel immediatè præbeat. 2. ut apprehendi 3. & custodiâ coerceri possit. Nam quoad primum ineptè factum esset, re aliquâ supervacuâ se gravare velle, ineptius planè, si quid inapprehensibile concupisceremus, imò ineptissimum, quando id, quod omnem custodiam respuit, eâ coerceremus. 4. idque non mediocre, *ne ista res naturâ suâ præbeat usum, omnibus hominibus sufficientem.* Sic enim dominium requirit, quo omnibus diffidiis præoccupatur. Quando itaque omnibus sufficit, tunc injustè facit is, qui talem rem dominio suo coercet.

12. Ex his ad duas speciales quaestiones respondere possumus, quarum prima est, *an res inexhaustæ utilitatis rectè sint in Dominio?* quod negamus per requisitum quartum, si enim res omnibus sufficit, cur in proprios usus est conferenda. Altera est de *Dominio Maris*, & ita à priori dependens. Quis autem negat, mare per se non referendum esse inter ejusmodi res inexhaustæ utilitatis, quia tam longè patet, ut ab usu ejus propter angustiam aliquam nemo sit excludendus. Nos autem ad melius respondendum usus maris dispescimus in *proprios*, seu qui mari propriè conveniunt, v. g. navigare trans mare, piscatio in mari, & *accessorios*, quales sunt, qui tanquam accessoria uni vel alteri accedunt, v. g. margaritarum & corollarum collectio & regulariter exhauriuntur.

13. Quoad *proprios* usus iterum distingvendum erit, vel enim hi *inexhausti* sunt, ut navigatio, vel ex parte *exhauriri* possunt, nimirum per piscatum.

Jam

Jam itaque quæritur 1. *an mare sit in dominio?* &
2. *quomodo sit in dominio?*

14. Circa ambas, ut puto, Grotius & Seldenus acriter, stipati ex amore patriæ, pugnarunt, quas tamen nos breviter solvemus.

15. Per se mare refertur, ut diximus, ad res inexhaustæ utilitatis, & consequenter, naturâ sic postulante, debet esse in communione, imo commodè custodiâ coerceri nequit. Cum vero crebrius commercia atque itinera per mare instituerentur, necessarium erat, ut omnium Securitati prospiceretur. Ubi deamum orta est distinctio inter *mare*, quod terris non ita longè inter se distitis includitur, & *Oceanum*, qui per totum terrarum orbem longè lateque patet. Utilitatem hujus in eo quæro, quod mare *per se* cum usibus exhaustis sit in Communione positiva, ubi proprietas spectat ad illos, qui terras circa id secundum geometricam proportionem possident, usus vero inexhausti ad omnes. Sed Oceanus cum usibus suis tam exhaustis quam inexhaustis sit in communione negativa, ubi proprietas est nullius, usus vero omnium.

16. Cum vero crebra in mari orientur bella, & piratæ insuper hostiliter ad nâvigantes accurrerent, mare ab illis defensum est, in quorum erat communione positiva. Imò quælibet inter has potestates tantam partem sibi defendendam eligere poterat, quantam proportioni terræ suæ sufficientem esse existimabat. Postmodum vero, cum nonnullæ potestates vel ex defectu militiæ, vel ex negligentia, vel ex aliis rationibus, inter quas & pacta refero,
hoc

hoc jure non uterentur, una tantum, vel pauca potestates necessitate, ut damno suorum praevenirent, adducti, hanc defensionem sibi solis arrogarunt, pro quo incommodo & hocce commodum vel tacite saltem consentientibus reliquis habebant, ut earum vigiliae in obvientes inquirerent, an illi hostes sint vel piratae, imò hanc non contra aequalitatem sibi arrogarunt praerogativam, ut reliqui omnes in mari suis navigiis reverentiam & gratiarum actionem procuram defensionis haberent, imò addo, quod de jure reliqui ad vectigalia defensori solvenda, fuissent obstricti.

17. Oceanus verò cum neque ab uno, neque ab omnibus propter tantam superficiem defendi potuisset, quilibet de defensione sua sibi ipsi consulere debebat. Quam ratione & nullus ab altero ibidem ea postulare poterat, quibus se dignum reddere prohibebatur. Ubi autem istas partes Oceani iterum excipimus quae terras alicujus potestateis alluerunt, quae mari, quatenus ab iis defendi posse praesumuntur, aequiparantur.

18. Ea, quae dicta sunt, respiciunt saltem ad usum maris inexhaustum, respectu cujus dominium simplex in mare nihil aliud est, quam potestas legitime arrogata, ad mare defendendum, quod eo ipso cessat, quo cessat defensio. Indè & ille, qui desinit defendere, amittit commoda illa, quae antea ad illum spectabant, vel spectare potuissent, quaeque alter acquirit, qui defensionem suscipit. Consul-tò autem dixi: potestas legitime adrogata quia ille, qui aliis viis sese ingessit, pro illegitimò defensore habe-

haberetur, quem tamen præscriptio inter gentes usitata iterum defendere potest.

19. Quæ vero de fructibus seu usibus *accessoriis & propriis, qui exhauriri* possunt, passim proferuntur, per se in communiōe positivâ sunt, & ille fit dominus, ad quem juxta geometricam maris proportionem spectant. Quando vero ex præscriptione vel pacto alio, populus extraneus jus quoddam circa tales usus & fructus sibi quæsit, tunc istud quidem Communiōi positivæ repugnat, non tamen constituit statim Dominium in mare, sed si quid datur, est jus ad piscandum & capiendas margaritas, quod vel ex pacto, vel præscriptione ortum est, & ex hoc saltem fundamento contra alios, non ex quæstione: *an sit dominium in mare?* defendi debet.

20. Jam ad *subjectum* Domini, cujus omnes sunt capaces, præter illos, qui prohibentur, quales sunt *infantes*, imò omnes, *quibus usus rationis* deest. Causa hujus prohibitionis profertur, quod ad dominium acquirendum requiratur intentio & *negotiorum* acquirentis, rem in posterum habere pro sua, jureque super eâ uti velle, quæ his denegatur, & rectè.

21. Ut vero res aliqua in meo Dominio sit, requiritur *possessio*, quæ ad eò est *detentio cum affectu & animo rem sibi habendi*. Ita excludimus custodes, usufructuarios, vel alios, qui rem tantum administrant. Propterea dixi, *sibi non alii* habendi, quia sic præter hos excludere volui etiam mandatarios & procuratores, qui quidem omnes detentores sunt, sed non sibi, verum alii habendi. Inde ad no-

stram possessionem non strictè requiritur, ut corpore rei infideamus, sed & animò duntaxat retineri potest.

22. De *modis* vero, possessionem acquirendi, prælixior instituendus est discursus, ubi alios, qui eruditè de his scripsere, sequar. Isti autem modi sunt vel *principales*, ubi rem aliquam, tanquam principalem aliundè adquirimus, vel *accessorii*, ubi res aliqua accedit rei nostræ principali, tanquam accessorium.

23. Modos *principales* iterum duplices recensent, vel enim sunt *originarii*, quando in re aliquâ, quæ antea fuit nullius, primò constituimus Dominium, cujus species, quia nullam aliam amplius habemus, sola est *Occupatio*, inde & regula nascitur: *Quicquid nullius est, occupanti cedit.* Vel *derivatus*, quando res ex dominio unius transfertur in dominium alterius.

24. *Occupatio* itaque est *apprehensio rei antea nullius, cum animo eam sibi habendi.* Quemadmodum vero res vel est *mobilia* vel *immobilia*, ita & apprehensio erit vel rerum *mobiliùm* vel *immobiliùm*.

25. Circa res *immobiles* iterum distingvenda erit, vel enim *solus*, vel *cum Sociis* illam primò ingredior; Si *solus*, absque controversia, eo ipsò, quò ingressus sum, tantum meum est 1. vel quantum mihi sufficit, & ego defendere possum. Ubi in dominii signum limites ponere possum, reliquum vero adhuc est nullius, & in Communione negativa; vel 2. quantum ex dispositione hominum ad integritatem rei spectat, sic si ingressus sum unam partem ædium, etiam reliquæ ad me pertinent.

26. Si

26. Si cum Sociis, tunc iterum obtinet, illud esse in dominio communi, quod à nobis defendi potest, quodque usibus nostris sufficit. Ubi verò rixæ oriatur, æquius est, ut in partes æquales vel secundum *capita* vel *familias* res dividatur, sic enim oritur dominium simplex. Ejusmodi autem occupatio accidit præcipuè in *migrationibus gentium* & terris detectis.

27. Quoad res *mobiles* non inutiliter præsupponitur, dependere ejusmodi occupationem ab arbitrio principis, quod, quia variat, & ideo universaliter determinari nequit, præterimus, contenti tantum, illud esse modum, per quem dispositio æquitatis naturalis limitatur.

28. Cæterum secundum eandem *æquitatem rem mobilem* tunc regulariter occupamus, quando corpore nostro cum hâc intentione apprehendimus, vel demum auferimus. Non tamen præcisè requiritur, ut jam domum translata sit.

29. Si verò duo in apprehendendo concurrunt, tunc ille, qui prius corpore apprehendit præfertur illi, qui prius vidit.

30. Res autem *mobiles* vel sunt *seipsa moventes*, vel moventur *ab aliis*. Ad illas refero *Venationem, Aucupium & Piscatum*, ad has vero *thesaurum & res pro derelictis habitas*.

31. Si bestiam, quæcunque modò sit, capio, mea fit, & in usus illos consumere possum, propter quos eam venatus sum. Ita si eam prius vulneravi, alter verò me apprehendendo prævenit, tunc nihilominus mea est; partim, quia eandem jam usibus meis

destinavi, partim quia hęc modò regulariter bestię capiuntur, partim denique, quia alter non tam facile adprehendere potuisset nisi ego illam prius vulneraverim. Idem dicendum est de volatilibus & aquatilibus animantibus, quę aliis instrumentis capiuntur. Eò ipsò enim, quò inclusã vel hamò ducta, mea sunt.

32. Si vero aliqua bestia, jam capta; manus meas egreditur, pristinam recuperat conditionem, & novã occupatione indiget.

33. *Thesaurum* si quem invenio in fundo meo, tunc totus meus est, si in alterius, justè dividendus est, utrique enim tam inventor quam dominus hęc concurrunt. Si invenitur à me & Sociis in loco nullius, ex justo, secundum operas & consilia dividendus est. Sed quid, si *fabricatores mei in fundo meo*? Imò & mihi adquirunt, quia sunt instrumenta mea, per quę in loco meo fabricor.

34. Res *pro derelicta habita*, si in præsentia aliorum abjicitur, statim occupantibus cedit, & revocari nequit. Si nullus adest, ipse, qui abjecit, poenitere potest, & rem abjectam quasi de novo occupare debet.

35. Sequuntur modi *derivativi*, ubi res à priori possessore devolvitur in alterum, quod fit unã voce per *Alienationem*. Nam duplex est virtus dominii, una in *usu* rei, altera in ejus alienatione consistit. Cujus ductu nonnulla præmittenda essent, sed quorum tractatio commodius differtur ad pacta, utpotè per quę dominia rerum in alios transferuntur. Saltem exindè præsupponimus *consensum*, tam transferentis quàm illius, in quem quid transfertur.

36. Transfertur autem aliquid in alterum I. *Expressè*, per expressam voluntatem possessoris, quod accidit per *Traditionem*, tanquam unicum modum alienationis, quæ fieri potest 1. vel per sola verba cum traditione sequente, 2. vel per sola signa cum traditione sequente, 3. vel per verba & traditionem simultaneam, tanquam speciem traditionis nobilissimam. 4. vel per traditionem tantum. 5. vel denique per verba & signa præcedente traditione. Inde & in jure privato traditio vera, ficta & Symbolica ortum trahunt.

37. II. *Tacitè*, per *presumptam voluntatem*, vel defectu voluntatis, per *usucapionem*.

38. Ad *expressam* refero *Donationem*, de quâ antea, *Testamenta* & *Contractus*, de quibus mox, referuntur & hûc *servitutes*, quarum disquisitionem reservabimus ad contractus. *Tacita* præter usucapionem annuero etiam *successionem ab intestato*.

39. Quoad *testamenta* semper cuilibet licuit de bonis suis per aliquam ultimam dispositionem constituere, quid post mortem suam cum illis fieri velit, inde testamentum est *declaratio voluntatis nostræ circa successionem in bona nostræ, post mortem nostram*. Et quia voluntas hominum est libera, ita unum ejusmodi instrumentum non obligat aliquem ad ejus immutabilitatem, sed ex libertate circa bona, cæteris paribus, disponendi, toties est revocabile, quoties commodum videtur.

40. Ejusmodi autem dispositio in tantum valet, in quantum non officit officiis specialibus, sic v. g. liberi testatoris, qui se ipsos adhuc alere nequeunt,

possunt, vel locò eorum, alii, testamentum subvertete, si in illo planè sunt prætermisisti adde Cap. 19. §. 16. 17. Sed tòt possunt exinde prius capere, quot ad suorum sustentationem necessarium videtur, quod ex dignitate vel honore patris mortui iudicandum est. Hæc verò parte jura humana liberis æquisimè consuluerunt per portionem *Legitimatam*.

41. Deficiente verò testamento, sequitur *successio ab intestato*. Nam ponamus aliquem esse mortuum absque testamento aliquo prius confecto, res relictæ non debent manere derelictæ, sed aliis adjudicandæ sunt. *Qui verò sunt illi?* Hoc præsumendum est ex voluntate ipsius mortui. Nam si testatus decedere potuisset, absque dubio illis bona sua adscripsisset, qui ipsi *firmissimè à amicitia* erant juncti. Quò pacto ex æquitate jus naturæ illis, qui amicissimi præsumuntur, bona confert.

42. Aliquis autem amicus meus est vel *naturæ*, seu qui mecum in naturale vinculum amicitia collocatus est, ejusmodi sunt consanguinei, vel ex *congressu*, quorsum spectant affines, vel ex *pacto*, qui sunt Socii mei, vel ex *Adfectu*, quos singulari affectu prosequor. His omnibus per ipsam rationem præferuntur consanguinei, quia major amor & amicitia inter amicos naturales præsumitur, deficientibus his, præferuntur affines aliis, & illis deficientibus succedunt Socii, hos verò sequuntur amici ex affectu.

43. Inter Consanguineos verò duplex ordo adhuc reperitur, vel enim proficiscuntur à patre meo & appellantur *agnati*, vel à Matre, quos alias *cognatos* nominamus. Ex his alteri præferendus est ille, qui

qui mihi præ reliquis est proximior, ne tamen peccetur contra ordinem sequentem §. 45. Sed quid, si duo sunt in uno gradu? tunc agnatus cum cognato, succedunt æqualiter, quia patri & matri æqualiter obligati sumus, quod videbimus infra.

44. Porro inter consanguineos adhuc triplex ordo instituitur, *adscendentium* i. e. illorum, à quibus ego sum progeneratus, seu meorum parentum; *descendentium*, i. e. illorum quos ego procreavi seu meorum liberorum, vel denique *collateralium* quos neque ego procreavi, neque à quibus ego sum progenitus.

45. Omnibus his præferuntur descendentes, propter *propter*, ut appellant Moralistæ, parentum, adscendentes præferuntur collateralibus, quia illis magis quam his obligati sumus.

46. *Usucapionem* seu præscriptionem quod attinet, non opus est ut ad perfectam possessionem eam requiramus, quia alias possessio exiguum circa proprietatem alicujus rei constitueret fructum, sed sufficiat nobis usucapionem jam esse *modum adquirendi dominium alicujus rei, cujus possessor latitat, vel contra usucaptoem se non movet.*

47. Dixi *latitat*, quia non tantum socialitati, sed & postmodum Reipublicæ interest, ut dominia rerum sint certa, certosque habeant dominos. Dixi etiam *se non movet*, nam sic coercetur negligentia hominum, ut potius sibi de rebus suis prospiciant, & siquid intermittant, ut alii res sibi vindicare, iisque uti possint.

48. Modus se movendi instituitur per *admonitionem*, rem deferendam esse, per *contradictionem*, imò etiam quandoque per *violentam ejectionem*.

49. Ipsa verò præscriptio non tantum inter *privatos*, sed & *gentes* locum habet.

50. Ut verò justa sit, requiritur 1. *justus titulus*, seu ut possessor *idoneam*, non dolosam vel iniquam rationem possit allegare, quomodo ad rem pervenerit. 2. *Possessio continuata*, inde qui eandem vel pro derelicta ad tempus habuit, vel cui per contradictionem prioris interrupta est, à præscriptione excluditur. 3. *Certum tempus*, sed quamdiu id currit? Sanè inter *privatos* brevissimum requiritur, & vel pro æstimatione rerum, vel secundum circumstantias, an scilicet prior Dominus absens an præsens tempore usucapionis fuerit, annus, triennium, decennium &c. sufficit. Sed inter *gentes* vel *derelictio* sive tacita sive expressa prioris possessionis, germanice, *wenn etwas ist verlassen worden* vel tempus longissimum, intra quod præsumitur alterum contradicere potuisse, quale est *centum annorum*.

51. Modi dominium acquirendi accessorii, qui sint? Diximus antea, quot sint? ita determinare nequeo, sed respicitur semper ad modos principales tam originarios quàm derivativos. Quæcunque enim ratione dominium alicujus rei adipiscor, ademptum est simul et accessorium.

52. Accessoria autem principali suo accedunt vel *intrinsecè*, quando res per se, licet quandoque antegressò aliquò factò humano, accessoria gignit, quod fit in *fructu, factu, alluvione* &c. vel *extrinsecè*, si

rei

rei accedit, quoddam, mediante facto & industriâ humanâ, ita ut res ipsa nihil cooperetur, & accidit, in *ædificio, charta, tabula, specificatione* &c. Sed quæ distinctio non ita magnum momentum adfert.

53. Verùm hæc longe majorem ad decidendas controversias præbebit usum: *vel enim rei aliena fit accessio per nostram industriam, vel rei nostra.* De quâ ultimâ quin nostra sit, nullum est dubium, major tamen restat difficultas quoad modum priorem.

54. Sed quam ita commode tollimus. Vel enim *malâ fide* hoc fecimus, tunc omne accessorium accedit Domino rei, coëremur enim hõc modò ex lege de damno intermittendo, vel *bonâ fide*, tunc 1. *accessorium iterùm separari nequit.* Si itaque illud magis æstimandum, est quam principale, tunc res mihi cedit cum accessorio ab industriâ meâ formato, ita tamen, ut alteri pro principali justum pretium constituatur. Si verò principale majorem meretur taxationem præ accessorio, tunc Dominus rei acquirit simul id quod ei accessit, solutâ prius mercede laboris. Sic charta cum scripturâ, tabula cum picturâ, specificatio cum specie cedunt quandoque Domino rei, quandoque Domino accessorii, prout unum dignius est alterò.

55. 2. *Quando verò accessoria à re separari possunt*, tunc quilibet, si aliter partes convenire nequeunt, suum capiat, præstitò simul damnò & interesse.

56. Jam quid sentiendum est de *confito & ædificiis*? hîc sanè æquius esse videtur, ne ædificium in fundo alterius ex structum, cum detrimento meo ite-

rum destruat, ut solo fixum maneat, Domino vero fundi iustum offeratur pretium vel alia satisfactio. Accedit & negligentia Domini, qui ab initio opus impedire debuisset. Sed semel *confita* graviter recolligi possunt, inde Dominus agri vel expectet mercedem pro eius usu, vel si tempore annonæ magis æstimat frumentum, dimidiam accipiat partem ex fructibus percipiendis.

57. Sed quid si accessio sit *intrinsecè*? tunc regula est: *Accessorium sequitur Dominium rei principalis*. Sic fructus & foetus spectant ad Dominum rei vel foemellæ, id per alluvionem adjectum ad Dominum agri.

58. Nunc quaeritur de *Insula in mari*, (non oceano) *nata*, cui competat? breviter illi ex cujus terris orta insula, nam per se nulla in mari crescit.

59. Hactenus de rebus quæ sunt in Dominio, jam sequerentur res, quæ sunt in *Communiõne* & quidem *positiva* ubi proprietas est aliquorum, usus vero conceditur omnibus, vel *negativa* seu unò verbò res *nullius*. Quæ illæ in univèrsum sint, ex his, quæ de dominio diximus, faciliè cognosci possunt.

60. Jam discursum nostram abrupimus, & accedimus tandem ad obligationem illam, quæ hanc distinctam notitiam de dominio supponebat, & ad formandas leges, quæ exindè proveniunt. Sed ab ultimis incipiamus, ubi æqualitas, & officium Sociis debitum, intuitu rerum, quæ sunt in Communiõne negativa, hanc legem gignunt.

Quamdiu res aliqua adhuc est nullius, non

coer-

coërce alterum ab ejus apprehensione, si eâ opus habet. Ita, si alter rem prius adprehendit, licet ego eandem prius vidissem, non tamen aliquid extorquere debeo. Quid autem, si prius vidi & alteri ad capiendam monstravi? vel etiam, quid si aliò modò aequale jus habeo ad rem cum altero simul capiendam? Tunc ex æquo res inter nos dividenda, vel si alter nequit, satisfactio offerenda est, & si hæc dari nequit, necessitas tamen exigat, ut periculo imminente vel dissidiis præcurramus, tunc lis forte dirimenda est.

61. Intuitu rei, quæ est in Communionem positiva, lex est: *Neminem ab usu rei communis coërce*, nam regulariter ejusmodi res usum præbet omnibus sufficientem, inde peccat ille, qui contra facit.

62. Intuitu domini communis lex est: *Alterum, qui tecum rem possidet in proprietate, ab ejus usu non coërce.* Intuitu domini simplicis: *A re alterius abstinere*, nam quod non meum est, in id mihi nullum jus conceditur, ut dominio meo de facto subjiciam. Indè & hoc etiam modò lex efferri poterit. *Patere, ut alter rebus suis fruatur.*

63. Sed accidit quandoque, quod res alterius apud me sit, ubi consideror vel tanquam *mala fidei possessor*, seu qui rem sciens injusto titulo possidet, vel tanquam *bona fidei possessor*, seu qui rem ex æquo possidet, licet dominium ab aliquo, qui *m. f.* possessor erat, adquisiverit, modò illud non sciverit.

64. Si sum *m. f. possessor*, tunc ex lege suprà dictà, non tantùm rem reddere, sed etiam omne emolumentum, interesse, & si deterior res facta est, cum omni damno refarciendo, restituere debeo. Non verò alter obstrictus est, ut pretium mihi restituat, quia mihi imputatur, quando rem sciens ab ejusmodi homine emi. Inde, ut communiter hìc etiam officium meum observem, lex vult, me ejusmodi in casu in eo esse debere, ut res iterum ad legitimum dominum perveniat.

65. Si sum *b. f. possessor*, tunc vel ab altero qui *verus dominus* est, rem accepi, quæ secundum placita inter nos non tantùm suò tempore restituenda est, sed & quam diu apud me manet, omnem curam impendere debeo, ne res pereat, auferatur, consumatur, vel aliis modis lædatur. Spectat huc justitia *commodati, locati, depositi*, de quibus suo loco in jure privato.

66. Vel ab aliquo, qui non fuit *verus dominus*, *bona* tamen *fide*, quiddam adquisivi, tunc rem, si id mihi offertur, quod ad eam possidendam impendi, restituere vel *m. f.* possessorem cogere debeo, ut mihi pretium solutum, legitimo verò domino rem ipsam reddat.

*De Officiis hominis erga
alios intuitu Pactorum.*

I.

U Sque adhuc breviter perlustravimus officia, ad quæ ego vel intuitu mei vel intuitu alterius tantum obligatus eram, jam sequitur illa obligatio, quæ à me proficisci debet intuitu nostrum simul. Nam ego & alter ad condendam eam rebus nostris concurrimus.

2. Quemadmodum verò in tali obligatione ad minimum duo convenire debent, ideo & aliò vocabulò non male appellatur *Conventio*, quam ita commodè definitio. *Conventio est consensus duorum vel plurium ad dandum aliquid vel faciendum.* Vel, si mavis, ad *alienandum aliquid vel faciendum*, in pactis enim res & jura alienantur. Inde in toto capite de justà alienatione quæritur.

3. Dixi *consensus*, nam ille est *testimonium*, quò *voluntatem nostram cum voluntate alterius convenire significamus*, qui in *expressum* vel *tacitum* dispescitur. *Expressus* est, ubi voluntatem meam verbis præcipue, & in majoribus negotiis vel in præsentia testium vel per Scripturam, vel per testes & Scripturam simul, declaro; *Tacitus* verò, quando non per verba, sed facta consentio, sed quem non male alii separarunt à consensu *presumpto*.

4. Utrique quidem, tam tacitus quàm *presumptus*, in eo conveniunt, quòd declarentur factis, sed
discre-

discrepantia magis est conspicua. *Tacitus* iste est, ex quò omnes omninò absque aliquo dubio colligunt, alterum consentire velle, & non tantum declaratur signis generalibus, sed etiam factis reliquis, ex quibus consensus pro certo observatur, imò duntaxat *silentio*, unde regula, *qui tacet consentire videtur*. *Presumptus* verò dicitur, ubi neque signa, nec facta aliqua negotium præcedunt, præsumitur tamen per naturam negotii aliquem consensisse. Sic ille, qui negotia mea gerit, præsumitur consentire, damna in isto negotio mihi danda, reparaturus.

5. Sed quandoque concurrunt consensus expressus cum tacito, vel præsumtus cum expresso. Ubi ita alii eleganter rem declarant. *Si expressus cum tacito*, tunc huic in contradictione præfertur prior, nam regula est, *quoties constat de consensu expresso, toties frustra quarimus de tacito*. *Si expressus cum presumto*, tunc æquius est, ut dispositio legis tollat dispositionem alicujus hominis, nam si v. g. alicui durum videretur, damna ex alterius negotio esse reparanda, tunc eò absteineat, spectat huc regula: *Protestatio, facto contraria, nihil operatur*.

6. Quemadmodum verò consensui, tanquam voluntatis testimonio in genere officit *defectus rationis*, ita & conventioni idem obstat. Nam qui non habet voluntatem, illi vel intellectus deficit, ut *furiis* & *mente captis*, vel ad tempus tantum cessat, ut *summè ebriis*. Referuntur huc & *infantes*, qui quidem habent intellectum, sed qui est *instar tabule rase*; quia in ejus exercitio minimè sunt exerciti. Quousque autem hic defectus duret, Jus naturæ non præci-

præciſè determinat, ſed potius hęc legibus humanis relinquit.

7. Seorſim Intellectui opponitur *Error & dolus*, ambo præſupponunt *ignorantiã*, qua in errore ita ſe habet, quando ab altero nullam ſuſpicionem fallaciã, rem tamen & præcipuè ejus qualitatem ignoro. Sed in *dolo* ſimul fallacia alterius errori meo accedit.

8. Si itaque circa efficaciam *erroris*, quoad conventiones ſolliciti ſumus, ante omnia diſtinguendum erit; vel enim *utriq; contrahentes* errant, tunc regula eſt. *Error mutuus omnibus nocere poteſt*. Inde omnes ſi volunt poenitere poſſunt; vel denique *unus tantum* ex illis erravit, ubi iterum regulam vulgarem pono fundamenti loco: *Error nocet erranti*. Accidit autem iſte aut 1. circa *rem* v. g. ſi tanti non æſtimatur quanti emi; 2. circa *perſonam*, v. g. ſi à Titio emo, emere tamen volui à Mœvio; 3. circa *occaſionem* paſti, v. g. ſi falſus nunciuſ affertur, equum meum eſſe mortuum, cujuſ loco alium emo. Hic, quomodo reciſſio conventionis locum habeat, alii graviter occupati fuerunt, ſed nos controverſias breviter ſolvemus. Subſiſtamus modò in regulã traditã, illi tamen addamus exceptionem *conditionis*, hęc modò enim omnia clara evadunt. Sic quãcunque ratione erraverim, contractuſ ſubſiſtit, non tamen, ſi conditio aliqua fuit adjecta. Alias enim facilis daretur occaſio, paſta revocandi, quod tamen adverſatur commodis venditorum.

9. Juxta *Dolum* rectè diſtinguitur inter eum, quem adhibet *alter*, cum quo contrahio, vel *tertius*.

Si

Si *tertius*, non possum istam conventionem dicere nullam ratione venditoris, utpote qui manet extra culpam, recurrendum tamen est ad tertiam, ut iste satisfaciat. Si verò venditor dolum adhibuit, resistere possum.

10. Voluntati opponitur *metus & violentia*, utrique supponunt *Coactum* sed cum hâc distinctione, *Violentia* est coactus *presens*, *metus* vero saltem ejus *presumptio*. Indè non malè *metum* Moralitè juxta præsumtionem rectam & pravam, distinguunt in *justum & injustum*. *Injustus* est, ubi tantum suspicamur alterum nos esse coacturum, qui nunquam negotium aliquod reddit nullum.

11. *Metus* verò *justus* est, quando alter minatur, nos ad rem emendam cogere velle, ubi obligatio non valet, lex enim prohibet metum incurere. Sed tres exceptiones probè sunt notandæ, quarum prima est intuitu *mei*, si cessante metu negotium ratihabeo, per quam omnes conventiones invalidæ convalescunt; & intuitu *inferentis*, quando in me exercet Dominium, tandem intuitu *periculi*, quod ad nullitatem pacti debet esse *presens*.

12. Ex his, quæ ratione *metus* diximus, judicandum est, quomodo obligatio, ejusmodi in casu *Per duelli & Latroni facta*, valida sit, item, quomodo *captivus* promissa metu extorta servare possit, & quæ sunt similes quæstiones.

13. Circa *Violentiam* idem dicendum est, non tantum enim obstat voluntatem non posse cogi, sed & leges obstant, quas antea inculcavimus.

14. Porro diximus in definitione conventionis *duorum vel plurium*, quæ verba ad duas distinctas quæstiones prebent occasionem, quarum prima est de *numero* contrahentium. Ubi quidem nunquam affirmarunt Doctores, aliquem cum seipso pacisci posse, sed quæsierunt, *an duo vel plures ad pactum aliquod requirantur*? Ego missis aliorum opinionibus, & duos & plures requiri posse existimo, non tamen numerò personas sed *partes*, nam pars aliqua potest sub se complecti plures personas. Jam non impossibile est, ut tres vel quatuor partes inter se pacifcantur.

15. Altera quæstio est: *An etiam per alios contrahere possimus*? Quam nemo usque adhuc, quantum scio, negavit, sed quærimus inde *per quos*? Nimirum per illos, qui instrumenta voluntatis nostræ dicuntur, quales sunt *mandatarii, procuratores, mandatò* nostrò instructi, quod tamen *ad bare-des* eorum per se, nisi adjectum fuerit, nunquam extenditur, sed *procuratorum Officiis & ministri nostri* fungi possunt. Omnes verò simul tenentur ad summam diligentiam adhibendam, rem, quæ est in mandato, exequendi, sub Poenâ interesse & damni restituendi.

16. Jam porro quæritur: *An id, quod in mandato est, possimus revocare*? Quod hõc modò negamus, quando cum illo, cujus causa datum est, negotium est peractum. Sed præter communem licentiam, & tunc adhuc revocabitur, quando tantum alter de voluntate meâ certior factus est, & ipsi ante initium negotiî de mutatione meâ constat.

17. Jam

17. Jam ad *materiam* Conventionis, de qua, & in definitione supra solliciti fuimus in verbis, *ad dandum aliquid vel faciendum*. Quæ quidem ab initio Cap. 1. §. 23. explicationem receperunt, sed hîc paulò specialius ire debemus; occupati nimirum in loco aliquo, ubi non de obligatione adversus alterum in genere, hanc enim sub se complectitur ferme totum jus naturæ, verùm de ista saltem obligationum specie, ubi non tantùm mea sed & alterius res in justam æstimationem capacitatis vocanda est, quærimus.

18. Regula, itaque est generalis: *Circarem omnem, præter nobis impossibilem, convenire possumus*. Ista autem impossibilitas vel physicè contingit vel moraliter. Et *Physicè* quidem, cum res non est in nostro arbitrio, circa quam tamen iterum dispiciendum inter *impossibilia omnium*, ubi ejusmodi conventio delirorum est, & *impossibilia quorundam* hominum, ubi, si tempore conventionis possibilia erant, postmodum verò fiunt impossibilia, probè cognoscenda sunt *fata*, sic si *culpa* factum est, tunc obligatio non expirat, si *casu*, expirabit non tantùm, verùm & alter ad beneficium aliquod faciendum ex supra dictis obligabitur. Quando autem in ipso negotio conventionis, ea, de quibus quærebatur, impossibilia erant, tunc iterum distinguimus, vel enim *alter ea à me ex justis indicis non præsumsit*, ubi ad satisfaciendum obligatus ero, vel jam scivit; *me promissâ non posse servare*, ubi quidem apud me obligatio non cessat, sed stolidè fecit ille, quod mecum contraxerit.

19. Quæ verò Hobbes hæc parte profert, nos in Conventionibus obligatos esse tantum *usq; ad summam duntaxat conatum*, ultra quem nobis omnia essent impossibilia, illud quidem non statim, ut aliquid vulgare, accusandum esset, modò non sit nimis generaliter traditum, quod & observarunt alii.

20. *Moraliter* impossibilitas accidit, quando de eo, quod legibus interdictum est, convenimus, ita regula est: *Ad rem legibus interdictam nunquam es obligatus*. Imò negotium jam peractum, pro illegitimo habetur, & obligatio inde veniens nihil operatur. Inde & id, quod pretii locò in turpi operâ promissum est, non debet dari. Si verò jam datum est, tunc repetitur, quando ille, qui accepit, *solutus* arguitur turpitudinis, nunquam tamen *si ego simul ad illam concurreo*.

21. Porro, *quæ mea non sunt*, promitti nequeunt, quia mihi nunquam dispositio in res alienas concessa est, & alter ineptè facit, si mecum hòc modò paciscitur. Aliud tamen est, si ejusmodi conventioni *conditio* adjecta fuerit. Sic si promitto, *me velle curare*, ut res tertii perveniat ad alterum, obligatus sum ad omnem diligentiam adhibendam, ut pactum adimpleatur, si vero nihil efficere possum, tunc & obligatio mea evanescit. Quando verò promitto *me effecturum esse*, ut Titius acquirat rem Sempronii, ubi, quod si id non efficio, obligatus sum ad interesse & damnum præstandum, quod Titius inde sentire potuit.

22. Idem dicendum est in promissis de re, *circâ quam alteri jus jam est acquisitum*.

G.

23. Se-

23. Sequuntur *Conditiones* Conventionum, quarum materia æque necessaria est, quam reliquæ erant, non enim semper, quando negotium habetur, simul res expedienda est, sed præcipuè etiam ad tempus aliquod futurum respicitur, ubi si hoc existit, conditio est implenda. Inde venit inter modos promittendi duplex distinctio. Vel enim *simultaneè* convenimus, nimirum quando rem in ipsa conventionem vel post finem ejus expedimus, & statim ad implendam obligationem alteri jus perfectum tribuimus: vel *Succesive*, seu in diem, quando post certum aliquod tempus obligatio inter contrahentes orta, exequenda est, ubi demum si dies existit, *jus perfectum* currere incipit.

24. Utraque vel fit *purè* vel sub *conditione*, licet conventioni simultaneæ raro conditionata accedat. *Conventio pura* est, ubi absque conditione actus peragitur, *conditionata* est, ubi conditio aliqua adijcitur. Hujus in conventionibus usus iste deprehenditur, partim quod per eam adimplementum usque ad existentiam conditionis differatur, partim quod vis obligationis suspendatur in eventum rei, an nimirum res *bona* vel *mala* sit, quod etiam in simultaneis accidit.

25. Ut verò differentia conventionis *succesivæ* & *conditionatæ* eò clarius pateat, operæ pretium est, ut & hoc modò nihil prætereamus. Breviter, *succesiva* habet diem certum, *conditionata* diem incertum, quem *naturaliter* nemo scire potest. Inde hæc non est conventio *conditionata*, post octo dies dabo tibi decem, si mundus stabit, quia dies est certus,

tus, & naturaliter certum, mundum post octo dies adhuc stare posse.

26. Sed dicis, *qualis dies incertus conditionata requiritur?* Respondeo, tempus futurum respicitur. Annon & ad præsens & præteritum? Imò & tunc, si v. g. incertum est an Mævius fuerit Consul, an Titius adhuc vivat. *Qualis autem est conventio, si tempus adjicitur certum?* Brevibus, si tempus est futurum, erit conventio in diem, si vero præsens vel præteritum, conventio pura. Sic enim regula valet: *Conditio pro non adjecta habetur.* Hæc regula tollit conditiones, si harum materiam spectas, *impossibiles*, de quibus antea.

27. Conditionibus adnumeratur *adjectio loci*, inde unus alterum perfectè ad implendum debitum cogere nequit, priusquam ad istum locum pervenerit. Si verò alter justè impeditur, tunc, si excusationes sunt prægnantes, tenetur adhuc ad implementum non tamen de damno & interesse, modò ipse non fuerit in culpâ. Deinde pactum si adjectio loci cessat, non fit nullum, sed alius locus eligendus est. Quando verò in conventionione non facta est loci mentio, tenetur alter quòcunque modò sit, prout natura conventionis postulat, ad implendum debitum ex jure alterius in se perfectò.

28. Ab eis, quæ dicta sunt, ad leges Conventionum ascendimus, ubi quidem de necessitate pactorum multa adhuc restare deprehendimus. Nam ea, quæ usque adhuc in capitibus antecedentibus dicta sunt, ad implendas obligationes versùs alterum non sufficere possunt, neque enim expetit, ut gratis

semper aliquid à nobis postulantibus exhibeamus, hoc enim modò bona nostra quam facile exhaurirentur, imò non datur etiam Jus Hobbesianum omnium in omnia, inde convenit, ut pro re nostra ab altero paria iterum justè accipiamus.

29. Non tantùm autem officia humanitatis, sed & obligatio generalis erga Socios exigit, ut alteri, qui ejusmodi permutationem à nobis desiderat, gratificemur, quod latius probabimus in Capite sequente. Hic tantùm supponimus legem: *Cum*

altero, qui tecum aliquid permutare vult, convenias. Sed ubi statim ad-

dimus exceptionem, tunc demum enim hoc negare possumus, quandò eà re ipsi opus habemus. Quà ratione lex in tantum est intelligenda, in quantum res, quam alter desiderat, præsumitur nobis esse superflua.

30. Hanc legem excipit alia. Non enim sufficit, ut cum altero permutemus, verùm requiritur insuper, ut permutationem istam vel jam peractam, vel peragendam, vel promissam non revocemus vel planè negemus, quia hoc officeret legi non tantùm generali, sed & legibus æqualitatis. Quà ratione hæc lex porrò nascitur; *Fidem in conventionione, datam serva.*

31. Jam ad divisionem Conventionum, quam volentes usque reservavimus, quia hæc ad sequentia dat occasionem, & fortè ea, quæ diximus, omni spe-

speciei conventionis conveniunt. Conventio vero variis modis dispefcitur. Primo enim est vel *simultanea*, ubi id, circa quod agitur, statim exequitur, vel *conditionata*, quando negotium adjectâ conditione, & sine certo tempore contrahitur, vel *successiva*, ubi adimplementum ad tempus certum trahitur, quæ duæ ultimæ Species dicuntur *Promissio*.

32. Deinde Conventio iterum duplex est, vel *gratuita*, quæ absque re alterius conferenda instituitur, & nihil aliud est quàm *donatio*, de qua antea, quæque, si accuratè loqui volumus planè vocabulum conventionis amittit, & ejusmodi quidem promissio obligat promittentem, non verò concedit alteri jus ad perfectè postulandum, & ita regulariter jus imperfectum parit, vel *mutua* seu onerosa, ubi alter simul, qui mecum contrahit, aliquid reddit, quam adeo obligatio & jus perfectum sequitur. Spectat huc distinctio juris privati inter contractus *μονοπλεύρης & διπλεύρης*.

33. Conventio secundò vel *tacita* est vel *expressa*. *Tacitam* facit consensus tacitus, *expressam* verò consensus expressus. Utræque obligant perfectè, utrasque sequitur etiam *jus perfectum*. Nam si tacitè consentire non voluissim, tunc per verba dissentium meum declarare debuissim. Ex ejusmodi autem pacto tacito defenduntur *jura Servitutum*, quæ per præscriptionem mihi adrogavi, imò non pauca quæstiones, quæ intuitu Reipublicæ & Societatis gentium proponuntur.

34. Alias etiam in jure Romano *Conventio* dividitur in *pactum & contractum*, sed quam discrepantiam Jus Naturæ ignorat, qua ratione jam termini inter se promiscuè & Synonymicè usurpantur.

35. Tertio *Conventio* est vel *publica* vel *privata*. *Privata* est, quæ fit propter utilitatem privatam, saltem ubi non concurrit simul interesse publicum vel reipublicæ, sic quandoque pacta inter Principes sunt privata, imò nonnunquam contractus Principis cum subditis. *Conventio publica* est, quæ pangitur in commodum publicum vel Reipublicæ, sine concursu interesse privati. Sic inter privatos etiam pacta publica inita sunt. Falsum ita est, quod dicitur, personam publicam facere pactum publicum, ad pactum verò privatum requiri personam privatam. Hanc regulam tamen adjicio, præcipuè nè verba mea cavilleris, *omnes persona publica*, i. e. Principes, *possunt condere pacta publica*, non verò *semper omnes persona privata*, i. e. reliquæ quæ non sunt Principes. Cæterum conventiones publicæ aliò nomine appellantur *Fœdera*.

36. Quarto *Conventiones* non malè dividuntur in pacta quæ *pretia* rerum præsupponunt, & *quæ non*. Priora spectant ad caput sequens, ubi de *pretia* ægemus, & pro capite præsentis restant ultimæ. Quarum quidem peculiarem numerum Jus Naturæ ignorat, convenientis tamen est, ut his annumerentur, *Mandatum, Commodatum, Depositum*, de quibus vid. in *Cap. præced. §. 65. & in præsentis §. 15.*

37. Ejusmodi *Conventiones* etiam sunt, quæ super *Servitutibus* constituuntur, quæ licet ex pacto

taci-

tacito §. 33. vel expresse constitutæ sint, mihi in iisdem quietam concedunt possessionem, ita ut alter injustè faciat, qui aliquid contra suscipere vellet.

CAP. XVI.

De Officiis hominis erga alios intuitu pretii, & de Interpretatione Pactorum.

R.

Causa pretii est rerum dominium. Postquam enim in res invexit proprietas, & communitio rerum desiit, necessitati hominum aliò modò succurrendum erat. Quemadmodum enim disparis naturæ res sunt, ita usus sufficiens ab unâ, vel illis solis, quæ alicujus dominio postea includebantur, expectari nequibat, propterea necessarium erat, ut alter alteri prospiceret, quod quàm optimè, ut jam Cap. præced. §. 28. dictum est, per conventiones factum fuit. Quale autem genus pacti hîc intelligamus, tam ex titulo, quam suprà dictis constat, solliciti enim sumus *de pactis, quæ pretia rerum præsupponunt.* Inde de justitiâ ipsius pretii paulò prolixius erit agendum.

2. Scilicet natura rei diversa occasionem dedit hominibus, ut unanimi consensu distinctas rebus imponerent affectiones, prout dignitas & æstimatio comparationem vel disparitatem quandam postularet. Qualis affectio rectè *Pretium* dicitur, quod

G 4.

vel

vel *vulgare* est, si res pro re, operâ pro operâ permutatur, vel *eminens*, si pro re vel operâ aliud datur, quod *virtualiter* omnibus generibus rerum & operarum æquiparatur, quodque nihil aliud est quàm *pecunia*.

3. Si verò de *necessitate* unius speciei quærimus præ alterâ, tunc pretio eminenti primum concedimus locum, quia nummi omnibus sunt chari, atque iisdem omnia etiam nobis comparamus, quod cum pretio vulgari non ita commodè facere possumus. Item, circa pecuniæ valorem & æstimationem omnes convenimus, disconvenimus tamen intuitu rerum, imò ratione solum pretii vulgaris quotidianæ orientur controversiæ. Neque etiam semper talem rem pro re damus, quâ alter opus habet, sed quam ipse nonnunquam abundanter possidet, & quæ sunt reliquæ rationes. Sed hoc tamen non diffitemur, pretium vulgare *antiquius* esse pretio eminenti, nam tum demum eminentis exortum est, cum res ferme omnes hominum dominiis subiectæ fuissent.

4. Ab hac pretii divisione dependet alia in *Commune* & *pretium affectionis*, addo *pretium determinatum* seu legitimum.

5. Pretium *Commune* est, quando quis rem suam æstimat ita, qualis æstimatur ab aliis, sic præcipuè in eo respicitur ad exempla aliorum, vel usum fori. Quomodo verò hocce pretium rectè institueretur, quæsiere nonnulli, qui tamen in ipso fundamento non convenerunt, alii *nobilitatem* & *utilitatem*, alii *rarityatem* rei posuere. Ultrique, arbitror, non
erra-

erravere, omnes enim in pretio communi supponuntur. Nam quod *operas* concernit, quilibet utitur pretio communi, & pro operâ suâ tantum postulat, quantum cum mercede aliorum convenit. Si verò naturam operæ speculamur, tunc ei tale pretium impositum est, quod non tantum intuitu nobilitatis & utilitatis, sed & raritatis variat. Si ad *Res* accedimus, idem de iis dicendum est, quia nobilitas & præstantia cum raritate, si pretium sit justum, concurrere debent.

6. *Nobilitas* rei vel operæ est, quâ præstat aliis, & aliò vocabulò dicitur *dignitas*. *Utilitas* est, quæ necessitatibus hominum subvenit, aliò modò appellatur *necessitas*. *Raritas* est, ubi rei vel operæ tanta non est copia, quanta omnibus, qui postulant, sufficit.

7. Quando itaque in pretio rei constituendo hæc tria fundamenta concurrunt, æquius est, ut res vel operæ magis æstimentur, quam illæ, quibus unum deficit. Sic nonnulla medicamenta, quæ hæc tria requisita recipiunt, maximi æstimantur. Si deficit *dignitas* rei, manet tamen *necessitas* & *raritas*, tunc iterum aliquid in æstimatione præfertur reliquis æstimationibus, quod accidere potest ratione frumenti tempore famis. Quando verò rem afficit *dignitas* & *raritas* absque necessitate, tunc porro & hæc præponitur reliquis, quales sunt gemmæ & uniones. Has sequitur pretium, quod imponitur rei, cujus tantum abest *raritas*, remanente *dignitate* & *necessitate*.

8. Pretium *affectionis* est, quando quis rem vel operas suas magis aestimat quàm alii, neque in eo ad exempla aliorum respicit. Fundamentum hujus est *affectus*, non *alterius*, nam talis aestimatio magis tendit ad fraudem, quàm ad justam conventionem, sed *mei*, vel enim rem meam valdè amo, vel ea mihi necessaria est, vel eà me delecto. Sic enim magis eam aestimare possum, quàm aliam, & ita non animum habere soleo istam rem alienandi.

9. Pretio communi & affectionis opponitur in Republica pretium *determinatum*. Nam malitia hominum quandoque ibi tanta est, ut princeps vel magistratus, malo, quod Civitati hoc modò minatur, per pretium determinatum præeundum esse necesse ducat. Quod si impositum est, frustra quæritur de pretio communi & affectionis.

10. Ex his, quæ dicta sunt, oritur lex ratione pretii, quodcunque sit, justè imponendi. *Ita rem tuam vel operas tuas aestima, ne alterum circumvenias, vel aliò modò ladas.* Sic v. g. in pretio affectionis ita me gerere debeo, ut etiam cum re mihi charà, vel superfluà alterius necessitati, pro levi pretio succurram. Idem dicendum in pretio communi.

11. Jam ductu hujus legis distinctæ formandæ sunt quæstiones, quarum prima est *de lesione ultra dimidium*. Ad solvendam verò hanc quæstionem Doctores tres pretii excogitaverunt gradus. Nimirum *infimum* seu piùm, *mediacrem* seu moderatum,

rum, & summum seu rigorosum, ultra quem ultimum, si quis progreditur, injustum pronunciant pretium. Sed quibus nos in hac quaestione, si volumus, planè carere possumus, nihil enim ad eam decidendam contribuunt. Inde nos ita respondebimus.

12. Ponam, me emisse rem 100. Solidis, quam alteri 200. & 300. Solidis iterum justè vendere possum, 1. *modò ille tantum iterum pro eà recipere possit, vel 2. modò omnes etiam rem pretio dignam esse credant, imò, 3. modò juxta tale pretium rem in usus suos conferre queat.* Si res hisce requisitis caret, consequens est, illum esse circumventum, quâ ratione ejusmodi contractus declaratur injustus, & ego rem iterum accipere, pretium verò restituere teneor. Atque sic fortè mercatores negotiantur.

13. Alia quaestio est, quæ usum habet in promissionibus, quæritur nimirum, quia valor pecuniæ mutationi obnoxius est, *an in termino Solutionis pecunia in eo valore sit solvenda, quò nunc est, an quò tempore promissionis erat?* Ubi quidem clausulæ pactis adjici solitæ, & mandata principum specialia tales controversias tollunt, sed jam quid his deficientibus justum sit? quærimus. Neque tamen distingvendum est, an valor pecuniæ in termino solutionis creverit, an lapsus fuerit, sed simpliciter dicendum, quod is, qui post tempus aliquod solvere promittit, simul tacitè in valorem, qui tunc erit, consentiat, præcipuè quia rem comparatam, nisi jam sit consumpta, pro eodem valore vendere commodè potest, neque enim alter, qui pecuniam accepit, con-

que-

queretur, nam eodem modo ad alios usus adhibebit.

14. *Sed quid, si tempore famis frumentum emittur, & solutio differtur ad tempus, ubi demum frumenti magna copia est?* hic sanè ad tempus solutionis non respicitur, sed contractus, *omne enim rarum carum*, & in promissionibus tantum beneficium, solvendi post tempus, est emptorum non verò venditorum, cur autem adhuc in horum damnum, illis aliquid concedendum esset, ad quod tempore contractus statim fuissent obligati.

15. Quartò quæritur de aliâ læsione, quæ intuitu pretii tam vulgaris, quàm eminentis contingere potest, nimirum quando *rei vendenda vitia non indicamus*; hòc enim modò pretium rem superat. Ubi nihil aliud dicendum, quàm ut venditor id, quod deest, vel defectum futurum indicet, suaque postulata secundum ea temperet, ità enim utrique salvi sunt.

16. Jam sequerentur species conventionum, quæ ex pretiis rerum fluunt, ubi ratione pretii vulgaris oritur *Permutatio*, ratione eminentis verò *Pactum* vel *Contractus* stricte sic dictus. De horum naturà in universum prolixior quidem instituendus esset discursus, sed quem reservabimus usque ad jus privatum, ubi & commodius pertinent, quia species illas jus naturæ plane ignorat. Nitentur autem sub loco, ut omnem dispositionem juris humani cum hac æquitate naturali comparemus.

17. Restat Interpretatio Pactorum, circa quam ea repetenda sunt, quæ antea intuitu Sermonis protulimus, quæque pacta supponunt. Ut verò jam rectè

rectè procedamus, distingvimus statim pacta in ea quæ *oretenu* sunt vel *in scriptis*. Ubi priora in Interpretatione Sermonis subsistunt; reliqua verò ulteriori inspectione indigent. Sed hîc iterum *non confundenda est Interpretatio pactorum, cum Interpretatione legis*. Legis enim unus auctor est; Pacti verò ad minimum duo, qui omnem scrupulositatem circa verba facillè tollere possunt. Lex lata est multis, pactum verò componitur inter paucos. Lex fertur præcipuè sine explicatione, circa quam tamen paciscentes, quantum possant, sibi prospiciunt.

18. Si verò aliqua adest obscuritas, tunc illud genus Interpretationis pacta recipiunt, quod convenit scriptis in genere, circa quam Interpretationem ità breviter sentio.

19. Quodcunque scriptum vel denique pactum per se *clarum* est, id nullâ interpretatione indiget, quando verò *dubium* est, vel obscuritatem parit, tunc distingvo inter pacta *publica* & *privata*, & inter scriptum quod legem præsupponit, puta, testamentum, quodque ideò dicitur *legale*, vel quod non præsupponit, quodque appellatur *vulgare*. Si itaque obscuritas accidit in pacto *privato* vel scripto *legali*, tunc tollitur per solam Interpretationem *declarativam*, quæ in expositione verborum tantum acquiescit. Nam reliquas duas species, nimirum Interpretationem *extensivam* & *restrictivam* ejusmodi pactum & scriptum relinqvunt legibus tam naturalibus quam humanis. *Sic enim quoddam accidit in tali pacto vel Scripto, quod illud vel extendit vel*

vel restringit, tunc pactum & scriptum per se hoc non efficiunt sed sola lex. Quando itaque cum lege convenit, quod tu forte nunquam negabis, ut casus, quicumque modo sit, ad pactum vel scriptum fit referendus, vel ab illo excludendus, tunc frustra jam quærimus de Interpretatione extensiva vel restrictiva pactorum privatorum & scriptorum legalium. Inde formamus regulam: *Ille Interpretatio pacti privati vel scripti legalis est sequenda, qua legi convenit, contra rejicienda, qua à lege discrepat.*

20. Sed hoc peculiare est *pactis publicis*, (utpotè quæ non considerant leges Principis) & *Scriptis vulgaribus*, quod illis, præter Interpretationem declarativam simul Interpretatio extensiva & restrictiva statim sine lege aliquâ humanâ conveniat, quia accidit aliquando, ut verba Scripta ex parte saltem referant mentem nostram, & ita minus loquamur quam sentiamus, vel ut aliquando verba latiora sint mente nostrâ, ita, ut plus loquamur quam sentiamus. Quibus duabus speciebus unica jam saltem regula sufficit, *prout substrata materia & præcipue æquitas naturalis postulant, verba vel sunt extendenda vel restringenda*, quam prolixius declararunt atque exemplis illustrarunt alii, interim de hac Interpretatione in specie vide infra in Capite de foederibus.

21. Jam iterum ad interpretationem declarativam, ubi quidem nihil novi expectabis, sed regula, quæ in Capite de Sermonibus proposita erat, jam porro obtinet. *Verba enim sunt intelligenda secundum sibi*

substratam materiam, cum hâc tamen distinctione, quod in Sermone obscuro alterum quærere possimus, quid intellexerit? Quod in Sermone scripto non itâ accidere solet. Inde non commodius nos geremus, quàm si regulæ traditæ addamus alias, quæ huic defectui aliquô modò succurrere possunt, 1. est *In quocunq; scripto vel pacto obscuritas verborum obvenit intollerabilis, illud explicari nequit*; accidit hoc præcipuè 1. quando verba profus sunt illegibilia, vel 2. quando omnis conjectura deficit, ex quâ tamen alterius voluntas est scrutanda, vel 3. quando scriptura verè est perplexa & ex confuso ordine nihil sani percipi potest. 4. quando denique sensus sibi ipsi contradicit, & quod semel affirmatur, iterum negatur.

22. II. *In substratâ materiâ accuratè ad antecedentia vel consequentia est attendendum*, Sic enim materia substrata luculentior efficitur, & facilem simul reddunt ea explicationem, quæ locum, de quo quæritur, præcedunt vel sequuntur.

23. III. *Verba obscura nonnunquam explicantur ex loco aliquo alio perspicuo*. Quæ regula aliquô modò cum antecedente convenit. Sed inter hæc talem differentiam fecerunt alii, quod prior intelligenda sit de conjunctis *locò*, hæc verò de conjunctis *origine*, non enim hîc, ut loca inter se cohæreant, sicut in præcedente, requiritur.

24. IV. *Obscura verba quandoq; explicantur prout conditio vel dignitas illius, qui loquitur, vel de quo sermo fit, postulat*, V. *Verba cum effectu aliquo exponenda sunt*, nam si aliquis in expositione

ter.

terminorum sine respectu ad rem aliquam subsistere vellet, tunc ea nihil minus esset, quam explicatio, explicatio autem verborum non propter verba sola, sed præcipue propter res instituitur.

C A P. XVII.

De Officiis hominis erga alios intuitu Juramentorum.

I.

MAteriam juramentorum non sine causa usque ad hunc locum reservavimus, quia illa sunt accessoria eorum, quæ usque adhuc de officiis quorumlibet erga quoslibet distinctè differuimus. Juramenta enim non tantum Sermoni, sed & præcipue capiti pactorum accedunt, & ita nullam novam obligationem constituunt, sed potius jam constitutam arctius firmant, & ex hac ratione non male *vincula accessoria* appellantur. Quapropter inter ordinem præcedentem locum aliquem specialem habere non potuerunt.

2. Eo ipso verò, quò accessoria sunt, non mutare vel corrumpere debent obligationem, eidemque contrariari, ita enim frustra is jurat, alteri debitum non velle solvere, vel quando aliquid supponit, quod non ita est, vel esse nequit. Et si ejusmodi juramento simul *dolus* accedit, tunc non frustraneum solum, verum & injustum est. Sed dicis, Juramenta Civium nullum pactum præsupponunt.

Imò

Imò verò ego, præsupponunt istud, de quò tamen vide infrà Cap. 26. §. 4. ad 7.

3. Est autem *Juramentum confirmatio nostri sermonis vel pacti sub assertione religiosâ, quâ divina misericordia renunciamus, vel pœnam divinam in nos deposcimus, nisi verum dicamus.* Quæ explicatio latet in formulis: *Ita me Deus adjuvet. Deus sit vindex.* &c.

4. Postquam enim fallacia & perfidia inter socios crevisset, & dubitatio atque vana fiducia inter eos orta esset, de aliquo cogitandum erat, per quod, tanquam communi remediò, isti malo in Societate succurreretur, illud autem nihil aliud esse poterat, quam ejusmodi confirmatio religiosa, ubi *aliquis* in subsidium atque testimonium factorum, sub clausulâ pœnæ perferendæ, si res sese aliter haberet, invocaretur. Hinc *finis* juramenti est *confirmatio veritatis.*

5. Neque quis ille sit? per quem hoc fieri possit, longè cogitandum erat: Omnes sciverunt, illum esse, qui non tantùm cogitationes hominum optimè noscit, sed qui pravas punire pollet, imò qui turbatores istos Societatis tanquam indignos & malos socios per leges naturales declaravit. *Ille autem solus DEUS est.* Sic unò ore Gentes circa hanc necessariam Societatis conservandæ materiam ex ipsâ æquitate naturali adducti, consenserunt, jurandum esse per eum, inde lex oritur: *Non jura, nisi per solum DEUM.*

6. Hinc quæstio oritur, *an etiam licitum sit, jurare per Creaturam?* Quam quidem, quia ejus-

modi juramentum *illusorium* est, & ad alterum de veritate justè persuadendum parum operatur, negamus. Sed si quis jurat per creaturas, de quibus sibi pro certo persuasit *esse numen*? tunc sanè ejusmodi juramentum subsistit, quia nihil aliud, quam hanc creaturam DEum esse credit. Idem dicendum est, si jurat per creaturas, quæ DEO consecrate sunt, puta templa, altaria, additâ tamen vel tacitâ vel expressâ clausulâ, divinam poenam in se derivare velle, si falsè juraverit. Qualia juramenta in historiis, præcipuè Romanorum, occurrere scimus, imò, quibus illud annuero, apud nos consuetum, *ita me DEus adjuvet per sanctum Evangelium suum*. Quò pacto juramenta ea, quæ per *Creaturas vilissimas* fiunt, quale Zenonis est, qui per capparim juravit, excludimus, magis enim inter res jocosas, quam juramenta referuntur.

7. Ex his dependet porro, an per *Principem*, per *Patrem*, per *Benefactorem* jurare possimus, ubi in solenni actu tale juramentum, quantum scio, raro vel nunquam inter gentes postulatum fuit, sed si a me exigereur, vel ego spontè in causâ seriâ eò uterer, tunc nihilominus me obligaret, quia illi vel clausula tacita iræ divinæ inest, vel saltem alter constanter credit, me nomine Principis, Patris vel benefactoris, quibus tam obligatus sum, non abuti, meque hâc ratione eorum patrocinio non indignum reddere velle.

8. Hinc refero & juramenta illorum, qui per *dextram suam* jurarunt, nam turpe erat, falsiloquium cadere in virum fortem, neque etiam tacita clausula aberat vindicta divina.

9. Adhuc restat, ut dispiciamus, per quem DEum jurandum sit, ubi legi suprâ positæ talis lex in esse debet: *Non jura, nisi per DEum verum.* Non tantùm enim sufficit, ut per DEum juremus, sed requirebat lex, ut ille DEus sit, quem DEum esse credimus, nam ab alio, quàm vero DEO, nihil mali metuendum esse, quilibet existimat. Sic semper jurandum est secundum religionem illius, qui jurat, non cui juratur. Indè Turca vel Gentilis juxta suam religionem rectè jurat Christiano vel vice versâ.

10. Diximus autem suprâ *Cap. 8. §. 24. nomine DEI non temerè utendum esse*, quæ lex erat religionis naturalis, & idè omni religioni revelatæ competens, ex quâ jam in materiâ juramentorum docemur, non semper & ubique juramenta adhibenda esse, sed tum demum, quando summa *necessitas* postulat, ut alteri fidem faciamus, nam semper jurare velle, malè jurare est, sed expectandum potius, priusquam, si fieri potest, ab altero ad istud vocemur, quâ ratione lex oritur: *Non jura temere.*

11. Jam ad *modum* jurandi, quem duplicem faciunt, vel *essentialem*, in quo essentialia juramenti adhibentur, puta 1. assertio veritatis. 2. & DEI invocatio, vel *accidentalem*, ubi saltem solennia nonnulla ex impositione hominum, quæ pro moribus variant, requiruntur. Quando itaque de horum modorum pertinentiâ atque impertinentiâ quarimus, ab ipsâ ratione ducimur, ut statuamus, ad juramentum priorem saltem esse necessarium, poste-

riorem verò succumbere legibus humanis, & licet hic etiam aliquid contra sit commissum, juramentum religionem per se subsistere, nec novò opus esse, modò principalibus requisitis satisfactum fuerit.

12. Hinc dependet facilis responsio ad duas distinctas quæstiones, quarum prima est: *An permittendum illi sit juramentum, de quo pejeraturum esse constat.* Quæ quidem fundata est in requisito primo modi essentialis, de veritatis assertionem, sed quam hòc modò cum debita distinctione tollere possum. Si juramentum, ut vocant, est *purgatorium*, quod imponitur ei, contra quem præsumptiones militantes, tunc, si istæ præsumptiones magis certa indicia perpetrati facinoris sunt, ejusmodi juramentum malè imponitur, nam iste, qui facinus peractum negat, simul in juramento veritatem negare poterit, præcipuè, quando sic ab omni culpà se liberandum videt. Alia longè dicenda sunt in reliquis juramentis, quæ, licet alter expressè professus sit, se esse pejeraturum, ubique rectè exiguntur, quia tantum minæ eis possunt, adde tamen §. 21.

13. Altera quæstio est intuitu requisiti secundi: *An Athei ad juramenta sint adstringendi*, ubi de practicis quidem quæstio non est, quia illi, licet vivant, quasi non DEus sit, tamen credunt, DEum esse, & adeo spectarent potius ad quæstionem antecedentem, sed sermo nobis est de Atheis *theoreticis*. Si tales non sunt, quorum etiam inclinant plerique Theologi, disputatio nostra est frustranea, si verò horum quidam dantur, tunc utique parvum fructum ex ejusmodi juramento sperare possumus, quia nihil minus, quam vindictam divinam metuerent.

14. Ab eo verò, qui jurat, *animus deliberatus* requiritur, seu ut sciat etiam, qualis sit sanctimonia juramentorum, nam hòc deficiente, juramentum nullum est, quia nulla ejus obligatio adest, sed si quid ab ejusmodi homine fit, *nuda dicitur recitatio*. Ubi statim nota, quod ille, qui juramentum aliquod recitat sine animo jurandi, non juret. Animum autem deliberatum non possident illi omnes, quos ad pacta ineunda exclusimus.

15. Sed neque is, *cui juratur*, prætereundus est, cui juxta §. 9. ea, quæ ex religione naturali repetimus, adhuc pro regulâ inservire debent: ut neminem sine justâ causâ ad juramentum adigat, sed tùm demum, quando necessitas negotii istud efflagitat, inde lex esto: *Non temerè ab altero juramentum postula.*

16. Sic quod juramentum *dolò* elicited est, non obligat, quia hoc contrariatur legi præcedenti, idem dicendum, si *metu*, (à quo tamen metum injustum statim excludo) & *violentiâ* extortum. Sed, dicis, hòc modò peccas contra conscientiam, non enim nomine DEI temerè utendum est. Imò respondendo, hoc pro me est, non mihi juro, sed alteri, qui, si injustè à me extorquet tale juramentum, tunc juro in ejus animam, ego verò in conscientiâ, si promissa illa servare nolo, quietus maneo. Verùm porro regeris, *Æquius tamen est, ut nè jures?* Imò melius est, si istud evadere possum, *sed metus superat voluntatem*, quod autem quis coactè facit, non imputatur. Spectant huc juramenta, quæ fiunt *larronibus*.

17. Præterea non valent juramenta, quæ circa rem aliquam *impossibilem* tam moralem quam physicam seu legibus interdictam fiunt; & quia sic nomine DEI temerè usus fuit, reum me facio vindictæ divinæ.

18. Restant juramenta, quæ fiunt *in alterius animam*, seu ubi aliquis pro nobis jurat, quæ tum valida sunt, quando in casu juratur, qui procuratorem aliquem admittit, qui verò neque validè jurat, si ad hoc cum speciali vel expressò mandatò non instructus est.

19. Quemadmodum itaque juramenta quandoque nulla sunt, ita è contrario ab initio valida tolli possunt per *dispensationem*, de qua prolixius in jure divino & privato, saltem hîc præsuppono, quod is, qui dispensat, *princeps meus* esse debeat, non alius, quia alteri in me nullum competit imperium. Ut verò tibi de justitiâ ejusmodi dispensationis constet, addo potestati illi, quæ hâc parte principibus competit, talem limitationem, *ut ne pugnet relaxatio juramenti partim cum legibus Societatis, partim, & quidem inter Christianos, cum legibus divinis*. Indè judicandum, quid sentiendum sit de dispensatione Pontificis circa juramenta, de quibus historiæ exempla produnt.

20. Vero juramento opponitur *Perjurium*, quod adeò est *falsa confirmatio nostri sermonis vel pacti ad alterum decipiendum*. Sicuti verò turpe malum est, aliquem in sermone & pactò lædere velle, ita turpius adhuc atque pejus sonat, quando aliquis perjurium committit, quâ ratione & leges humanæ istis homini-

hominibus acerbissimas pœnas dictitarunt. Sic lex est, *non committe perjurium*. Perjurium tamen à juramento *nullo* distingvendum est, prius erat falsa contestatio, posterius autem veram quidem confirmationem supponit, non tamen per legem obligat, qualia in præcedentibus recensuimus.

21. Nunc quæritur: *An ille sit perjurus habendus, qui contra istud, quod in juramento promissit, efficit aliquid?* Quod citra dubium affirmamus de quâcunque modò re juramentum præstitum sit. Spectant huc etiã ea, quæ exiguntur ab illis, qui functionibus præsumt, imò juramenta Civium. Hinc dependet non tam curiosa, quam necessaria quæstio, *An rectè faciant Magistratus, qui tam rigorosas formulas præscribunt istis, de quibus quotidie experiuntur, quod contra aliquid committant?* Ubi antè omnia finis Magistratus *internus* distingvendus est ab *externo*. *Externus* vult, ut illud, quod irà severè interdictum est, hõc modò intermittatur, *internus* continet tacitam dispensationem tantùm circa casum istum intuitu cujus peccatum est, reservatã tamen pœnã, non propter juramentum falsò præstitum, sed propter casum in juramento interdictum, confer tamen §. 15. ex quò tu ipse judices.

22. Porrò non inutiliter quæritur, an *vis & obligatio juramentorum transeat ad hæredes*, quod partim affirmamus, partim negamus. *Affirmamus*, quando hæredes ex sermone vel pacto defuncti ad aliquid obligati sunt, tunc, si juramentum accessit, magis obligantur. *Negamus*, quando defunctus

absque præcedente obligatione, quæ hæredes obligare potest, juravit, ubi si nondum vis juramenti ces-
saverit, cum ipso moritur.

23. His præmissis accedimus ad *Interpretationem* Juramentorum, ubi quidem non novum genus expectabis, sed ea potius repetenda sunt, quæ diximus occasione ipsius interpretationis, quæ sermoni & pactis vel scriptis convenit, horum enim in universum juramenta accessoria sunt. Quando verò ista omnia in unam regulam includere volumus, tunc hæc ipsa erit: *Juramentum est intelligendum, prout ille intellexit, qui istud detulit.* Sic pro ratione circumstantiarum omnes interpretationis species patiuntur juramenta, præcipuè, quia non tantum in pactis privatis sed & publicis adhibentur.

24. Regulæ duæ obstant. 1. *Cavillationes*, & 2. *reservations mentales.* *Cavillationes* accidunt, quando contra intentionem alterius ex interpretatione restrictivâ vel declarativâ facimus extensivam vel vice versâ. In *reservatione mentali*, apertus verborum sensus torquetur in contrarium, ex quibus efficitur, ut aliquis credat, jurantem aliquid affirmare, quod revera tamen intrinsecus negat. Illud autem contingit præcipuè, quando in juramento circumstantia aliqua facti præter opinionem omiſsa vel mutata est, tunc enim perſvadentur à suis ejusmodi homines, salvâ conscientia jurandum esse. Sed isti sciant, juramenta esse inventa propter merita causæ, non propter facti circumstantias. Sic apud nos aliquis ex instinctu aliorum juravit, non infregisse aliam alteri extra fores Titii, sibi tamen refer-
vavit,

vavit, se fecisse hoc in ejus ædibus, sic per hanc formulæ circumstantiam persuasus, juravit.

25. Duo adhuc restant, quæ cum juramentis aliquam affinitatem habent, nimirum. 1. *Obtestatio*, quando aliquem v. g. per DEUM rogamus, ut dicat veritatem, quæ ad eum competit ei, qui juramenta defert, ubi, si necessitas postulat, gratificari debemus. 2. *Contestatio*, quâ quis per aliquod sibi charissimum confirmat, veritatem tanti æstimare, quanti hoc charum æstimet, & ejusmodi contestationi ex naturali dispositione æque fides habenda est ac juramentò ipsi. Huc refer promissiones Principum, quæ sunt sub contestatione, bey ihren Fürstlichen Worten / nam illa magis æstimare solent, quàm aliud quoddam; Item huc spectat, quando promittunt nonnulli inter privatos sub clausulâ, so wahr ich ein ehrlicher Mann bin / ubi ejusmodi verba quasi pro juramento habentur.

26. Sequeretur tandem divisio juramentorum, sed quam jus naturæ prorsus ignorat, quia nullum ibi ponit discrimen ad quæstiones decidendas, planè enim circa definitionem ejus dicta sufficiunt. Alii quidem unicè in *Promissoria* & *Affertoria* acquiescunt, & priora quidem ad pacta, posteriora verò ad sermonem referunt, sed non sine contradictione, quia & promissorium sermonem comitatur, & in pactis etiam juratò aliquid asserere quandoque debemus.

De Officiis inter Conjuges.

I.

ATque ita ad officia specialia commodè delapsi sumus, ubi quidem quoad *Societates arbitrarias* & quoad obligationem in *Conversazione* hominum, nullum peculiare caput expectabis, illæ enim leges, quæ has duas Socialitatis species dirigunt, in officiis quorumlibet erga quoslibet sunt expositæ. Quemadmodum enim jus naturæ, ut supra diximus, specialiter aliquid de Societate arbitrariâ atque conversatione inculcare nequit, ita & omnia legibus humanis determinanda relinquit. Sed si quid circa eas disposuit, nihil erit aliud, quam, ut dictum, leges illæ, quas in officiis quorumlibet erga quoslibet demonstravimus.

2. Accedamus itaque *ad familiam*, cui jus naturæ, propter ejus naturalitatem, paulò melius prospexit, illi enim non paucas leges speciales præscripsit, quas ut distinctè tradamus, jam occupati erimus. Ubi ante omnia ex Capite Societatis repetendæ sunt tres illæ Societates, quæ familiam constituebant, *conjugalis* nimirum, *Paterna* & *dominica*, ubique simul probavimus, familiam etiam subsistere posse, licet una harum, imò duæ deficerent. Diximus etiam unam ex hisce Societatibus præ alterâ semper peculiari fine contentam esse.

2. Quò pacto tandem clarè patet, quòd circa familiam non unica species condenda sit obligatio-

nam,

num, sed distinctæ potius. Non longè tamen cogitandum est, quæ ex his alteram præcedat, nam si naturali utimur methodò, citra dubium primum locum sibi vindicat Societas *conjugalis*, alterum *pater-terna*, tertium verò *dominica*. In his verò tribus Societatibus præter præsentis has peculiare obligationes, dicta in officiis generalibus commodum sibi vindicant locum.

4. Sed antequam circa obligationem conjugalem solliciti sumus, præmittenda prius est resolutio terminorum, puta quid sibi velit *matrimonium*, *conjugium*, *nuptiæ*, &c. quæ tamen cuncta vocabula jam tanquam Synonyma accipiuntur, non enim peculiarem producere videntur obligationem. Sunt enim in universum nihil aliud, quam *Societas inter masculos & feminas ad liberos procreandos*.

5. Non verò est, ut de Societatis hujus *necessitate* æque ac *utilitate* plura differamus, partim quia ipsa natura pro eâ loquitur, partim quia tam necessitatem quam utilitatem duobus quasi verbis supra indicavimus, quapropter jam eò breviores esse possumus.

6. *Voluit Summum Numen, ut genus hominum propagetur*. Cujus assertionis testimonium sunt membra ista, quæ DEUS hominibus ad procreandam Sobolem adgeneravit. Sed prætercà adhuc duo sunt, quæ necessitatem Conjugii urgere solent, quæ simul fluunt ex lege fundamentali, propagationem & augmentum Societatis simul inculcante, idque primum, quod obligavit *Protoplastos*, atque *Majores* nostros & certo respectu nos cum illis, nimirum *inanis copia hominum*. Ad illam enim augendam

Socie-

Societas matrimonialis valde erat necessaria. Alterum obligat nos cum posteris nostris, videlicet *mors*. Postquam enim illa intravit in homines, prospectum est generi humano, ut malo illi, per quod exitium Socialitatis expectandum erat, per conjugium præcurratur. Per implementum horum duorum obligationis generum, numerus hominum in medio quasi sustinetur, quot enim per mortem Socialitati eripiuntur, tot è contrario à superstitibus iterum generari possunt. Ex quo simul constat, quòd si morti non obnoxii fuissent homines, tunc postquam conspicuum numerum attigisset Socialitas, conjugia non inutilia tantum, sed & illicita essent, quia copia hominum brevi ita crescere posset, ut per famem supervenientem & alia mala succedentia, oriretur bellum omnium contra omnes & planè interitus socialitatis. Mortè tamen semel obtentà, non aliud erat medium, quam Societas nuptialis quæ numerum hominum, ut nunc est, in suo statu conservare satagit.

7. Hæc argumenta sequitur novum aliquod, nam hæc necessitas conjugii naturæ etiam humanæ à DEO connata est, *cupido* enim & *stimulus* hominem ad hanc Societatem præ reliquis omnibus vehementius ducunt, præcipuè, postquam insuper *libido* aliqua illam ingressa est, quam iterum penè omnes à naturâ ducti, adfectant.

8. Hæc itaque & aliæ rationes gignunt legem aliquam, quæ ita se habet: *Ineundum est matrimonium*. Ductu hujus quæritur: *An illi psecent*

peccent contra hanc legem, qui intermittunt contrahere matrimonium. Quam quidem nego, non tamen universaliter. Illi enim, qui à naturâ feruntur ad *calibatam*, adhuc, cum nullus defectus est inter homines, non peccant contra voluntatem DEI, si hanc societatem intermittunt. Multa etiam accidere possunt, quæ matrimonium non ità commodè admittunt, præcipuè, si in coelibatu magis utilia generi humano servitia præstare possunt illi, quàm uxorati. Qui ipsi tamen peccarent, si sexus hominum imminueretur. Indè legem alii ità intelligunt, quod quidem obliget totam communitatem hominum, non autem perindè singulos. Quæ explicatio, si cum nostrâ congruit, rectè sese habet.

9. Abutuntur hòc argumento illi, qui coelibatum Monachorum defendere voluerunt, quia hìc par ratio subsit, quam si admittimus, cæteris paribus, res salva est, quod si verò coelibatum monachatus ex vero suo principio derivare volumus, non possumus non existimare, quod illis Dominis matrimonia propterea sint interdicta, ut missis curis domesticis, tantum Interesse sedis Papalis & communem utilitatem Clericorum observent.

10. Deinde lex tacitam habet limitationem intuitu *occasione*; Quemadmodum enim miserabile evaderet matrimonium, quando aliquis, qui fornicam cum familiâ adhuc alere nequit, uxorem haberet, ità expectandum est, priusquam copia adsit *decenci conditionis*, vel tantum, ut videmus, quia quandoque juvenes illam expectare nolunt, *facultas*

alendi uxorem ad minimum ab aliis suppeditanda.
Sed Respublica omnes ejusmodi mendicos alere nequit.

11. Sufficiant ista de necessitate conjugii, jam ad alia accedamus, ubi quidem hæremus primò, quid præ altero ex justo ordine præmittendum sit, nam ita disputare volumus, ut altera quæstio dependeat semper à priori. Sed commodissimè incipiemus à *sine*, finis enim constituebat distinctam naturam hujus Societatis, inde fortè & omne in eo fundamentum ponent quæstiones reliquæ. Maximum verò inter doctores circa finem conjugii reperio dissensum, maximè etiam inter se propterea disceptant, nobis verò, missis autoritatibus, tantùm rem ipsam intueri propositum est.

12. Scilicet quis dubitavit, *procreationem liberorum* non esse finem matrimonii, patet etiam ex differentiâ definitionis in §. 4. traditæ: non tamen iste finis unicus est, referant huc etiam 2. *libidinis completionem* 3. *Mutuum adjuviorium*, quibus addo 4. *Lucrum, quod intuitu alterius conjugii accrescere quandoq; solet.* Nescio enim ob quam aliam rationem juvenes nonnulli se sociaverint cum vetulis. Ut verò justè dispiciamus, quis inter hos alteri sit præferendus, placuit communem distinctionem inter fines matrimonii *principales & secundarios* adponere. *Principales* enim sunt, propter quos lex de matrimonio incedendo est præcepta,

pta, *secundarii* verò, qui ex necessitate ista deduci nequeunt.

13. Itaque *procreationem liberorum* iterum reasumamus, an nimirum *illa* & quidem vel *sola* vel *cum aliis* concurrentibus finem constituat principalem. Ante omnia verò repeto, quæ de necessitate nuptialis societatis in §. 6. & 7. disserui. Ex quibus ità concludo: *Quando procreatio liberorum ea omnia perficit, qua ad necessitatem conjunctionis requiruntur, pro certo etiam sequitur, quod ea sit finis ejus principalis.* Jam, si examinabis eandem ductu dictorum §§. videbis abque omni dubio, quòd iisdem satisfaciatur, ergò verum est, *quòd procreatio liberorum sit finis matrimonii principalis.*

14. Sed pugnemus etiam pro *expletione libidinis*, ductu cujus multa quidem prolixius in medium proferenda essent, quæ verò brevibus absolvam. Hoc dico, *libido concurrat ad appetitum conjugii tanquam Socia*, non verò constituit finem ejus principalem. Sic, quando in homine concurrunt appetitus liberorum procreandorum & explendæ libidinis, tunc finis prior est principalis, posterior verò saltem concomitans. Libido aciores tantùm ad procreandos liberos in homine excitat stimulos, & ità fini principali quasi ministra à naturâ adjuncta est. Indè pro *mutuo adjutorio* & *lucro captando* necessariò solus restabit finis secundarius.

15. Subsistamus igitur in procreatione, ut sine principali, & quidem *unicò*, atque talem formemus legem, quæ jam dicta in se complectitur. *Ille*

Socie-

Societas esto conjugalis, qua generanda sobolis causa, non propter alium finem contrahitur. Ubi tamen simul moneo, quòd & ille legi conjugali factis, fecisse dicatur, qui quidem libidinem pro fine suo principali habuit, liberos tamen simul progenerare voluit. Atque indè fortè est, quod nonnulli ab istis cogitationibus seducti, statuerint, expletionem libidinis esse matrimonii finem primum, neque enim isti perpenderunt, qualis differentia sit *inter id quod fit & quod fieri debet.*

16. Sed quemadmodum pleræque leges suas habent limitationes, ita huic & legi §. 8. citatæ, nonnullæ, & conspicuæ quidem, addendæ sunt, quas omnes includemus disquisitioni de *subjecto* seu *personis* matrimonii. Secundùm quas nos ita geremus, ut contemplemur quid justum sit? 1. ratione *sexus*. 2. ratione *capacitatis*. 3. ratione *consensus*. 4. ratione *numeri* & tandem 5. ratione *coniunctionis*. Hæc enim quinque distincta membra omnem de personis faciunt paginam.

17. Primum quod attinet, inculcat istud, ut personæ sint diversi sexus ab unâ parte mas, ab alterâ femina. Nam finis conjugii principalis aliter obtineri nequit, nisi personæ membris inter se ad procreandum aptis concumbant. Sic excludimus illos congressus maris cum mare, qui infra pertinent ad congressus Sodomiticos.

18. II. Requisitum est de *capacitate*, ubi ex lege §. 15. statim hæc oritur. *Ille persona ad matrimonium contrahendum admittantur, quæ generare possunt, exclusis reliquis.* Ductu hujus jam properemus ad exempla, ubi primum est ratione *ætatibus*; sic lex excludit *infantes*, quia carent communione corporum. Quousque verò hæc parte prohibitio duret, jus naturæ non in annis determinat, sed habilitatem requirit physicam. Deinde excludit *senes*, de quibus nulla spes est, ut amplius generare possint, quales sunt, qui ad maximam ætatem pervenerunt, aliter enim ex fundamentis etiam physicis iterum præsumitur, quòd apud illos aliquid residuum sit, quod stimulos libidinis resuscitare queat, inde venit, quòd iterum jus naturæ terminum certum non præscripserit, sed acquiesceret saltem in præsumptione. Ità rectè *senex* ducit *juvenculam*, neque enim hæc parte *indultria* objicienda est *dominorum* *cooperatorum*, quia, ut alii dicunt, quilibet præsumitur bonus, nisi probetur contrarium, & denique *vetula* *juvenem*, nam licet de fine principali non ità certissimè in ejusmodi conjugiiis constet, constat tamen de finibus secundariis. *Juvenis* enim & *juvencula* respiciunt simul ad *lucrum captandum*, *senex* verò & *vetula* ad *mutuum adjutorium*, cui quandoque *delira veneris cupido* accedit.

19. Spectant hæc etiam conjugia, quæ contrahuntur in *ultimo vitæ articulo*, quia enim spes superest

I

vitæ,

vitz, ità & speratur adhuc implementum futurum finis principalis.

20. Lex 2. se exerit ratione *impotentia*, quam duplicem communiter faciunt, unam, de quâ nulla spes superest, ut tolli possit, alteram, quæ mediis nonnullis tollitur, vel cujus saltem exitus speratur. Ad priorem seu incurabilem ideò referunt è masculis *Eunuchos*, è fœminis verò *Arctas*. *Eunuchis* enim vel membra ad generandum à naturâ destinata, prorsus adempta sunt, vel quibus vasa tantùm feminaria deficiunt, & aliò nomine *castrati* appellantur, qui plerumque pessimi Scortatores sunt, de quorum duorum *impotentia* ad liberos procreandos, quin incurabilis sit, nulla est controversia. Priores reperiuntur apud populos Orientales, posteriores verò apud Europæos. *Arctæ* sunt, quæ per nimiam angustiam ingressus, masculos admittere nequeunt, quarum *impotentia* quandoque curabilis est, nimirum per incisionem medicam. *Impotentia* curabili verò, præter *arctam* curabilem, adnumerant masculos *spadones*, qui propter morbum aliquem à generatione prohibentur, & *fœminas steriles*. Sterilitas quidem rarò à medicis tollitur, nonnunquam tamen ipsa per se cessat, & ità inter curabiles *impotentias* adhuc refertur.

21. Ex hisce personis illæ ad Societatem nuptialem ineundam admittuntur, quæ *curabilem* patiuntur *impotentiam*, nam præsumitur, illam postmodum desinere posse. Non verò illæ, quæ *impotentia* incurabili laborant; hic enim finis primarius prorsus exulat, neque spes est, ut obtineri possit.

22. III. Requisite *consensus* est, nimirum quia brutale esset, foeminam ad congressum cogere vel-
le, ità & ejus etiam consensus hâc parte precedere
debet; Indè de eo, qui violenter aliquam stupravit,
dici nequit, quasi leges conjugii implevisset. Spe-
ctat huc quæstio ubivis obvia: *An consensus, an verò
concubitus faciat nuptias?* Controversia hæc inter
Jctos, ut ego arbitror, occasione legum Romana-
rum orta est. Non malè enim fecerunt isti, qui
consensum requirebant, quia nuptiæ tunc nihil aliud
significabant, quàm inchoamentum futura vitæ ma-
trimonialis. Sicuti nec malè illi posuerunt *concu-
bitum*, qui de matrimonio ipso cogitarunt. At-
que eòdem modò ego ad quæstionem respondeo,
scilicet, antequam matrimonium inchoandum est,
prius constare debet de consensu contrahentium, si
ille adest, nihil restat, quam ut per concubitus per-
sonæ matrimoniales fini principali, propter quem
consenserunt, satisfaciant.

23. Quia verò isti, quibus intellectus & voluntas
deficit, consentire nequeunt, ita & ad nuptias con-
trahendas excluduntur *furiosi, mente capti & sum-
mè ebrii*. Sed cui assertioni iterum limitatio adjici-
enda est, nam tum demum personæ supradictæ pro-
hibentur, si edere debent consensum, non verò si
jam editus est tempore integritatis, tunc enim expe-
ctandum est, usque dum mens delira desierit; de
infantibus vid. §. 18. Scorsim autem Intellectui op-
ponitur *Error & Dolus*, Voluntati verò *Misus &
Violentia*.

24. Si de *Errore* specialiter quid dicendum est, distingvendum erit inter *Error*em, qui accidit vel intuitu finis principalis matrimonii, vel intuitu alicujus finis secundarii. Breviter, nullus error ob finem aliquem secundarium impedit nuptias. Si quis enim erravit circa *pulchritudinem, divitias* vel *dignitatem*, ille consensum suum detrahare nequit, quia propter hos fines consensus conjugal^{is} non postulandus est. Imò nec consensui officit error *circa virginitatem*, quia aliqua, licet deflorata, finem principalem implere potest. Omnia tamen alia dicenda sunt, quando quis sibi prospexit *per modum conditionis*, ità, si consensui accessit limitatio, *repudiabo te, si &c.* tunc ex pacto superveniente clausula prius implenda est, vel nuptiæ sunt nullæ, quia aliàs amor sic cessaret conjugal^{is}, ut incitamentum ad congressus.

25. Si verò erravit quis in *sine principali*, tunc deficiente eo, definit simul efficacia consensus, quod accidit, si quis erravit circa *sexum* vel *impotentiam incurabilem*. Sed quid, *si errasti circa personam?* nimirum quæ sivistis *Mæviam*, promisisti tamen nuptias *Titia*. Hic sanè, si *dolus Titia accedit*, promissio est invalida, si verò *dolus abest*, matrimonium subsistit, nam *error nocet erranti*.

26. Ratione *doli* eadem obtinet distinctio, sic si dolo per^{suasus} sum ad nuptias, defectum tamen reperio circa finem primarium, consensus meus me non obligat, sed resilire possum. Quando verò defectus est repertus intuitu finis alicujus secundarii, mihi imputare debeo, quòd mihi non cautiùs pro-

spe-

Spexerim; Sed iterum aliud dicendum, si conditio adjecta est.

27. *Metum* quòd attinet & *Violentiam*, si adhibentur ad consensum extorquendum, non efficiunt, ut iste subsistat, quia Voluntas mea est coacta. Quando verò nuptias, sicut & antea in reliquis exemplis, congressus simul jam secutus est, subsistunt illæ, quia consensus præsumitur postea accessisse.

28. Sequitur IV. Requisitum de numero contrahentium, an videlicet unus mas plures possit habere uxores? An verò una femina plures maritos? Priorem conjunctionem appellant *Polygamiam virilem*, posteriorem *Polygamiam muliebrem*. Equidem quàm plurimi Doctores juris naturæ *muliebrem* polygamiam, ut illicitam, pronunciarunt, contra tamen aliqui eandem multis rationibus defendere laborarunt. Sed nobis actus *physici* ab actibus *moralibus* discernendi sunt. Nam *physicè* quidem res salva est, unam foeminam plures admittere posse, sed impossibile est, testantibus Medicis, partum extor variis congressibus edi posse, quia, ut dicunt, talis confusio naturarum in utero materiam conceptam interficit. Si verò rem *moraliter* metimur, planè ejusmodi congressus non conjugia sunt appellandi, & non nisi de immoderatis populis duntaxat ad libidinem veneræ uxoris explendam proferuntur. Deinde à ratione moratorum hominù ista communio magis abhorret, quæ omnem amorem conjugalem extirpat, & non nisi illicitos amplexus satiat. Eandem patitur decisionem quæstio: *de matrimonio cum jam nuptâ.*

29. Longè aliter tamen se res habet circa polygami-
 am *Virilem*, quæ, si ex solâ ratione loqui amamus,
 ipsi rationi congruit, quid enim quæso impedit, si
 aliquis plures simul habet uxores? nihil sanè, verum
 locupletior potius hõc modò redditur copia homi-
 num, nam ista mulierum pluralitas ex unico saltem
 virò tanta incrementa edit, quanta à sola unâ, com-
 putatis annis, in:ra longissimum spatium nequeunt,
 Imò provoco ad experientiam, viro enim id roboris
 est, ut pluribus foeminiis sufficere possit. Et prout
 mihi constat, nulla est ratio, per quam hæcce licen-
 tia in dubium sit vocanda. Nisi quòd verum sit,
 patrimonialia hõc modò maritorum dilabi facitè, sed
 cui malo prospicitur, si talis eligitur numerus, qualis
 pro opibus atque proventibus annuis sufficere po-
 test. Sed à quibus conjugii nos abstinere debemus,
 quia in jure divino, ut suò tempore audimus, nobis
 sunt interdicta.

30. Non desunt tamen, qui istam licentiam ex
 solâ ratione inapugnatum ivere, hõc præcipue stipati
 argumentò, quod ita non reciprocetur *fides mutua*
inter conjuges. Sed undè demonstrandum erit,
 præstationem fidei conjugalis semper esse debere
 æqualem intuitu *numeri*? nam ut infra §. 56. audie-
 mus, tantùm ista æqualitas extendit se, ut ne mulier
 alteri ad sobolem generandam copiam sui faciat.
 Porro rationes, quas proferunt dissentientes de *Zelo-*
tyia foeminarum, exiguum habent robur, illa enim,
 ut dicunt, prolem non impedit, sed levia duntaxat
 incommoda & bella domestica illam quandoque com-
 itantur, quæ verò viri, tanquam capita familiæ,
 ærtis remediis iterum componere solent.

31. Sed quia prohibitio polygamiae virilis ex jure Naturae non demonstratur, non sequitur tamen, quod polygamia ista ibidem *monogamia* praeferenda sit, hoc enim ego ipse dico, perfectissimam esse speciem conjugii, *ubi una uni jungitur* quia & hoc pacto quotannis, si ita placet, domus conspicua augmenta recipit. Spectat huc etiam Polygamia *successiva*, seu, quando post mortem unius conjugis ad secunda vota transcendit persona relicta, quae, quia licita sit, nunquam in jure naturae in dubium vocatum est.

32. Restat V. Requisitum, quod erat de *conjunctione*, nam quaeritur occasione hujus, *an omnibus omnino licitum sit, contrahere matrimonium?* Ubi sane ex jure naturae nulla obtinet prohibitio circa personas, quae diversae sunt *religionis*, quia & hic fini principali plenissima fieri poterit satisfactio, verum eò major restat prohibitio ratione *consanguinitatis*, quam, si secundum tres lineas supra dictas dividimus, commodiorem fortiemur inspectionem, quarum *linea recta, seu ascendentium & descendentium in infinitum est prohibita*, causa tamen prohibitionis doctoribus maximum movit scrupulum.

33. Ex illis verò nullam fermè merentur responsum illi, qui rationem quaesiverunt in *confusione nominum & jurium*, quando v. g. respectus maternus in maritalem confunditur, sed quae ratio neque universalis est, quia & leges Civiles, quae nihil contra naturam disponunt, permittunt nuptias inter filiam uxoris matris & meum patrem, licet ille tum sit filii loco: Neque etiam conceptui naturali convenit, quasi ex confusione ista oriretur incestus.

34. Alii fundamentum invenire voluerunt in *Communione Sanguinis*, sed quod aliqui rectè, ut obscurum, accufarunt. Quomodo nimirum communio sanguinis physica effectum potest producere moralem? Socrates saltem respexit ad *disparitatem ætatis*, cui tamen respondendum erit ex §. 18. Iterum alii *reverentiam* produxere, sed quæ ratio tam frigida est, ut necessariò sequatur, Patrem filiam suam majorem ducere posse, quia sic ex reverentiâ paternâ fieret maritalis, & licet objicias, *reverentiam erga parentes esse debere irremissibilem*, respondeo tamen, hoc esse pro me, quia sic patres nonnulli fortius allicerentur ad ejusmodi matrimonia, propter reverentiam jam duplicatam, quæ expectanda esset.

35. Contra paulò propius ad rem accesserunt illi, qui causam hujus prohibitionis dixerunt esse *pudorem eum circa partes genitales, quem parentes & liberi inter se habeant*, cujus inter alia hanc rationem proferunt: hominem esse animal dignissimum æquè & splendidissimum, cui conveniat, ut membra ista non detegeret, ne quovis tempore libidinem excitarent. Ex quo argumentò concludunt demum, majorem longè pudorem esse observandum inter illas personas, quibus simul reverentia aliqua accedit, quales sunt parentes & liberi.

36. Sed hic ante omnia in ipsum argumentum inquirendum est, ubi sanè fateor, in genere, *pudoris* fundamentum rationi nostræ haud perfectè cognitum esse: nam multi pudicitiam crepant, habent tamen animum impudicissimum. Si verò aliquid dicen-

endum est, obtinet quidem ratio, quod in pudore præsumatur, semper per eum coërcendam esse *pravam aliorum libidinem*; An verò exindè *prohibitio incestus* demonstrari possit, non arbitror. Quanquam enim præcipuè pudor inter Parentes & liberos sit adhibendus, verùm ex quo non sequitur, ergò matrimonium inter illos est interdictum. Omnes enim homines, inter se propter splendorem & dignitatem, pudorem prætere debent, indè nunquam possent conjugia celebrare.

37. Sic ego potius causam prohibitionis quæro in *abhorrescentiâ naturali, accedente simul voluntate DEI*. Naturæ enim meæ rationali à DEO ingentum est, ut averset carnem mei generis. Et ita *vir* aliquis *summus*, qui etiam hanc sententiam fovet, non quidem de causa hujus abhorrescentiæ, & a qua detur, dubitare debuisset, quia sufficiat esse voluntatem DEI. Qui portò eruditè dicit, *quod illa aversio ab aliis magis, ab aliis minus colatur*, prout nimirum natura alicujus bona vel prava est, undè nonnunquam incestus.

38. In lineâ *obliquâ* non tanta est aversio, qualis erat in lineâ *rectâ*, quapropter & matrimonium tum licitum est, quando inter personas contrahentes nulla, nisi natura sit prava, reperitur perhorrescentia. Sed si illa adest, convenit, ut istæ personæ à nuptiis abstineant, nam quis aliquem ad illas coget? Ab hac tamen immunitate moratiores homines eximunt connubia inter *Fratres & Sorores*, quia fermè indistinctè apud illos circa ejusmodi conjugia deprehenditur magna aversio.

39. Idem dicendum est de *affinitate*, ubi personæ, quæ moraliter sibi parentum & liberorum locò sunt, eandem faciunt paginam cum consanguineis in lineâ rectâ, licet ista abhorrescentia se non extendat ad gradus infinitos, sed aliquandò desinat. Quæ verò personæ ex reliquis nullam naturaliter sentiunt aversionem, illæ & prohibitioni in jure naturæ non sunt subjectæ.

40. Cæterùm si de *propinquitate* in genere, nimirum tam de consanguineis, quam affinibus quæstio instituenda est, non diffido sanè, quod inter personas propinquas, exclusis illis, quæ prohibentur, si matrimonia contrahunt, major amor & fiducia ex æquitate naturali præsumatur, quàm inter eas, quæ citra aliquam præcedentem propinquitatem coivère. Quæ ultimæ quidem & hoc emolumentum Societati adferunt, quòd amicitiaæ quandoque inter homines per conjunctionem duarum familiarum extendantur. Sed è contrario tamen matrimonia propinquorum amicitias constitutas fortius ligant.

41. Hæc itaque intuitu personarum sufficiant, sequitur *forma* matrimonii, ubi statim non inutiliter quæritur: *An Societas conjugalitatis duret etiam per dies vitæ?* Cui quæstioni ante omnia hæc disquisitio præmittenda est, *an nimirum lex §. 8. posita, de matrimonio ineundo, obliget conjuges, ut in infinitum, i. e. in quantum semper possunt, liberos procreent?* quam nemo sanus affirmabit. Ille enim legi satisfacisse præsumitur, si, cæteris paribus, in sui & mulieris supplementum duos liberos, imò tantam unicam Sobolem relinquit, sed qui tamen non pec-

peccat, quando & tribus liberis adhuc plures adjungit. Indè, quia jus naturæ nunquam certum numerum determinavit, sequitur etiam, quod frustra quæramus de obligatione, an tendat in infinitum? Quò pacto demum ille, qui numerum illum, quem sibi proposuit, completum habet, ex naturali ratione, fini conjugali satisfecisse dicitur, ita, ut non iniquum sit, quando personæ postea iterum volentes recedunt.

42. Hoc tamen adhuc obstat dispiciendum, *an & invitâ alterâ, postquam fini satisfactum est, una pars recedere possit?* Ubi quidem nonnulli negativè respondent, ducti præcipuè ex regulâ, *quòd in pacto aliquo nulli licitum sit panitere, nisi & alterius accesserit consensus*, quam quidem regulam ego salvam relinquo, arbitror verò, illam in quæstione præsentis nullam habere posse efficaciam, quia in tantum obligat, in quantum pacto adhuc non satisfactum est, nam si plena satisfactio præcessit, nulla amplius obtinet obligatio, quia, *acquisitò sine, cessat actio.*

43. Verùm planè omnia alia dicenda sunt, de *cobitatione momentanea*, nam tam diu expectandum est, priusquam partus est editus, quia aliàs *ratione mariti* non impleretur finis primarius, si post congressum foeminae statim valediceret, nam sibi ita non quæreret sobolem, sed intenderet saltem expletionem libidinis, & *ratione mulieris*, peccaret illa in polygamiâ muliebrem, quam antea improbavimus.

44. Quando verò conjuges consensum sibi dedere ad tempus vitæ, tunc una, invitâ alterâ, recedere nequit.

45. Exindè fluit iterum alia quæstio: *annon & contra pactum expressum, de cohabitatione ad dies vitæ, Societas conjugalis solvi possit?* Sed hîc distinctè formandi sunt conceptus. Itaque an ambo conjuges consentientes ab obligatione hujus pacti discedere possint, nullum ex præcedentibus restat dubium. Sed an hoc liceat, invitâ parte alterâ, nego, ubi simul nihil aliud, respondeo, quàm quòd in §. 42. dixi, nimirum à pacto nullus recedere debet, nisi consenserit alter, ita & pactum conjugale, invitâ unâ personâ, ab altera dissolvi nequit.

46. Sed quæ naturalis dispositio ab ipsâ æquitate limitationes nonnullas recipit, ut nuptiæ jam constitutæ dissolvantur, qui modus dicitur *divortium*. Si enim ad finem principalem recurrimus, statim se se exerit occasio divortii. 1. *quando finis iste ab unâ personâ obtineri nequit*, confer tamen quæ disserui supra à §. 18. ad 21. refer huc etiam divortium ob *debiti conjugalis denegationem*. 2. deinde *Adulterium* finis isti contrariatur, non quidem, si ex solâ ratione loquimur, ratione *mariti*, quia ille, salvâ obligatione conjugali, cum alterâ se se miscere potest, sed duntaxat ratione *mulieris*, partim enim hoc svadent antea dicta de polygamiâ muliebri, partim obligatio foemine erga maritum infra ponenda, de prole non adulterinâ, sed marito propriâ tollenda. 3. Huc spectat & *malitiosa desertio*, nam si una pars alteram temerè relinquit, tunc finis iste nunquam obti-

obtineri potest, sed ex dispositione æquitatis pars relicta statim absque ullâ morâ ad alia vota justè transcendit. Consultò tamen dixi temerè vel malitiosè, si enim personæ deserentis voluntas cogitur, nullum procedit divortium, verùm pars deserta felicem reditum rursus expectet, quod accidit in *raptivitate & fuga*, quandoque ob causam civilem, quandoque verò ob sævitiam alterius intolerabilem. Inde videndum 4. an se offerat occasio divortii, ob *sævitiã unius* conjugis, quam quæstionem cum *moribus intolerabilibus*, non rarò scriptores confundunt. Circa ambas ego ita sentio: si sævitia oritur ad coercendos mores alterius, probè disquirendum erit, *an hoc modò malitia possit tolli an non?* si tollitur, rectè facit ille, qui verbera adhibet, quando verò his aliquid efficere nequit, tunc, antequam ad Divortium properatur, personæ ad tempus sunt separandæ, quò spectat *separatio à thoro & mensa*. Quòd si verò iterum conjunctæ sunt, malitia tamen unius non desinit, justè per divortium sunt disjungendæ. Idem dicendum, quando uxor immerita severè circumagitur; sed è contrario sævitia uxorum in maritos non tam innaturalis, quàm ridicula habetur, cui non nisi per interpositionem potestatis matritalis succurrendum est, quæ si nihil operatur, indignum præbet virum. Ea tamen omnia ad illos conjuges non extenduntur, qui quotidianis ejusmodi exercitationibus noctes adjungunt amoenissimas, *welche leben wie das Capitel, Bolck!* propter quem modum sævitæ, sicut arbitror, *confistoria nostra divortia non admittunt.*

eriter habetur. An verò, nisi per pactum constitutum sit, liberi ex concubinaru procreati, cum reliquis, solà ducente ratione, *in capite* simul succedere debeant parenti, non dubito, quia per se quoad liberos concubinatus à conjugio naturaliter non est diversus.

§2. Jam dicta de justitia conjugalís societatis sufficientiant, pergendum tandem est ad *obligationem*, quæ exindè resultat, quam commodè dividimus in *generalem* seu utrasque partes obligantem, & *duas speciales*, præcipuè ex obligatione generali provenientes, unam nimirum intuitu mariti, alteram intuitu uxoris.

§3. In Officio autem generali primò incipiendum est à fine, cujus virtute lex oritur: *Fac ea, quæ finem Societatis conjugalís promonent, & intermitte, quæ eandem turbant*, quæ in officiis specialibus latius explicabitur. Porro quemadmodum intentio legis nunquam impleri posset, nisi alterius accederet concursus, lex est: *Conjuges mutuam ad corpus invicem præbendum habent potentiam*, inde & consequens est, unam alteram ad copulam carnalem, si noller, cogere posse. Denegatio verò ne accidat, iterum lex est: *Conjuges mutuò sese ament*. Nam si de amore constat, nulla ad congressum metuenda est

est denegatio. Amorem autem comitatur mutua dignitas, ne videlicet maritus jus aliquod in mulierem sibi arroget, quod ad ipsum nunquam spectabat, propterea lex dicitur: *Mutua inter conjuges sit æqualitas.* Et licet ante nuptias, conjuges fuissent disparis conditionis, non tamen æqualitas semel constituta turbatur, turbatur tamen in concubinato. Deinde ex æqualitate oritur *communio fortuna & opum*, non tantum enim ad emolumenta communicanda conjuges obligantur, sed & ad omnia incommoda & infortunia, quæ uni parti accidere solent, perferenda. Verum quoad communionem opum ita se temperet maritus, ne nimis impensis se ipsum consumat.

54. Hæc quidem breviter de obligatione generali, sequitur specialis, quæ respicit ad *maritum*, ubi ex legibus tribus prioribus speciales proponemus quæstiones & quoad primam & secundam legem: *contra quam maritus peccet, quando mediantè conjugio adulterina soboles illi nascitur?* Hic nos per §. 51. dicimus, illum tantum peccare contra alteram, nam licet cum aliqua opus peregisset, sufficiens tamen manet & ad mulieri satisfaciendum, & ita nullam aliam legem violavit, quam quæ inculcat mutuum amorem, neque etiam propterea ex §. 46. mulieri datur causa Divortii. Deinde quoad ultimam legem quæritur, *annon maritus habeat imperium in uxorem?* quod ista lex per mutuam æqualitatem, quæ esse debet inter conjuges, statim negat. Nimirum imperium inæqualitatem supponit, verum
 K
 inæ-

24. Si de *Errore* specialiter quid dicendum est, distinguendum erit inter *Errorem*, qui accidit vel intuitu finis principalis matrimonii, vel intuitu alicujus finis secundarii. Breviter, nullus error ob finem aliquem secundarium impedit nuptias. Si quis enim erravit circa *pulchritudinem*, *divitias* vel *dignitatem*, ille consensum suum detrudere nequit, quia propter hos fines consensus conjugalitatis non postulandus est. Imò nec consensui officit error *circa virginitatem*, quia aliqua, licet deflorata, finem principalem implere potest. Omnia tamen alia dicenda sunt, quando quis sibi prospexit *per modum conditionis*, ità, si consensui accessit limitatio, *reputabo te, si &c.* tunc ex pacto superveniente clausula prius implenda est, vel nuptiæ sunt nullæ, quia aliàs amor sic cessaret conjugalitatis, ut incitamentum ad congressus.

25. Si verò erravit quis in *sine principali*, tunc deficiente eo, definit simul efficacia consensus, quod accidit, si quis erravit circa *sexum* vel *impotentiam incurabilem*. Sed quid, *si errasti circa personam?* nimirum quævisisti *Mæviam*, promissisti tamen nuptias *Titia*. Hic sanè, si *dolus Titia accedit*, promissio est invalida, si verò *dolus abest*, matrimonium subsistit, nam *error nocet erranti*.

26. Ratione *doli* eadem obtinet distinctio, sic si dolo pervasus sum ad nuptias, defectum tamen reperio circa finem primarium, consensus meus me non obligat, sed rescilire possum. Quando verò defectus est repertus intuitu finis alicujus secundarii, mihi imputare debeo, quòd mihi non cautiùs pro-

spe-

spexerim; Sed iterum aliud dicendum, si conditio adjecta est.

27. *Metum* quòd attinet & *Violentiam*, si adhibentur ad consensum extorquendum, non efficiunt, ut iste subsistat, quia *Voluntas* mea est coacta. Quando verò nuptias, sicut & antea in reliquis exemplis, congressus simul jam secutus est, subsistunt illæ, quia consensus præsumitur postea accessisse.

28. Sequitur IV. Requisitum de *numero* contrahentium, an videlicet *unus mas plures possit habere uxores? An verò una femina plures maritos?* Priorem conjunctionem appellant *Polygamiam virilem*, posteriorem *Polygamiam muliebrem*. Equidem quàm plurimi Doctores juris naturæ *muliebrem* polygamiam, ut illicitam, pronunciarunt, contra tamen aliqui eandem multis rationibus defendere laborarunt. Sed nobis actus *physici* ab actibus *moralibus* discernendi sunt. Nam *physicè* quidem res salva est, unam foeminam plures admittere posse, sed impossibile est, testantibus Medicis, partum ex tot variis congressibus edi posse, quia, ut dicunt, talis confusio naturarum in utero materiam conceptam interficit. Si verò rem *moraliter* metimur, planè ejusmodi congressus non conjugia sunt appellandi, & non nisi de immoderatis populis duntaxat ad libidinem venereæ uxoris explendam proferuntur. Deinde à ratione moratorum hominù ista communio magis abhorret, quæ omnem amorem conjugalem extirpat, & non nisi illicitos amplexus satiat. Eandem patitur decisionem quæstio: *de matrimonio cum jam nupti.*

29. Longè aliter tamen se res habet circa polygamiam *Virilem*, quæ, si ex solâ ratione loqui amamus, ipsi rationi congruit, quid enim quærso impedit, si aliquis plures simul habet uxores? nihil sanè, verum locupletior potius hóc modò redditur copia hominum, nam ista mulierum pluralitas ex unico saltem virò tanta incrementa edit, quanta à sola unâ, computatis annis, intra longissimum spatium nequeunt. Imò provoco ad experientiam, viro enim id roboris est, ut pluribus foeminis sufficere possit. Et prout mihi constat, nulla est ratio, per quam hæcce licentia in dubium sit vocanda. Nisi quòd verum sit, patrimonia hóc modò maritorum dilabi facilè, sed cui malo prospicitur, si talis eligitur numerus, qualis pro opibus atque proventibus annuis sufficere potest. Sed à quibus conjugii nos abstinere debemus, quia in jure divino, ut suò tempore audiemus, nobis sunt interdicta.

30. Non desunt tamen, qui istam licentiam ex solâ ratione impugnatum ivere, hóc præcipuè stipati argumentò, quod ita *non recipietur fides mutua inter conjuges*. Sed undè demonstrandum erit, præstationem fidei conjugalis semper esse debere æqualem intuitu *numeri*? nam ut infra §. 56. audiemus, tantùm ista æqualitas extendit se, ut ne mulier alteri ad sobolem generandam copiam sui faciat. Porrò rationes, quas proferunt dissentientes de *Zelotypia* foeminarum, exiguum habent robur, illa enim, ut dicunt, prolem non impedit, sed levia duntaxat incommoda & bella domestica illam quandoque commitantur, quæ verò viri, tanquam capita familiae, certis remediis iterum componere solent.

31. Sed quia prohibitio polygamiae virilis ex jure Naturae non demonstratur, non sequitur tamen, quod polygamia ista ibidem *monogamia* praeferenda sit, hoc enim ego ipse dico, perfectissimam esse speciem conjugii, *ubi una uni jungitur* quia & hoc pacto quotannis, si ita placet, domus conspicua augmenta recipit. Spectat huc etiam Polygamia *successiva*, seu, quando post mortem unius conjugis ad secunda vota transcendit persona relicta, quae, quia licita sit, nunquam in jure naturae in dubium vocatum est.

32. Restat V. Requisitum, quod erat de *conjunctione*, nam quaeritur occasione hujus, *an omnibus omnino licitum sit, contrahere matrimonium?* Ubi sane ex jure naturae nulla obtinet prohibitio circa personas, quae diversae sunt *religionis*, quia & hic fini principali plenissima fieri poterit satisfactio, verum eò major restat prohibitio ratione *consanguinitatis*, quam, si secundum tres lineas supra dictas dividimus, commodiorem fortiemur inspectionem, quarum *linea recta, seu ascendentium & descendentium in infinitum est prohibita*, causa tamen prohibitionis doctoribus maximum movit scrupulum.

33. Ex illis verò nullam ferme merentur responsum illi, qui rationem quaesiverunt in *confusione nominum & jurium*, quando v. g. respectus maternus in maritalem confunditur, sed quae ratio neque universalis est, quia & leges Civiles, quae nihil contra naturam disponunt, permittunt nuptias inter filiam uxoris matris & meum patrem, licet ille tum sit filii loco: Neque etiam conceptui naturali convenit, quasi ex confusione ista oriretur incestus.

34. Alii fundamentum invenire voluerunt in *Communione Sanguinis*, sed quod aliqui rectè, ut obscurum, accularunt. Quomodo nimirum communio sanguinis physica effectum potest producere moralem? Socrates saltem respexit ad *disparitatem aetatis*, cui tamen respondendum erit ex §. 18. Iterum alii *reverentiam* produxere, sed quæ ratio tam frigida est, ut necessariò sequatur, Patrem filiam suam majorem ducere posse, quia sic ex reverentiâ paternâ fieret maritalis, & licet objicias, *reverentiam erga parentes esse debere irremissibilem*, respondeo tamen, hoc esse pro me, quia sic patres nonnulli fortius allicerentur ad ejusmodi matrimonia, propter reverentiam jam duplicatam, quæ expectanda esset.

35. Contrà paulò propiùs ad rem accesserunt illi, qui causam hujus prohibitionis dixerunt esse *pudorem eum circa partes genitales, quem parentes & liberi inter se habeant*, cujus inter alia hanc rationem proferunt: hominem esse animal dignissimum æque & splendidissimum, cui conveniat, ut membra ista non detegeret, ne quovis tempore libidinem excitarent. Ex quo argumentò concludunt demum, majorem longè pudorem esse observandum inter illas personas, quibus simul reverentia aliqua accedit, quales sunt parentes & liberi.

36. Sed hic ante omnia in ipsum argumentum inquirendum est, ubi sanè fateor, in genere, *pudoris* fundamentum rationi nostræ haud perfectè cognitum esse: nam multi pudicitiam crepant, habent tamen animum impudicissimum. Si verò aliquid dicen-

endum est, obtinet quidem ratio, quod in pudore præsumatur, semper per eum coercendam esse *pravam aliorum libidinem*; An verò exindè *prohibitio incestus* demonstrari possit, non arbitror. Quanquam enim præcipuè pudor inter Parentes & liberos sit adhibendus, verùm ex quo non sequitur, ergò matrimonium inter illos est interdictum. Omnes enim homines, inter se propter splendorem & dignitatem, pudorem prætereundum debent, indè nunquam possent conjugia celebrare.

37. Sic ego potius causam prohibitionis quæro in *abhorrescentiâ naturali, accedente simul voluntate DEI*. Naturæ enim meæ rationali à DEO ingentum est, ut averset carnem mei generis. Et ita *vir aliquis summus*, qui etiam hanc sententiam fovet, non quidem de causâ hujus abhorrescentiæ, & a qua detur, dubitare debuisse, quia sufficiat esse voluntatem DEI. Qui porro eruditè dicit, *quod illa aversio ab aliis magis, ab aliis minus colatur*, prout nimirum natura alicujus bona vel prava est, undè nonnunquam incestus.

38. In lineâ *obliquâ* non tanta est aversio, qualis erat in lineâ *rectâ*, quapropter & matrimonium tum licitum est, quando inter personas contrahentes nulla, nisi natura sit prava, reperitur perhorrescentia. Sed si illa adest, convenit, ut istæ personæ à nuptiis abstineant, nam quis aliquem ad illas coget? Ab hâc tamen immunitate moratiores homines eximunt connubia inter *Fratres & Sorores*, quia fermè indistinctè apud illos circa ejusmodi conjugia deprehenditur magna aversio.

39. Idem dicendum est de *affinitate*, ubi personæ, quæ moraliter sibi parentum & liberorum locò sunt, eandem faciunt paginam cum consanguineis in lineâ rectâ, licet ista abhorrescentia se non extendat ad gradus infinitos, sed aliquandò desinat. Quæ verò personæ ex reliquis nullam naturaliter sentiunt aversionem, illæ & prohibitioni in jure naturæ non sunt subjectæ.

40. Cæterùm si de *propinquitate* in genere, nimirum tam de consanguineis, quàm affinibus quæstio instituienda est, non diffido sanè, quod inter personas propinquas, exclusis illis, quæ prohibentur, si matrimonia contrahunt, major amor & fiducia ex æquitate naturali præsumatur, quàm inter eas, quæ citra aliquam præcedentem propinquitatem coivère. Quæ ultimæ quidem & hoc emolumentum Societati adferunt, quòd amicitia quandoque inter homines per conjunctionem duarum familiarum extendantur. Sed è contrario tamen matrimonia propinquorum amicitias constitutas fortius ligant.

41. Hæc itaque intuitu personarum sufficiant, sequitur *forma* matrimonii, ubi statim non inutiliter quaeritur: *An Societas conjugalis duret etiam per dies vitæ?* Cui quæstioni ante omnia hæc disquisitiono præmittenda est, *an nimirum lex §. 8. posita, de matrimonio ineundo, obliget conjuges, ut in infinitum, i. e. in quantum semper possunt, liberos procreent?* quam nemo sanus affirmabit. Ille enim legi satisfecisse præsumitur, si, cæteris paribus, in sui & mulieris supplementum duos liberos, imò tantum unicam Sobolem relinquit, sed qui tamen non
pec-

peccat, quando & tribus liberis adhuc plures adjungit. Indè, quia jus naturæ nunquam certum numerum determinavit, sequitur etiam, quod frustra quæramus de obligatione, an tendat in infinitum? Quò pacto demum ille, qui numerum illum, quem sibi proposuit, completum habet, ex naturali ratione, fini conjugali satisfecisse dicitur, ita, ut non iniquum sit, quando personæ postea iterum volentes recedunt.

42. Hoc tamen adhuc obstat dispiciendum, *an & invitâ alterâ, postquam fini satisfactum est, una pars recedere possit?* Ubi quidem nonnulli negativè respondent, ducti præcipuè ex regulâ, *quòd in pacto aliquo nulli licitum sit panitere, nisi & alterius accesserit consensus*, quam quidem regulam ego salvam relinquo, arbitror verò, illam in quæstione præsentis nullam habere posse efficaciam, quia in tantum obligat, in quantum pacto adhuc non satisfactum est, nam si plena satisfactio præcessit, nulla amplius obtinet obligatio, quia, *acquisitò sine, cessat actio.*

43. Verùm planè omnia alia dicenda sunt, de *cobabitatione momentanea*, nam tamdiu expectandum est, priusquam partus est editus, quia aliàs *ratione mariti* non impleretur finis primarius, si post congressum fœminæ statim valediceret, nam sibi ita non quæreret sobolem, sed intenderet saltem expletionem libidinis, & *ratione mulieris*, peccaret illa in polygamiâ muliebrem, quam antea improbavimus.

44. Quando verò conjuges consensum sibi dedere ad tempus vitæ, tunc una, invitâ alterâ, recedere nequit.

45. Exindè fluit iterum alia quæstio: *annon Et contra pactum expressum, de cohabitatione ad dies vitæ, Societas conjugalis solvi possit?* Sed hîc distinctè formandi sunt conceptus. Itaque an ambo conjuges consentientes ab obligatione hujus pacti discedere possint, nullum ex præcedentibus restat dubium. Sed an hoc liceat, invitâ parte alterâ, nego, ubi simul nihil aliud respondeo, quàm quòd in §. 42. dixi, nimirum à pacto nullus recedere debet, nisi consenserit alter, ita & pactum conjugale, invitâ unâ personâ, ab altera dissolvi nequit.

46. Sed quæ naturalis dispositio ab ipsâ æquitate limitationes nonnullas recipit, ut nuptiæ jam constitutæ dissolvantur, qui modus dicitur *divortium*. Si enim ad finem principalem recurrimus, statim sese exerit occasio divortii. 1. *quando finis iste ab unâ personâ obtineri nequit*, confer tamen quæ disserui supra à §. 18. ad 21. refer huc etiam divortium ob *debiti conjugalis dénégationem*. 2. deinde *Adulterium* fini isti contrariatur, non quidem, si ex solâ ratione loquimur, ratione *mariti*, quia ille, salvâ obligatione conjugali, cum alterâ sese miscere potest, sed duntaxat ratione *mulieris*, partim enim hoc svident antea dicta de polygamiâ muliebri, partim obligatio foeminae erga maritum infra ponenda, de prole non adulterinâ, sed marito propriâ tollenda. 3. Huc spectat & *malitiosa desertio*, nam si una pars alteram temerè relinquit, tunc finis iste nunquam obti-

obtineri potest, sed ex dispositione æquitatis pars relicta statim absque ullâ morâ ad alia vota justè transcendit. Consultò tamen dixi *temerè* vel *malitiosè*, si enim personæ deferentis voluntas cogitur, nullum procedit divortium, verùm pars deserta felicem reditum rursus expectet, quod accidit in *captivitate & fuga*, quandoque ob causam civilem, quandoque verò ob sævitiam alterius intolerabilem. Inde videndum 4. an se offerat occasio divortii, ob *sævitiã unius conjugis*, quam quæstionem cum *moribus intolerabilibus*, non rarò scriptores confundunt. Circa ambas ego ita sentio: si sævitia oritur ad coercendos mores alterius, probè disquirendum erit, *an hoc modò malitia possit tolli an non?* si tollitur, rectè facit ille, qui verbera adhibet, quando verò his aliquid efficere nequit, tunc, antequam ad Divortium properatur, personæ ad tempus sunt separandæ, quò spectat *separatio à thoro & mensa*. Quòd si verò iterum conjunctæ sunt, malitia tamen unius non desinit, justè per divortium sunt disjungendæ. Idem dicendum, quando uxor immerita severè circumagitur; sed è contrario sævitia uxorum in maritos non tam innaturalis, quàm ridicula habetur, cui non nisi per interpositionem potestatis matitalis succurrendum est, quæ si nihil operatur, indignum præbet virum. Ea tamen omnia ad illos conjuges non extenduntur, qui quotidianis ejusmodi exercitationibus noctes adjungunt amœnissimas, *welche leben wie das Capitel. Wolck!* propter quem modum sævitix, sicut arbitror, *confistoria nostra* divortia non admittunt.

47. Quando verò *divortium factum est*, tunc in jure naturæ non prohibentur personæ per §. 42. à secundis votis, illud quippe solvit tantum priorem obligationem, & semper libertatem ad novam aliquam condendam relinquit, cum hoc tamen additamentò, ne personæ, de quarum impotentia incurabili *divortium factum fuit*, ad alias nuptias admittantur, quia jam de harum impotentia expressè constat. Quid verò de priori modò *divortiorum* apud nos liceat, videbimus suò locò in jure privato.

48. Cum eis, quæ dicta sunt, magnam affinitatem habent nuptiæ illæ *minus solennes*, seu unò vocabulò *Concubinatus*, qui à plerisque gentibus receptus est, nam abstrahendo à dispositione hominum, non adeò conspicua erit differentia inter nuptias & concubinatum. Si itaque ex instituto quorundam hominum judicare licebit, talis duntaxat cum matrimonio coincidit differentia, quòd concubina inter gentes minoris tantum sit conditionis, ac mulier est, quæ disparitas per pacta saltem constituitur. Quòd si finem principalem consideramus, impletur ille hic æquò modò ac antea, itaque si illum habemus, tunc de certitudine nostræ assertionis perquam securi sumus. Quanquam enim nonnulli contrà clamitent, finem principalem concubinatus esse *expletionem libidinis*, quod quidem, quasi etiam non accidere solet inter gentes alias non nego, nego tamen, dari aliquem ex illis, qui expressè illum prætenderet, sed si quid facit, adjungit tamen implementum finis conjugalis. Aliàs enim & illa conjugia non essent *concupitus*, in quibus incestuosi homines magis quaerunt

runt expletionem libidinis, ac procreationem liberorum, quam ore profitentur.

49. Quando verò quærimus, quæ species congressus inter istos populos alteri sit præferenda, tunc nuptias quidem pro conjunctione *nobilissima* ipsi agnoscere debent, sed si de *utilitate* disputatio instituenda est, non possunt non concubinatum præferre conjugio, quia ille magis proficit maritis, illis enim non semper vacat, ut uxorem habeant, partim quia nummi ad splendide alendam eam non sufficere solent, partim quia conditio eorum secum quandoque portat, ut relinquunt uxorem, quòd si ipsa non consentit, per jam dicta non semper effici nequit, efficitur tamen in Concubinato, ubi & invita deseri potest, hæc enim parte gentes inter uxorem & concubinam adhuc differentiam constituunt.

50. Equidem nonnulli distinguunt concubinatum in *temporarium* & *perpetuum*, ubi ex terminis constat, quid per illos intelligant, sed quæ distinctio sterile nobis momentum adfert; Hæc autem justò melior est, quando illum dispescimus in concubinatum *virilem* si vir sibi quærit concubinam, vel *muliebrem*, si fœmina sibi capit socium, vel si ità loqui placet, concubinum, extra dignitatem mariti ad prolem procreandam, quorsum spectant *matrimonia Amazonum*.

51. Hoc porro scitu dignum est, quod monogamix etiam inter gentes accedat *concubinatus*, non tamen muliebris, quia eadem hic est ratio ac in polygamia muliebris erat, sed virilis saltem, ubi verò iterum ratione alimentationis distinctus respectus inter populos obtinet, *uxor lautius sed concubina medio-*

critur

riter habetur. An verò, nisi per pactum constitutum sit, liberi ex concubinato procreati, cum reliquis, solà ducente ratione, *in capita* simul succedere debeant parenti, non dubito, quia per se quoad liberos concubinatus à conjugio naturaliter non est diversus.

§2. Jam dicta de justitia conjugalitatis sufficiant, pergendum tandem est ad *obligationem*, quæ exindè resultat, quam commodè dividimus in *generalem* seu utrasque partes obligantem, & *duas speciales*, præcipuè ex obligatione generali provenientes, unam nimirum intuitu mariti, alteram intuitu uxoris.

§3. In Officio autem generali primò incipiendum est à fine, cujus virtute lex oritur: *Fac ea, quæ finem Societatis conjugalitatis promonent, & intermitte, quæ eandem turbant*, quæ in officiis specialibus latius explicabitur. Porro quemadmodum intentio legis nunquam impleri posset, nisi alterius accederet concursus, lex est: *Conjuges mutuam ad corpus invicem præbendum habeant potentiam*, inde & consequens est, unam alteram ad copulam carnalem, si nollet, cogere posse. Denegatio verò ne accidat, iterum lex est: *Conjuges mutuò sese ament*. Nam si de amore constat, nulla ad congressum metuenda est

est denegatio. Amorem autem comitatur mutua dignitas, ne videlicet maritus jus aliquod in mulierem sibi arroget, quod ad ipsum nunquam spectabat, propterea lex dicitur: *Mutua inter conjuges sit æqualitas.* Et licet ante nuptias, conjuges fuissent disparis conditionis, non tamen æqualitas semel constituta turbatur, turbatur tamen in concubinato. Demum ex æqualitate oritur *communio fortune & opum*, non tantum enim ad emolumenta communicanda conjuges obligantur, sed & ad omnia incommoda & infortunia, quæ uni parti acciderè solent, perferenda. Verum quoad communionem opum ita se temperet maritus, ne nimis impensis se ipsum consumat.

54. Hæc quidem breviter de obligatione generali; sequitur specialis, quæ respicit ad *maritum*, ubi ex legibus tribus prioribus speciales proponemus quæstiones & quoad primam & secundam legem: *contra quam maritus peccet, quando mediante conjugio adulterina soboles illi nascitur?* Hic nos per §. 51. dicimus, illum tantum peccare contra alteram, nam licet cum aliqua opus peregisset, sufficiens tamen manet & ad mulieri satisfaciendum, & ita nullam aliam legem violavit, quam quæ inculcat mutuam amorem, neque etiam propterea ex §. 46. mulieri datur causa Divortii. Deinde quoad ultimam legem quæritur, *annon maritus habeat imperium in uxorem?* quod ista lex per mutuam æqualitatem, quæ esse debet inter conjuges, statim negat. Nimirum imperium inæqualitatem supponit, verum

inæqualitas per æqualitatem jam præceptam est prohibita. Provocant equidem nonnulli dissentientes ad *naturalem prerogativam* sexus masculini præ fœmineo, sed ex quâ tamen non licebit argumentari usque ad imperium. Quando verò ponimus, marito quandoque competere in uxorem suam jus aliquod, tunc istud fit saltem *ex pacto*, non verò immediate ex dispositione juris Naturæ. Et ex his etiam concludere licet, quod nec ipse sibi vindicare possit aliquod *dominium in res uxoris*, nisi iterum pactum aliquod supervenerit. Quòd verò illi saltem competat *ususfructus* earum rerum? magis naturale est, quia enim maritus alere tenetur uxorem, justè usuras ex ejusmodi rebus accipit.

55. Præter has leges generales duæ adhuc speciales pro marito restant, quarum prior est: *Maritus defendat uxorem suam*, quandoque enim fœmina injuriâ vel aliò damno afficitur, cujus defensionem, quia ipsa sibi prospicere nequit, maritus suscipiat. Convenit enim cum lege de mutuo amore & æqualitate mutuâ, ambæ enim exulant, si maritus defensionem intermittit. Posterior ita se habet: *Maritus præbeat alimenta uxori*, quia enim ipsa rebus domesticis præest, nequit sibi alimenta quærere, sed masculis, naturâ sic postulantè, ad ea obligatur simul, ita tamen, ut *modicam habeat rationem*. Per alimenta enim *victum & amictum* intelligo. Utrosque secundum conditionem & dignitatem suppeditet, & si

si quæ mulier plura postulat, nunquam obligabitur. Hæc lex cum mutuo amore & æqualitate in-
tua iterum convenit.

56. Obligatio ista, quæ solam *mulierem* concer-
nit, partim ex generalibus officiis deducitur, ubi
statim huc spectat *adulterium*, quod quidem rectè
dicitur *fidei conjugalis violatio*, sed quæ per dicta
saltem in jure naturæ Fœminam obligat, pacto enim
conjugali tacitè inest ejusmodi clausula, quòd mu-
lieri prohibitum sit, prolem tollere adulterinam. Ra-
tio eadem est, quæ fuit in polygamia muliebri.
Quando verò insuper naturaliter definitio adulterii
examinanda est, tunc violatio ista saltem sese exten-
dit ad ejusmodi congressum, quem partus sequitur.
Ita si duntaxat fœmina corpus alteri præbeat ad libi-
dinem tantùm explendam, absque intentione sobo-
lis generandæ, non quidem evadit adultera, violat
verò legem de mutuo inter conjuges amore, si hoc
facit, invitò maritò. Deinde eidem legi generali
obstat, quando *mulier se sterilem facit*, sic enim
mas prohibetur à fine implendo.

57. Partim verò hæc obligatio, mediantibus offi-
ciis maritalibus, ex legibus generalibus derivatur,
qualis est primò *reverentia* erga maritum, non qua-
tenus alicui, alterius hominis imperio subiecto
convenit, illud enim jam marito negavimus, *sed*
quatenus ille saltem pro capite habetur familia.
Ista verò reverentia, si duobus verbis delineanda est,
exerit sese in concursu voluntatis mariti cum volun-
tate fœminæ. Si *affirmativè* concurrunt, tunc
unius voluntas confirmatur per voluntatem alterius,

si verò *negativè*, seu ubi una pars affirmat, quod altera negat, tunc voluntas mulieris cedere debet voluntati mariti. Postea est & *administratio rei domesticæ*, quia enim maritus regulariter quærit alimenta, & sustentationem simul uxoris, consequens est, ne se horum reddat indignam, ut curam habeat earum rerum, quas ipsa domi commodius administrare potest, quam mas. Reliqua officia specialia, tam intuitu mariti, quam uxoris tu ipse ex antea dictis collige.

58. Sufficiant hæc de Societate conjugali, jam itaque ad Societatem parentum & liberorum propere possemus, nisi & adhuc reliquum sit, paulò specialius in *contraria* præsentis Societatis inquirere, quæ, ne longe abeamus, appellamus *tales congressus, ubi solummodò intenditur expletio libidinis, vel alius finis secundarius*. Ad hæc refero. 1. *Incestum* qui supra fuit conjunctio inter personas propinquas prohibitas, de quo nihil aliud dicendum restat. 2. *Adulterium*, quod etiam antea fuit violatio fidei conjugalis contra finem principalem à sola muliere facta, (quod in juribus positivis extendetur etiam ad maritum.) Restant pro nobis *Scortatio, stuprum, Fornicatio* atque *Sodomia*.

59. Antequam verò has species distinctè perlustramus, operæ pretium est, quæstionem aliquam præmittere, quæ omne dubium solvet. Quæritur itaque: *an ad Societatem conjugalem non sufficiat aliquis finis secundarius, fini principali expressè vel intermisso vel postposito?* Sed responsionem ex præcedentibus colligemus. Voluit summum numen
ut

ut homines propagentur, quapropter & homo à naturà conjunctionem cum fœmina appetit, iste verò appetitus non homini inest ad solam explendam libidinem, sed tantùm ut auxiliùm aliquod ad congressum adpetendum. Qui itaque dispositionem naturæ expressè invertit, ille non tantùm in naturam sed & in voluntatem DEI peccare videtur. Idem dicendum est de solo mutuo adjutorio & lucro percipiendo. Nam hi duo fines, si expressè præponuntur procreationi sobolis, eandem operantur sententiam, quò pacto ad quæstionem responde-

mus per binas regulas, unam affirmativam: *Illæ est Societas conjugalis, quæ expressè pro fine primario habet procreationem sobolis.* Alteram negativam:

Illæ non est Societas Conjugalis, quæ expressè finem aliquem secundarium habet pro fine primario.

Sic quando personæ duntaxat intendunt *mutuum adjutorium* vel *lucrum aliquod*, intermisso periculo, an procreare possint liberos, nullum est conjugium, & naturaliter saltem pro *conversazione* vel *Societate arbitraria* habetur. Quando verò principaliter quæritur expletio libidinis, tunc, licet partus quandoque superveniat, congressus talis, cum honestâ Societate conjugali, ne ad minimum quidem comparari potest, istæ enim personæ judicantur ex regulâ negativâ, fines enim in-

vertunt. Illud autem accidit regulariter in *incestu* & *adulterio*, semper tamen in speciebus reliquis §. 58. citatis. Atque ità, credo, commodè ad quæstionem generaliter respondendum esse.

60. Quod verò speciatim *Scortationem*, *Stuprum*, *fornicationem* & *Sodomiam* concernit, jam probatum est, nequaquam illis competere definitionem Societatis conjugalis, sed hoc considerandum, restat, *annon possint defendi ut congressus alii, citra notam Societatis conjugalis?* Cujus responsio planè dependet ab hac: *An jus natura extra Societatem conjugalem libidinis expletionem permittat?*

CAP. XIX.

De Officiis Parentum & Liberosorum.

I.

SECUNDA Societas naturalis est, quæ accidit *inter Parentes & liberos*, & ità à Societate Conjugali immediatè dependens. Cujus si de fine quæritur, antea in *Originem* ejus inquirendum est. Ubi varix circa eam ortæ sunt opiniones, ex quibus illam, quæ nobis magis arridet, præmitteremus.

2. Et quæso, qui alii appellantur *Parentes?* quam qui sobolem procrearunt, & qui *liberi?* quam qui à Parentibus sunt progeniti. Qui verò habere volunt liberos, ante omnia id quærere debent, quod eos ad tale institutum reddit capaces, illud autem nihil aliud est, quàm Societas conjugalis. Quò pa-
ctò

Et origo Societatis paternæ sunt *nuptia*, vel, si cum Grotio loqui mavis, *generatio*. Vapulat tamen Grotius ab illis, qui exiguum fundamentum in solâ generatione quæsiere, quapropter isti bonam causam desiere, atque de aliâ origine solliciti fuerunt. Verùm ego ipse non diffiteor, generationem tantum ad deducenda officia hujus Societatis parum proficere posse, nisi *lex* accederet, ideoque generationi tantquam fundamento *immediato* addere possum simul *legem naturalem*, tantquam fundamentum, quod huic Societati, mediante generatione, implantatum est. Nam quid sola lex naturalis, si *obligationem aliquam particularem effundere debet*, efficere possit, nisi aliud quid accederet, ex quo occasionem ad obligandum caperet, quod sanè nihil aliud est, quàm generatio. Et è contra, quid prodesset illa sola, nisi norma adesset, quæ talibus fociis obligationem injungeret.

3. Inter dissentientes verò reperio, qui omnem originem ex sola *Voluntate DEI* immediatè deducere laborarunt. Sed unde hæc constat? Concederem omnia, si dixissent, spectare huc istam voluntatem saltem mediante generatione, quia sic voluntas esset DEI tacita, seu lex naturæ. Quâ ratione nobiscum convenirent.

4. Alii porò provocant *ad legem naturalem* de qua vide §. 2. & *pactum seu consensum tacitum*. Equidem quoad parentes, res clara est, illi consentire possunt, nequeunt tamen infantes, per supra dicta Cap. 15. §. 6. Bene dicis, ab initio consentire nequebant, possunt tamen si ad annos pervenerunt, & ita

consensus iste superveniens retrahitur ad tempus initii. Bene, inquam, omnia plana essent, modò ab initio consentire potuissent, illud enim, ut arbitror, in tuâ regulâ supponitur. Ita recurris ad consensum saltem *presumptum*, si enim infans eò tempore quò editus est, usum rationis habuisset, simul in istam Societatem libenter consensisset. Verùm & hunc consensum addere nequeo, quia idem ille tempore pacti requirit maturum intellectum. Interim de ipso consensu præsumto vide *dict: Cap. §. 4.* Ergò si ad Societatem paternam requiritur consensus, tunc debet esse *mutuus*, talis autem esse nequit, quia infantes nunquam consentire possunt, sed pro ipsis consentit *necessitas*.

5. Itaque ex solâ generatione derivemus *finem*, post illum ex lege naturali *obligationem*. Postquam enim partum parentes acceperunt, tunc non derelinquendus est, ut à fame premeretur, (quod nec bestix faciunt) sed quia seipsum alere nequit, nihil aliud, svadente ipsa naturâ, pro fine habere possunt, quam *educationem sobolis, ad augendam socialitatem & in futuros heredes*. Quæ quidem duo requisita necessaria omittuntur communiter, sed sinè quibus finis foret frustraneus, inde ut *causam impulsivam* finis habeamus, placuit verba apponere. Ista verò causâ & fini conjugali convenit. Ex his statim oritur lex: *Parentes liberos suos educant*. Educatio verò nihil aliud est, quam *liberorum institutio*, quæ incipit statim à tempore conceptionis, & durat, priusquam seipfos educare commodè possunt, quòd jam specialius videbimus.

6. Nimirum educatio sese exerit vel intuitu *corporis* vel intuitu *animi*. Et quidem quod corpus attinet, tenentur Parentes non tantum ad alimenta soboli præbenda, sed & ad curam adhibendam, ut ne malum aliquod illi accidat, v. g. ne periculosè prolabatur, ne in morbum incidat, vel ne aliis modis periculum vitæ patiat. Et ad hæc non tantum, postquã editi sunt liberi, obligantur, sed lex illos, & præcipuè matrem, obligat, ne & ante nativitatẽ illud intermittant, quod emolumento aliquid contribuere posset, puta ne v. g. mater occasionem det *ad abortum*.

7. Quoad *animum* maturè bonis moribus liberos suos mancipient, & præprimis curent, ut honesta studia, vel mercaturam, vel alias artes addiscant, ut suò tempore sibi ipsis honestè sustentationem procurant. Deinde quia simul crescentibus annis crescit *petulantia* liberorum, incumbit parentibus, ut modicã castigatione illos coërceant, ne ex liberali parentum amore postea evaderent homines prodigi & ad mala incitanda proclives. *Amor* verò Parentum oritur ex naturali portione carnis, quam liberi ab ipsis habent. Jam autem nemo unquam carnem suam odit, & est ille amor tam efficax, ut quoque bruta ejus sensu tangantur.

8. Quoniam de modicã castigatione diximus, cognoscendum simul est, *in quo consistat patria potestas?* Ubi duo facio tempora, *unum* videlicet, per quod adhuc liberi sunt *sub alimentatione* parentum, quod cum Grotio in tempus *imperfecti & perfecti* *judicii* distinguo, *alterum*, post quod ipsi liberi *alimenta sibi procurare possunt* abque concursu paterno. Quando itaque adhuc degunt sub ait-

mentatione, æquum est, ut pro eâ voluntati parentum sese accommodent absque ullâ aliquâ contradictione. Et præcipuè si *imperfecti* adhuc sunt iudicii, etiam nolentes cum omnibus suis actionibus dominio & regimini parentum sunt subiecti. Tempus verò *perfecti* iudicii quando incipiat, non adeò ius naturæ determinat in annis, sed unicum ejus signum est *negatæ rationis*, per quod præter dicta cum majori animadversione parentes liberos regere possunt. Postquam verò propriam constituerunt œconomiam, supersunt duntaxat *consilia* parentum, quæ invocati etiam dare non prohibentur, & durant ad dies vitæ.

9. Sic facilè respondendum est illis, qui probare voluerunt, *parentes jus habere in vitam liberorum*, quod, quia liberi non parentibus sed Societati nati sunt, constanter nego. Non enim ita satisfacerent parentes fini isti principali in conjugio, quando liberos procreatos iterum interficerent. Aliud tamen dicendum est, *si liberi parentibus mortem parant*, ita enim omnium beneficiorum ab illis, quibus vitam debent, acceptorum reddunt se indignos, & merentur, ut eò ipsò, quò parentes occidere volunt, statim è vitâ tollantur. Quando verò liberi tempore *perfecti iudicii*, (nam antea nullum habebant adhuc exercitium intellectus) saltem sunt *immorigeri & inobedientes*, possunt illos parentes è domo eijcere vel fame ad strenuam vitam cogere. Porro, ab his non absimilis est illa potestas parentibus relicta, *quod tempore famis vel mendicitatis liberos suos, invitos etiam, aliis ad tempus* (sed ad usus tantum honestos) *permittere possunt*, quibus pro servi-

tiis præstandis alimenta porrigerent, nam melius est, ut ita honestè conserventur liberi, quàm si apud parentes planè perirent. Dependet indè quæstio, *quod parentes per alios officio, de aliendis liberis, satisfacere possint.* Morali enim, æstimatione eadem est ratio, an ego ipse, an per alios efficienda efficiam. Indè non præcisè requiritur, ut liberi maternò lacte pascantur, vel domi educantur.

10. Sed hæc quidem dicta de potestate circa personam liberorum intelligenda sunt, restat ut mentem nostram aperiamus *de bonis liberorum.* Per se autem, cum aliis, negandum est, competere aliquod dominium parentibus in bona illa, quæ liberi adquirunt, quia educatio, philosophicè considerata, onus tantum est parentum, non titulus aliquid acquirendi. Quia verò quandoque accidit, à liberis, qui adhuc sub alimentatione parentum sunt, aliundè aliquid acquiri posse, non iniquum est, si istud, vel ad minimum *usumfructum* parentes, præprimis si adhuc imperfecti iudicii sunt liberi, in alimentationem eorum, qui adquisiverunt, impendant, non verò ut in usus proprios consumant, vel liberis denequent; Nisi liberos re aliquâ in eum finem aliî donassent, ut parentes tanquam propriam acciperent.

11. Si itaque de qualitate morali potestatis parentum constat, corollarii quasi locò affigenda est quæstio: *Cui nimirum individuo ex Parentibus sola illa competat.* Quam Hobbes tribuit soli *matri*, & talem profert rationem, quæ sanè ipsi rationi accedit, dicit enim: *dominium in infantes ejus esse, qui primus eos in potestate habuit,* jam autem solam esse matrem, quæ hoc prætereundè posset; sed ista Hob-

besu illatio nititur falsò aliquò præsuppositò. Negavit enim antea, *generationem* fundamentum esse paternæ societatis, verùm sinè dubio illam non negasset, quando scire voluisset *legem etiam naturalem*, ex nostra hypothese, cum generatione concurrere. Quò pactò adhuc rationalius est, quando nos statuimus istam potestatem æquè patri æquè matri *equaliter* competere. Porro, si nihilominus & Hobbesio credis, compara dispositionem *physicam* cum dispositione morali; ita enim ille, cæteris paribus, & nos vera diximus. Facilius longè respondendum & eis est, qui *solum* posuere *patrem*, nam isti rationem quærunt in potestate *maritali*, quam si ex suprà dictis capitis præcedentis, negabis, simul negas, quod nunc in quaestione est.

12. Hæc quidem de Parentibus, sequuntur & *Liberi*. Ubi non adeò nova expectare debes, quia dicenda præcipuè fluunt ex antecedentibus. Et illis quidem semper ab aliis pro fine adscriptum est *obsequium*. Ego verò ita. *Finis* hujus Societatis unicus est, nimirum *educatio*; quam debent parentes liberis, & quam liberi ab eis postulent, sed pro educatione parentibus concessa est *potestas patria*, & pro educatione liberi iisdem debent *obsequium*.

13. Sed seorsim intuitu obsequii seu officii liberorum lex oritur, *Liberi parentibus suis obtemperent*. Quam secundum tempus, per quod sub alimentatione parentum adhuc degunt, ad *merum obsequium*, cum *reverentiâ* conjunctum, post illud verò, ad solam *reverentiam*, quæ usque ad mor-

mortem observanda est, extendo. Jam verò *obsequium* est libertatis vinculum, vi cuius homo actiones suas ad voluntatem alterius instituire obligatus est. *Reverentia* est saltem gratitudinis testimonium, & signum honoris.

14. Hæ autem species obtemperamenti tam patri quam matri æqualiter exhibendæ sunt, ita ut juri unius nihil detrabere debeant liberi. Quando verò inter mandata & consilia parentum accidit contrarietas, tunc non indistinctè pater præferendus est matri, sic enim statim oriretur inæqualitas parentum intuitu liberorum, sed illud mandatum pro vero habendum est, quod 1. non pugnat cum legibus naturæ. 2. cum incremento familiæ, adde 3. apud nos, cum legibus positivis. Et parvi interest, an mater dederit, an pater.

15. Jam tres speciales oriuntur quæstiones, quæ nonnunquam proponuntur à Jctis, quarum prima est de *Adoptione*, an nimirum aliquis deficientibus liberis legitimis, locum eorum per naturales supplere possit? quam utique affirmo. Duplex enim effectus educationis est, partim enim tendit in *augmentum Societatis* & in *heredes futuros*. adde §. 5. Jam autem iniquum esset, quando isti, quibus liberi mortui sunt, vel de quibus non spes est, ut amplius generare possint, prohiberentur ad implendum saltem effectum alterum, qui æquè tam naturalis est, quam prior. Imò, licet aliquis v. g. Cœlebs non intendere vellet augmentum Societatis, ipsi tamen relicta est potestas adoptandi extraneum in locum filii, ut sit hæres futurus, qui quidem propterea secundum re-

spe-

respectum *physicum* non filius fit, sed jura tamen hinc observantur, quæ conveniunt Societati paternæ. Quod naturæ beneficium tam ad *masculos* quam *feminas* extenditur, nam & fœmina sobolem sibi quærere antea non prohibebatur.

16. Secunda quæstio est *de exheredatione*, an *nimirum parentes per ultimam voluntatem bona liberis auferre possint?* Ubi antè omnia ea repetenda sunt, quæ de successione supra Cap. 14. §. 40. disseruimus. Illa quippe in tantum valent, in quantum liberos parentes educare adhuc debent, quia ad educationem obligati sunt. Aliud tamen est, quando liberi se ipsos jam alere possunt, sic enim officium Parentum jam ante annos expiravit. Quò pacto Parentes bona sua absque contradictione liberorum, in illum conferre possunt, quem præ liberis, jam sui juris, amant.

17. Illud saltem adhuc dubium est, an *Parentes liberos illos adhuc in familia existentes propter inobedientiam quamcunq; præterire possint?* Sane illud *fœdum*, hoc *rigorosum* est. Sed quid hæc ad quæstionem solvendam? Distingvo itaque inter tempus *judicii perfecti & imperfecti*. Ad illos, qui habent *imperfectum*, refero adhuc *infantes*, liberos *furiosos & mente captos*. Istos itaque in universum propter inobedientiam exheredare velle injustum est, quid enim illi imputandum, qui exercitiò intellectus & voluntatis destituitur. Si verò de *judicio perfecto* constat, probè iterum dispicere debent parentes, an liberi extra hoc patrimonium parentale sibi ipsis possint alimenta quærere, an non? Posteriori

ri casu sane interesse communis Societatis præferendum est interesse unius, ita ejusmodi liberis ad minimum tantum relinquendum est, quantum ad alimentacionem, priusquam præsumitur, ut postea ipsi aliquid lucrari possint, sufficit. Priori verò modò non saltem in totum exhæredandi sunt tales liberi, sed nec usque ad mortem expectandum est, quia statim illi immorigeri è familia ejiciendi sunt.

18. Restat ultima quaestio. *An liberi necessariò consensum parentum habere debeant ad nuptias?* quam ità commodè tollimus. Et ab initio quidem non honestè saltem, sed & justè factum est, quando liberi parentum voluntatem in talibus casibus sollicitant, qui, si accedit, res acta est, si non accedit, tunc vel parentes propter *defectum judicii* consentire nequeunt, ubi dissensus talis moraliter pro vero consensu habetur, vel *casus* saltem prætendunt, cur nuptias nollent rati habere. Si itaque istæ causæ officiant *commodo publico & legibus Socialitatis*, optimè faciunt, quando liberos obligant, ut tales nuptias intermitterent. Si verò tantùm officiant *commodo privato & familia*, tunc iterum interesse publicum, quod hic est *procreatio sobolis & implementum Socialitatis* superat interesse privatum, & liberi, invitis parentibus, reservatâ tamen debitâ reverentiâ, conjugia celebrare possunt. Ne verò & commodum privatum detrimentò afficiatur, jus habent parentes, post factas nuptias liberos eò privare, quod consensus denegati causa erat. Quando autem sola *invidia & odium* in liberos causa est, tunc & hoc justè facere nequeunt.

CAP.

CAP. XX.

De Officiis Dominorum
& Servorum.

I.

SEquitur tertia species Societatum naturalium, quæ ad conservandam Socialitatem non adeò est necessaria ac priores erant, quia neque augmentum & utilitas ejus hîc intenditur, sed sufficit saltem *commodum privatum*. Quò pactò Societas conjugalis & paterna *essentialia* sunt familiæ, Societas dominica verò tantum ejus *accidens*, quæ ideo sola nunquam constituit familiam, bene tamen dūz reliquæ vel harum una. Nam si conjuges vel soli vel cum liberis suis rei domesticæ ipsi commodè præesse possunt, quid opus est servis? Sed posses inde dicere, sic Societas dominica est potius Societas *arbitraria*. Imò ego non, Societas dominica ad solam pertinet familiam, quam supponit Communitas, Communitatem verò jam constitutam sequuntur Societates *arbitrariæ*.

2. Fluit statim inde *finis* Societatis, qui non duplex est, prout statuerunt usque adhuc, sed *sola curare rei domesticæ*, quæ quidem per se respicit ad solos dominos, sed quia isti rarò omnia, quæ sunt in dominio, conservare & administrare possunt, aliorum auxiliis opus habent, qui deinde ex pacto curam alicujus rei soli obeunt. Apud dissentientes verò, qui duos fines posuerunt, reperio specialiter ex parte domini

mini acquisitionem & conservationem divitiarum, ex parte servi sustentationem vite per alimenta. Sed nos tali modò invertemus assertionem. Diximus, finem esse curam rei domesticæ, dicimus nunc, ex fine oriri duplicem obligationem, unam nimirum ex parte domini, quæ est *sustentatio servi*, alteram ex parte Servorum, quæ est *acquisitio & conservatio divitiarum dominicarum*. Ad hæc verò officia ex pacto tam tacitò quàm expressò hujus Societatis obligati sunt.

3. Sic itaque ratione domini lex oritur: *Domini servos suos sustentet*, quod immediatè per victum & amictum, vel mediante stipendiò accidere solet. Extenditur verò lex saltem ad sustentationem modicam, non autem, ut quotidie lautissima fercula adponantur. Restrigitur per ea, quæ in pacto placita sunt, sic quando se dominus non subscribit ad amictum, tunc & iste à Servo postulari nequit.

4. Propter hoc officium concessa est dominis potestas in servos, quæ in sola coercitione intuitu operarum consistit, inde, si in officio suo negligens est, tam verbis, quam modicis verberibus cogitur. Nam ob alia facta, quæ non offendunt pactum, domino in servos ne minimum jus competit, quâ ratione etiam excludimus jus *vita & necis*.

5. Ratione servi lex est: *Domino tuo presta operas promissas*. Quando itaque operæ determinatæ sunt, tunc faciliè scit servus,

vus, quod ad illum pertinet, quando verò famulitium præstat *officiis indeterminatis*, tunc & omnibus incommodis prævenire debet. Imò & hoc facere tenetur, ut detrimento imminenti avertat, licet ad hoc in pacto non vocatus sit.

6. Hæc breviter dicta sufficiant, sequuntur jam nonnullæ quæstiones, quæ è prioribus præcipuè fluunt. Quarum prima est, *an dentur servi naturæ?* Dependet hæc ex Cap. 12. & præcipuè ejus §. 5. Ubi paucis probavimus *inæqualitatem ratione potestatis & dignitatis* in statu naturali non obtinuisse. Si itaque hoc mihi alii concedunt, concedere & debent, quod & talis servitus jam non expectanda sit, præcipuè ubi abstrahendo ab omni dispositione humanâ in sola æquitate naturali occupati sumus. Si ergò non dantur ejusmodi servi, sequitur quòd & illi, de quibus locuti fuimus, nequaquam habeant faciem servorum Romanorum. Hæc non recordantes nonnulli, in falsam prolapsi sunt opinionem, quasi ex jure naturæ immediate demonstrari possit, quod natus à servo, sit etiam servilis conditionis, imò jam ex jure naturæ quæsiere, an servus vendi possit. Manet inde certum, servum naturaliter esse hominem liberum, & omni beneficiò juris posse uti, quò utitur dominus. Hoc tamen non diffiteor, venire namque, cessante æquitate naturali, in hanc Societatem *inequalitatem dignitatis*, & quandoque etiam potestatis, quæ tamen propterea non statim tollunt liberam servorum conditionem. Vide interim infra *de servis bellò captis*, utpote qui peculiare & diversum plane genus servorum constituunt, Cap. 28. §. 52 53.

8. II. Est:

7. II. Est: *Quid dominus acquirat per servos suos?* Breviter, omne id, ad quod à domino adhibiti sunt. Servus enim est quasi *instrumentum* domini, & quicquid ille virtute ejus capit, capit domino. Non tamen domini est, quod aliunde absque consideratione ejus acquirit, sed ipsi manet proprium, quia dominus nullum jus in rem, quæcunque modo sit, servi sui prætereundere potest.

8. Quæstio III. est: *An servus etiam extra rem Familiarem obligatus sit domino?* Accidit enim quandoque, servum unius peti ad tempus ab alio. Ubi, si isthoc recusat servus, cogi nequit, qualis eni ratio est, hominem liberum esse in commercio? Spectat huc *libertas*, quæ servis, post ritè compositam rem domesticam, in proprios usus impendi concessa est.

9. IV. *An servi nimiam dominorum severitiam tolerare obligati sint?* Quod nego, præcipue si immeriti continuis verberibus atque injuriis afficiuntur, quibus in tali casu modica resistentia relinquuntur. Quando verò pœnam merentur, tunc etiam modicè illa instituenda est.

10. V. *An dominus defendere debeat servos suos?* Quod cum hac distinctione adfirmo, quando nimirum in exercitio vel saltem virtute ejus injuriâ affecti sunt, quia enim sunt instrumenta domini, præsumitur, ipsum per servos esse læsum. Si verò extra hoc tixas atque tumultus quis concitat, sibi imputet, quando ex propriis impensis postea sibi consulere debet. Et eodem modo decidenda est quæstio VI. *An servus agrotans à domino sustentandus sit?* Si

enim causæ morbi sunt operæ domino præstitæ, ad alimentationem & curam morbi tenetur, sed non tenetur, si aliunde aliquid acceperit, nisi quod ex propria generositate contribuere dominus solet.

11. VII. *An dominus mercedem promissam retinere possit pro damno dato?* Quod utique affirmo, si proæresis simul servi concurrerit, aut si, non obstante adhibitâ diligentia, aliquid corrumpitur, tunc æquius est, quando hoc dominus servo remittit. IIX. quæritur: *An mandata illicita dominorum servi exequi teneantur?* Quod indistinctè eis prohibitum est, quia obligatio ex lege tollit obligationem privato debitam, lex enim illicita prohibet.

12. Tandem IX. quæritur, *quamdiu servitus duret?* nimirum tamdiu inter partes conventum est, sic, qui ad annos tres contraxit, post idem tempus è Societate dominica egreditur, antea verò hoc ipsi interdictum & prior dominus talem servum à domino secundo iterum justè vindicare potest. Quando autem ad dies vitæ societas placuit, tunc morte unius solvitur obligatio. Interim tu nota Dominos & Servos non duntaxat esse personas masculini generis, quia dicta de *Dominabus & Servabus* etiam intelligenda sunt,

CAP. XXI.

De eo quod juris est in familia.

I.

Quando hinc aliquid dicendum est, repeto antea dicta cap. 6. §. 14. Ubi familiam appellavi *exercitium Societatis*, ubi & adhuc subsisto, per se enim, abstrahendò à Societatibus naturalibus, familiæ nullam aliam possum scribere definitionem, quàm quæ jam scripta est.

2. Si itaque familiam constituit Societas conjugalıs, subsistendum est in dictis Cap. 18. si Societas paterna, obtinent etiam adhuc ea, quæ Cap. 19. deseruimus. Quando autem Societas conjugalıs & paterna, & denique dominica concurrunt, tunc ille, qui hos status, maritalem, paternum atque dominicum constituit, unò vocabulò appellatur *caput familie*.

3. Si verò, *quid juris sit in familia*, seu ut clarius loquar, *qualis via coactiva sit in familia*, quaeritur, non possumus commodius quaestionem tollere, quàm si distingvimus inter statum familiarum, qui obtinuit *ante communicatem*, *post eam*, & tertio *post rempublicam* introductam.

4. Quoad primum membrum, oritur statim curiosa quaestio: *Quomodo scilicet res fuisset disposita, si una mansisset familia?* Sed tu ipse vides ex conditione, quæ quaestioni inest, qualis ejus usus

fit, ad id, quod nobis propositum est, decidendum. Tacebo hic multis probare velle, quod contra *voluntatem DEI tacitam* fuerit, unam saltē extitisse familiam, sola quippe lex fundamentalis nostræ assertionis certum fundamentum est, quæ ex sola ratione fluxit. Minor restat difficultas intuitu *voluntatis DEI expresse*, dicebat enim summum Numen ad protoplastos: *crescite & multiplicamini*.

5. Mittamus inde hanc, & consideremus potius: *Qualis obtinuerit ibidem vis coactiva in familiâ segrege?* Ubi antea non multis rationibus probare debemus, illam fuisse penes eum, qui *caput familiae* erat. Istud autem caput jam illum diximus esse, qui statum maritalem, paternum vel dominicum repræsentat. An verò & ad *uxorem*, quæ simul mater & domina est, hoc possit extendi, graviter quæritur?

6. Nos affirmamus, nam ad implendam obligationem conjugalem æque mulier poterat cogere maritum, quam vir mulierem. Verùm quoad Societatem Paternam & Dominicam, æque maritus æque mulier habebant potestatem æqualem ex supra dictis, obligandi liberos atque servos, ad id, quod cujusque officium erat.

7. Hoc adhuc gravius est: *Quis obligaverit Patrem & matrem, quis dominum & dominam, si & ipsi obligationi suæ satisfecerint?* Sed & hic sine peccato vim coactivam tam liberis quam servis adscribo. Collige enim ex supra dictis assertiones nostras, tunc sponte ea sic obtinuisse, fateri necesse habebis.

8. Ortâ Communitate eadem adhuc obtinent, nam illa æqualitas, quæ adhuc non sublata erat, non permittebât, unam familiam alteram ad id, quod in familia juris erat, cogere potuisse, quia nulla adversus alteram jus & imperium aliquod intuitu harum controversiarum prætere poterat. Itaque omne jus ad cogendum, quod in familia ante & post communitatem obtinuit, includimus hisce verbis: *Quod caput familiae judex fuerit cunctarum controversiarum inter suos domesticos.*

9. Cæterum si latius *jura & officia* tam illius, qui *caput familiae* est, quàm *domesticorum*, quales liberi & servi sunt, rimari cupis, confer dicenda ex Capp. de juribus & officiis imperantium & parentium, hic enim argumenta, cæteris paribus, à simili valebunt.

10. Sed ortâ republicâ res aliam induit faciem: Nam jus istud, quod antea capiti familiae compete- bāt, valde limitatum est, & non *cunctæ* controversiæ amplius ab hoc ipso capite componendæ sunt, quia multas componere sibi reservavit summa potestas. Itaque omne jus, quod hodie adhuc penes istoc caput est, cognoscitur ex regulâ: *Caput familiae earum controversiarum inter suos domesticos Judex adhuc hodie est, quarum compositio ipsi non sublata est à Principe.* Nam illa vis coactiva non amplius deprehenditur, qualis fuit antea ex §. 7. illam enim solus sibi reservavit ille, qui Reipublicæ præest.

DE

JURE NATURÆ

ET

GENTIUM

LIBER SECUNDUS.

CAP. XXII.

*De causa impulsiva consti-
tuenda Reipublicæ & inæqua-
litate inde proventa.*

I.

Postquam officia illa, quæ in familia observanda sunt, in quatuor capitibus satis perlustraverimus, consequens est, ut accedamus tandem ad *Effectum* illum, quem familia generavit. Diximus autem antea ex colluvie plurimarum ortam esse *communione*, quæ iterum mater sit *Vici & Civitatis*, his verò duabus speciebus *Communitatis* adjunximus *Rempublicam*.

2. Equidem ortâ Republicâ de *Vico & Civitate* speciatim differere non possumus, quatenus ut partes Reipublicæ considerantur, imò verò, quando Civitati alicui competit definitio Reipublicæ, tunc & ea, quæ sequentur, ad illam applicantur; Repete enim quæ posuimus supra Cap. 6. §. 15. ad 23.

3. Ante

3. Ante omnia verò, si de Republica loqui volumus, *origo* ejus paulò altius repetenda est. Et quidem ab ipso *homine* incipiemus, cujus *sui ipsius amor* naturam suam sic occupavit, ut nihil charius habeat seipsò, quod & suò modò ex obligatione hominis erga seipsum constat. Postea fertur ad *conversacionem* cum simili & *appetitum Societatis*, ista verò societas nulla alia est, quàm aliqua ex tribus naturalibus, nam arbitrariæ Societates demum communionem sequuntur. Imò & præ *conversacione* magis amat Societatem naturalem, quia illam à natura sibi infusam esse deprehendit, qualis est præcipuè Societas conjugalis, & quæ eam pro certo sequitur societas paterna, nam dominica, ut accidens, plane etiam per dicta *Cap. 20. §. 1.* abesse posset. Ex his itaque crescit *familia*, quam solum exercitium Societatum naturalium appellavi.

4. Postquam autem multæ simul exortæ fuissent ejusmodi familiæ, placuit inter illas, ut unâ plures ad commutanda dominia & res necessarias convenirent, quæ quidem *conventio* non coacta erat, ita ut una familia alteram propterea coëgisset, sed merè *voluntaria*. Impellebantur tamen ex *necessitate vitam conservandi*. Causa erat finis atque exitus *communions primæ*, cum enim illa cessasset, & dominia rerum exorta essent, una familia alteri ad necessitatem vitæ porrigebat aliquid pro re aliâ necessariâ. Quod quidem & fieri potuisset, licet familiæ seorsim habitassent, sed ne occasio data fuisset ad perpetua itinera, propter *commoditatem* placita est *libera cohabitatio*, quæ demum appellabatur

Communitas, atque postmodum duas agebat radices, *Vicum* nimirum, & *Civitatem*, de quarum differentiâ vid. Cap. 6. §. 17. 18. quæ, quin in æquitate suum fundamentum habeat, atque etiam ante Respublicas obtinere potuerit, nullum restat dubium. Nimirum utraq; species rerum quærunt *sufficiëntiam*, cum hoc additamento, ut vicus coleret terras & pecora, ita, ut fructus tam ad victum quàm amictum sufficientes tali modò proferantur, & quicquid postea abundet, aliò transferendum sit, ad quem laborem Civitas est relicta, nimirum ut defectum terræ pro iis commutando aliud quoddam corrigeret. Quanquam & huic discrepantiæ non ita strictè, quasi una pars cum altera non participet, inhærendum est.

5. Sic itaque de Vici & Civitatis, seu uno verbo, *Communitatis* fine, abstrahendò à Republicâ, constat, erat ille *sola rerum sufficiëntia*, quam in vico regulariter inveniebant per curam agri, in Civitate verò regulariter per curam commerciorum.

6. Constituta nunc semel *Communitate*, homines, qui in illa debebant, alios *injuriâ*, vel etiam *damno* affecerunt, ita, ut quandoque cum detrimento alterius maximum illis lucrum accreverit. Accessère etiam *Circumventiones*, imò alia *incommoda*, quæ pacem *communitatis* atque societatum *arbitrariarum*, nunc *exortarum*, facile impedire potuerant. Ideò finis iste, quem ad cohabitandum familiæ ab initio sibi elegerunt, sufficere nequibat, sed in *communitate* jam constitutâ etiam de *beatitudine civili* cogitare necesse habebant. Istam verò *beatitudi-*

tudinem solius communitatis finem simul fuisse evinci nequit, quia ille, prout jam videbimus, *inequalitatem* aliquam supponit, cum è contrario ante introductas Respublicas mera æqualitas familias etiam in communitate constitutas affecerit, ita, ut nulla aliquod jus vel prærogativam quandam, quàm quæ cum ipsa naturali æquitate conveniebat, ab altera prætereundum debuerit.

7. Ut itaque malis in Communitate quotidie imminentibus præoccupent familiæ, de medio aliquo cogitandum erat, per quod *beatitudo* ejus & consequenter familiarum conservaretur. Ubi non provocandum erat ad obligationem juris naturæ, quia statim scrupulus aderat, *leges quidem naturales præcipere quid justum, quid injustum sit, penam tamen peccantibus relinquere eorum propria conscientia*; Indè æquius, atque ad obtinendam beatitudinem, melius erat, ut ad malitiam hominum reprimendam, remedium aliquod peteretur, per quod ista efficacius coerceri posset. Ubi tamen non recurrendum erat ad *arbitros*, quibus tota res litigiosa committi potuisset, nam quàm facile quis peccare potuit in leges naturales, tam facile & sententias arbitratorum spernere potuisset, quia isti æquales erant. Neque jus aliquod habebant à tota communitate, ejusmodi hominem secundum merita punire. Imò si istum litigandi modum per arbitros paulò altius speculari volumus, sequeretur tandem, quod exindè in Communitate nihil aliud esset secutum, quàm bellum omnium contra omnes. Sed ne cogites, me ita accedere Hobbesio, jam enim ab

ini-

initio ejus sententiam negavi per distinctionem inter jus & voluntatem alios lædendi.

8. Quò pactò nullum aliud restabat medium, quam ut *inequalitas* aliqua primum introduceretur, quæ mater sit *potestatis* atque *dignitatis*, aliàs enim beatitudini Civili difficilis fuisset locus. Cogita enim, quanta est in hominibus diversitas *ingenii*, quanta varietas *inclinationum* tam ad bona quàm mala, imò quàm varii *affectus* & diversitas *amoris*, quæ omnia, si in æqualitate primævâ mansissent homines, citius exitium, quàm augmentum Socialitatis generassent. Indè ad *communem tranquillitatem* conservandam æquissimum erat, ut omnes in Communitate *communi consensu voluntates unirent, suas actiones unius voluntati subjiciendas esse, ita, ut ille potestatem habeat, eos, qui contra leges natura aliquid perpetrarunt, expressâ poenâ afficiendi*. Atque sic orta est *Respublica*, quæ duos ordines, jam enixa est, unum *Imperantium*, alterum verò *parentium*. Ubi Imperantes appellantur *Majestates*, vel *Potestates* vel *Principes*, Parentes verò *Cives* vel *Subditi*.

10. Interim, si paulò pressius in ejus *originem* inquirere volumus, evidens sanè est, nullâ Republicâ unquam opus fuisse, quando homines in universum omnes, legibus naturæ spontè obtemperare voluissent, nam sic ne somniaissent quidem familiæ statum tam inæqualem, prout talis est, sed substitissent saltem in Communitate, ubi tanquam summè æquales, summâ libertate, nisi quæ jam per legem naturæ restricta erat, uti potuissent.

10. Ita perquam facilè iis respondendum est, qui asserere voluerunt, *hominem ferri, inò rapi à naturà ad Rempublicam*, quid enim ad nos, si isti à falsis præsuppositis seducti, errarunt. Nos potius contrarium statuimus, *per se illum inæqualitatem, quæ per Rempublicam introducta est, prorsus natura humane adversari*; quid enim magis homo amat, quàm plenam libertatem. Equidem, clamant nonnulli acriter pro dicto Aristotelis, qui hominem τῆ φύσει ζῶον πολιτικόν appellat, quod, si ad Civitatem, quatenus, abstrahendo à Republica, à nobis accepta est, referre vis, cæteris paribus, concedimus, ibi enim ex §. 4. magis à naturà ad illam trahitur, quàm ad Rempublicam. Sed vereor, ut ista mens fuerit Aristotelis, ille enim, & communiter usque adhuc Doctores, inter Civitatem & Rempublicam vel nullam vel exiguam faciunt differentiam, quæ tamen, si philosophicè loqui amamus, utique faciènda est.

11. Sic origo Reipublicæ rursus est *necessitas*, non propter indigentiam, illi enim soli in Communitate succurritur, sed propter *metum fraudis, injuria, damni & lesionum similium*.

12. Jam ad *finem*, tam Communitatis quàm Reipublicæ, ubi de communitate jam res acta est, nullum enim alium deprehendo quam *verum sufficientiam*. Imò & de Reipublicæ fine non longè quætere opus esset, quia & ille ex præcedentibus constat, nimirum *beatitudo civilis*, quæ verò illa sit? adhuc pugnandum est. Peripathetici græcè illam appellant *εὐδαιμονίαν*, verùm unum obscurum per æque

æque obscurum. Nobis, sepositis aliorum opinio-
nibus, salvâ tamen semper virorum autoritate, di-
stinctè procedendum est. Quæramus ante omnia,
*an una in orbe terrarum sit respublica, an verò plu-
res?* Tu respondes, certe dantur plures. Ego
porrò. *Nonne melius fecissent gentes, si unicam
saltem placuissent Rempublicam?* Imò melius fe-
cissent, dicis. Sed quod hoc non facere potuerint,
ipse exponam, ne tibi quæstionibus sim molestus.

13. Tam longè latèque patet orbis terrarum, ita
ut difficile fuisset, omnes Communitates in unam co-
ire potuisse Rempublicam, nam tali modò secun-
dum unius voluntatem ægrè actiones familiarum
fuissent institutæ, utpote qui in tanto spatio petitis
omnium satisfacere nequivisset. Et licet locò sui in
terris longè peregrinis magistratus constituere po-
tuisset, non tamen incommodis simul præcutrisset,
quæ ex hoc acervo delegatorum speranda fuissent,
quia isti cupidinem regnandi non rarò prætendis-
sent. Accedunt præcipuè *migrations gentium*,
quæ, postquam constituta erat una Respublica, ex
illa migrabant in regiones incultas, quæ peculiari
constitutâ Republicâ, proprias sibi constituerunt
potestates. Imò contra talem universalem Monar-
chiam pugnant variæ *inclinationes & affectus unius
gentis præ alterâ*, ubi necessario ista varietas apud
ipsam potestatem fuisset conspicua, quæ causam de-
didit dissidiis atque bellis intestinis. Quâ ratione
non aliud auxilium à Communitatibus amplecten-
dum erat, quàm ut harum tantùm aliquæ circa Rem-
publicam propriam consentirent. Ex quo instituto
demum

demum origo multarum *Rerumpublicarum* secuta est.

14. Jam autem contra officium suum peccaret ejusmodi potestas, quando beatitudinem suæ Reipublicæ seponeret, & quæreret aliam, quæ est alienæ Reipublicæ, quia hõc modò potestate suâ abuteretur, quæ in illam translata erat, quâ ratione è contrario *salutem Reipublicæ* sibi commissæ, non alterius, promovere debet. Ergò nunc consequens est, ut statuamus, implementum *finis* istius solùm in illum à familiis derivatum esse, qui Reipublicæ præsit, ita, ut ad illum obinendum familiæ suæ contribuere vellent.

15. Indè duobus modis *beatitudo Civilis* seu *salus Reipublicæ* se exerit, partim intuitu Reipublicæ tantùm, abstrahendò à Rebuspublicis aliis, partim verò in earum collatione. Priori modò tantùm consistit in *administratione justitiæ*, nimirum ut ad legem implendam homines obligentur, propterea enim sollicitæ erant antea familiæ. Posteriori modò consistit in *defensione* contra malum imminens Reipublicæ alterius, & *Offensione* ad obligandum alteram potestatem ut satisfaceret, quæ vel ipsa vel per familias suas Reipublicæ addictos injuriâ affecerat. Deinde non rarò accidebat, interesse seu salutem Reipublicæ unius potestatis pugnasse cum salute alterius, ad quam obtinendam, si per foedera res peragi non poterat, offensio ab una, defensio ab altera, collatis à familiis insuper mediis, suscipienda erat. Oritur inde nova differentia Civitatis & Vici, quæ saltem post *introductas Reipublicas* obtinet, nimirum

rum Civitas est, quæ cincta est munimentis ad defensionem aptis, *Vicus* est, qui non munimentis ejusmodi clauditur, sed quandoque exiguo murô absque animo defensionis, vel planè nullô circumductus est. Ex quibus tu demum vides, quòd non opus fuisset, ut oppida munimentis cingerentur, si una mansissent respublica.

16. Sed dicis, sola administratio justitiæ beatitudinem etiam internam non conservasset, *ubi enim manet cura viarum, tam in civitate quam extra civitatem? ubi alia officia potestatis, quæ ex administratione justitiæ non fluunt?* Sed tu scias, hæc esse media, quibus conservabatur rerum sufficientia seu finis Communitatis, non adhuc constitutâ Republicâ, nam qui vult finem, vult media. Inde cum origine Reipublicæ talia officia non exorta sunt, sed de quibus ipsæ familiæ adhuc æquales, sollicitæ esse debebant. Exortâ verò Republicâ, cum *Summum Imperium* collatum esset in Principem, officium ejus est, ut curam habeat etiam earum rerum, quas antea familiæ procurabant. Confer enim Cap. 25. §. 6. seqq.

17. Spectat huc decisio quæstionis, *an literati precipuè, an verò mercatores ad Rempublicam requirantur?* Ubi, si de solâ Civitate quæritur, non possum non pro mercatoribus pronuntiare, ita, ut artes liberales cum studiis prorsus fuissent inutiles. Postquam verò Respublicæ exortæ fuerunt, aliam planè faciem res induerunt, sic enim Principes ipsi jura constituerunt, & ejusmodi subjecta in officia sua assumerunt, quæ per omnes dies antea id studebant

bant, ut iisdem digna esse possint, à quibus studiis illi prohibebantur, qui mercaturæ operam dedere. Quando verò potestates in jure connato acquievis-
sent, non opus fuisset studiis, quia talia individua regimini simul præesse potuissent, quæ præ reliquis elegantiori pollere præsumebantur ingenio.

18. Jam ad institutum nostrum propius accedamus, ubi ex §. 8. inquirendum est, *cui jus competat, & potestatem aliquam Reipublicæ præficiendi.* Hic sanè vel ad *originem* alicujus Reipublicæ recurrendum est, nam si ex Communitate quâdam Republica fit, illi duntaxat jus habent, *potestatem* sibi ipsis præficiendi, quam soli volunt, non quam volunt alii, in communitate aliâ. Indè porro est, quòd una potestas tot Communitatibus fuisset præposita, quòt nimirum in eam consenserunt. Vel recurrendum est ad Republicas *jam exortas*, & pro nunc potestatis excessu interregnum patientes, ubi iterum dicta *regulariter* obtinent, nisi per pacta alia de successione in Majestate, talis libertas sumendi, quem vellent, fuerit limitata. Quando verò pactis non stare vult populus, tunc, non nisi hòc modò, alia potestas justè talem præteritam personam, ad quam per pactum spectaret jus succedendi, etiam cum vi armata instituere potest, si præteritus non sibi ipsi sufficiens est, ad jus suum obtinendum. Nam aliter vis coactiva, quia hic vis legislatoris exulat, obtineri nequit.

19. Quando verò successor est *illegitimus*, seu qui nullum justum pactum ad regimen prætereundum fatagit, tunc non solum ipse, sed & is, qui auxilia admi-

nistrat injustè sese gerunt, & illi, quibus talis homo obtruditur, legitimam habent causam vim vi repellere. Aliud tamen est, si quis se ingerit Reipublicæ, quæ ab alia Republica dependet, ita, ut potestas prioris, posterioris sit Vasallus, tunc demum enim nolentes recipiunt illi talem, quem hæc adprobavit.

20. Sed rationem hujus assertionis investigare debemus. Ubi ab aliis mutuabimus processum illum, quem ad constituendam civitatem per *duo pacta & decretum unum* intermedium aliterudite instituerunt, applicatione tamen nobis solis relicta. Itaque *primum pactum* est, quod ineunt familiæ ex §. 4. ad cohabitandum & communicanda bona necessaria, seu unò verbò, ad constituendam aliquam *Communitatem*, ad hoc requiritur, ut ex præcedentibus constet, sola *unio voluntatum*, nam nemo aliquem ibidem propter summam æqualitatem coëgit. Constitutâ itaque *Communitate*, sequitur demum *decretum*, quod consistit in declaratione inæqualitatis & origine Reipublicæ, adde §. 6. ad 10. hoc verò non libera hominum voluntas, sed sola *necessitas* ex §. 11. postulabat, ita enim præcurrendum erat bello omnium contra omnes, quod ex æqualitate & perversò ingenio hominum imminere potuisset. Decreto successit tandem *pactum alterum*, nimirum, ut conferatur inter familias, qualis primò forma regiminis esset constituenda, quale deinde etiam subiectum esset eligendum, nam circa hæc duo familiæ plenam habebant dispositionem. Huic pacto sanè interat *mera libertas* & cum ea *mera voluntas*, non verò semper *unio voluntatum*. Accidere quippe pote-

poterat, unam postulare, quod altera detrectaret, quò pactò placebat regula: *Majora concludunt.* Inde quicquid à majori parte factum, id minori negativè, ex pacto insuper innitò, placere debebat.

21. Ex his responderi poterit ad quæstionem ab aliis in medium prolatam: *Unde nimirum primo fuerit Majestas*: Ubi, si statim nostram responsionem adjungimus, „facilior erit refutatio dissentientium. Nos itaque causam Majestatis *immediate* invenimus in *pacto altero §. preced.* subjectorum vel *tacitò* vel *expressò*, & consequenter etiam in *consensu* populi, & licet aliquorum consensus non adfuerit, non tamen propterea reliqui retrahere debebant beneplacitum, sed iterum pactum præcedens *de votis majoribus* ad consensum illos obligabat.

22. Causa *mediata* est *DEUS*. Quomodo verò ille ad constituendas Respublicas concurrerit, adhuc dubium restat. Alii dicunt, hoc saluberrimum conservandæ tranquillitatis medium à DEO fuisse *probatum*. Alii ad *DEI præceptionem antecedentem* provocant, quæ institutionem Rerumpublicarum hominibus præcepisset. Sed qui hoc statuunt, simul concedere debent, hominem à naturâ rapi ad Rempublicam, qualem assertionem tamen §. 10. improbavimus. Nam istam DEI voluntatem præcedentem sine dubio in legibus naturalibus, & quidem Rempublicam antecedentibus, (quod testatur vocabulum *antecedenter*) fundatam esse credunt. Quâ ratione hæc opinio nobis arridere nequit. Imò placere nequit phrasis eorum, qui istud institutum à DEO *probatum* esse dicunt, quia tale

vocabulum sine explicatione expressâ sensum relinquit, quasi DEUS demum post constitutas Respublicas consensisset, quod, ut arbitror peccatum esset in divinum numen, quasi illud non scivisset, Respublicas inter homines suô tempore exorturas esse.

23. Inde ego causam potius quærerem *in voluntate & consensu DEI tacito intercedente*. Postquam enim homo à DEO, connatô simul jure naturæ, in mundum constitutus esset, plenam simul acquisiverat libertatem, quam secum portabat dignitas ejus & excellentia præ brutis animantibus. In quâ libertate mansisset homo, nisi malitia ejus ex abusu libertatis proveniens, accessisset. Ita necessum erat, ut homines convenirent, quomodo implementum obligationis, abs DEO injunctæ, obtineri posset, quod non aliter quàm per originem Re-
 rumpublicarum effici poterat. Si itaque DEUS voluit, ut leges naturæ observarentur, consensit simul in institutum istud, quod ad istam DEI voluntatem observandam placebat. Consultô indè dixi, *consensu intercedente*, nam si homines seiplos lædere non incepissent, Rebuspublicis & consensu istô DEI non opus fuisset. Quô pactô totam assertionem nostram includimus istâ phrasi: *Populus contulit Majestatem mediante consensu Dei tacito intercedente*.

24. Dissidentes sunt duplicis generis, nonnulli *immediatam* causam dicunt esse DEUM, admittentes adhuc aliquam causam *mediatam*, nonnulli verò *solam* atque *unicam* causam DEUM faciunt, qui tamen ultimi ab ipsis prioribus deridentur. Utrique vel nullis vel exiguis nituntur prætextibus ratio-

nabi-

nabilibus, sed ad scripturam sacram recurrunt, ubi utramque etiam assertionem comprobata esse contendunt. Petunt nimirum argumentum ab Apostolo Rom. XIII. 1. quando dicit: *Non est potestas nisi à DEO, ubi verò est potestas, à DEO est.* Sed formaliter ad hoc dictum responderunt alii, monstrantes nimirum, parum cum eò istos lucrari posse, quia peccaverint in caput de æquipollentiâ & enunciationibus exclusivis, isti enim arbitrati sunt, quasi nimirum Apostolus in phrasi priori dixisset: *Potestas est non nisi à DEO*, cui tunc sanè æquipolleret: *Potestas est tantùm* vel immediatè à DEO, vel quasi quoad posteriorem dixisset, *ubi verò est potestas, tantùm à DEO est.*

25 Ego verò talem præterea responsionem addo, quod si DEus esset *immediata* causa majestatis, sequeretur 1. quod homo nihil sciret de statu naturali, qui erat ante Respublicas. 2. Quod & tempore Protoplastorum & ita statim cum initiò hominum Respublicæ fuissent exortæ. Neque enim Adam erat primus Monarcha, sed caput saltem primæ familiæ, aliàs *Kaini* fratricidium ipse vindicasset.

26. Ab alterâ parte imminent *Monarchomachi*, illi enim quasi unicam *causam*, statuere videntur, *consensum duntaxat solius populi.* Ex quo deinde fundamentò concludunt isti, principem *ubiq;* ad rationes populo reddendas esse adstrictum, & si deprehendatur, ut illi displicens, quod justè ab eo satisfactio postulanda sit. Sed de quâ conclusione suo locò commodior erit occasio. Nos ex præcedentibus saltem istud fundamentum destruemus, si enim ex

solâ ratione pugnamus, objicio §. 21. 22. 23. si inter *Christianos*, tunc pro me capio dictum Apostoli, cujus hæc vera est periphrasis, partim, *quod non datur potestas, quæ non sit simul à D E O*, partim, *ubi esset potestas, quòd illa simul à D E O esset.*

27. Alia adhuc quæstio restat: *An nimirum illa sit Respublica appellanda, in quâ princeps non præsens est?* Sed sanè quid impedit, quando ad tempus physicè saltem abest, adest tamen per Magistratus suos delegatos, qui in causa dubia illum consulere possunt, ut sententiâ suâ litem decidat. Indè non *necessarium* est, ut semper domi maneat, quòd verò *commodius* sit, non nego.

28. Jam ad alterum membrum, de *constitutâ inæqualitate*, quæ post Rempublicam introducta est, ubi ante omnia colligo assertiones meas antea ubique sparsas *de aequalitate, quæ fuit ante Rempublicam*, quam verò distinguo in *æqualitatem* 1. *libertatis*. 2. *dignitatis*, 3. *potestatis*, 4. denique *jurium*. Ex his prima & ultima species manserunt, nisi quòd nonnunquam à principe, acquisitâ potestate legislatoriâ, fuerint limitatæ. Sed æqualitas *dignitatis & potestatis* planè sublata, & quidem *ambæ in principem collatæ sunt*. Qui cum nonnullis iterum ambas participavit, ita ut aliquibus *particulam* suæ potestatis & dignitatis *simul* concesserit, qui propriè demum Vasalli ejus appellati sunt, alii verò *particulam solius* dignitatis tantùm acceperint, quâ digniores essent aliis. Indè vulgaris distinctio inter *cives nobiles & ignobiles*, ubi nobilium porrò certus ordo est, nimirum *Comitum, Baronum & nobilium*

strictè

strictè sic dictorum &c. quales determinationes jus naturæ nostrum ignorat, quia immediatè dependent ab arbitrio alicujus principis, & consequenter secundùm varietatem Rerumpublicarum mirum in modum variant. Interim de dignitatibus nostri imperii videbis suò locò in jure publico.

29. Ex dignitate oritur *existimatio* & huic opposita *infamia*. *Existimatio* est valor personæ secundum ejus dignitatem à Principe ipsi impositam, *infamia* verò est amissio dignitatis.

CAP. XXIII.

De qualitate & quantitate Reipublica.

I.

Proximum nunc est, ut ad *naturam* Reipublicæ paulò propiùs accedamus, ubi antèa qualitas ejus paucissimis discutienda. *Qualitas* autem Reipublicæ consistit in ejus *formâ*. Ubi ante omnia in quæstione est, *ex quò fundamentò forma sit perènda?* Nam nisi circa tale præsuppositum pugnaremus, frustrà de futurò ordine quæreremus, & quasi ὄστρον πρότερον committeremus. Ut verò quæstioni paucis satisficiamus, brevibus saltem dicimus, *semper formas Rerumpublicarum sumendas esse à potestate à populò in majestatem collatâ*. Sicuti enim nota Reipublicæ est potestas, ita & ipsa potestas nota est formæ Rerumpublicarum. Quæratione

ego illas Rerumpublicarum divisiones, quas formales appellant alii, tanquam spurias divisiones, & ad solam materiam respicientes, statim excludo, quæ cum nostrâ regulâ reciprocari nequeunt.

2. Jàm autem constat, vel in majestatem à populo circa liberè exercendos suos actus potestatem esse collatam, vel saltem eam aliquò certò modò esse *rescriptam*, inde statim spontè sua fluit divisio in Rempubli-
publicam absolutam & limitatam.

3. *Respublica absoluta est, quando illa persona, que habet Majestatem, ex proprio judiciò, secundum presentes rerum conjunctiones Rempublicam & cum eâ, voluntates & vires Civium dirigit, absq; lege vel statutò aliquò prescriptò; Vel, ut adhuc clarius dicam, illa est Respublica absoluta, ubi principi regalia non sunt adempta, de quibus cap. 25.* Inde non officiant huic absolutæ potestati illæ leges, quæ respiciunt saltem ad amorem in subditos, vel alia per se clara, quia ad hæc omnia princeps *naturaliter* absque legibus fundamentalibus obligatus est. Et quoniam ità plena & incircumscrip-
tas potestas apud ejusmodi principem residet, consequens est, ut nonnunquam potestate suâ abuti possit, ita ut finem illum, ad quem implendum Reipublicæ præpositus est, vel invertat vel planè intermittat. Quò pactò ex abusu potestatis absoluta evadit Tyrannis, quæ seise vel occultè exerit, quando sub externò prætextu salutis publicæ, periculosa Reipublicæ intentio dissimulatur. Vel demum planè aperte cognoscitur, ubi publicè incommodum, detrimentum, avaritiam atque crudelitatem tyrannus profitetur. Cave te-

men

men per nostram Tyrannidem eam intelligas, per quam olim Poëtæ & Oratores illos principes delineare solebant, qui sordidè & omnibus vitiis polluti vivebant, optimè tamen imperabant. Neque cum nostrâ, seu *politica* tyrannide, confunde *Regna Despotica*, quibus bonus Tyrannus præest, nam apud Barbaros plerosque & legibus quandoque receptum est, principem suos subditos tanquam mancipia & servos habere posse. Qualis forma regiminis illis non *iniqua* sed *laudabilis* potius habetur, qui genia horum hominum penitus noscunt, illi enim non negabunt, quòd simul per tale regimen salus Republicæ obtineri possit.

4. *Republica limitata* vel restricta est, quando *persona, quæ Majestatem habet, circa administrationem ad certas leges est restricta*, vel cui *Regalia vel pars Regalium adepta sunt*. Illæ verò leges planè aliam habent faciem, ac leges aliæ, quia hæ magis *pacta* sunt, & ab aliis distinctionis gratiâ appellantur *leges fundamentales*. Isti verò, qui illas simul interpretantur, dicuntur *status* vel *ordines* vel *Optimates* Republicæ, utpote in quos à populò ista potestas etiam est collata.

5. Atque hæ sunt duæ istæ species Republicæ *formaliter* consideratæ, ubi tamen quandoque accidit, non omnia ità accuratè in unâ vel alterâ Republicâ instituta esse: ut statim primò intuitu vel *absoluta* vel *limitata* appellari possit, quia nonnulla interveniunt, quæ talem dispositionem planè invertere videntur: quò pacto resultat alia distinctio Rerumpublicarum in *Regulares* & *Irregulares*. Et

quidem *regularis est*, in quâ in solum Principem à populò potestas vel absoluta vel limitata collata est. Sed è contrariò *irregularis est*, in quâ potestas Reipublice non ita regularitur deprehenditur. Et illa iterum vel *mixta* dicitur, vel *systema Civitatum seu fœderatorum*.

6. *Respublica mixta est*, quando aut publicâ lege aut consuetudine legitimâ potestas Reipublica partim refidet apud principem, partim apud ordines vel status Reipublice, indè causa hujus irregularis regiminis non est morbus aut vitium, aliquod administrationis, sed ipsa pacta fundamentalia. Divisio verò potestatis vel *aqualiter* vel *inaqualiter* instituta est. Et *inaqualiter* quidem, quando vel princeps præferatur adhuc statibus, vel status præferuntur principi, contrà verò *aqualiter*, si circa eam utriqve, tam Princeps quàm status æquali modò concurrunt.

7. Ipsa autem *Respublica mixta* adhuc vel *absoluta est* vel *limitata*. Fieri enim potest, à populò vel potestatem absolutam vel restrictam in principem & status simul esse collatam. Quò modò specialiter *Respublica mixta absoluta* dicitur, ubi princeps cum statibus absolutam habet potestatem, & deinde *mixtè-limitata*, ubi in principem & status restricta potestas collata est. Ubi etiam quandoque in ejusmodi formâ accidit, ut una pars observet leges, altera militiam, una pecuniam, altera aliud quoddam. Quandoque verò Rempublicam administrant simul.

8. *Systema fœderatorum conflat*ur ex multis Reipublicis, præcipuè in istum finem, ut ipsarum vires

res pro unius viribus habeantur. Tale systema ab aliis etiam non malè *corpus gentium* adpellatur. Quoad istud verò breviter hoc simul notandum venit, quòd in eiusmodi foedere vel tantùm respiciatur ad mutuam vel defensionem vel offensionem (nam aliàs parva ista corpora facili negotiò disjuncta devorarentur) reservatò regali, ut *justitia* interna ex propriò institutò observetur, vel quòd simul hoc regale in totò systemate ex unò institutò exerceatur. Quò pactò, si aliquid de tali systemate dicendum erit, ipsum fœdus fundamentale inspiciendum est. Interim postulat simul necessitas, ut in Republicà systematicà vel *communis Senatus* vel *unus aliquis* constituatur, qui à reliquis in mandatò habeat, quomodò res expediendæ sint. Statim simul fluit indè, quòd tale systema nunquam numerandum sit inter Respublicas *absolutas*, quia *Senatus* jussa duntaxat exequitur, & ità quasi pro instrumentò systematis habetur. Quod simul causà est, illud systema nec inter Respublicas *regulares*, nec *mixtas* referri posse, quia dicta ægrè huc applicari possunt.

9. Spectant huc duæ distinctiones, quarum prima est inter Respublicas *simplices* & *compositas*, ubi simplex talis est forma Reipublicæ, ubi unum tantùm corpus adest, *composita* verò, si plura diversa corpora sunt unita. Quà ratione Respublica *composita* est Systematis foederatorum Synonymum. Alterò modò Respublicæ sunt vel *simplices* vel *mixtae*, quarum priores sunt illæ ipsæ, quas appellavi regulares, posteriores verò, quas irregulares nominavi.

10. Quando nunc quæstio instituenda est, *quod genus Respublica* alteri sit præferendum, tunc non commodiùs facio, quàm si duplicem reddo respon- sionem. Prima ex sola ratione vel respicit ad utili- tatem *subjectorum* vel *Imperantium*. Si subje- ctorum non possum non *Respublicas limitatas* præferre absolutis, quia ibi potestas abso- luta in commodum Civium per leges fundamenta- les sanò modò est restricta, ita ut princeps non pro- lubitu illos circumagere possit. Si *imperantium*, tunc potestas absoluta superat limitatam, quia sic princeps liberrimam habet dispositionem, volun- tatem quamcunque exequendi. Imò si tam impe- rantium quàm parentium utilitatem simul, quoad securitatem externam considerare volumus, iterum obtinet *Respublica absoluta*, quia tunc, si occasio commodi alicujus adest, non expectandum est, priusquam status consenserint. Quando verò *in- clinationes* hominum producimus, tunc sanè ista forma prævalet, quæ *genio* civium magis congruit, illud autem videmus ex eâ formâ, sub quâ præ alterâ beatè & tranquillè vixerunt homines.

11. Sufficiant ista de qualitate Reipublicæ, progre- diendum nunc est ad ejus *quantitatem*, quæ duplici ratione instituenda est, illam enim vel multitudo seu *numerus imperantium* gignit vel *parentium*, & ho- rum quidem non juxta numerum individuorum, ità, ut determinetur, quot personæ parentes ad ali- quam Rempublicam constituendam requirantur, quia per se personæ, undique sparæ, talem statum nunquam generant, sed respicitur tantùm ad nume- rum *communitatum*, quas individua ista inhabitant.

Iste numerus autem in eò confilit, quòd Respublica partim *ex multis communitatibus* constet, partim *ex unâ tantum* sit composita. Nam ab initiò Rerum-publicarum non aliqua semper, sed quandoque multæ ejusmodi communitates ad Rempublicam aliquam condendam consensere. Quod ultimum genus hoc peculiare habet, quòd in vicem summæ potestatis, alia digna subjecta, in illis locis, ubi Majestas præsens esse nequit, constituentur, quæ ex certò caractere analogiam potestatis præbeant, & in jure dicendò, ab ipsâ potestate concessam habeant autoritatem, qualia unò vocabulò appellantur *Magistratus* vel *Ministri* potestatis.

12. Quò pactò nunc non inutiliter quaeritur: *quæ quantitas Reipublicæ præ alterâ, hominibus, in eâ viventibus, sit utilior atq; commodior?* Quam tali modò commodè decidimus, distingvendò nimirum inter duos modos, qui ex *salute Reipublicæ* cap. præced. §. 15. fluebant. Quando enim *administrationem justitiæ* contemplamur, tunc Respublica illa prævalet, quæ ex unâ saltem vel paucissimis Communitatibus composita est, quia hòc respectu partibus immediatè ab ipsâ potestate, & citiùs quoque jus dicitur, quod alias, si communitas una à sede principali latè patet, majori cum impedimentò peragitur. Accedit quandoque Magistratum in decidendis controversiis favor, quò uni parti præ alterâ sunt addicti, quem & non rarò donis vel promissionibus aliis sibi procurare possunt homines. Sed si *defensionem* vel *offensionem* producimus, absque dubiò illa Respublica obtinet, quæ securitatem inter-

nam

nam cum fortissimò successu contra alios stabilire præstat, si enim illud efficit, non aliter quàm ex multis iisque florentissimis Communitatibus erit composita.

13. Deinde hoc insuper notandum venit, quòd non semper specialiter Civitates ad Rempublicam constituendam confluere debeant, sed *Vicus etiam sufficiat*, quia & tanta multitudo hominum istum inhabitare potest, quàm Civitatem. Verùm dicis: sic non satisfacis §. 15. Cap. præced. ubi ad civitatem munimenta requisivisti, vico verò nulla auxilia defensionis adscripsisti, quâ ratione *defensio & offensio* in Republicâ, è tali vicò exorta, prorsus exulabit? Ego ità. *Offendere* possunt ibi alios incolæ, licèt ubique aditus sit obvius, imò & ibi *defensio* commodè suscipienda est, si in vicò dantur viri fortes, isti enim ad robustam defensionem præ munimentis adhuc requiruntur.

14. Ex istâ quantitate fluit *distinctio* una *materia- lis* Rerumpublicarum in *dividuas*, quæ ex multis Communitatibus, & consequenter etiam Regionibus, Provinciis, vel Regnis constant, quas tamen cum Systemate aliquò non confundere debes, & *individuas*, quæ unicam saltem civitatem vel unicum Vicum complectuntur.

15. Altera *quantitas* componitur ex *numero Imperantium*, quandò videlicet non unus semper, sed & plures quandoque munus principis obeunt. Ubi antè omnia præoccupare debeo, *nil obesse dicendis*, *an potestas sit absoluta vel limitata*, utraq; enim *formarum species patiuntur vel unam vel duo*
vel

vel plura subiecta gubernantia. Nam duo etiam & tres tam æquè Reipublicæ alicui absolutæ præesse possunt, ac potest unus. Cujus assertionis tot in promptu habeo testimonia, quot mihi opus erunt adversus eos, qui illam negare aggrediuntur.

16. Ex his generantur duæ divisiones materiales, una, quæ locum habet in Republicâ *absolutâ*, altera, quæ in *limitatâ*. Priori modò distingvo Rempublicam in *Monarchicam* & *Polyarchicam*. *Monarchia* est Respublica absoluta, cui unus imperans præest, *Polyarchia*, cui plures præfunt. His opponitur *Anarchia*, quando quilibet secundum proprium iudicium vivit. An talis detur? certè dubito.

17. Non tamen confundere debes hanc Monarchiam politicam cum *Monarchia historica*, quam discutere præfens institutum non est, sufficiat scire, quòd Monarchia præfens non sit. Sed quoad nostram iterum non prætereundum est, stylò etiam politicò eam simul exprimi posse, prout *imputatio* inter gentes postulat, vel per *suprematum* vel per *regnum* vel per *imperium*. Non tamen, ac si ista vocabula monarchicum statum semper designare deberent, quia & quandoque accidit, in regnò vel imperiò simul polyarchiam obtinere posse, sufficiat tamen, ista vocabula id determinare, quod perquamque fit.

18. In Republicâ *limitatâ* divisio materialis est, quòd ea sit vel *Monocratica*, cui unus vel *Polycratica*, cui plures præfunt. Ex istâ verò pluralitate oritur partim *Aristocratia*, quando optimates vel no-

biles,

biles, partim *Democratia*, quando populus universus imperat. In *Aristocratia* tantum optimates jus suffragii habent, sed in *Democratia* competit hoc omni ex populò. Deinde *Aristocratia* seorsim opponitur *Oligarchia*, quando nobiles vitiosè statui præfunt, & *Democratia* contrariatur *Ochlocratia*, quando hinc res malè observantur.

19. Restaret *materiale* Reipublicæ mixtæ & Systematis foederatorum, quibus tamen nos, propter earum irregularitatem, certa nomina ex dictis dare nequimus, neque enim justè unum, neque justè plura individua imperantia fingere possumus, nisi specialiter talis forma nobis proponatur, sic enim remanebit quidem irregularitas, sed quandoque ab eà materià sortietur prædicatum, cum quâ præ alterâ convenit.

20. Si nunc de utilitate unius Reipublicæ præ alterâ quærimus, in genere ex §. 10. dicta repero, addo verò hinc; quod *Monarchia Polyrchia* & *Monocratia Polycratia* indistinctè præferendæ sint, quia quandoque accidere potest, ut inter imperantes dissensus, & cum istò in Republicâ maximum malum oriri possit. Deinde *Democratia* anteponitur *Aristocratia*, quia populus, si regimen habet, quotidie tumultus, inscius, tales statui officere posse, concitat, quod in Aristocratia, ubi nobiliores & consequenter etiam prudentiores gubernant, non ità metuendum est.

21. Equidem disconveniunt mecum alii in locandis divisionibus Rerumpublicarum, semper enim incipiant, ubi ego desino, istud verò quandoque plane

nè omittunt, quod principium meum. Erro. Illi enim, qui in solis divisionibus materialibus acquieverunt. mirum in modum sese ceceperunt, quò prædicatò hic vel iste status, cui præ alterò favebant, (qui reverà tamen cum terminò disconveniebat) afficiendus sit, inde tot abstractiones, limitationes atque distinctiones exorta sunt, quas omnes recensere, ne calamò quidem dignum est. Breviter, non reputabant secum, qualis differentia sit inter duas quæstiones, qualis? vel quanta? sit Respublica, quarum primam semper nostræ ultimæ inesse existimant. Isti verò, qui alias adhuc divisiones adjunxere, oblii tamen hæc parte vera dubitandi principia, divisiones materiales adhuc inter formales collocarunt, quò factum est, ut deinde nesciverint, vel sese explicare noluerint, quomodo ex talibus divisionibus, malè collocatis, Respublica nominanda sit. Nos itaque securam ambulantes viam, *parum circa divisiones materiales, si formaliter procedimus, solliciti sumus, præcipue quòd sciamus, neq; istas neq; illas fundamentum esse, quòd Respublica una alteram precedat, confer Cap. 27. §. 15. seqq.* Sic protius evadunt apud nos inutiles, præter alias, hæc duæ quæstiones, circa quas tamen acriter inter se disputarunt Viri eruditi. Quarum prima est: *An detur Monarcha temporarius?* Quam utique affirmamus, licet ad annum saltem talis homo statui absoluto præsit. Sic tu ipse judica, an Monarcha fuerit Dictator Romanus. Altera est, *an ille sit princeps absolutus, qui habet potestatem restrictam.* Nos negamus, quia impossibile est idem simul esse

& non esse. Isti verò, qui quaestionem proposuerunt, seducti sunt ab istò præsuppositò, quasi Monarchia, exclusâ Polyarchiâ, sit sola Respublica absoluta.

22. Sed dicis: Sic video, à te tres notabiles species Rerumpublicarum esse omissas? nimirum 1. *Rempublicam universalem*. 2. *Politiam* & 3. *Rempublicam liberam*. Ego ita: *Respublica universalis* est Ens, quod non est, nec esse potest, ergo est *Ens*, ut alii appellant, *ridiculum*, vide enim, quæ dixi Cap. 22. §. 12. & 13. Scio equidem, nonnullos scriptores clamare de ejusmodi terriculamentò futuræ Reipublicæ universalis, sed isti nihil aliud effecerunt, quàm quod levibus hominibus metum incusserint, à Sanioribus verò usque adhuc vapulent & rideantur. Deinde *Politia* significat quidem Rempublicam, non tamen aliquam in specie, sed omnem statum, quem tibi proponis, sic est potius Reipublicæ, in genere sic dictæ, synonymum. Postea verò *Respublica libera*, quatenus per eam intelligis statum sine regimine, tum demum expectabitur, quando incipiet Respublica universalis, vel potius, quando principes omnes erunt mortui. Si autem per eam genus aliquod ex præcedentibus intelligis, mallem, te ita loqui, ut verba tua aliquid significant, nam & limitatæ, quas tu fortè per Rempublicam liberam intelligis, etiam sunt regimini subjectæ. An verò saltem propterea liberæ appellandæ sint, quòd ibi major obtineat libertas Civium, quàm in Rebuspublicis absolutis, iterum non video, quia tunc talis terminus neque aptus neque adæquatus est.

est. Vera causa hujus erroris est, quòd Domini nostri Politici confuderint disciplinam suam cum disciplinâ aliâ. Nam apud nos in Republicâ Germanicâ tales dantur liberæ Civitates, *Kayserliche freye Reichsstädte* / à quibus, quia sunt vel Democratiæ vel Aristocratiæ, statim concluderunt ad alias extra forum Germaniæ, quæ ejusdem farinæ sunt. Atque sic notionem Juris publici usurparunt ut notionem politicam.

CAP. XXIV.

*De Affectionibus
Reipublica.*

I.

SEquuntur affectiones Reipublicæ, quæ vel à *qualitate* vel à *quantitate* ejus pullulant. Ubi commodè quæstiones instituendæ sunt secundum ejus
1. *Originem.* 2. *Mutationem.* 3. *Modum Regiminis,* & denique 4. *Interitum.* Sed nè cogites, nos hic aliquas simul leges tradere velle, hoc enim institutum spectat ad duo capita sequentia. Neque repetemus etiam ea, quæ antea de *causâ* originis disseruimus. Sed subsistemus saltem in talibus quæstionibus, quæ solam *qualitatem* & *quantitatem* respicient.

2. Quod itaque *Originem* attinet, quæstio jam est: *an in constituenda Republica primariò de qualitate, an de quantitate aliquâ convenire debeat populus.*

pulus. Nos qualitatem ponimus, nam si populus concludit ad constituendum quendam statum, *naturalius* æquè ac *methodicè* planè factum est, quando inter se conveniunt homines de formâ prius eligendâ. Et licet jam aliquem vel plures posuissent, qui futuri principes esse deberent, non tamen isti talem characterem sortiuntur, priusquam potestas in illos collata sit. Quomodò enim conferre poterunt potestatem, cum potestate Majestatem, & ita erigere Rempublicam, nisi antea inter se convenissent de qualitate hujus potestatis. Posses indè regerere, *non semper apud populum esse, ut qualitatem majestatis conferat.* Ego verò ex naturali dispositione utique per superius dicta hanc libertatem populo adscribo, utpote ex quâ decisionem depromsi. Quòd si verò populus hanc libertatem in Majestatem contulisset, tunc sanè pacta legitima nunc derogant dispositioni naturali. Nihilominus tamen, cum oriretur Respublica, hæc libertas adhuc apud populum erat.

3. Sed nec Occasione *quantitatis* in specie hoc prætereundum est, populum in instituendò principe simul constituisse, ut vel post hunc alius eligendus sit, vel illi alter sine electione succedat. Indè venit distinctio inter Rempublicam *Electivam* & *Successivam*, ubi in *Electivâ* potestas eligendi *regulariter* est penes populum, *confer §. 5.* vel apud illos, qui ad talem solennem actum sepositi sunt; in *Successivâ* verò sequitur ille ex pacto populi vel tacitò vel expressò, qui antecessori proximior erat gradu. Ità enim incommodis prævenire voluerunt, quæ spe-

randâ

randa fuissent, si arbitrium successionis fuisset vel penes *Principem* vel penes *Populum*. Quando autem ipsam hanc distinctionem paulò pressius adspicimus, *arbitrium populi* non facit regnum successivum, sed electivum potius. Si enim ex hòc fundamentò filius principis succedit, Respublica non evadit successiva, sed tam diu durabit potestas eligendi, quamdiu ista populo non ademta est. Quanquam & aliò modò ista distinctio ab aliis explicetur, quæ tunc fundamentum habet in distinctione regni patrimonialis vel usufructuarii. Si autem arbitrium est *penes principem*, tunc illi ab intestato ex dictis Cap. 14. §. 45. succedunt *liberi*, his deficientibus, succedunt alii ex Propinquis ex d. l. §. 41. ad 44. Sed quando proximus successor *per testamentum* prateritus est, regulariter per jam dicta talis voluntas obtinere nequit, nisi populus simul consentiat, quia hoc contra naturam regni successivi esset. Limitamus tamen regulam in illò casu, ubi plena potestas *alienandi Rempublicam* in principem specialiter collata est. Sic enim populus tacitè consentire debet, quod accidit in Republicà *Patrimoniali*.

4. Sed videamus nunc, qualem ista distinctio Grotii inter Rempublicam *patrimonialem* & *usufructuariam* usum habeat? *Patrimonialem* appellat, ubi potestas alienandi regnum, idque pro lubitu dividendi, in principem collata est. *Usufructuariam* verò, si hoc princeps facere nequit. Hic antè omnes defensores hujus distinctionis mihi concedere debent, quòd talem potestatem (regnum, quando luberèt, alienandi, tanquam modum aliquem inor-

dinatum, & ex quò faciliè detrimentum Reipublicæ sequeretur) dispositio naturalis immediatè secum non portet, sed soli pacto speciali relinquat. Ex quò tandem sequitur, quòd illa non sit pars Regalium, impute quæ naturaliter Majestati insunt, & per pacta in *formâ limitatâ* principi auferuntur, confer Cap. 25. §. 2. Quia itaque speciale beneficium est, non tollit *formam absolutam*, si deest. Indè, ut sensum meum brevibus explicem, valet regula: *Tandiu Respublica manet Usufructuaria, quamdiu per speciale pactum non probatur patrimonialis.* Atque extra hanc regulam nullum alium usum distinctionis reperio.

5. Restat adhuc aliqua limitatio intuitu Reipublicæ *electiva*, nam vel populus eligere potest, quem modò vult, & tunc dicitur *Electio libera*, vel ex pacto aliquò præcedente se ipsum obligavit ad eligendum quendam ex certâ regione, familiâ, ex unicò sexu, exclusis fœminis, & vel cum requisitâ determinatione annorum vel non, ubi *electio restricta* appellatur.

6. Spectat porrò huc materia *Interregni*, quod duntaxat locum habet in Rebus publicis jam constitutis. Si enim in statu aliquò electivò princeps mortuus est, tunc, antequam ad novam electionem properatur, regnum non debet manere sine capite, & cives vivere ac in conditione aliquâ naturali, sed conveniens est, ut vel *Consilium* Rempublicam administret, vel *Inter - Rex seu Inter - Princeps* constituatur, qui statui tanquam caput præsit, quia morte imperantis Respublica electiva non iterum dilabi-

tur, sed adhuc ita firmiter cohæret, ac antea tempore Principis. Castigarunt indè nonnulli Hobbesium quod arbitretur: *Congregatos, si discesserint sine novo Principe, nec non constituto prius loco & tempore secuturi conventus, abire in dissolutam multitudinem.* Talem nimirum assertionem procedere tunc demum existimo, quando conveniunt populi de constituendâ aliquâ Republicâ, non si jam constitutæ novum caput præponendum est. Sed ego arbitror, hanc Satyricam opinionem ab Hobbesio in alium finem esse simul scriptam.

7. Quoad regnum *successivum* verò non ita specialiter res determinanda est, quia in Rebus publicis vel ex pacto expressò vel tacitò seu longâ consuetudine receptum, quomodò successio propinquorum instituenda sit. Sed hoc jam dispiciendum venit, si oriretur fortè circa talem *successionem lis aliqua, cui illam decidendi potestas competat.* Nam statim ad arma prorumpere velle, fini Reipublicæ è diámetro adversatur. Itaque si princeps adhuc vivens litem sententiâ suâ legitimè atque justè dirimit, res firmè acta, atque ille succedit, qui vocatus est. Quando verò post mortem Principis disceptatio oritur, æquissimum est, ut populus intercedat & aliquem eligat, qui successione dignus videtur. Qui casus tamen non propterea ex statu successivò gignit electivum.

8. Hæc itaque occasione originis sufficiant, sequitur *mutatio* Reipublicæ, quæ nihil aliud est, quàm *mutatio formæ vel materiæ prioris, in formam vel materiam aliam.* Et de mutatione mate-

rix quidem non acriter disputare debemus, quia ista formæ non officit, sed tantum numerum Imperantium vel auget vel imminuit, quâ ratione talis mutatio Reipublicæ non ad eam conspicuam variationem generat, si v. g. ex Monarchiâ fit Polyarchia, vel ex Monocraziâ Polycratia, vel vice versâ. Mutatio tamen evaderet aliquo modo magis conspicua, si ex Aristocraziâ Democratia surgeret, quia ibi insignis est differentia inter imperantes.

9. Longè notabilior est mutatio *formæ*, si ex statu *limitato* fit *absolutus*, vel ex *absoluto*, *limitatus*, tunc enim aliam cuncta sortiuntur faciem, & quod antea circa Respublicas æquum erat, vix adhuc obtinere potest, quia hæ duæ diversitates diversissima relinquant effectum.

10. Sic itaque quaestio instituitur: *An illud, quod priori tempore ab imperantibus promissum vel pactum est, per mutationem tollatur?* Ubi intuitu mutationis *materialis* obligatio præcedens nullò modo evanescit, quia adhuc eadem qualitas Reipublicæ est, quæ erat antea. Confer tamen Cap. 29. §. 7. seqq. ubi juxta distinctionem Conventionum realium & personalium specialius rem expendemus, & respondebimus simul ad quaestionem: *An pactum exspiret mortuò principe?* Sed gravior paulò est responsio, quando *forma mutata* est, respondent quidem alii, sed frivole & sine ullâ satisfactione. Nos *materiale obligationis* ipsius considerabimus. Si enim illa complectitur officium aliquod per se imperfectum seu *humanitatem*, tunc Civitas in novam formam collapsa, non obligata est, ad eam ser-

van-

vandam, quia etiam fieri potest, ut implementum obligationis pugnet cum interesse novi status. Quando verò obligatio officium continet per se *perfectum*, quale est debitum, tunc ad observandam obligationem in novâ istâ formâ populus adstrictus est.

11. Sed itâ non omne id, quod mutationi obnoxium adhuc est, expositum vides, restat enim alia *mutatio, que fit per Vim*. Istam verò alii rectè distinguunt in *Vim justam vel injustam*, quam nos ita applicabimus. *Vim justam* adhibet ille, qui in bellò justò populum alterum subegit, & unò vocabulò dicitur *occupatio*, addere potes, *bellica*. Sed ille, qui primò regionem aliquam cum vi armatâ intravit vel etiam planè subjugavit, est quidem *verus possessor intuitu tertii*, non tamen intuitu prioris domini, quia sic duntaxat pro detentore habetur. Quando autem pro ratione circumstantiarum & ratione qualitatis *Reipublicæ*, in regione subactâ, vel *consensu subjectorum* vel *pactò subsequente* confirmatur, etiam ratione prioris domini pro verò possessore habetur.

12. *Vi verò injustâ* ingerit sese ille, qui formam limitatam fraudibus vel per aliam violentiam invertit in absolutam. Vel qui ad quamcunque formam *Reipublicæ* obtinendam invocatus illicitis mediis utitur.

13. Occasione hujus quæritur: *An acta invasoris, depulsò eò, adhuc obligent?* Quod de *invasore injustò* statim nego, ita ut liberum sit, eò ejectò, omnia in pristinum statum convertere, & quod

gestum est, pro nullò declarare. Sed si *invasor* *justus* fuit, aliud statuendum erit, hie enim, postquam iterum eiectus est, omne id adhuc obtinet & obligat, quod in *commodum* status constitutum vel actum erat. Quod verò ratione sui ipsius composuit, per se, si depulsus est, cessat.

14. Succedit *modus Regiminis*, ubi ex parte *forma* status, Respublica aliqua vel *benè* seu secundum leges fundamentales ab imperante administratur, vel *pravè*, seu quando tale officium seponitur, inde venit distinctio inter Rempublicam *rectam* & *corruptam*. Ista verò distinctio saltem in *formâ limitatâ* obtinet, nam abusus formæ absolutæ antea dictus est Tyrannis, ex quâ si occultam Tyrannidem etiam ad Rempublicam corruptam applicabis, non refragabor. Interim Tyrannis occulta, ut arbitror, corruptæ nomen adhuc non meretur.

15. Quomodò verò Reipublicæ corruptæ *succurrendum* sit, ut in pristinam conditionem reducat, grave consultum est. Nam si supplicationes subditorum, admonitiones & alia media lenta nihil operantur, tunc, quomodò ad aliud properandum sit, potius videbimus in *Capite de jure Parentium*.

16. Deinde ex parte materiæ Respublica ab imperante suò vel *prudenter* vel *imprudenter* regitur. Priori modò hoc non aliter fit, quàm si finis Reipublicæ ex utrâque parte impletur, quod ex alterò modò non ita, verùm potius contrarium expectandum est. Venit inde distinctio Rerumpublicarum in *sanas* & *morbidas*. Hoc deinde adhuc paulò *morbosius* est, si morbum procurat simul *forma*, quod

quod vel accidit, si leges fundamentales contra genium subjectorum fabricatæ sunt, vel si planè illæ injustæ sunt. Inde ratione morbi hujus non aliter consulendum, quàm ut leges tollantur.

17. Sed graviores sunt hæ duæ quæstiones, quæ occasione morbi prioris proponuntur. Videlicet una: *quomodo morbum præcurrendum sit? seu, quomodo prudenter regimen instituendum?* Altera verò: *quomodo morbus, qui jam intravit, iterum prudenter corrigendus?* Ultræque sane quæstiones magni sunt ponderis, sed ad quas nos sterilem dare possumus responsum, quia nullam aliam possumus inculcare regulam, quàm; *ut utriusq; in Casibus prudentia adhibeatur.* In quò autem illa consistat, simul in quæstione erat. Extant equidem nonnulli optimi libelli, in quibus prudentia statistica aliquò modò docetur, sed quorum autores tamen ipsi fateri debent, super exiguò fundamentò regulas illas esse structas. Quando verò mihi circa duas has quæstiones pretiosissimas parvum meum iudicium addere licet, tunc ita sentiam.

18. Libelli isti inserviunt saltem ad comparandum habitum aliquem theoreticum, & nihil nisi confusam notitiam terminorum gignunt. Indè potius his adjungenda, imò præponenda est historia temporis veteris & præsentis, item distincta notitia Reipublicarum hodiernarum, & præcipuè illius, cui præfunt vel præesse volunt. Quæ omnes deindè secundum justum indicem inter se conferantur, ut videat Politicus, in qua materia unus status præ alterò quid laudabile habeat, ubi statim Politicus periclitetur,

annon? & quomodo? morbus Reipublicæ suæ juxta alteram corrigendus sit, & quæ sunt aliæ innumeræ viæ, quibus historias & notitiam istam lucratur. Deinde simul evolvendi sunt sanioris philosophiæ scriptores, è quibus cerebrum in ordinem & justam methodum redigatur, ut postea intellectus majori cum effectu vires suas effundere possit. Et quia *μισάνθρωποι* atque librorum heluones à communiōe cum elegantibus hominibus statim excluduntur, ideo è contrà multum simul *ad acquirendam capacitatem politicam* contribuunt, cura Reipublicæ literariæ & conversatio cum viris eruditis, non verò cum Semi-Doctis, quia isti hominem juvenem ad pædantica principia facile seducere possunt, quæ tamen hòc politiori seculò meritò castigantur. Et quanquam nunquam ab aliquò virò verum systema statisticum, ipsà praxi corroboratum & demonstratum edi queat, non deterrendus tamen est novus Politicus à studiò istò incompacto, quasi hoc ad Rempublicam in partibus suis gubernandam non sufficiat, & quasi sic Prudentia ad perfectè gubernandum parvò modò adhuc in ordinem sit redacta. *Sed sapius tamen in casibus ejusmodi dubiis longè feliciùs agimus imprudentes, ut postea videatur, nos absolutissimâ Prudentiâ adjutos esse, ità, ut alius facile sibi falsò persuaderet, nos in tali casu prudentiam adhibuisse fermè divinam.* Spectat enim huc commune proverbium: *DEI providentiâ, & hominum exiguâ sapientiâ regitur mundus.*

19. Restat Reipublicæ *interitus*, qui cum mutatione ejus non confundendus est, qua ratione duæ
confi-

considerabiles vicissitudines status, nimirum ex unâ parte, si ex unâ Republicâ plures fiant, ex alterâ parte, si plures simul uniantur, huc non spectant, sed mutationi materiali & formali relinquuntur. Ideò interitus Reipublicæ tunc demum contingit, quando penitus esse d. finit Republica. Sed ne cogites, jam valere vulgi distinctionem, inter mortalitatem Regum & aternitatem Republica, quæ, prout alii jam docuerunt, locum hîc sibi vindicare nequit. Quippe illud saltem intelligunt per aternitatem, quòd, lapsis & mortuis licet singulis ex Civibus, alii continuo illis succedant, quod vel propagatione vel surrogatione exterorum accidat. Verùm ex hòc ipsò fundamentò Reges & Principes longè meliori modò immortales prædicare possem, quia defectum mortuorum alii semper vel per successionem vel electionem suppleant, sicut de Civibus dictum est. Deindè si moraliter rem metimur, facta atque gesta Regum mortuorum in omnium memoriâ inconcussa hærent, quod de Civibus & privatis dici nequit.

20. Itaque mallem interitum Reipublicæ ex supra ubique dictis dispescere in formalem & materiale. Formale enim interitum sentit, quando non quidem ex unâ formâ fit alia, hòc enim modò mutatio fit, sed si finis Reipublicæ cessat, neque amplius justitia observatur, neque securitati externæ prospicitur, & populus seipsum circumagitat. Materiale interit, si populus & omnes Cives Republicâ exeunt & ubique distracti sine intentione & animò subjectionis vivunt. Hoc tamen non extendendum

est

est simul ad Imperantes, nam licet illi statum suum derelinquant, non tamen simul procurant interitum, quia, amissô eò, populus novum constituit.

C A P. XXV.

De Juribus & Officiis Summorum Imperantium.

I.

SEquitur, ut ad jura & Officia Summorum Imperantium tandem accedamus, ubi quidem non acriter antea disputandum erit, quæ pars alteram præcedat, quia ipsa materia pugnat pro jure, utpote ex quò demum officia statim extrahemus. Sed illud tamen dispiciendum est, quid per ista jura intelligatur? Nobis ea placet breviter nominare *signa Majestatis* vel *signa, qua Majestati insunt*. Equidem, scribunt multa communiter Politici de *Regalibus*, ubi, si istum terminum cognoscimus, convenit ille cum signis nostris. Quò pacto Regalia Majestatis *signa vel jura Majestatis* appellare poteris. Ideò nostra disputatio præcipuè constabit ex eò; *Quid sibi possit Majestas?*

2. Cave tamen, putes, Regalia seu jura Majestatis esse saltem ejus *accessoria*, quasi nimirum specialiter illa in ipsam conferenda sint. Nam ex hoc præsuppositò parvas quæstiones decidere posses, quia sic semper ignorantiam tuam ita excusares, quod leges fundamentales alicujus Reipublicæ propterea

sint

sint consulendæ. Quâ ratione ego illa appello potius *naturalia Majestatis*, utpotè quæ semper à majestate aliquâ præsumuntur, priusquam per leges fundamentales in statu limitatò probetur contrarium.

3. Indè in quæstionibus similibus, ubi de juribus & officiis Principum quæritur, prius dicendum est, quid ex dispositione juris naturæ in casu justum sit, & postea ad leges fundamentales, si Respublica est limitata, progrediendum, utpote ex quibus dispositio naturalis limitatur.

4. Jam ad *divisiones Regalium*, quarum diversæ communiter instituuntur, ex quibus tamen qualibet suos habet amassios. Nonnulli incertum constituunt numerum, & tot horum recensent, quot habent in memoriâ, reliqua lectoribus adscribenda relinquentes. Alii dividunt in Regalia *majora* vel *minora*, quæ verò majora vel minora sunt, iterum inter se non conveniunt, plerumque tamen *majora* dicunt esse, *quæ non patiuntur, ut ab Imperante in alios transferantur*, minora verò, *quæ facilius aliis concedi possunt*. Sed ista divisio partim non ex justò fonte est quæsitâ, partim autem petita ab illis, qui quæstiones juris publici tractarunt, quæ confusio non rarò Jctos morales seduxit. Taceo enim, id nomen regalis planè amittere, quod communicatum est subditis, & nomen induere *Juris singularis*, non verò, ut alii arbitrantur *Privilegii*, illud enim est dispensatio ab obligatione legis.

5. Illi propiùs ad nos accedunt, qui Regalia in *immanentia*, quando Imperans rem habet cura

subdi-

subditis, & *transcuntia*, quando respicitur ad alios principes æquales, diviserunt, ubi & nos subsistere vellemus, si illa divisio ita comparata sit, ut ad erundas quæstiones & officia sit sufficiens. Eiusdem farinae sunt Regalia *equiparantia* & *disquiparantia*, in applicatione enim cum prioribus conveniunt, sola discrepantia est quoad terminos.

6. Nos missis istis opinionibus in rem ipsam inquiremus antea, ubi, si ad priora recurrimus, invenimus statim, Summos Imperantes Reipublicæ ad obtinendam beatitudinem Civilem esse præpositos, quæ finis Reipublicæ erat, inde non nisi à fine divisio ista petenda est. Finis verò antea simul duas egerat radices, beatitudinem internam seu administrationem justitiæ, & externam seu defensionem atque offensionem. Ex quibus duabus speciebus jam duplicia constituo regalia, ex unâ parte jus *deterninandi leges*, ex alterâ parte *jus belli & pacis*. Ad hæc verò jura obtinenda præcedere debet Regale *commune*, quod causam dat Regalibus specialibus & nihil est aliud, quàm *Dominium Eminens*, seu, si tibi vocabulum displicet, *Imperium*.

7. Ut verò hujus vocis natura paulò accuratiùs agnoscatur, tria facio ejus testimonia. Primum est, ut sit *sanctum*. Ista autem *Sanctimonia* consistit in eo, ut jussis personæ, imperium habentis, resistere populus non debeat. Secundum, ut sit *Summum*. *Summitas* verò excludit principem ab obligatione legum humanarum, ita, ut iis sit superior. Tertium, ut sit *ἀνεξάρτητος*, seu à nullo dependens, ita ut princeps alteri adhuc non sit obstrictus.

8. Ex

8. Ex hōc Imperiō oritur Majestati seu Principi potestas dirigendi & gubernandi Civitatem ad obtinendum finem, quōcunque modō consilia & actiones suas suscipiat, & itā quidem, ut istud, quod suscipitur, semper populo placere possit. Unde proverbium est: *Quod vult Princeps, illud vult Civitas.* Sed quod ab aliis itā malē usurpatum est, ut melius fecissent Politici, quōd nunquam in ore gessissent. Indē in ejus sensum eō melius inquirendum erit.

9. Scilicet, ut me breviter explicem, *regula intelligenda est de actionibus Principum, quæ implementum finis Reipublicæ pro objecto habent.* Et licet alicui inordinato videantur injustæ actiones, si in salutem Civitatis tempore belli princeps ædificia destruit, terras subditorum corrumpit, vel aliō modō dominia eorum lædit; nam iterum regula est: *Interesse publicum præferendum est interesse privato.* Imò in talibus occasionibus non expectare Princeps debet, priusquam jam periculum præsens sit, sed & justè, tanquam bonus paterfamilias Reipublicæ suæ prospicit, quando membra & corpora levia tolluntur in tempore, ne cum iis vel ex iis reliqua pars salva & nobilissima offendi vel penitus tolli possit. Ex his officium Principis & lex prima illi oritur: *Imperans salutem Reipublicæ suæ procuret. Item Salus populi suprema lex esto.*

10. Sed istam voluntatem Principis, quæ neque mediatè neque immediatè finem Reipublicæ promovet, sed quæ saltem ex judiciò propriò ad offendendos atque lædendos subditos suos in effectum deducitur, excludo, puta si innocentem interficit, aliquem immeritum bonis suis privat, vel ad domesticam delectationem bona & territoria subditorum adhibet, quibus modis omnibus princeps contra officium suum peccat: Inde hæc lex esse poterit:

Extra salutem Reipublicæ Princeps Civibus suis & bonis Civium ne abutitor.

11. Sed ulterius juxta §. 4. Imperium consideremus, quod nunc ex eodem §. dispelcimus in Imperium, quod vel ad *personas Civium* respicit, vel ad *Res* eorum. Et quidem quod *Personas* concernit, potest ille easdem, si necessitas postulat, ob malum aliquod imminens, cogere, ut simul cum ipsò hoc propulsarent. Quoad *Res* potest ex bonis eorum tot capere, quot ad sui, & finis Reipublicæ conservationem sufficere videtur. Quod fit inter Gentes duobus modis, partim per *Vectigalia*, partim verò per *Tributa*, sed semper tamen modus colligendi apud principem residet, ita ut tantum vectigalia, de quacunque re ipsi placeat, exclusis tributis, vel tributa, relictis vectigalibus, imponere possit. Modò tamen in istà impositione non peccet in legem dicto §. 9. dictatam, quæ cum lege seq. §. 10. quasi norma & regula est omnium actionum à principe suscipiendarum.

12. Quan-

12. Quando verò pretium, quod communiter est *pecunias*, ex istis vel aliis etiam redditibus est collectum, tunc obligatus est etiam princeps ad istam pecuniam bene collocandam. Exinde enim, secundum æquam propositionem, partem aliquam impendere potest ad se cum familiâ & statu suo splendide sustinendum. Ante omnia verò exinde in refectionem *Civitatum*, *viarum*, *munimentorum* &c. considerabilem partem consumat, quia hæc species refectionis media sunt, quibus etiam salus communis conservatur.

13. Quia etiam *impensæ* in usum Reipublicæ crescunt, ita temperandi etiam sunt redditus isti, ut tempore necessitatis augeantur in tantum, in quantum ad id procurandum, quod necessarium videtur, sufficiunt. Et ne Cives ad talia onera fiant incapaces, principi relictum est, ejusmodi leges ferre, quibus præscribitur Civibus, quomodo bonis suis uti debeant, ne per nimiam luxuriam nimiasque impensas in victum atque amictum, in mendicitatem prolabantur.

14. Oritur porro obligatio Principis ad promovendam salutem civium, quæ etiam vel ad *personas*, vel ad *Res* respicere poterit, & simul nititur legibus duabus antea expositis. Sic *persona bonis moribus imbuenda sunt*, quia è contrariò ex malis moribus mala alia generantur, quæ bono publico repugnare possunt. Itaque Princeps *ab instituendâ juventute incipiat*, ad cujus genium legitimè componendum *Scholas publicas* non solum erigere, sed & easdem commodè sustinere debet, in quibus tam pueri,

quàm profectioris ingenii homines instruantur. Scholis verò talia subiecta præponat, quæ non commenta & nugas inanes, sed solidas disciplinas atque opiniones, quarum usus sese ad vitam humanam & civilem accommodat, doceant. Tales autem homines quique necessarii sunt, publicis stipendiis alantur.

15. In genere verò subditos suos ità per regulas & ordinationes disponat, ut tam tempore pacis quàm belli, si opus erit, sibi & Reipublicæ commoda servitia præstare possint. Præcipuè autem curet, ne secordes vel negligentes in Civitate vivant, sed potius otiosos & deambulatores, qui sine professione, ad vitam alendam & ad Reipublicæ inserviendum, plateas, forum atque communia conventicula sternerere amant, è civitate mittantur, quia talis multitudo faciliè annonam in oppidò procuraret.

16. Exindè enim præter alia odiosa Reipublicæ, quæ tacebo, hoc etiam malum generatur, quòd ex his conventiculis *factiones* oriantur, nam si concurrunt isti, primum est, *quæ bona nova queso?* Ubi, quia nihil aliud sciunt, dijudicant actiones Principis, & facta ministrorum suorum, quasi ab iis injurià afficerentur, ex quibus & aliis discursibus faciliè stimuli ad seditiosas cogitationes & machinationes oriuntur, à quibus non rarò in bellum civile prolapsi sunt.

17. Deindè Princeps se etiam laudabiliter gerit, si id facit, per quod existimatio Civium promoveretur, quandò videlicet inter Doctores erudita collegia & curiosas societates erigit, vel benignè patitur, ut elegantissima ingenia tales propagent, ubi in ejusmodi

subje-

subjecta, quæ quotidie splendorem Academiarum Reipublicæ suæ altius tollunt, & quid apud eum viri docti possint, aliis significant, suo tempore munera præstantissima conferre debet. Idem est de illis dicendum, qui ad excolendam mercaturam & artes mechanicas sua contribuunt.

18. Sic facile ex his colligere licet, quid etiam impendendum sit à principe ad *facultates Civium promovendas*, nam non solum licet speciale commodum querere, sed præter hoc opus est, ut antea procuret commodum Civium suorum, utpote à quibus demum sibi capit, quod necessarium est.

19. Sed hoc generale Principis Regale à duabus partibus malè usurpatur, quarum prima peccat in excessu, sub communi vocabulo *Machiavellistarum*. Postquam enim Machiavellus edidisset *Scriptum de Principe*, varia de eò, usque ad hunc diem inter Politicos judicia visa sunt, ubi nonnulli istud pro impio declararunt, nonnulli verò crediderunt, mentem Machiavelli saltem fuisse, ut ostenderet, quomodo unus vel alter Princeps suo tempore per ejusmodi Maximas, licet impias, imperium acquisiverit, quò pacto isti hoc scriptum pro Satyricò agnoverunt. Hic sanè priores, nudam æquitatem respicientes, non errarunt, quando contenta libri pro impiis habuerunt, sed è contrariò illi, qui Machiavellum defenderunt, substiterunt saltem in formali libelli, id recordantes, non iniquum esse, si quis stylo obvelatò illud detegeret, quod inhonestum vel injustum est, non tamen simul materiali sese addicentes. **Contra verò accedebat tertia classis judicum,**

qui primò impetu statim istud simul, quod Machiavellus scripsit, pro verò & æquò habuerunt, ità, ut conveniens etiam sit, *Principem omnia ex propriâ utilitate, licet Cives simul ladantur, metiri posse.* Quod tandem pro generali assertione posuerunt, ex quâ demum tam impias tamque absurdas formarunt conclusiones, ut citra institutum nostrum sit, si illas, recenseremus. Interim si tales tibi obveniunt, statim per leges duas suprâ dictas reprimantur. Altera pars peccat in *defectu*, ad quam referuntur *Monarchomachi*, cujus farinae isti sint, videbimus in *Cap. seq.*

20. Sequuntur jam Regalia specialia, & ex illis primò, quod Principi relictum est, ad *leges determinandas*, quodque est *Jus νομοθετικόν*, cujus, ut brevissimè declarem, ea vis est, ut *lex justè feratur.* Quanquàm enim leges naturæ planè, sinè ullò additamentò sufficerent, obligatus tamen est Princeps, ut eas in scripturam, vel aliam formam legis redigat, ut subditi omnes absque excusatione aliquâ scire possint, quid illis facere vel omittere incumbat. Deindè, quia Jus Naturæ in casibus, qui certam quantitatem & qualitatem postulant, nihil determinat, ideo hòc locò principis est officium, ut certum quid constituat. Accedit & peculiare *Interesse* Reipublicæ, & *crescens malitia* hominum, quæ duo simul cogunt principem, ut juri naturali plura adhuc per leges suas addat observanda.

21. Circa ipsam verò ferendam legem lex statim est: *Princeps justas ferat leges.*
Dicis,

Dicis, leges ferendæ sunt humanæ; Sed leges humanæ, quomodo possunt esse justæ? cum justitia sit implementum legis. Ego ita: Leges humanæ dependere debent à legibus juris naturæ, inde justitia legum humanarum demonstranda est ex legibus naturæ. Ita hæc lex porrò oritur: *Princeps ferat leges, quæ non pugnant cum legibus juris naturæ.* Et, quia inter Christianos jam scribimus, adde, *¶ cum jure divino positivo.*

22. Deindè, postquam etiam accedit, sicut in præcedentibus diximus, Principem Salutem Reipublicæ suæ præ oculis semper habere debere, consequens est, ut in lege condendâ ita sese temperet, ne aliquod inde malum civibus suis & bono publico accrescere possit, & si etiam talis lex lata est, ut statim cives ab ejus obligatione solvantur, inde oritur hæc: *Princeps ferat legem, quæ saluti Reipublicæ suæ convenit, eâ verò absteineat, quæ eidem adversatur.*

23. Sed hæc sunt quidem *formalia* legis, sequuntur etiam ejus *materialia*, quæ tamen ex legibus supra dictis deducuntur. Ubi antè omnia actiones physicae distingvendæ sunt ab actionibus moralibus. Quod enim physicas concernit, consistunt illæ saltem in *Locomotivâ*, quæ non adco per se (nisi quod in officio hominis erga seipsum lex prohibuit, *suprà vires non vitendum*) legibus opus habet, quia hanc

actionem participat homo cum bestiis, & ideo actus communis est. Ergo in his adhuc homo libertate suâ utitur, quia aliàs miserabilior esset ejus conditio ac bestiarum, si ipse Locomotivam suam secundum aliquam legem exercere deberet. Sed nihilominus Princeps quandoque, *si conditio civitatis postulat*, legem ferre non prohibetur, per quam saltem aliqua species Locomotivæ restringatur, non tamen ut per eam corrigatur defectus aliquis subditorum suorum, sed ut prospiciatur alicui incommodo, quod exinde Reipublicæ suæ accidere potuisset.

24. Restant itaque actiones *morales*, circa quas præcipue lex occupata est, ubi tamen princeps selectionem faciat: *An etiam conveniat ferre leges circa omnes actus morales.* Juxta hanc verò materiam ita procedere placet. Distingvo nimirum inter *Voluntatem Principis*, quâ vel admonentur saltem subditi per *sententiam* aliquam, ut hoc vel istud intermittant sine poenâ, vel quâ *fertur lex*, cui poena vel arbitraria vel expressa inest. Sic itaque *poena* differentiam facit inter *legem & sententiam*. Quomodo verò hæc differentia à principe justè sit observanda, videbimus in causis sequentibus. Quæ autem causa sit differentiæ, simul videbimus.

25. Scilicet causarum duas facio I. Dantur nimirum nonnulla vitia hominum, quæ ex pravâ eaque communi mortalium dispositione proveniunt, quæ etiam ita sunt frequentia, ut partim destruerentur Civitates, si poenis in ista animadverteretur, partim verò princeps nihil aliud, nisi punire deberet infinitos homines. Horum verò vitiorum alii hæc

recon-

recensent: *Avaritiam, ambitionem, inhumanitatem, ingratum animum, hypocrisin, invidiam, studium aliis detrabendi, superbiam, iracundiam, discordiam & similia.* Hic sanè omnis cordatus homo videt, ejusmodi pravas corruptiones nunquam per poenam aliquam coërceri posse, indè princeps, quia per legem aliquid efficere nequit, eas prohibet saltem per sententiam, poenam autem relinquit aliqujus propriæ conscientiæ. Quò pacto communiter apud nos tali sententiæ affigitur clausula: *Das übrige schliessen wir dem ein / was einen jeden sein eigen gut Gewissen zu thun oder zu lassen be- reden wird.* Dependet hinc decisio quæstionis: *An rectè feratur lex circa casum aliquem, de quò Magistratus tamen scit, quod impossibile sit, ut intermitatur.*

26. II. Inutile est, ut lex feratur, ad coërcendos actus internos, seu unò verbò, ad *reprimendas cogitationes*, nam si aliquis cogitat de peccatò aliquò vel desiderio illicitò, non facit aliquid, quod beatitudini Civium & Sociorum advertatur. Ideò potius princeps admoneat per *sententiam* homines, ut pravas cogitationes fugiant, poenà iterum propriæ conscientiæ relictà. Quanquam & ratione circumstantiarum ejusmodi cogitationes quandoque puniri possint.

27. Tertiam causam addunt nonnulli, nimirum *lapsus minutissimos*, sed quos tamen ad causam primam commodè referre poteris.

28. Jam itaque ad *essentiale* legis accedamus, quod *Pæna* dicitur. Nam propter hanc determi-

nandam & infligendam præprimis Respublicæ orta sunt. Quod autem potestatem infligendi concernit, non longè disputandum est, cui potestas pœnam infligendi, & exigendi competat? Nam quis negabit, illam non competere ei, qui potest legem ferre, quia pœna sine lege non est.

29. Indè oritur quaestio: *Annon par à pari pœnam sumere possit?* Ubi in statu Reipublicæ quaestionem statim nego, illud enim competit per dicta soli illi, qui legem sancire potest, seu Principi. Sed in *statu naturali seu aequalitatis*, habeo quidem in alterum *jus perfectum* ad cogendum eum, ut mihi satisfaciat, non tamen competit mihi jus pœnæ, & quicquid mihi datur, dicitur potius *Vis coactiva*. Indè est, quòd in Cap. 3. §. 24. dixerim, legum naturalium pœnam propriam esse *malam conscientiam*, quia istæ pœnam non determinant, quam & æqualis æquali suo præscribere nequit.

30. Ne verò *explicationem* ipsius *termini* prætermittamus, duplici modò pœnam agnoscimus, vel enim *vulgariter* sumitur, & tunc cum *Vindicta* etiam convenit, sic & incendia, rapinæ & alia damna pœnæ sunt. Sed è contrariò *Castigatio* non pœna vulgaris est, sed consilium & admonitio alterius, quanquam eandem Grotius simul pro pœnâ acceperit; & *proprie*, quatenus est hujus loci, & tunc dicitur *essentiale legis*.

31. Sed in pœnâ propriâ à *sine* incipiemus, quem si ex præcedentibus colligimus, sese ille exerit I. *Invenitu legis*. Lex verò fertur, ut tranquillitas communis observetur, indè jam facile est invenire finem, qui

quierit *securitas omnium*, ut nimum coërceantur Cives in univèrsùm omnes, ut se invicem nec lædant nec damnò afficiant. II. Intuitu *illius*, qui contra legem peccavit, ut nimirum ille patiatur istud, quod pœna expressit, & ab aliis appellatur *Emendatio*, qualis species pœnarum iterum duplex est. Vel enim transgressor obligatus est, ad illi satisfaciendum, cui damnum dedit, qualis *satisfactio* fit partim propter tempus *præteritum*, & dicitur *Reparatio*, vel propter tempus *futurum*, & appellatur *assuratio*, vel denique obligatur *ad dolorem* propter delictum perferendum, quorsum spectat definitio Grotii Cap. I. §. 17. citata. Dolor verò vel *moraliter* infligitur, per infamiam, relegationem, vel pœnam pecuniariam, vel *physicè*, quæ fit in corpore. III. Intuitu ejus, cui *damnum vel dandum vel datum est*, si *datum*, ut ne tale quid in posterum ab eò patiatur, si *dandum*, ut securus sit de periculo & damnò alterius imminente. Atque ita commode pœnam cum Hobbesiò definitio, quod sit *malum transgressori legis, autoritate publicâ infligendum, eò sine, ut terrore ejus voluntates Civium ad obedientiam legis conformentur.*

32. Sequitur altera potestas, quæ principi circa pœnam competit, quæ jam est pœnarum *determinatio*: Ubi circa tam infinita genera, atque infinitas circumstantias, speciales determinationes inculcari nequeunt, sed hâc parte legislatori relictum est statuere, quæ & quanta pœna irroganda sit. Ut verò se legitimè habeat, sibi pro lege ponit:

Pa.

Pœna secundum proportionem delicti determinanda est. - Indè probè

observandum, ne vel ex unâ parte sit gravior, vel ex alterâ levior, quam delictum postulat, nam utrôque modô legislator excedere poterit.

33. Ad cognoscendam verò qualitatem & quantitatem delicti Doctores varia posuere indicia, quæ ordine recensebimus. I. Primum est, *quod delictum æstimandum sit ex objecto*, & quò nobilius & pretiosius objectum actionis sit, eò gravior etiam esse debeat pœna, huc spectant Crimina, quæ fiunt in contumeliam DEI vel Principis. II. *Quòd irrogandum sit ex affectu, quò quis impulsus fuit*, seu quòd causæ expendi debeant, quæ delinquentem impulerunt, sic qui furtum fecit, ut egestati suæ subveniret, aliquò modô excusandus est. III. *Quòd delictum judicandum sit ex intentione*, an nimirum plena proæresis adsit, an verò saltem ex culpâ vel forte fortunâ aliquid commissum sit, quò ultimò casu nonnunquam planè nulla pœna irroganda est. IV. *Quòd sit simul considerata habitudo persone* vel ratione ætatis, vel sexus, vel status, vel dignitatis. V. *Addo, quòd pœna simul irroganda præcipuè sint, prout utilitas Reipublica postulat, ad malitiam hominum imminentem reprimendam*; Itaque quanquam interdum primò intuitu pœna delicto alicui nonnullis parum adæquata videatur, optimè tamen, si rem secundum principia pœnæ contemplamur, graviter instituta est, quandò nimirum aliter utilitas Civium conservari nequit. Spe-
tat

Etat huc decisio quæstionis: *an sur cum laqueo sit puniendus?*

34. Ex his venit tandem officium legislatoris, scilicet, ut istud exequatur, quod per poenam determinavit, nam si hoc negligeret, debito suo nunquam satisfacere posset, sic itaque duæ leges oriuntur. *Puni delinquentes. Puni actus emendabiles.*

35. Sed relicta tamen est principi quandoque libertas, *ignoscendi*, seu aliquem à poenâ meritâ absolvendi, cui verò libertati nulli termini positi sunt, verùm toties id facere potest, quoties ipsi videtur. Interim si unicam saltem exceptionem addere licet, videat nimirum, *an vel directe vel indirectè ex tali remissione Respublica damnò sit efficienda.*

36. Cæterum, quia in Rebuspublicis dividuis Princeps ubivis præsens esse nequit, opus est, ut digna subjecta ipse eligat, quæ vice ejus fungi, & justitiam administrare possunt, quæque postea characterem sortiuntur Magistratus. Ista autem Magistratus constituendi potestas dependet adeò ex Regali speciali circa administrandam justitiam Reipublicæ. Illi deindè habent jus à principe delegatum, ad puniendos eos, qui legi non obtemperant.

37. Adhuc duæ restant quæstiones, quarum prima est: *An detur poena injusta?* quam ego duntaxat in hóc actu invenio, quandò *pena superat delictum* ex §. 33. Altera est: *an quis seipsum vindicare possit?* Quod in civitate nego, ibi enim cognitus est locus judicii, à quò mihi reparatio procuratur,

ratur, sed *extra Civitatem* & inter æquales concedo, quia sic nullum mihi aliud medium relictum est, quàm vis mea propria coactiva, per quam me vindicare, vel alterum ad satisfaciendum cogere possum.

38. Interim non debeo præterire egregium institutum, quod ad decidendas alias quæstiones circa irrogationem pœnarum proponitur, quando nimirum *aliqui argumentantur ab officio boni medici ad officium boni legislatoris*, quam argumentationem non saltem in pœnis, sed & in omnibus legibus concordendis obtinere posse arbitror.

39. Venimus ad Regale alterum, quod Principi in consideratione *defensionis & offensionis* competit, cujus communiter has species faciunt, *jus belli, pacis, fœderum atque legatorum*, quibus & nos inhærebimus. Interim, si jus evolvimus, quò princeps circa hoc regale utitur, continebitur istis duabus legibus: *Princeps adversus invasiones exterorum vires paret?* Sic enim, tanquam bonus paterfamilias semper, licèt nulla adhuc offensio sit metuenda, paratus esse debet, ad vim imminentem adhibitâ vi repellendam. Imò quandoque offensio justè suscipienda est. Nam ponamus Principem esse læsum, tunc ipsi erit magis proficuum bellum, si sit nim, quò læsus est, sese vindicat, quàm si de novò mites colligere, tormenta parare, vel pecunias procurare vellet, ita enim tempus lateri, ad adstruendam defensionem relictum esset.

40. Altera est: *Princeps, si commodum est Reipublica, justam suscipiat vel defensionem vel offensio-*

nem. Atque sic non amplius est dubium, quin justa sit actio, si bellum ad salutem Reipublicæ conservandam & obtinendam suscipitur. Sed hoc tamen addiscendum & Principi simul, ut tunc demum talia media violenta adhibeat, quando *commodum* est. Nam aliàs potius omnibus modis nitendum, ut bellum vel amicabilibus colloquiis præveniat, vel ad minimum istud per inducias ad commodius tempus protrahat. Postea, si jam offensio vel defensio inchoanda est, secum volvat princeps, an *justa* simul sit vindicta? & an justus prætextus ejus allegari possit? ne bellum evadat injustum. Ipsam verò justitiam belli quàm optimè colligit, quando per id impletur finis & interesse Reipublicæ, tanquam lex suprema principis, de quò Cap. 28. §. 5.

41.* Ut verò bellum possit cum fructuoso successu geri, cogitandum præcipuè est de *mediis* illis, quibus geritur. Illa antea postulanda sunt à subditis, & quòd id justè princeps faciat, probatur hæc lege:

Princeps obliget cives suos ad bellum justum. Media itaque comparantur

ex milite, & ex rebus ad bellum gerendum sufficientibus. Sed tam miles quàm res illæ, per pecuniam facillè comparantur. Sic itaque imponere potest majestas vestigia & alia onera ad bellum sustinendum, sic potest cogere cives, ut in militiam eant.

42. Quia autem pax semper præferenda est bello, ita hæc lex esse poterit: *Princeps honestis mediis bellum præveniat.* Sic si alia potestas læsa, struit offensionem, tunc satisfactio debita offerenda est, priusquam defensio monstratur. Ita v. g. si læsa est aliqua Civitas à Cive nostro, conveniens est, ut ille tradatur. Fluit inde quæstio: *An Princeps Civem dedere possit?* Hæc quidem est *deditio passiva*, & supponit antè omnia deditum *nocentem* vel *innocentem*. Si civis postulatur *innocens*, tunc injustè Civitas illum dedit, quandò sufficiens est, vim proptercà imminentem forti manu repellere, nam tali homini, quandò Civis factus est, promittitur protectio, & per consequentiam etiam defensio. Quandò verò, si denegat Civem, ipsa simul cum reliquis omnibus peribit, melius est, si è Civitate mittatur, ut, quantum potest, sibi fugà consulat, non tamen necesse est, ut tradatur in manus Tyranni. Quandò autem Civis est *nocens*, tunc obtinet id, quod dixit Grotius: *per eam intelligi actum, quò civitas, sub quâ degit is, qui culpa in extraneum reus est, permittit illum arbitrio lesi interpellantis*, cujus tamen verba infra Cap. seq. §.33. fufius expendemus.

43. Sequuntur jura *Conventionum & Legatorum*, quæ, quin signa Majestatis sint, nunquam in dubium vocatum est. Quia ratione potius hîc subsistimus. De moralibus verò circa Conventiones & Legatos, vide infra duo capita specialia.

44. Hæc

44. Hæc itaque, quæ diximus, signa sunt Principis *naturalia* & præsumuntur in illò omnia conjunctim residere, nisi in formâ limitatâ ipsi aliquid detractum fuerit. Antequam verò ad specialia progredior, ad quæstionem erit respondendum: *Quomodo ejusmodi pacta fundamentalia interpretanda sint?* Ubi ea repeto quæ Cap. 16. §. 20. disserui. Tales leges certè sunt pacta publica, & ideò ex lege aliquâ humanâ exponi nequeunt. Quando itaque obscuritas accidit circa verba, tunc ea, quæ de Interpretatione declarativâ ibi dicta sunt. adhuc sufficiant. Quando verò scrupulus adest circa genus *extensivum* vel *restrictivum*, tunc quidem regulæ nonnullæ valent, quæ tamen, nisi & fundamentum aliud accedat, exiguum habebunt robur ad obligandum. Ergò ad talia genera interpretationis demonstranda opus est jure naturæ seu legibus illis, quæ in officiis quorumlibet erga quoslibet propositæ sunt, secundum quas talis interpretatio instituenda erit. Itaque duas formo regulas: *In interpretandis legibus fundamentalibus casus obvniens ita extendendus vel restringendus est, ne jura naturalia lædantur.* Altera est: *In Interpretandis legibus fundamentalibus casus obvniens ita restringendus vel extendendus est, ne jura partium specialia lædantur.* Istæ partes vel Imperantes sunt vel parentes. Ultræque verò specialia habent jura naturalia, quæ ex dictis hujus capituli & dicendis Cap. seq. constant, juxta quæ ita interpretatio facienda est, ne aliqua pars juxta regulam primam lædatur.

45. Ex his statim oritur lex : *Princeps se temperet secundum leges fundamentales.* Nam si illas spernere vellet, potestate suâ abuteretur.

46. Ut verò brevibus saltem sciamus, quomodò hoc temperamentum justè instituendum sit, reassumamus species reliquas *formarum* suprâ positas. In Republicâ autem *limitatâ regulari* princeps circa actum aliquem restrictum *consultat antea collegium vel ordines*, quibus à populò potestas interpretandi leges fundamentales commissa est, & si in concludendò ipsi cum illò dissentiant, suum proprium decisum justè exequi nequit. Nam propter hunc finem regalia nonnulla ipsi sunt restricta, ne secundum proprium judicium actiones & effectus inde fluentes exequi possit. Ipsum verò Collegium etiam ita se temperet, partim ne ex unò latere Principi plura concedantur quàm justè postulare potest, partim ex alterò, ne ipsi id denegent, ad quod concedendum obligati sunt, quodque, ut efficiatur, necessitas atque utilitas Reipublicæ postulat.

47. Sed in *formâ mixtâ*, ubi penes principem & Collegium potestas absoluta residet, in contradictione, Princeps sententiâ suâ controversiam componat, quia ille præsumitur, non tantum naturam Reipublicæ quàm optimè scire, sed & in eò simul esse, ut utilitas ejus procuretur. Quando verò pacta expressa circa vota conferenda contrarium svadent, tunc ea derogant dispositioni æquitatis, Eadem fer-
inè

mè obtinent in *formâ mixtâ limitatâ*, nisi quid per peculiare ordinationes restrictum sit, ubi in specie, si officia sunt divisa, obtinet, ne una pars alteri interloquatur. Sed in *systematibus fœderatorum* ante omnia commodus locus eligendus est, in quò proceres conveniant, & ex æquò & bonò secundùm pacta suas actiones temperent, quandò verò in votis contrarietas appareat, obligata est pars minor ut cedat majori, juxta regulam: *Majora concludunt.*

48. Sed quid, *si in formâ absolutâ in statu polyarchicò ipsi imperantes dissentiant?* Tunc, si tres sunt, concludunt duo, si duo tantùm sunt, concludit ille, qui Reipublicæ prior præfuit quàm alter, & si æquales hâc parte sunt, concludat major, vel denique rem sorte dirimant.

49. Restat adhuc unicum discutere, scilicet, ex Regali communi fuit jus principis circa sacra, quaeritur itaque: *Quomodò princeps se rectè habeat circa religionem?* Sed in resolutione hujus quaestionis repetimus ea, quæ diximus ab initiò in Cap. de Religione naturali. Nimirum distingvimus adhuc inter Religionem *naturalem & revelatam*. Quod enim *naturalem* concernit, obligatur sanè ipse Princeps ex dictò capite, ut tam ipse, quàm subditi sui eam religionem profiteantur, quapropter etiam obstrictus est, ut præcipiat simul, Religionem istam in statu suò esse observandam. Necessarium quippe est, ut illa cum utilitate Reipublicæ, quæcunque modò sit, conveniat.

50. Sed quid dicendum erit circa Religionem *revelatam?* Turcæ enim prætendunt revelationem,

& imò diversas revelationes gentiles, indè necessario sequitur, quòd revelatio vel *vera* vel *falsa* sit. Nunc verò examinemus regulam, *quacunq; Religio revelata congruit utilitati Reipublicæ, illa est introducenda*, quid in recessu habeat. Hic sanè nostra Christianorum religio, tanquam Unice-vera revelata, ita comparata est, ut cum utilitate omnis Reipublicæ conveniat. Sed & falsæ revelationes utilitati congruere possunt, indè ex hâc regulâ nihil determinare possumus. Neque etiam sequitur: *illa est revelatio vera, quæ utilitati congruit*, quia sic & falsæ revelationes evaderent veræ.

51. Quò pacto melius est, ut regulas mittamus, imò & melius est, ut intermittamus, ex solâ ratione probare velle, quæ revelatio vel vera vel falsa sit. Nostri Theologi meliora sciunt argumenta, quibus falsæ revelationi addictum convincere possunt. Imò nostra vera revelatio cum utilitate omnium Reipublicarum, quotquot illam profitentur, convenit, licèt illæ inter se variò modò juxta utilitatem variant. Malo itaque quæstiones huc spectantes reservare ad jus divinum positivum, ubi alios fortiemur fontes ad quæstiones istas decidendas.

CAP. XXVI.

*De Officiis & juribus
Parentium.*

I.

Sequitur jam ut etiam ex alterâ parte jura & officia
Sviventium in Republicâ rimemur, illam verò
constituunt *parentes*, de his, si quid tradere volu-
mus, antea de methodò solliciti esse debemus, illa
autem ea ipla erit, qualis fuit in cap. præced. sicuti
enim contraria juxta se posita magis notificantur,
ita institutum præsens quàm optimè tali modò erit
inchoandum.

2. Sed ab evolutione terminorum incipiemus,
quorum tres præcipuè nobis occurrunt, *Parentes*,
Subditi atque *Cives*. Quando itaque hæc tria vo-
cabula Synonymicè usurpantur, denotant *perso-
nam, quæ vivit in Republicâ sub imperiò*. Et ita di-
stingvitur à personâ eâ vel eis, quæ habent imperium.
Huc spectat alia divisio in personas *publicas & pri-
vatas*. Nam persona publica illa est, quæ habet
imperium, privata est, quæ imperio est subjecta.
Sed inter gentes referuntur & legati inter personas
publicas, quod infra videbimus.

3. Quando verò vocabula seorsim considera-
mus, tunc *Parentes* omnes sunt, qui nunc vivunt
sub imperio, licet illi simul peregrini, & regulariter
alterius imperio subjecti sint. Sed *subditi* sunt
omnes, qui in Republicâ regulariter degunt, nume-
ratis simul *inquilinis* atque *incolis*, & inter quos re-

fero simul foeminas, pueros, servos, & id genus hominum. *Cives* verò sunt illi, quorum pactis *Respublica* ab initio coaluit, vel, qui in horum locum successerunt, & tales sunt præcipuè patres familias.

4. Usus hujus distinctionis est, quòd *Parentes* & *Subditi*, strictè sic dicti, illud observare debeant, quòd officium Civium propriè dictorum est, sed quòd non participant de juribus illis, quæ Civibus strictè sic dictis comperunt.

5. Civis autem quis fit, dicunt alii, vel per pactum *expressum* vel per *tacitum*. Sed de *expresso* quidem nullum dubium restat, restat tamen circa pactum *tacitum*. Hoc verò, dicunt, tali modò accidit, quando sub initium quis consentit quidem *expressè* in imperium, ita tamen, ut sinè novâ obligatione obedire vellet etiam successoribus, sed hoc ego appello simul pactum *expressum*, nam illi talis clausula poterit inferi, quæ si inserta est, postea non facit pactum *tacitum*. Hoc tamen non nego, ortis *Rebuspublicis*, aliquem consensisse in imperium ejus, qui à majori parte eligendus erat, quâ ratione in præcedentibus tam pacti *taciti* quàm *expressi* mentionem feci. Sed & istud pactum regulariter aliud *expressum* supponebat de votis majoribus, confer Cap. 22. §. 20. Indè ego potius iterum applicarem distinctionem jam dictam, scilicet, *Civis* strictè sic dictus fit tantum per pactum *expressum*, cui inesse solet *Homagium*. Sed *parens* & *subditus* sunt per solum pactum *tacitum*, quòd nimirum legibus obtemperare, non verò de eò participare velint, quòd jus Civium sit.

6. Sic oritur quæstio: *An quis possit fieri subditus vel parens, expressè sibi reservatâ libertate, se non obtemperare velle legibus atq; statutis Reipublicæ?* Quam nos negamus, nam iste intendit pactum expressum cum principe, quod tamen ipsi negatum est, & licet hoc sibi reservasset, non obstructus est princeps, ut illum immunem reddat, si quid peccavit contra leges, nam potestatiô factô contraria nihil operatur. Sed quid, *si Civis novus hoc prætenderet?* Tunc princeps istam immunitatem justè concedere nequit, quia sic peccaret in officium, quod ad justitiam observandam ipsi impositum est.

7. Quando itaque quis Civis fit, pactum expressum præcedere debet, cui ex impositione principis regulariter inest *Homagium*, seu *juramentum subjectionis*, de quô nos plura disserere prohibemur, quia tam qualitas quàm quantitas dependet ab arbitriô ejus, cui illud fit, & secundùm eandem qualitatem & quantitatem Reipublicæ variat.

8. Accedamus autem ad jura & Officia Civium, quæ illis competunt intuitu Regalis communis seu Imperii, ubi tamen, sicut in præcedenti capite, à juribus incipere non debemus, quia Cives, ut aliquoties diximus, multum contulerunt in principes, quod magnam inæqualitatem efficiebat, jam autem inferior erga superiorem jus saltem prætendit, quod fuit ex officiô, & superior erga inferiorem officium suum exercet, quod provenit ex jure ipsi competente,

9. Ad officium verò Civium demonstrandum in genere lex est: *Imperanti est parendum.* Fluit hæc ex illis, quæ passim, præcipuè de Origine Reipublicæ, disseruimus. Nam cum placeret Respublica, placebat simul effectus ille, quem natura istius status secum portabat. Sensus itaque legis in genere est, ut Cives id, quod à principe vel præceptum vel prohibitum est, exequantur. Videlicet ut ex bonis suis tantum in illum conferat, quantum ab illis postulatur. Specialiter verò, si eorum officia exindè deducere volumus, præponenda est distinctio inter mandata principum *justa* atque *injusta*. Neque tamen longè quærere debes, undè hæc differentia sit dignoscenda. Nam illa est *Voluntas Principis justa, per quam impleri intenditur finis Reipublicæ tam intuitu justitiæ, quam intuitu defensionis vel offensionis.* Possumus & latius dicere, *quæ non pugnant cum legibus Juris Naturæ* supra inculcatis. Nam neque finis Reipublicæ pugnare poterit cum illis, ita enim & aliam voluntatem justam regula complectitur.

10. Quandò itaque Princeps *justa* imperat, tunc officium Civis est, id exequi, quod mandatur. Alij appellant hoc officium, *obligationem non resistendi*, ubi faciendum vel omittendum sit, quod injunctum. Si verò intermittitur aliquid, obligatus est Civis ad talem pœnam perferendam, quæ vel voluntati inerat, vel qualem princeps dicitabit secundum proportionem damni, quod exindè Respublica vel ipse sentire potuerit.

II. In-

11. Indè reprimendi sunt conquestus isti, quos Cives, quasi injuriâ affecti essent, concitant. Nam si factum aliquod principis ab ipsorum judiciò discrepat, statim tanquam malè factum condemnatur. Indè verum manet, quod dicitur: *Jupiter neq; serenus neq; pluvius omnibus placet.* Sed quicquid hujus sit, regula manet inconcussa: *Utilitas privata cedere debet utilitati publica.*

12. Sed videamus nunc, *quomodò injusta voluntas principis sese exerat?* breviter, ut diximus, *quæ cum legibus natura pugnat.* Potuissimus etiam dicere, quæ non convenit cum fine status, sed latet tamen in his verbis cavillatoria explicatio, Princeps enim justum quid mandare potest, licet non deduci queat, quod conveniat fini. Qualia sunt officia humanitatis & jura reliqua imperfecta, quæ justè, imò, cæteris paribus, perfectè à subditis princeps postulat: adde §. 9.

13. *Quomodò verò talis injusta voluntas cognoscatur,* eleganter exposuerunt alii. Dicunt enim, hòc modò eum violare vel officium *Principis* vel officium *hominis.* Quæ distinctio cum dictis nostris de mandatis justis & injustis §. 9. & 12. quàm optimè recipitur. (Et quoad primum officium porrò dicunt, hoc vel *aliquos* vel *universos* simul respicere. Quæ tamen distinctio in ipsis conclusionibus exiguum vel nullum usum habet.) Indè is officium *Principis* intermittit, quando non facit, quod totius Reipublicæ salus est, & ex quâ negligentia totus populus damnum sentit. Item, quando id, quod leges placitæ volunt, non efficit, tam ratione justitiæ

administrandæ, quàm ratione defensionis. Contra verò in Officium *hominis* peccat, quandò Civem non dignum facit eis legibus, quas in officiis quorumlibet erga quoslibet inculcavimus. Nam æque princeps ad illas observandas obstrictus est, ac obstricti sunt Cives inter se.

14. Negat tamen hanc adsertionem Hobbesius, quasi Civi à Civitate injuria fieri non possit, illud verò probat exindè, quòd Principi cum cive nullum intercedat pactum, si verò nullum adsit pactum, nulla adesset injuria. Sed quoad prius Hobbesio jam in antecedentibus aliquoties satisfacimus, quoad posterius repete, quæ diximus Cap. 1. & 2. Ubi negavimus jus ex pactò deduci posse. Si hoc verum est, pro certò simul sequitur, quod aliquem possim injuriã afficere, licèt nunquam pactum mihi cum ipsò intercesserit, confer enim Cap. 12.

15. Nunc itaque quæstio oritur gravissima, *an nimirum injuriis principis resisti possit?* Sed hinc distinctè procedemus, vel enim injuria *levis* est, vel *atrox*. *Levis* dicitur, quandò sinè periculò vitæ & bonorum injuriã affecti sumus, hòc casu sanè ea principi non condonanda solùm, sed & si res aliter disponi nequit, constanti animò ferenda est. *Atroce* verò appellamus, si cum periculò vitæ nostræ & bonorum nostrorum lædimur. Antequam ea fit, cogitandum prius est, quomodò vel fugã vel emigratione, vel denique aliis viis quis sibi consulat. Sed quid, *si hoc obtineri nequit, nihilominus tamen periculum nostrum intenditur?* Sanè hinc placeat, meditationem apponere aliorum, concipere
quip-

quippe non potuerunt viri summi, an possibile sit: *Principem & hostem reperiri posse in unò individuò*, quia dubitarunt, eum ita cruentum esse posse, ut *Cives* suos innocentes immolare veller. Indè ego sentio ita, injustè facere Principem, si tale quid adversus me periclitatur, an verò justè faciam, si me defendo, nostrum non est definire, sed potius vindictæ DEI res est committenda. Sic maneo adhuc in assertione, suprâ Cap. IX. §. 23. positâ, ubi dixi, principi ex capite imperii ne quidem resistendum esse, jam verò istud assertum ita explico, quòd mihi talis quidem resistentia licita sit, ex quâ nec mediatè nec immediatè præsumi possit, me simul intendere voluisse internecionem ejus v. g. sic rectè gladium manu intercipio. Illa tamen defensio adhuc sit prohibita, ex quâ ad minimum colligendum, me cum ejus periculò defendere voluisse. Spectat enim huc commune dicitur: *Principes sunt sancti*, quod explicatur, quòd sint *inviolabiles*.

16. Hanc quæstionem excipit alia ejusdem farina: *Antives simul in Republicâ rationes possint postulare à Principe, & si illas dare nequit, an illum possint removere, vel planè è vitâ tollere*. Hic, quod primum membrum attinet, Princeps officium suum oblitus, justè admonetur, ut emendet istud, quod intermissum est. Nam amica admonitio atque correctio nullum peccatum est, sed actio laudabilis. Attamen ultima duo membra paulò præstantiora sunt, priusquam verò ad illa respondemus, aliquid adhuc præmittendum est.

17. Nimirum examinemus vulgarem distinctionem inter *Majestatem realem & personalem* ab aliis propositam, quæ omne auxilium dat dominis *Monarchomachis*. Cum enim ex Cap. præced. §. 19. orta essent principia Machiavellistica, opposuerunt sese illis viri pariter eruditi & Semi-Docti, quorum ultimi, cum bonam causam defendere voverint, in aliud extremum prolapsi sunt, quasi omni tempore princeps ad rationes civibus reddendas obligatus esset, confer enim Cap. 22. §. 26. Ad quam hypothesein defendendam distinxerunt Majestatem in *realem & personalem*. Et *Personalem* appellarunt, quæ sit apud Principem, *realem* verò, quæ sit apud populum. Quam divisionem alii ut absurdam & perniciosam rectè accusarunt, in causam verò nos ipsi inquiremus.

18. Certè in formâ absolutâ Reipublicæ impossibile est, ut talis divisio procedat, quia profectò, si Sophisticè disputare volumus, pugnaret cum definitione talis Reipublicæ suprâ traditâ. Quippè natura formæ absolutæ talem bicipitem majestatem tolerare nequit. Si itaque admitteremus hanc divisionem, tunc potiùs statum limitatum ita prædicare possemus. Status autem limitatus & absolutus sunt contradictoria, quæ non possunt simul esse vera. Interim de effectu hujus distinctionis in statu limitatò videbimus mox.

19. Sic ergò ad membrum secundum quæstionis §. 16. scilicet, *an princeps deponi vel removeri possit?* commoda evadit responsio, quod gravè sit probare, principem fecisse aliquid, quod sui officii non fuerit,

nam

nam semper in tali formâ absolutâ adest præsumtio pro principe, quòd illud, quod gestum est, optimè gestum fuerit. Indè non potest non mihi placere sententia Grotii, qui consulit, ex indole Reipublicæ controversiam decidendam esse. Si itaque est forma *absoluta*, utpote de quâ jam loquimur, iterum cum Grotiò querimus, annon populi unius injuriam libentius pati vellent in Republica, quàm omnium hominum extra eam. Itaque ex unò malò minus est eligendum, ita ut in formâ absolutâ illud, si res aliter disponi nequit, constanti animò à populò feratur.

20. Sed ab hâc injuriâ statim eximo eam, si Tyrannus populum suum sine occasione hostiliter undique invadit, regiones deprædatur, & oppida destruit, tunc sanè nullum aliud medium est, quàm ut, donec ita sævit, honestè custodiatur vel tandem planè removeatur, si beatitudo aliter conservari nequit. Sed ejusmodi casus fortè non dabitur.

21. Idem dicendum est quoad membrum tertium; ubi quærebatur, *an interfici possit?* Quod nos ex præcedentibus negamus, qualis enim serupulus adfuit antea, talis & adhuc major adest juxta hanc licentiam.

22. Restat adhuc una quæstio: *An mandatum superioris injustum exequi quis possit sinè peccatò?* Hic concurrunt duæ obligationes, una, quæ dependet immediatè ex legibus naturæ, altera, quæ debetur superiori meo. Jam ille contra conscientiam facit, si obediverit, contra fidem principi datam, nisi obediverit. Benè, dicitis, sed obligatio erga DE-
um

um (qualis est, quæ fluit ex lege naturali) superat obligationem versus Principem. Verùm quam assertionem tu ipse cum grando falis accipe. Arbitror enim, me in verbis Hobbesii genuinam horum expositionem invenisse, qui ita differit: *Peccatum meum est, quod faciens peccatum meum esse puto, quod verò peccatum alienum esse puto, possum quandoq; sine peccatò meò facere. Nam si jubear facere, quod peccatum jubentis est, modò qui jubet, jure Dominus (i. e. Princeps legitimus) meus fit, id, si facio, non pecco.*

23. Sequitur *Regale speciale* imminens, seu quod intuitu *Justitiæ* obtinet. Circa hoc Civis officium continetur duabus legibus, quarum prima: *Legibus obtempera*, fluit enim hæc ex lege supra posità: imperanti est parendum; altera est: *Perfer pœnam meritam*. Cujus adeò sensus est, partim, ne quis resistat voluntati legislatoris, si ex lege illum obligat 1. ad reparationem, 2. vel ad affecurationem vel 3. ad dolorem patientium; adde Cap. præced. §. 31. partim ne fugâ sibi consulat, si quid, quod pœnam meretur, commissum est. Spectat huc facilis decisio quæstionum: *An crimen negare possit reus? & quid liceat advocato pro reo?*

24. Quod alterum *Regale* concernit, lex erit: *Cives id ex suis contribuant, quod ad justam defensionem vel offensionem*

sionem sufficit, nam si hoc detrectarent, facile salus Reipublicæ à vi imminente alterâ laederetur. Reliqua quæ huc spectant, præterimus, quia exiguò negotiò ex præcedentibus colligi possunt.

25. Huc pertinet quæstio, *an jussu Principis retè quis militet in bellò injustò?* Quam eòdem modò tollimus, ac factum est in §. 22. Ubi iterum verba Hobbessii allegare placet, qui ita l. c. pergit: *non enim, si milita vero jussu Civitatis, putans bellum injustè susceptum esse, idcirco injustè fecero, sed potius si militare recusa vero, cognitionem justì vel injusti, qua pertinet ad civitatem, mihi arrogans.* Si itaque hæc verba cum iis ex d. §. 22. confers, sine dubiò elegantissimum Hobbessii ingenium simul noscere necesse erit.

26. Hæc ita in genere de officiis Civium dicta sufficiant, sequitur ut speciatim duobus quasi verbis animadvertamus illas obligationes, quæ certæ parti Civium competunt, quod accidit apud illos, qui ad *functionem* aliquam regiminis publici adsciscuntur, quos jam aliquoties *magistratus* appellavimus, quorum officium in genere hæc lege includitur. *Magistratus sese temperent in functionibus suis secundum id, quod ipsis demandatum est.* Indè probè videndum erit, ne peccetur partim in excessu vel defectu partim, sed quòd ita potius actiones dirigantur, ut ne aliquis, qui ipsorum auxilium justò modò imporat, damnò adficiatur.

27. Talibus verò Magistratibus in causis dicendis, imò indistinctè in omnibus exercitiis functionum suarum debita præstanda est à reliquis Civibus observantia atque obedientia, & si fortè occasio fert, ut apud illos comparere & eorum pronuntianta audire debeant, quòd iisdem sese accommodare velint, quasi ab ipsò Principe mandata fuerint.

28. Succedunt etiam *collegia* & Societates aliæ, quas omnes alii eleganter *corpora subordinata* appellant, ubi quidem nullam novam legem inculcare debemus, quàm quæ Civibus indistinctè competit, nisi quòd specialiter in controversiis in ejusmodi collegiis provenientibus sese habeant juxta statuta à Principe illis vel præscripta vel concessa.

29. Restat nunc ut paucis etiam dispiciamus, quot modis quis *desinat Civis esse*, ubi talem modum, quandò princeps moritur, antea jam improbavimus, quia in Capite de affectionibus Reipublicæ monstravimus, Rempublicam hòc modò nequam dilabi. Si itaque illa Respublica esse non desinit, neque desinunt illi Cives esse. Interim reliquos modos dispescimus in *voluntarios* & *coactos*.

30. Ad modum *voluntarium* refero *migrationem*, quæ accidit, si Respublica una spontè relinquitur, illa verò fit partim, quandò *unum* vel *certa individua* Rempublicam deserunt, partim, quandò *gregatim* egrediuntur. Quod priorem migrationem concernit, justitia ejus observatur præcipuè ex modò & legibus, quò aliquis in Civitatem est receptus. Si itaque migrare licet, antea intentio magistratui erit notificanda, quia illius interest, nosse numerum
Civi-

Civium suorum. Item, indicet migraturus id illis, qui aliquod jus perfectum ab ipsò prætere ad huc possunt, nam aliàs talis discessus fuga potius esset, quàm mali debitores utuntur. *Gregarim* verò justè egrediuntur populi è Civitate, si salvis simul prioribus rationibus partim hoc non sit in *fraudem* & *injuriam* Principis, nam sic obligationi non satisfacerent, quàm ipsi promiserunt; partim ut demonstrari possit, in Civitate operis suis nihil sibi procurare posse, quò pactò per se æquius est, ut propter hanc mendicantem Respublica ipsa sibi prospiciat. Hòc itaque modò cum aliis existimo sedem fortunarum à multis simul alibi quæri posse, ubi lautius æque ac commodiùs vivere possint.

31. At *violentiò modò* aliquis Civis esse desinit impiiis duobus modis, videlicet per *exilium* & per *deditiorem*.

32. *Exilium* fit, quandò Civis è Civitate ob factum aliquod lege prohibitum ejicitur, qui modus pœna est, & jam suprà Cap. præced. §. 31. inter dolores morales relatus. Indè ex officio §. 23. inculcatò, obligatus est, ut invitus etiam Civitatem delectat, seque in suò exiliò ita temperet, ut ne animum habeat recundi, nisi ad tempus saltem relegatus sit, spectat huc differentia exilii *temporarii* vel *perpetui*.

33. Circa *deditiorem* iterum hic obtinet *passiva* saltem, de quâ vid. Cap. præced. §. 42. Sed occasione hujus vocis non possumus facere cum Grotiò, qui illam ex d. l. appellat *actum*, quò Civitas, sub quâ *deget is*, qui *culpa inextraneum reus est*, permittit illum *arbitrio lasi interpellantis*, quæ tamen exposi-

Q

tio

tio termini nobis neque evidens, neque adæquat^a est, quapropter melius erit, si dicemus, esse *actum*, quò civitas jus, quod in suum Civem exercet, tradendo illum civem, etiam invitum offert alteri Civitati. Ista itaque deditio peragitur vel ex *delictò* Civis, vel ex *contractu* ejus. Ex *delictò* fit, si aliquid committit in Rempublicam alteram, propter quod justè is per bellum peti potest; Ex *contractu*, si civis injussu Principis sui contraxit cum alterò pactum intuitu Reipublicæ, quod tamen non approbatur, tunc ad præstandum interesse, alteri dandus est, quorum refertur communiter deditio sponforum ex Cap. 29.

§. 37.

34. Atque sic facilis erit Responsio ad quæstionem: *An Civis è Republicâ expelli possit?* Quam ex præcedentibus etiam affirmamus, si enim Civi relinquitur pro lubitu migrare è locò, cur hoc non simul licebit Civitati, præprimis, si princeps justas simul rationes prætereundere poterit.

35. Hæc sufficient de officiis & juribus, quæ regulariter de Civibus præsumuntur, jam ad statum *limitatum* accedendum est, ubi non nova aliqua dicenda sunt, sed hinc semper *Cives sese temperent in juribus suis, secundùm leges fundamentales legitime præscriptas.* Ut verò hinc parte nulli parti fiat injuria ex § 44. Cap. præced. pacta illa fundamentalia ritè interpretanda sunt. Interim hæc ipsa nobis occasionem dant, ut *apertè* profiteamur, multa quandoque

doque in talibus formis licita esse, ita ut etiam suos principes justò modò ad leges eas observandas obligare possint. Nam in tali formâ rectè populus in consideratione Principis sui pro unâ stat personâ, imò obtinere jam poterit, cæteris paribus, distinctio inter Majestatem. *realem & personalem*, de quâ suprâ.

36. Obtinent adhuc insuper in Republicâ limitatâ, cui addere debes Respublicas mixtas & systemata, duo jura Civium egregia, quæ ex legibus fundamentalibus vel expressè vel per consequentiam bonæ interpretationis eliciuntur, & sunt *jus pactorum publicorum & jus belli*.

37. Quoad *pacta publica* repete, quæ diximus Cap. 15. §. 35. ubi talis regula erat proposita: *Omnes persone publicæ possunt condere pacta publica, non verò omnes persone privatae*. Quæ adhuc subsistit, limitatur tamen in ejusmodi statibus limitatis, quibus addo simul Respublicas mixtas & systemata fœderatorum, nam potest quandoque accidere hòc modò præter supremum imperantem, in Republica adhuc alias personas publicas esse, quibus tunc semper pacta talia, etiam ad obligandum imperantes, si promissis non stant, pangere licitum est.

38. Quoad *jus belli* eadem ratio obtinet, & status hoc justè suscipiunt, si illis datur ad istud occasio, imò contra ipsum Principem, si secundum normam præscriptam se non gerit, inchoatur, tentatis tamen primò mollibus mediis. Interim de isto bello confer Grotium in Capite de bellò subditorum in superiores.

De jure Gentium in Pace.

I.

Sequitur, ut investigemus tandem effectum illum, quem pluralitas Rerumpublicarum generavit, quemque appellavimus supra *Societatem gentium*, ubi responsio ad quæstionem, *an talis simul speranda fuisset, si una mansisset Respublica?* ex Cap. 21. §. 13. evadit facillima, si enim una mansisset Respublica, tunc de Societate gentium ne quidem disputassent populi, nam certè, illi nos derisissent, si scire potuissent, fore populos, qui de rebus nihili & solis notionibus seipfos planè devoraverint.

2. Quia verò nunc harum gentium plures sunt, simul sequitur, ut *in naturam* hujus societatis inquireamus, ubi occasionem dabunt dicta in Cap. 6. §. 35. 36. Quæritur itaque: *an rectè possit appellari Societas?* Nos debitò modò affirmamus, proponamus antea definitionem Societatis, quæ ita erat, quod sit *unio duorum vel plurium hominum ad certum finem & utilitatem*. Hic verò antea quærendi sunt illi homines, nam Respublicæ per se talem Societatem efficere nequeunt. Sed qui illi sint? reperti sunt statim in principiis, qui personam Respublicæ suæ representat, ideò non malè à nonnullis Respublica definitur, quod sit *persona moralis composita, cujus voluntas ex plurium pactis implicita & unita, pro voluntate omnium habetur, ut singulorum viribus & facultatibus ad pacem & securitatem*

tem communem uti possit. Sic itaque Principes vivunt inter se tanquam Socii, finem verò habent duplicem, ab unâ videlicet parte, ut *tranquillitas communis* observetur, ab alterâ verò ut una *ab aliâ, pro re aliquâ, acciperet*, quod necessarium videtur, quos duos fines Principes & conservare & procurare poterunt.

3. Si itaque de fine constat, sequeretur etiam ut de juribus & officiis horum Sociorum dispiciamus, sed antequàm hoc facimus, pugnare debemus, ex quali fonte illæ duæ species sint desumendæ, ubi reperemus ea, quæ de jure gentium suprâ Cap. 7. §. 16. breviter differuimus, jam enim tempus est, ut istum §. paulò latius explicemus.

4. Scilicet negavimus ibidem I. Jus gentium esse speciem *juris humani*, nam jura humana supponunt legislatorem hominem, legislator debet esse superior, gentes verò (sub quò vocabulò semper personam §. 2. descriptam intelligimus) sunt æquales, & nullum hominem habent superiorem, qui illis leges præscripsisset. Ita provocas ad *jus* aliquod *voluntarium*, quasi nimirum gentes inter se aliquod pactum condidissent. Ego verò quæro: *Ubi est istud pactum, cum gentes adhuc non de tali convenerunt?* Dicis, pactum inierunt saltem tacitum, & tanquam normam actionibus suis præscriperunt. Ego porrò. *Pactum sine lege non obligat*, nam nulla est obligatio, ubi nullus est superior. II. Negavimus esse speciem *inter jus humanum & divinum*, nam si per se non jus humanum est, poterit nec partem saltem *juris humani* habere. III. Negavi-

mus

Q3

mus etiam, esse peculiare *jus divinum*, quia ultra *jus Naturæ* & positivum species tertia non datur, vel quia inter *jus Naturæ* & gentium nulla est differentia. Sed dicis, hoc erit probandum.

5. Imo ego id probavi d. l. in verbis: *illud jus nature ex unâ lege fundamentali non tantum privatos, sed & Principes inter se, ad justa facienda obligabit.*

6. Quando verò illis Sociis leges naturales præscribendæ sunt, quaritur antea, quomodo hæc res commodè incipienda sit, ubi præprimis duo faciendæ sunt tempora, videlicet *tempus pacis* & *tempus belli*, hæc enim duo distincta genera, in quorum unò semper necessariò vivere debent gentes, ita sunt diversa, ut absque injuriâ *tempus pacis statum ordinarium*, *tempus belli* verò *statum extraordinarium* appellare debeamus.

7. Quod itaque tempora *pacis* concernit, obtinent adhuc in Societate gentium illæ leges, quas in officiis generalibus quorumlibet inculcavimus. Inde, quia jam res acta est, non opus habemus, ut singulas leges iterum repetamus. Sed sufficiat ista saltem: *Gentes inter se vivant ut boni socii.* Qui autem boni Socii sint, jam expositum est Cap. 7. §. 22. nimirum ille sic dicitur, qui vivit secundum leges socialitatis.

8. Itaque si casus aliquis obvenit inter gentes, qui ad tempora *pacis* applicari poterit, evolvendum erit caput illud ex præcedentibus, ad quod casus iste referendus est.

9. In universum autem *jus & obligatio* gentium vel *perfectè* vel *imperfectè* sese exerunt. *Jus gentium perfectum* est, quod unus princeps postulat perfectè ab alterò, quale v. g. est, quod oritur ex pacto, & è contra *obligatio perfecta* est, quâ princeps alteri, qui præ tendit in ipsum *jus perfectum*, perfectè obligatur. *Jus imperfectum* dicitur, quod imperfectè postulat unus princeps ab alterò, & *obligatio imperfecta*, quando Princeps *jus imperfectum*, quod à Principe postulatur, recusare potest, confer Cap. seq. §. 6.

10. Hic sanè, quoad *jus & obligationem perfectam*, nullum restat dubium, quin illa gens, quæ *jus perfectum* habet, alteram ad satisfaciendum obligationi suæ cogere possit, adde iterum Cap. 28. Restat tamen adhuc disquirendum, quid obtineat, *si jus postulatur saltem imperfectum*? Acriter sanè circa casus, ex hac quæstione fluentes decidendos, inter Jctos morales disceptatum est. Sed quantum ego scio, subsisterunt illi Domini in solis conclusionibus istis, de quibus controversia erat, parum solliciti de principiò & regulâ aliquâ universali, circa quam omnes convenirent, & ex quâ postmodum communi ore pronunciaretur, quid circa casum *justum* vel *injustum* sit. Imò & hoc scio, cogitasse illos quandoque de tali regulâ, sed quam inverso more ab actione aliquâ *Juris Romani* mutuarunt, quamque ad casum applicarunt, cum tamen, ut jam diximus, in talibus quæstionibus centones legum humanarum & præprimis *Juris Romani* vim legum nunquam habuerint.

11. Ergo nos aliâ viâ ambulabimus, diximus, inter gentes valere saltim leges juris naturæ generales, diximus etiam ibidem jus naturæ, postulanti jus imperfectum, non relinquere regulariter potestatem cogendi alterum, si id, quod petitur, recusatur, nam alter etiam imperfectè obligatus erat ad gratificandum. Indè jam nostram assertionem huic legi includemus: *Gentes, postulantes jus imperfectum, ne cogant ad istud se invicem, si recusatur.*

12. Simul verò suprâ addidimus, quandoque jus imperfectum parere obligationem perfectam, hocque probavimus per requisita ibidem adposita. Jam eadem adhuc obtinent. Nimirum inter gentes ex jure imperfecto fit perfectum. I. quando Respublica una sine eò, quod postulatur ab alterâ, interiret. II. si illa, à quâ quid postulatur, eò commodè poterit carere. III. & nisi simul tale damnum ipsa exindè sentiret. IV. quod etiam ab eâ solâ non ab aliâ istud consequatur.

13. Si hæc quatuor requisita, *que conjuncta esse debent*, notabis, facilis jam erit responsio ad quæstiones curiosas, ab aliis propositas, quales sunt I. *de transitu per terras alienas.* II. *De accessione ad littus.* III. *De denegata matrimonio.* IV. *An uni possit negari, quod omnibus conceditur?* & quæ sunt similes.

14. Sed hoc quaeritur adhuc, *An princeps unus jurisdictionem in territorio alterius acquirere possit.*

per

per prescriptionem? quod nos negamus, nam illud, quod concessum est ad tempus aliquod, factum fuit saltem ex humanitate, ex qua alter nunquam, quia requisita jam dicta deficiunt, jus aliquod extorquere poterit, neque licebit jam argumentari ex jure privato, ibi enim, quod accidit, fit saltem ad coercendam negligentiam subditorum. Indè, si quis talem licentiam in alterius territoriis exercere cupit, pactis opus erit.

15. Restat ut dispiciamus breviter, *quibus fundamentis nitatur præcedentia inter gentes?* Ubi ad quæstionem hanc decidendam jam antea negavimus, quod divisiones Rerumpublicarum illam non efficerent, nam fieri poterit, & fit etiam, formas nonnullas limitatas, præcedere formis absolutis. Itaque aliò modo in rem inquiramus. Scilicet per se una gens non præfertur alteri, summa enim per naturam inter ipsas est *æqualitas* tam ratione *juris*, quam *potestatis* & *dignitatis*. Sed recepta tamen est postmodum inter gentes diversitas *præcedentia*, non ut denotaret inæqualitatem juris & imperium unius in alteram, sed saltem inæqualitatem dignitatis atque existimationis.

16. Indè fuit statim, quod ista præcedentia immediate non metienda sit secundum dispositionem æquitatis, sed quod ad hanc institutum potius humanum, ab ipsis gentibus placitum, concurrat.

17. Nam si naturaliter loqui amamus, ita obtineret præcedentia, ut illa anteiret alteri, quæ *potentior* habetur, potentia deindè succederet *antiquitas*, nam quicquid prius est, antecedit posterius.

Q

Rema.

Remanet ergò pro institutò humanò *pactum* tam tacitum quàm expressum. Ex quò arbitror etiam præcedentia inter gentes observatur.

18. Quandò verò accidit, ut duæ gentes æquales, atque æqualem locum prætendentes, conveniant, tunc æquissimum est, si nulla pars cedere vult, ut medium aliquod inveniatur, per quod ad minimum in præsentì actù *sine aliqua præjudicio* controversia componatur, illud autem communiter est *Sors*, vel aliud, quod gentibus placebit.

C A P. X X I I X.

De Jure Gentium in Bello.

I.

AD probè intelligendum id, quid juris in istò *statu* *extraordinario* deprehendatur, necessarium nobis videtur, quærere antea, *quid bellum sit?* Belli autem nomen Grotius duxit à *Duello*, sed usus vocabulorum non idem est. In genere quidem sunt *certamina per vim*, ita, ut in specie *duellum* sit certamen *inter privatos*, *Bellum* certamen *inter Gentes*. Sed quia insuper in Respublicas intravit certamen subditorum cum superioribus, non adæquata manet hæc explicatio. Ideoque malo bellum appellare, *statum extraordinarium*, qui *exarsit per vim certantium*, quæ tales sunt.

2. Nec cogitare debes, bellum an *status ordinarius* sit, nescis, si affirmas, quid forma belli sit, iustra regiones istas ubi belligeratur, confer talem statum cum statu

statu pacis, profectò mihi concedes, diversam hos duos status inter se habere faciem.

3. Neque hærebis in voce *certantium*, communi nomine isti *hostes* dicuntur, hostis autem est, contra quem jam arma capta sunt, vel, ille inter gentes pro hoste habetur, cui aut bellum est indictum, aut cum quò jam certamen, licèt leve, fuit.

4. Interim de justitià *Duelli* multa disserere non debemus, cum ex præcedentibus jam constet distinctio status *civilis & naturalis*. Quippe in statu naturali tam justa offensio quàm defensio licita est. Non verò licita est in statu Civili seu Republicæ: ibi certantes nullum habent superiorem, hinc verò superior jus dicit cuique competens.

5. Belli partitio hæc est, quod I. sit *Offensivum* vel *defensivum*, quæ distinctio duobus modis cognoscitur, partim, quatenus consideramus *jus ad bellum*, partim, quatenus *partes* consideramus *ut certantes*. Priori modò *offensivum* est, quò extorquentur debita & jura perfecta, quæ abnegantur, aut ubi injustè erepta recuperantur, cautioque in posterum quæritur. Vel *defensivum*, quò defendit se gens contra alterius offensionem, & retinere laborat, quæ de jure sua sunt, atque sic offensior & defensor similitudinem habent cum Actore & reò inter privatos. Sed posteriori modò, seu morali æstimatione res secus est, nimirum ille dicitur *offensor*, qui primus incepit bellum, licèt vulgariter dictus, defensor sit, & *defensor* appellatur ille, contra quem primò certamen motum est, quanquam aliàs offensior fuerit. Sic non inconveniens est, ut aliquis simul defensor & offensior esse possit.

6. Bellum II. est vel *justum* vel *injustum*. *Justum bellum* idque *offensivum* est, quod oritur ex præensione juris perfecti, & *defensivum*, quod oritur ex denegatione juris imperfecti. Bellum *injustum* idque *Offensivum* est, quod ex præensione juris imperfecti, & *defensivum*, quod ex negatione obligationis perfectæ exarsit, confer omninò Cap. præced. §. 9. ad 14. & hîc §. 9.

7. Sed neque prætereundus est ille justus belli prætextus, qui oritur ex *interesse* Reipublicæ. Cujus intuitu mentem meam duobus quasi verbis explico, scilicet tale *interesse justum* est, si per id non offenduntur jura naturalia, *injustum* est, quando illa ipsa jura cum illò pugnant. Sic *interesse justum* est, quando Princeps auxiliatur Principi, qui terras proximè illum possidet, sic enim impellitur, ne eò suppressò, alter fieret potentior, qui deindè ipsum etiam devorare posset. Sed hoc insuper notandum venit, quod *interesse status* non per se pariat jus perfectum, ita, ut unus princeps alterum ad id obtinendum cogere possit, nam multa nobis utilia sunt, ad quæ tamen alterum cogere nequimus. Indè est, quòd *interesse ad jus perfectum* Cap. præced. §. 9. referre non potuerim, nam si qua gens tale ab alterâ perfectè postulare vult, non nisi ex pactis hoc postulare debet.

8. Ab hâc divisione pullulant multæ quæstiones illustres, quarum præcipuæ hæ sunt I. *An metus sit causa justa belli?* quod negamus, nam licet quis munimenta exstruat, milites colligat, & quasi ad crastinum bellum se præparet, non tamen sequitur,
altes

alteram gentem propterea bellum inducere posse; nam cuique liberè relictum est, in territoriis suis constituere, quod lubet, absque notâ aliquâ offensivonis. Quò pacto alteri genti simul remanet, an se etiam parare & jure suo uti velit. II. Indè facile iudicandum est, qualis belli causa sit *cupido regnandi & detrahendi studium*.

9. III. Etiam quæritur: *Annon bellum ex utrâq; parte justè geratur?* Summatim res huc credit, una pars nititur prætextibus naturalibus, altera verò suis legibus fundamentalibus seu interesse suæ Reipublicæ, hîc, si tale interesse ex §. 7. justum est, quælibet gens justè arma capit. IV. Simul addendum est, *justam* belli causam fieri injustam, si injusta intentio subest, quod accidit quandoque in quæst. 2. §. 8.

10. Hîc insuper notanda venit distinctio Grotii in causas belli *justas & suasorias*, ubi ex solis suasoriis bellum non rectè geritur, quod tamen optimè geritur, si causa simul accedit justa, v. g. si unus princeps alteri succurrit ad veram religionem conservandam, qui per tale auxilium etiam gloriam simul quærere poterit. Eiusdem farinae est alia Grotii distinctio in causas *justas & justificas* seu utiles, ubi etiam ex solâ utilitate, si justa causa abest, bellum non licitè geritur.

11. Bellum III. vel est *publicum* vel *privatum* (aut si mavis *Civile* vel *non Civile*) sed cave, denominationem desumas à personis publicis & privatis, nam sic confunderes bellum cum duellò. E contra verò bellum *publicum* est, quod geritur inter gentes, *privatum*, quod geritur in Republicâ inter subdi-

ditos & imperantem. Atque sic non opus habemus, ut cum Grotio addamus bellum *mixtum*, quippe quod & jam ab aliis ipsi negatum est.

12. Bellum I V. dividitur in *solenne* & *minus solenne*, quæ vocabula quidem non solennia belli re-
docebunt, sed *solenne* appellant, ubi bellum geritur autore eò, qui summam habet imperium, & ubi ritè est indictum, *minus solenne* dicunt esse, quod denunciatum non est, & quod à privatis geritur. Equidem quod indictionem concernit, agemus de cã mox, hoc tamen jam dicimus, quòd ea, si abest, non novam belli divisionem constituat, nam si ex minutissimis etiam bellum sit dividendum, omnes pagellæ, huic capiti destinatæ, agerent de belli partitione. Deindè, quoad alterum membrum personæ belligerantes faciunt vel bellum *publicum* vel *privatum*, ideoque non opus est, ut terminos multiplicemus.

13. V. Bellum est vel *proprium* vel *auxiliare*, ubi ex terminis constat, cujus farinæ hæc partitio sit. Cæterum à scriptoribus prolixè responderetur ad quæ-
stionem: *pro quò bellum licitè suscipiatur?* Nam hoc manifestum est, non tantùm pro se & suis *subditis* geri posse, sed & *pro aliis*. Ad bellum tamen pro aliis justè suscipiendum hoc ante præsupponendum est, ut ille, cui auxilia mittuntur, *justam belligerandi habeat causam*, nam si injustum quid prætendit, bellum etiam meum auxiliare erit injustum. Deindè, si hæc parte justus adest prætextus, ille, qui auxilia fert, suppetias ex justò titulò dare simul debet, iste verò titulus consistit in *vinculò idoneò*,
per

per quod in gratiam hujus alterum hostiliter tractare potest, quorsum spectant I. *Socii*, in quorum fœdere hoc comprehensum est. II. Post Socios veniunt *amici*, quibus peculiari benevolentia jungitur. III. Præcipuè verò justa auxilia feruntur illis, qui nobiscum sunt unius Religionis, propter quam ab aliis offenduntur. IV. Sed an quis arma possit capere pro *subditis alienis*, ut ab injuriis imperantis liberentur, cum aliis mihi videtur tutissimum existimare, non ab *ô casu alienorum subditorum defensionem licitè suscipi, quàm* 1. quo ipsi immanem superiorum savitiam armis rectè abs sese possint amoliri, 2. si nobiscum sunt in communitate Religionis, propter quam ab imperante circumaguntur.

14. Quod *originem* belli attinet, omnes juris gentium doctores mecum consentiunt, non repugnare istud cum æquitate juris naturæ, nam ponamus, unam gentem ab alterâ fuisse læsam, quomodo posset reparari injuria? quæcunque modò sit, si altera sese non accommodat, nisi per *vim propriam*. Ubi in civitatibus non amplius eâ opus est, quia per implorationem judicis tanquam superioris nostri, faciliè adversa pars ad justitiam adigitur. Quia verò gentes *naturali equalitati* adhuc renunciare noluerunt, sequitur, quod nullus hîc obtinere possit alius superior, qui alteram cogeret, quàm *ferrum & gladius*. Nam *pœna* locum non habet inter gentes, indè *vindicta* seu *vis coactiva* restat, ubi una se vindicat, & alteram ad satisfaciendum cogit: Indè est, quòd antea ad vim coactivam simul satisfactionem requisiverimus, quia ista per vindictam comparatur.

15. Sed

15. Sed si fortè hanc rationem adhuc non apprehēdis, tecum loquar per inductionem, concedis, credo, nemini jus competere, ut te lædat (hic per læsionem intelligo, ut antea dictum, omne damnum, quod contra leges fit) concedes etiam, alterum te lædendo, injustè agere. Imò concedes, te contra alterum defendere, vel alteri quod tuum, auferre posse, si nullus superior adest. Indè pro certò etiam sequetur, quia hæc omnia inter gentes offendis, *quod bellum justum fit.*

16. Ex dictis non inconueniens erit, si omnia una lex complectitur, quæ ita sese habet:
Bellum liceat.

17. Quia verò certum est, statum hunc extraordinarium cum suis consequentiis, si semel exaruit, magis destruere homines, quam augmentum eorum promovere, ideò antea semper gentes videant, quomodò pacificis mediis lites futuras componere possint: indè hæc lex erit prioris limitatio:
Pax præferatur bello.

18. Quomodò autem hæc parte gentes sese commodè habeant, non difficilè est querere, quia regulariter per *conventiones* speciales hoc peragitur, quandò vel *ipse*, vel per suos *legatos* in locò certò conveniunt, ubi controversia componenda sit. Simul etiam ad hoc pacis auxilium multum contribuent illi, qui in bellò intermedii sunt, seu *arbitri*, qui consentientibus partibus, sententiã suã litem dirimunt, quorum simul officium est, ut neque uni parti aliquid detrahant, neque alteri quiddam addant, confer Cap. seq. §. 66.

19. Sed nec tertium medium, quò bellum poterit præveniri, prætereundum est, quod jus *Repressaliarum* vocant, nam si quædam gens justè prætendit ab alterâ satisfactionem, eamque aliis mediis acquirere nequit, tunc etiam per violentam executionem in Cives vel bona Civium sibi prospicit, hæc intentione, ut id, quod detractum est, à suâ Civitate illis sit refundendum. Equidem impugnatum ivère nonnulli hanc licentiam per rationes aliquas, quas ex abusu hujus protulerunt. Si verò in æquitate subsistunt gentes, magis licitæ sunt repressaliæ, quàm bellum ipsum.

20. Antequam itaque bellum oritur, convenit, ut una pars alteri hoc institutum denunciaret, non ex intentione, ut se simul ad istud parare possit, qui enim finem hujus denunciationis hunc esse credunt, nesciunt, quid sibi velit regula: *Melius est prævenire, quam præveniri*, nam ex hoc saltem fundamentò ille princeps deridendus esset, qui sic contra principia bellica solenniter cum hoste suo, more pugilum, pugnam inchoare vellet.

21. Nos indè aliò modò rem definiemus. Rectè quidem *indictio* appellatur *denunciatio belli*, sed malè applicatur. Vera causa ejus est, ut ille, qui offendere vult, alterum certum faciat, quòd adversus ipsum ex hac vel illâ ratione bellum struat.

22. Si itaque pugnabimus, an semper ex æquitate naturali necessarium sit, ut tali modò procedant gentes, tunc absque peccatò hoc negare possumus. Nam si una gens jam pro certò scit intentionem illam, quam habet altera adversus ipsam, præprimis

si etiam defensionem simul querere incipit, non opuserit, ut talis solennitas indictionis adhibeatur, quippe defensio signum certum edit, quod non nisi per bellum satisfactio sit speranda. Ejusmodi autem casu, si nulla denunciatio præcedit, tum demum bellum incipit, quando saltem minutissima injuria præcesserit.

23. De cæterò Grotius hanc Indictionem in *puram* & *conditionatam* dividit, ubi & nos substituimus, quanquam terminos secundum nostrum gustum non explicet. Ideoque *pura indictio* nobis est, quando formulâ hæc utitur ille, qui bellum denunciat: *Vobis jam denunciatur bellum propter hanc injuriam, quam vindicabimus.* Post talem formulam statim bellum incipit, & illi, cui bellum denunciatur, jus competit incipere istud, antequam ille, qui denunciavit, hostilia inchoat, nam iterum obtinet regula: *Melius est prævenire, quam præveniri.*

24. *Conditionata* indictio accidit, quando ista phrasi utitur denuncians. *Vobis indicabitur bellum, si injuriam nobis illatam non reparabitis,* hæc bellum non incipit, sed executio prorahitur ad aliud tempus, ubi demum nova indictio pura accedere solet, sed quæ & omittenda est, quando gens altera jam scit, quid sequetur, nisi in tempore fiat satisfactio.

25. Indè necessarium erit, tertiam indictionis speciem, quam Grotius omiserat, simul addere, quam appellamus *indictionem post tempus.* Quæ ex hæc formulâ cognoscitur: *Vobis, nisi injuriam reparabitis, post annum indicabitur bellum,* post hæc contra stylum esset, si adhuc sequeretur nova indi-

indictio, quia formula est sufficiens cognoscere intentionem alterius. Sed ille, cui bellum hoc modo denunciatur, non jus habet bello alterum prævenire, nisi tempus extiterit, quia ante tempus præfinitum adhuc secuta pax esse debet. Aliter tamen sese res habet in denunciatione conditionatâ, hâc enim circumstantiæ sunt ponderandæ, an alter conditionem post brevissimum, an post aliquod tempus implere vellet, quod quàm optimè cognoscitur ex præparationibus, quæ bellum præsens præcedere solent.

26. Sed nunc *solennia* gentium, quibus in indictionibus ipsæ utebantur olim, præterimus, quia illæ ad naturale jus nihil faciunt, quia fluunt saltem ex institutô & impositione propriâ, inde sequitur simul, quòd illa vera indictio sit, licet id simul omissum fuerit, quod ejusmodi actui addere solebat gens. Sic apud Græcos indictio procedebat per *caduceum*, apud alios populos per *sagmina*, vel *hastam sanguineam*. De *jure fecialium* confer scriptores historiæ Romanæ.

27. Ab indictione tamen differt *belli proclamatio*, quæ fit saltem in utilitatem civium, ut isti sciant, quem hostem habeant, quomodo simul sibi prospicere debeant, imò, quòd omni ex populò relictum sit, illum simul hostiliter habere, qui hostis communis sit.

28. *Quot modis autem bellam incipiat*, non difficilis quæstio est, breviter, bellum vel incipit post *indictionem puram*, vel si *levis saltem injuria facta est*. Indè belli initium non quidem ab eò tempore numerare debemus, ubi exercitus gentium se invi-

cem jam circumagunt, aut ubi urbes & agri capiuntur.

29. Quando verò nihil aliud superest quàm bellum, tunc & necessarium erit, ut partes belligerantes ita sese habeant, ut ne videatur, ac si bestię & bruta animalia in se sævirent, sed ut semper tale temperamentum adhibeatur, ut exindè eluceat, homines illos esse, qui belligerant. Indè sponte sua fluit, quod & in medio bellò partes ad certas leges sint adstrictæ, secundum quas id, quod juris est, efficere debeant.

30. Antequam autem ulterius progredior, inquirendum est antea in finem belli, quem nonnulli dixerunt esse *pacem*, quem non quidem nego, nego tamen quòd finis principalis sit, si enim ob pacem duntaxat bellum gererent gentes, tunc vera esset hypothesis Hobbesii, statuentis æqualitatem importare indolem belli, & ita bellum esset status gentium ordinarius. Ideò nos aliò modò procedamus, scilicet distingvimus bellum tam defensivum quàm offensivum in justum & injustum. Finis principalis belli *justi* in *offensivo* est prosecutio juris perfecti, in *defensivo* denegatio obligationis imperfectæ. Finis belli *injusti* *offensivi* est prætextus juris imperfecti & tandem vana gloria; & *defensivi* est denegatio obligationis perfectæ, confer dicta §. 6. ad 10. Tandem sequitur finis intermedius, qui est *pax*.

31. Si itaque de fine constat, quærendum nunc erit *de jure in bello*, ubi ante omnia præoccupare debemus, quod Jus Naturæ *bello injusto* nullum alium ponat terminum, quàm ut ille, qui tale bellum gerit,

pur-

purget actionem suam injustè commissam per justitiam aliquam subsequentem, ut nimirum damnum alteri datum restituat, quò illum affecit. Imò alter non expectare, debet priusquam illud reparetur, sed ipse sibi sufficit, ut damnum ex æquò æstimet, & ab hoste postulet; quia hoc deducitur ex capite de damnò intermittendò. Quod si verò jam ortum sit tale bellum, tunc & ipse, qui istud gerit, ad justum temperamentum belli obstrictus est, de quò mox.

32. Remanet ergò ut bellum *justum* consideremus; ubi verò iterum distincti formandi sunt conceptus. Duplex ponamus genus belli, unum, *in quò saltem offenditur, & nulla expectanda est defensio*, alterum, *ubi simul defensio accedit*.

33. Priori modò omne jus includimus legi: *In bellò tantum liceat, quantum ad jus acquirendum sufficit.* Sic si morali æstimatione id læsa pars fumsit, quod ad illam spectaret, subsistendum erit, quia sic altera magis læderetur, quàm illa læsa est. Ad æstimationes damni etiam referendæ sunt impensæ illæ, quæ ad bellum adstruendum factæ sunt.

34. Quandò verò, sicut plerumque fit, *defensio simul accedit*, tunc non, si bellum semel exarsit, quærendum est de speciali jure defensoris vel offensoris, verùm indistinctè dicenda obtinent.

35. Sed videamus antea, quid scriptores morales de licentiâ bellicâ locuti fuerint, ubi primum ponamus Grotium, qui in capite, quantum in bellô liceat, tres regulas generales proposuit, quarum prima est: *Ea, quæ ad finem ducunt in morali materia, estimationem intrinsecam accipere ab ipsô fine, quare quæ ad finem juris consequendi moraliter sunt necessaria, ad ea jus habere intelligimur.* Secunda est: *Jus nostrum non ex solo belli principio spectandum, sed ex causis subnascentibus.* Tertia: *Ad jus agendum multa consequi indirectè & extra agentis propositum, ad quæ per se jus non esset.*

36. Sed hîc Grotio non negamus statim regulas ipsas, confer enim easdem cum institutô nostrô §. 39. tunc ipse fateri debes, nostras assertiones cum illis minimè pugnare, negamus tamen Grotio distinctam methodum, nisi enim aliter res disponderetur, exiguum fructum ab hisdem expectare possemus.

37. Alii, qui rem obiter saltem iustrarunt, relinquunt fontes æquitatis naturalis, & subsistunt dumtaxat in assertionem: *licentiam in bello multas gentes sine fine & modò exercuisse*, quod verò non in questione est, nam exindè nec ad minimum quidem conclusiones formaremus. Sed in dictis tamen locis, isti refugiunt ad leges illas, quæ frequenter à Ducibus militibus præscribuntur. Verùm & iterum quarimus, quid, his deficientibus, liceat.

38. Ut itaque securè procedamus, arbitramur, adhuc legem §. 33. positam valere, ita ut semper in Conclusionibus ad illam etiam recurrendum sit, cum hòc tamen additamentò, ut certi simul docean-

tur fontes, ex quibus jus belli, cui defensio accessit, demonstrari queat. Isti verò fontes ita debent esse comparati, ut necessario ex lege illà deduci possint, ac si lex ipsa præcepisset. Nam aliàs assertiones desumptæ essent à posteriori, & sic dubium, an jus naturæ licentiam bellicam præceperit.

39. Fontes autem includo duabus regulis, quarum I. bimembris est, & ita sese habet; *Si id, quod mihi debetur, non aliter, ac per vim violentam acquirere possum, licet mihi eâ vi arcere eum, quali alter uti vult, qui jus meum denegat; & alterum membrum: Si id, quod meum est, non aliter, ac per vim violentam conservare queo, licet mihi eâ vi arcere eum, quali alter utitur, qui id, quod meum est, extorquere vult.* Quæ fuit præcipuè ex §. 14. 15. Secunda regula est: *quæ ad finem consequendum sunt necessaria, ad eam faciendam mihi jus competit.* Quæ regula simul facilem patitur expositionem, repete enim ex §. 30. finem belli, cumque

R 4.

con-

confer cum præfenti regulâ , tunc fponfe fuâ fluet, affertionem noftram non fuiffe fruſtraneam.

40. Ex dictis itaque non inconueniens erit, quando pro licentiâ in bellô talem formamus legem:

Vim Vi repellere licet. Sic cum violentiâ repetit ille jus fuum, quod ſibi denegatur ab alterô, ſic ille rem fuam rectè defendit aduerfus alterum, qui eandem ſibi auferre ſtudet.

41. Sed quemadmodum in antecedentibus occaſione poenæ juſtam *proportionem* requiſiuiſimus, ita & jam, ubi de vi propriâ coactivâ agimus, hanc proportionem ſimul conſiderare debemus. Nam licentia ex lege appoſitâ ita temperata eſſe debet, ut ne nimius indè luceat exceſſus. Quapropter neceſſum erit, ut hoſtes ſe ita habeant, ne ſimul peccent in legem §. 31. poſitam, qualis reſtrictio licentiæ rectè à Grotio *Temperamentum* dicitur. Exindè, ſi placeat, talis lex ad limitandam legem §. anteced. poſitam efficitur: *In bellô vim adhibere liceat cum temperamento.*

42. Iſtud autem licentiæ bellicæ temperamentum tribus præcipuè modis ſeſe exerit, vel enim reſpicit ad *perſonas* hoſtium, vel ad *res* hoſtium, vel denique ad *fidem* hoſti debitam.

43. Antequam tamen ulterius progredimur, expendenda eſt non exigua diſtinctio Grotii, & nonnullorum ſuorum interpretum, in *licentiam internam* & *externam*. Licentiam *internam* appellancam, quæ ſecuritatem parit in conſcientiâ, *externam*

nam verò licentiam imperfectam. Quando itaque hanc distinctionem secundum vera sua principia examinamus, videmus statim, quòd licentia externa planè è jure naturæ sit proscribenda, *non enim jam scribimus id, quod fit, sed quod fieri debet.* Interim vera causa hujus licentiæ imperfectæ debetur ipsi Grotio, postquam enim ille testimonia historicorum & aliorum scriptorum ad exornandum opus suum collegisset, non omittere voluit, quod ad materiam licentiæ imperfectæ collectum accommodari poterat, ex quò præcipuè locum unum vel alterum concinnavit.

44. Ergò, relictâ licentiâ externâ, quoad internam saltem lustrabimus temperamentum intuitu *personarum*, ubi ex suprâ dictis statim distingvimus inter personas hostium, quæ *nocere vel non nocere* possunt. *Innocentes* maneat immunes, ita, ut ne minimâ quidem injuriâ afficiantur, quales sunt indistinctè *fœmina, infantes, pueri & aliæ personæ.* Item huc referuntur illi, qui *sacra aut literas curant, mercatores, agricola & similes.* Sic facillè est probare: *supra à militibus commissâ esse contra jus naturæ.*

45. *Nocentes* sunt iterum duplicis generis, vel enim *moraliter* nocent, quales sunt *cives*, qui pecunias ad bellum gerendum administrant, vel *physicè*, quales sunt *milites*, qui in ipsò negotiò ad nocendum occupati sunt. Inter hos referuntur etiam aliæ personæ, quæ non sunt milites, quandò nimirum *physicè* nocere student, quales v. g. etiam esse possunt *Cives, fœminæ &c.*

46. Quod itaque *militēs* concernit, possunt illi interfici, quamdiu hostes sunt, illi enim instrumenta sunt, per quæ alter offenditur, & jus suum querere vel defendere prohibetur. Sic quando concurrunt tales, potest unus alterius internecionem sine peccatō intendere. Præcipuè verò hæc licentia valet, quando coeunt exercitus ad certamen tam in acie quàm expugnationibus, ibi enim cum tali animo pugnandum est, ac si una pars alteram prorsus interimere vellet, aliàs enim fontium ex §. 39. exiguus expectandus esset effectus.

47. Inde ad quæstionem simul faciliè responderi poterit: *quæ necesse hostes afficiendi sint?* Ubi non opus erit, ut determinetur, an solum gladii, bombardæ, tormenta &c. requirantur, nam & aliis viis unus alterum tollere poterit, modò adhibeatur distinctio, ne videlicet innocentes graviter exinde lædantur. Sic suò modò licitum est hostem corrumpere *venenò*, hosti adventanti fontes venenò inficere, modò temperamentum non excedatur.

48. Item quæritur: *An percussoribus versus hostem uti liceat?* Hic Grotius præter necessitatem distinguit inter tales homines, qui fidem datam violant vel non violant. Sed cum aliis existimo, hanc nihil obesse licentiæ. Nam licet argentum vel promissa nostra alterum reverà ad perfidiam moverint, nobis tamen perfidia velut proprium peccatum imputari non posse videtur, quia in præsens per hostilem statum commercia juris nobis cum illò, qui nunc hostis est, abrupta sunt, & ille nobis licentiam adversus se in infinitum dedit. An verò talis percus-

sor.

for, qui fidem violat, peccet? alia quæstio est, quam nullus fortè tanquam justam pronuntiabit.

49. Quòd si verò *Cives* producimus, non meretur statim eorum lætio moralis interneccionem, sed hïc æquissimum est, ut, quantum fieri poterit, prohibeatur, ne principi legitimo onera solvantur, sed quæ potius ipse, qui invadit, postulat, sic enim medijs privatur alter ad bellum continuandum. Quandò autem interdictiones & alia media nihil operantur, tunc secundùm circumstantias violentia erit adhibenda.

50. Quia plerumque meritis licèt hostibus vita rectè condonatur, videndum porrò est: *quid juris sit in hostem captivum?* ubi ante omnia iterum præmitto distinctionem inter *nocentes* & *innocentes*, quippe posteriores, si qui capti sunt, sine omni læsione è custodiâ mittantur, nisi ex circumstantiis & intervenientibus rationibus necessitas contrarium postulet. Sed *nocentes* captivi, qui in pugnâ capti sunt, nisi illis fides ad vitam servandam data sit, (tunc enim ex captivis fiunt dediti) occidi possunt iterum, quandò graves sunt victori, melius enim est, eos necare, quàm dimittere, ut rursus de novo nocent.

51. Interim, si specialiter rem contemplantur, non inconveniens erit, distinctè considerare, quid sibi velint vocabula *captivi*, *victi* atque *dediti*, nam his pressius cognitis faciliores evadent nostræ conclusiones. Et *victus* quidem dicitur, qui ab hoste suppressus est, *captivus*, qui non solum victus sed & captus est, & unò vocabulò servus belli appellatur,

latur, *deditum* nominamus, qui seipsum alteri, ut malum futurum præveniret, dedit. Sed vocabulum victi laxiorem simul producit ambitum, nam victi etiam dicuntur illi, qui per arma sub jugum acti sunt.

52. Itaque quoad *belli servos*, ut ne peccetur contra temperamentum licentiæ, probè iterum distinguenda sunt individua. Si enim servus est physicè nocens seu miles, obtinet assertio supra §. 50. dicta, si verò est moraliter talis seu Civis, qui etiam servus belli, quando moraliter lædere non desinit, fieri potest, æquissimum est, ut illi id extorqueatur, per quod nocuit, vel in posterum nocere poterit, quapropter temperamentum egreditur ille, qui talem sine aliis circumstantiis concurrentibus interficit.

53. His indè circa belli servos observatis, facilè erit, reprimere vel admittere conclusiones illas Grotii, quas de talibus servis in opere suo in duobus capitibus *de jure in captivos, & de temperamento circa captos* protulit. Ubi videbis simul, multa ibidem esse immista, quæ ex nostrâ hypothese potius de victis & deditis affirmanda sunt. Et si præterea loca aliqua sunt, circa quæ cum ipsò dissentimus, tunc concilianda nobiscum sunt per distinctionem vulgarem juris naturæ & juris voluntarii, quod tamen nunquam vim legum inter gentes habuit. Ita nullum peccatum est, si talis servus civiliter apud nos tractatur, præcipuè, quando dux quidam vel alius præfectus belli captus est. Et quod accedit, commodum quandoque adferunt, si servantur, quia unus captivus pro altero captivo pro moribus permutari solet. Quæ tamen & alia omnia instituta humana sunt, neque immediatè ex jure naturæ proveniunt.

54. Temperamentum circa *victos* tunc præcipue accidit, quando una gens per vim justam subjugat provinciam vel civitatem, ubi victor in victos imperium acquirit, in quò tamen se ita temperare debet, ac si nunquam hostis fuerit. Quid hic porro juris sit, repete dicta in Cap. 24. §. 6. seqq.

55. Temperamentum circa *deditionem* inveniemus in distinctâ consideratione hujus ipsius deditio-
nis. Ubi commodè hanc divido in deditio-
activam & passivam. De *passivâ* jam habuimus
suprà, restat ut dispiciamus, quid sibi velit altera.
Activa deditio est, *quâ quis se, suaq; in alium trans-*
fert. Nolo verò cum Grotio dicere, quòd per
eam intelligatur actus, quòd populus vel pars populi
in arbitrium potentioris se suaque transfert. Cau-
sam dissensus nostri videbis ex sequentibus.

56. Alibi idem Grotius hanc subdividit in *puram*
& conditionatam, illam vocat, cum quis ipsi hosti
de se arbitrium permittit, ac ita se subditum facit ei,
cui se dedit, ac in illum summam potestatem trans-
fert, omnia dedito jure saltem externò eripiendi,
etiam vitam & libertatem personalem. Hanc ap-
pellat, quæ aut singulis consulat, ut in quâ vita sal-
va, aut corporum libertas, aut & quædam bona ex-
cipiantur; aut etiam universitati, si videlicet quædam
particulæ libertatis civilis retineantur. Ut verò
hanc Grotii divisionem paulò accuratius expendamus,
operæ pretium erit, aliam divisionem deditio-
nis activæ præmittere.

57. Scilicet antea probè considerandum est, cui
fiat deditio, hòc enim modò duplex ea evadit, vel
erum

enim *hosti fit*, vel *non hosti*. Quis hostis sit, constabit ex præcedentibus, ille quippe talis est, cui vel bellum denunciatum est, vel adversus quem jam bellum exarsit, confer omnino §. 28. Interim de deditioe, quæ fit non hosti, agemus in Cap. seq.

58. Restat ergo ea, quæ *hosti fit*. Nam in hac admittere possumus eam divisionem, quam ex Grotio §. 56. retulimus. Nescimus tamen, an ipse Grotius eas rectè descriperit. Quò pacto nos deditioem *conditionatam* appellamus, quæ hosti fit sub conditione. Qualis autem conditio semper esse debeat, non ita justè determinare possumus, sufficiat, quòd per eam prospiciatur communiter corporum libertati æque & immunitati, bonorum conservationi, &c. Et *puram* appellamus, quæ fit sinè aliquâ conditione, duataxat in gratiam illius, cui fit ista deditio, wenn man sich auff Unad und Ungnad ergeben muß. Atque sic nihil nobis commune est cum Grotio, qui in applicatione quandoque deditioem puram cum conditionatâ ex suis descriptionibus miscuit.

59. Nunc verò quæritur: *An etiam deditio pura ex jure natura defendi possit?* ubi affirmative respondemus, stipati regulis §. 39. citatis, ex quibus tu ipse responsionem dabis. Morali enim affirmatione idem est, an quis invitus captus & servus belli fiat, an verò quis ad talem deditioem adactus sit, utròque enim modò jus victori competit, quod dictò §. & deinde §. 52. exposuimus.

60. Quando autem de deditiois *conditionata* justò temperamentò quæritur, tunc nihil aliud di-

cent.

endum erit, quàm ut dediso secundùm ea, quæ acta sũnt, fides habeatur, neque ut ille ullò modò lædatur, vel quasi servus belli æstimeretur.

61. Accedimus ad temperamentum intuitu rerum. Res autem hostium appellamus omne id, quod non est persona, ubi tamen iterum licentiam externam à dicendis proscribimus, & subsistimus saltem in licentiâ internâ, cui antea certa leges præscriptæ sunt, ex quibus jam facili labore conclusiones speciales formare possimus. Priusquam verò ad illas progredimur, non incommodè distingvimus inter res hostium *capiendas* & *captas*, nisi enim hæc distinctio, licet exigua tibi videatur, præcederet, parum felices in concludendo essemus.

62. Itaque circa res *capiendas* repete primò legem ex §. 33. & fontes nostros ex §. 39. His quippe cognitis, justa evadet nostra assertio, quam ita ponimus: *Si quis aliquid ulterius præter id, quod ad illum spectaret, eripit, judicatur ad cautionem necessario fuisse creptum.* Item; *Si quis opum fiducia injuriam alii intulerit, eò victò, recte opes detrahuntur, ut in posterum sit modestior.*

63. Sic quemadmodum jus naturæ non determinat, quæ & quor res in bellò, cui defensio accessit, capi-

capiendæ sint, præsumitur ad *coercendos hostes* optimum esse, si illæ & tot res capiantur, quæ & quot capi possunt. Hòc enim modò alter eò citius cogitur ad sententiam suam dicendum, quomodò læso ex justò pariter & æquò satisfacere velit.

64. Circa *res captas* ante omnia probè observandum est, per ejusmodi adprehensionem adquiri tantum jus seu dominium, quod valeat adversus quemvis tertium, non verò adversus illum, cui res illa erepta est. Sed ut capiens acquirat dominium, valiturum etiam adversus eum, cui res erepta fuit, necessum est, ut accedat hujus cum alterò pacificatio & transactio. Citra hanc enim priori domino jus remanere intelligitur, ad rem istam, quandoque vires superfuerint, hosti iterum extorquendam.

65. Hæc intelligenda sunt tam de rebus *mobilibus* quàm *immobilibus*, nemo enim effectus dictos circa tales res nobis negabit. Sed restat tamen distinctio inter res *corporales* & *incorporales*, ubi iterum de prioribus, seu corporalibus nulla amplius controversia est, fuit tamen intuitu rerum incorporalium.

66. Verùm in decisione hujus quæstionis non possum non existimare cum aliis: *rem incorporalem seu jus adquiri à victore non nisi cum subjèctò, cui jus istud inhaeret.* Quod subjectum iterum dicunt esse vel *persona ipsa*, quæ captæ sunt, vel *res alia* captæ. Cum *rebus* acquiruntur illa jura, quæ illi rei insunt ex pacto, ut appellant, *reali*, non verò *personali*. Res ex priori pacto manent penes rem, à quocunque possessore teneantur, quod tamen de postero-

steriori secus est. Sed jura, quæ spectant ad *personas*, tum demum adquiruntur, quando cum *persona* vel post eam capiuntur: sic rege captò, non statim simul captum ejus regnum est.

67. Quia verò quandoque in bellò contingit, *ut res capta servando servari nequeat*, conveniens est, *ut illa*, ne hosti emolumentum afferat, *corrumpatur*. Dependet hæc assertio ex fontibus §. 39. positis. Ut autem temperamentum circa vastationem servetur, non malè distingvimus res, quarum usus destinatus est *ad cultum & in honorem DEI, & quæ in hominum sunt commerciò*. Priores intactæ manere debent, aliàs enim violaretur obligatio versus DEUM, quando id, quod ipsi sacratum est, auferatur. Alias quæstiones speciales reservabimus ad tempus aliud.

68. Quoad posteriores justum temperamentum instituitur, si id corrumpitur atque destruitur, quod hosti iterum prodesse poterit. Ubi verò antè omnia, ne rebus abuterentur, cognoscendum erit, an? & quomodò? res illæ commodè servari possint, ne hosti partæ maneant. Quod temperamentum, si obtineri nequit, sinè peccatò efficit, ut vastetur atque corrumpatur id, quod prodesse poterit. Sic frumentum, imò alia esculenta & potulenta, si secum duci non tempus est, rectè vel cremantur vel aliis viis corrumpuntur. Contra verò res illæ intactæ maneant, quæ & salvæ hosti prodesse nequeunt.

69. Interim magis inutilis controversia est, quam movit Grotius, *quando res capta censeatur?* Quis enim negabit, hoc demum contingere, quan-

dò rem ille, qui cepit, ita detinet, ut recuperandi spem probabilem alter, nisi per subsequenter vim, amiserit. Deindè idem Grotius distingvit insuper inter res *mobiles & immobiles*, ubi in rebus mobilibus hoc ita procedere dicit, ut captæ dicantur, ubi intra fines, id est, præsidia hostium perductæ fuerint. Nobis verò æquius videtur esse, si duntaxat statuamus: *Rem mobilem fieri hostis statim, si physice capta dicitur.* Verùm de rebus immobilibus, ubi & agri, de quibus etiam Grotius loquitur, pertinent, ita sese explicat: *Eum demum agrum captum censei, qui mansuris munitionibus ita includitur, ut nisi iis expugnatis parti alteri palam aditus non sit.*

70. Sed nobis videtur in veritatem rei ex aliò fundamentò inquirendum esse. Scilicet aliud est, *cepisse rem*, aliud verò *rem captam possidere*. Sic *capta* res etiam immobilis tum censeiur, si illam hostis ingressus est, & tale spatium captum dicitur, quale ingressus est. Inde si ingressus sum saltem regionem aliquam, non statim capta intelligitur regio tota. Sed tam diu *possidetur* res, licet mobilis vel immobilis sit, quamdiu servando servari poterit, si enim prior dominus rem istam iterum eripit alteri, tunc & desinit possessio.

71. Porro quærunt alii: *Quid, si exercitus hostilis non perpetuò subsistendi, sed transeundi tantum, aut ad tempus commorandi aut nocendi Reipublicæ fundum alterius ingressus fuerit?* Tunc quidem captus intelligitur fundus, imò & possessus: Sed donec saltem exercitus eidem insidebat. Reli-

ciò

Etò eò, definit possessio. Atque sic facile ad alias conclusiones, indè fluentes responderi poterit, modo non tali animo aggrediamur laborem, quasi petenda sit decisio earum, ex jure Romanò, & quasi jus gentium exindè explicetur, quod & jam fecerunt multi alii, imò & passim ipse Grotius, recurrentes præcipuè ad titulum de acquirendâ vel amittendâ possessione.

72. Quia de rebus captis locuti fuimus, restat, ut paucis simul videamus, *cuiam res ille capta adquiruntur?* Quam quæstionem Grotius operosè deduxit, imò & alii. Nos saltem subsistimus in assertionne: *per se rem captam adquiri illi, cujus virtute bellum geritur.* Constat enim jus belli esse penes eum, qui summum habet imperium, imò constat, bella ab iis suscipi ad prosequendum atque extorquendum jus, quod illis competit. Itaque milites, si aliquid capiunt ex rebus, quæ hosti sunt, capiunt principi, & præter stipendium nihil debetur, nisi quod ipsis conceditur ex liberalitate principis, aut ob præstitam insignem operam, aut ad incitandam ipsorum fortitudinem.

73. Indè non licebit militibus, prædas ex hosticò agere, aut quamcunque rem sibi eripere hosti, sine permisso summi imperii, quippe cujus est, per speciales ordinationes definire, quousque isti prædandi & acquirendi licentiam debeant vel non debeant exercere, & deindè, an tota præda? & an pars saltem? & quæ præda illis sit relicta?

74. Interim alii, qui mirum in modum confuderunt dispositionem juris naturæ, cum licentiâ legum specialium humanarû, per tres distinctiones omnem

controversiam componere voluerunt, distinguentes ab unâ parte, inter res, quæ capiuntur, *mobiles & immobiles*: ubi *mobiles* statim, sinè lege & præcedente mandatò principis concesserunt militibus, ita ut illi easdem in usus proprios consumere possent, sinè injuriâ principi propterea inferendâ. *Immobiles* autem adscripsêre illi, cujus jussu belligeratur. Sed hîc non opus habemus, ut multis argumentis illis respondeamus, sufficiat nosse, talem distinctionem nostram adsertionem non tollere posse, sed quæ hanc potius superat, si argumenta in contrarium struere volumus.

75. Secunda distinctio sumitur à *militibus*, quos in *mercenarios & non mercenarios* dispescunt. *Mercenarii*, dicunt, contenti esse debent eò, quod illis à principe solvitur, *non mercenarii* autem, seu qui sinè stipendiò serviunt, capere possunt, quod illis obvenit, ut etiam aliquod emolumentum in illos è bellò redundet. Verùm, quis negabit, hanc distinctionem meram dispositionem humanam sapere. Equidem non pugnat cum jure naturæ, si nos militem in mercenarium & non mercenarium dividimus, sed propterea non sequitur, quod talis deinde conclusio immediatè ex istò jure fluat, qualem isti posuerunt. Imò non possumus immediatè exindè de hâc militum discrepantiâ multa differere, quia ejus fundamentum est natura alicujus Reipublicæ. Sic apud nos non sinè destructione Reipublicæ nostræ colligeret princeps solos milites non mercenarios, quales tamen optimè colligi poterant in veteri Republicâ Romanorum,

76. Tertia divisio debetur præcipuè Grotio, qui distinguit *actus bellicos* in *publicos*, qui occasione & mandato supremi ducis peraguntur, & *privatos*, quos injussu ejus milites suscipiunt, quæ divisio Grotii, quanquam nobis præ reliquis duabus formosior videatur, non omni caret dubiò. Rectè enim intuitu hujus alii monuerunt: *partem juris belli esse, designare, quinam hosti nocere debeant, & quando, & quousq.*

77. Hæc sufficiant de temperamentò potestatis, quæ hosti competit versus personam & res hostium, quatenus hostes sunt. Sed fit quandoque in bellò, ut hæc potestas simul extendenda sit ulterius ad illos, *qui quidem per se non hostes sunt, sunt tamen quasi tales per subsequentiam.* Accidit istud, quando illi hosti vero id subministrant, quod ad bellum gerendum aliquid vel multum contribuere potest.

78. Ut verò, quale hæc parte temperamentum adhibendum sit? videatur, alii distinguunt inter ea, quæ hosti subministrantur. Dicunt enim, id, quod porrigitur hosti, ad bellum gerendum vel *idoneum* est, ut milites, arma, pecuniæ, naves &c. vel *non idoneum* est, & etiam citra bellum alteri necessarium videtur, quales sunt merces, frumentum & ejusmodi genus rerum.

79. Imò Grotius circa hanc quæstionem cautè procedere voluit, timidus enim & dubius erat, quid scribere deberet, atque sic præter necessitatem distinguit inter res, quæ 1. in bellò tantùm usum habent. 2. quæ in bellò nullum usum habent, 3. & quæ tam in bello quàm extra bellum usum habent. Sed ex

hâc triplici rerum divisione statim tu vides, quod magis ea tendat ad confusionem hypotheseos, quàm ad determinandum id, quod in bellô juris est.

80. Nobis inutiles videntur esse hæc distinctiones, quippe notandum primò est ex antecedentibus, juxta belli leges licere non solum munitiones hostium, portus, urbes, naves, sed & viros atque mercedes, frumenta &c. præripere aut perdere. Eòdem modò, & ex iisdem fundamentis licebit genti præcavere, ne rebus quibuscunque, aliundè illatis, vires hostis ad bellum continuandum adaugeantur, vel ne ille ex his rebus ad suam sustentationem quid lucrari possit. *Licebit indè omnia ea intercipere, quæ genti indistinctè idonea videntur, quæq; altera gens hosti porrigit.*

81. Hoc verò simul dispiciendum erit, scilicet quæritur: *An habeat gens justam belli rationem adversus eam, quæ talem rem ad bellum gerendum idoneam alteri suppeditat?* quod negamus, si ea subministrat duntaxat ad lucrandum pretium, quod pro re suppeditandâ datur, hîc enim sufficiat eam eripuisse, quandò sic permutata hosti adfertur. Imò negamus, si ex pactò generali ad talem rem, si postulabitur, subministrandam, altera obligata est. Facile tamen tale pactum contrarium efficiet, quandò nimirum circumstantiæ & clausulæ speciales pacto insertæ svadent, bellum contra talem suscipiendum esse. Sic & affirmamus etiam quæstionem, si non obstante admonitione, gens una permittit hosti, ut ex suis terris colligeret, quod ad bellum gerendum idoneum est.

82. Præter hanc potestatem adhuc una licentia in bellô superest, quæ tendit ad rem alterius, qui hostis meus non est. Nam quæritur, *an jus habeat gens una in bellô ad rem alterius, qui non est hostis?* Sed videamus, quid Grotius circa hanc quæstionem scribat; *rem alienam, dicit, ex quâ certum mihi periculum imminet, citra culpæ alienæ considerationem invadere possum, non tamen dominus fieri, id enim ad eum finem accommodatum non est: sed custodire, donec securitati meæ satis cautum sit.* Adde hic. §. 92. 93.

83. In hac assertione Grotii & nos subsistimus. Eam verò probamus ex fonte, supra §. 39. positô, ubi talem regulam habuimus, *quòd ad finem consequendum ea sint necessaria, ad quæ faciendâ jus mihi competat:* quam si confers cum præsentî quæstione, facilè concedes, quòd cum Grotio affirmavimus.

84. Tandem accedimus ad tertium membrum temperamenti, quod obtinet in respectu ad *fidem hosti debitam*, ubi, si repetimus antea fontes §. 39. locatos, omne quod in hac materiâ notandum venit, includimus verbis: *Dolò & fraude adversus hostem licet uti, modò perfidia pactorumq; & data fidei violatio absit.* Nam si armis hostem superare non possumus, cur non licebit illum tollere vi vulpinâ. Necessariò tamen regulæ addidimus limitationem, contingit enim in bellô, ut hosti quandoque

doque fides habenda sit; hîc sanè injustè se gereret illa gens, quæ contra fidem datam aliquid susciperet, quod nunc ex utrâque parte specialius videbimus.

85. Non verò hîc multis pugnabimus cum istis, qui inani more disceptarunt, quid sibi velit vocabulum *stratagematis*? Nos sinè omni dubiò stratagma appellamus *dolum*, qui *adhibetur in bellò ad hostem circumveniendum*. Quia autem dolus tam *verbis* quàm *factis* accedit, spontè suâ intuitu *factorum* cessant dicta in Cap. XII. de damnò intermitteudò, & Cap. seq. de promiscuis officiis humanitatis, ubi semper contrario aliquo hostis tam per vim apertam quàm dolosam affici poterit.

86. Intuitu *verborum* multa Grotius in Cap. *quantum in bellò liceat*, protulit, quia operæ pretium esse existimavit, ut totum hunc locum curatius percoleret. Nos subsistimus in conclusione nostrâ ex S. 84. ex quâ tam *mendacium* quàm *falsiloquium*, tam *simulationem* quàm *dissimulationem* versùs hostem, cæteris paribus, licitam esse statuimus. Cessat quippe inter hostes omnis illa obligatio, ad quam effundendam aliàs in statu pacificò gentes inter se obstrictæ sunt.

87. Imò, si id, quod commodum aliquod per talia stratagemata adfert, producimus, non possumus non existimare: *hostem posse commodè & astute, citra notam peccati alicujus, hosti falsa & omnia genera stratagematum proferre, fictisq; rumoribus terrere, aut detrimenti quid eidem inferre, licet reverà secus sit.*

88. E contrariò, si quæritur: *Quomodo hosti fides sit habenda?* Tunc objectum probè considerandum est, illud autem erit nihil aliud, quàm *partum* aliquod, sinè eò enim inutiliter quæritur, an hosti fides servanda sit? si verò jam aliquid de justò temperamentò intuitu hujus quæstionis dicendum est, obstaret quidem ab initiò defectus iste communionis inter gentes, communisque obligationis, ad quam servandam aliàs in statu ordinariò obstrictæ erant, ita ut & hîc liceret secundùm fontes ex §. 39. præsentè occasione hostem aliquò afficere, quod contra fidem datam sit: sed nihilominus argumenta ex ipsâ ratione petitâ, & in statu Gentium extraordinariò præcipiunt legem generalem: *fides hosti data, est servanda* confer omnino Cap. seq. §. 39. seqq. ubi paulò specialius in eam inquiremus.

89. Hîc, quoad *bellum solenne* ex §. 12. subsistimus, *minus solenne* appellavimus ibidem analogum belli, & rectè quidem, quia in eò dicta non ita deprehendimus, tale est bellum *latronum & piratarum*, de quibus jus naturæ nihil aliud inculcat, quàm quæ diximus in §. 31. causa enim hujus belli injusta est, quam latrones & piratæ præ se ferunt. Interim si eos aggreditur cum violentiâ gens una, arbitror, deum valere ea, quæ de justò temperamentò fusius antea differuimus. Cæterum inter belli analogæ referunt nonnulli *violentas* illas *coactiones principum*, quæ contra subditos suos quandoque v. g. ad exuendam hanc vel istam religionem suscipiuntur.

90. Ab illis, qui bellum gerunt, distingvuntur illi, qui isti bello non impliciti sunt. Quia verò occasione belli multa patrantur in eos à belligerantibus, convenit, ut & duobus verbis exponam, quousque id fieri licitum sit. Illi autem, qui bello impliciti non sunt, appellantur à Grotio *medii in bellò*, & ab aliis *neutrales*.

91. Omne autem id, quod jure neutralitatis obtinet, includimus cum Grotio verbis: *Belligerantium officium est, ut à pacatis nihil sumant, nisi in summâ necessitate, cum restitutione pretii*. De necessitate infra agemus in Capite ultimò libri hujus, ubi probabimus simul, etiam contra legem juris naturæ licere quandoque facere aliquid, quod legibus juris naturæ adversatur.

92. Eadem & jam locum habent, nam licebit in necessitate belli illud suscipere vel efficere, quod necessitatem istam tollere poterit. Neque in quò consistat? longè quærendum erit, nam belli necessitas vel respicit *ad conservationem meam* vel *ad reprimendum hostem*, seu ut mihi detur occasio ad id exequendum, quod mihi concessum erat antea ex §. 39. confer omninò hîc. §. 82.

93. Sed ut videas temperamentum intuitu hujus licentiæ in eum, qui neutralis est, totum Grotii locum hîc adponam, qui ita loquitur: *Supervacaneum videri posset, agere nos de his, qui extra bellum sunt positi, quando in hos satis constat, nullum esse jus bellicum. Sed quia occasione belli multa in eos, finitimos præsertim, patrari solent, prætextâ necessitate, repetendum hîc breviter, quod diximus*

alibi, necessitatem, ut jus aliquod det in rem alienam, summam esse debere: requiri præterea, ut ipsi domino par necessitas non subsit: etiam ubi de necessitate constat, non ultra sumendum quam ea exigit: id est, si custodia sufficiat, non sumendum usum: si usus, non sumendum abusum: si abusus sit opus, restituendum tamen rei pretium. confer §. 82. 83.

94. Contra verò mediorum seu neutralium officium est, omne id facere, quod eos mediò quasi locò conservet. Ideò, ut & hîc videamus, quid juris sit, valebunt verba: *Neutralem nihil debere facere, quò validior una pars belligerans fieret alterâ,* ita, quod uni conceditur, alteri non negandum erit, aliàs justam haberet pars læsa causam, bellum propterea inchoandi.

95. Restat ut & ad speciem illam accedamus, ubi res vel personæ captæ in bellò iterum recuperantur, quem modum appellant *postliminium*, ubi tamen probè distingvenda sunt jura ipsa, valdè enim Grotius circa hanc materiam, imò alii Jcti, jura naturalia cum humanis, & ex his præcipuè cum jure Romano confundentes, erravère ita, ut multi juris Gentium doctores in materiâ postliminii hunc errorem non exuerint. Nos relictis juribus humanis ex solò jure naturæ quæstionem tollemus.

96. Scilicet postliminiò redeunt vel totus *populus*, seu, si ita loqui mavis, *totus aliquis status*, vel particulariter saltem *persona* una vel altera, aut *res* aliqua.

97. Circa *personas* alii maximè æquitati naturali congruere arbitrantur, ut per bellum capti, ubi manus hostium quòcunq; modò evaserint, neq; illis fidei datà sint obstricti, atq; ad suos redierint, non modò pristinum statum, sed & omnia sua bona ac jura recuperent. Nulla enim in hóc statu extraordinariò gentium adest ratio, per quam evinci possit contrarium ejus, quod híc alii, ducti ex naturali æquitate, statuerunt.

98. Pergunt porrò: quod res attinet, quamdiu bellum durat, si hostibus iterum sint erepta sive per nos ipsos, sive per nostros cives aut milites, eas ad antiquos dominos redire par est, non immobiles tantum, sed & mobiles, modò liquidò à nobis possint dignosci.

99. Hic verò rationem hujus adsertionis iterum petemus ab illis, qui istam statuerunt, ita enim porrò eruditè loqvuntur: Nam cum civitati incumbat, quantum fieri potest, bona civium defendere; ejusdem quòq; erit, quantum in se est curare, ut qua ipsis erepta sunt, recuperentur. Neq; obstat, quod illa à militibus sint erepta. Hi enim ministri sunt civitatis, & qua acquirunt, civitati, non sibi propriè acquirunt. Cum autem iniquum sit, ut ista bona civibus erepta sibi adquirat civitas, nihil aliud supererit, quàm ut ea pristinis dominis restituantur.

100. Quoad postliminijum integri populi, iterum alii ita statuunt, (cur enim non illos producemus, si egregiè loqvuntur) Integer autem populus, pergunt, si vel propriis viribus, vel Sociarum armis jugum hostile excusserit, sinè dubiò libertatem & statum antiquum

quum recuperat. Quòd si autem aliqua pars bonorum, quæ antea ad illum pertinuerant, adhuc sub potestate hostis remanet, ad illam recuperandam prætensionem retinet, quamdiu bellum pace nondum fuit compositum, sed si tertius aliquis suo nomine hosti subactum antea populum bello eripuerit, hic dominium tantum mutabit, neque libertatem recuperabit. Idem quoque de parte alicujus populi est dicendum. Quòd si pars populi vindicetur, ab illo populo, cui tantisper avulsa fuit, aut istius Sociis, antiquo iterum corpori conjungetur, & in pristinum locum ac jura redibit. Quanquam & cum Sociis ita conveniri possit, ut ipsi retineant, quod quondam nostrum hosti eripuerint. Sed & si propriò ausu præsidia hostilia dejecerit, ad antiquum corpus revertetur, nec peculiarem constituere civitatem prætendit; cum civitas ista suo juri ad istam partem non renunciaverit.

CAP. XXIX.

De Jure Gentium circa
Conventiones.

I.

IN statu tam pacis quàm belli gentes non raro, sed omni die conventionibus certis sociari videmus, quâ ratione necessum erit, ut paulò altius inquiramus simul in præsentis capite, quid intuitu harum conventionum justum vel injustum sit.

2. Quid

2. *Quid sit Conventio?* habuimus antea Cap. 15. §. 2. imò exposuimus ibidem §. 31. ad 37. *quotuplex ea sit?* quæ omnes divisiones adhuc valebunt. Nam gentes vel *simultanè* vel *conditionatè* conveniunt. Valeat etiam apud illas conventiones *gratuite & onerosa*; pacta deinde *tacita* vel *expressa*: pacta porro, quæ pretia rerum *non presupponunt* vel *presupponunt*, juxta Cap. 16. circa quæ omnia non magna difficultas restat. Restat tamen circa conventiones *publicas* vel *privatas*.

3. Verùm nos affirmamus, pacta tam *publica* quàm *privata*, quatenus antea ex Cap. 15. §. 35. descripsimus, hîc contrahi posse. Gens enim cum Gente pacta *privata* init, licet non semper tendant ad implendum commodum publicum seu Republicæ, sed saltem ad utilitatem aliquam domesticam. De pactis publicis nemo movebit controversiam.

4. Sed Societati Gentium adhuc plures ab aliis additæ sunt divisiones Conventionum. Sic conventio vel *naturalis* est, vel *preter-naturalis*. *Naturalem* appellant, per quam nihil aliud constituitur, quàm quod jam antea juris naturalis erat, *preter-naturalem*, ubi aut officiis juris naturalis aliquid superadditur, aut saltem præcepta juris naturæ, ubi indefinita videntur, ad certum quid determinandum illustrantur. Hîc cum aliis existimo, divisionem hanc ad quæstiones decidendas parum vel nihil facere posse. Quanquam olim apud Ethnicos, ut alii rectè arbitrantur, majorem usum habuerit, quia isti licitum esse putabant, latrocinia in eos exercere, qui nullò fœdere conjuncti erant.

§. De-

5. Deindè Conventiones sunt vel *æquales* vel *inæquales*. Quæ distinctio tamen duplicem patitur expositionem, ab unâ parte intuitu *partium*, quæ conveniunt, ab alterâ, intuitu *re*, quæ promittitur.

6. Sic *pacifcentes* faciunt *æqualem* conventionem, quandò neutra pars deterioris est conditionis, & *inæqualem*, si una pars deterioris conditionis habetur v. g. in deditioe quæ fit non hosti. *Res*, de quâ conyenitur, *æqualem* reddit conventionem, si æqualia utrinque promittuntur, & *inæqualem*, quandò æqualis proportio non observatur.

7. Porrò communiter etiam distingvitur inter Conventiones *Reales* & *personales* gentium, ubi *personales* dicunt esse, quæ cum rege intuitu ipsius personæ fuerunt initæ, & cum ipsò simul extingvuntur, *reales* verò appellant, quæ non tam ipsius regis, populivæ rectorum, quàm ipsius regni aut Reipublicæ intuitu sunt initæ, ac perdurant extinctis licet rectoribus populi, penes quos administratio Reipublicæ tempore conventionis initæ erat.

8. Hic sanè, si obtinebimus, hanc distinctio- nem ex æquitate juris naturæ valere posse, facile erit respondere ad quæstionem aliquam ponderosam: *An nimirum Conventio pacta exspiret mortuò principe?* Ad quam quæstionem tollendam videbi- mus antea, quid sibi velit dicta distinctio.

9. Nonnulli concedunt istam, sed sub certa li- mitatione, nimirum distingvunt inter rempublicam limitatam & absolutam, (seu ut isti ex suâ hypothesi loqvuntur, inter monarchiam ab unâ, & arilloera- tiam atque democratiam ab alterâ parte) statui quip-

quippe limitato distinctionem negant, affirmant tamen in statu absolutô.

10. Verùm & iste procedendi modus non omnino caret dubiô, quia exindè ad quæstionem propositam ita respondendum esset, ut conventio, principe mortuô, exspiret, quandò forma esset absoluta, non verò exspiret, si eadem deprehendatur limitata. Quod tamen falsum est, quia quæstio etiam non rarò in statu limitatô affirmanda, in absoluto neganda videtur. Exempla enim prompta sunt.

11. Nos considerabimus jam neque formam neque materiam alicujus Reipublicæ, sed subsistemus saltem in distinctionibus Conventionum, quas antea habuimus. Ex quibus nulla alia litem tollet, quàm quæ conventionem faciebat vel publicam vel privatam.

12. Atque ita ad quæstionem nos respondemus, exspirare conventionem, principe mortuô, si illa sit privata, non tamen exspirare, si publica est, seu pacta in utilitatem status. Quorsum etiam spectant ea, quæ posuimus antea Cap. 24. §. 1. *Indè conventio personalis oritur ex conventionem privatâ, realis autem ex pacto publico.*

13. Sed, dicis, *grave tamen est dignoscere justè, an conventio publica, an privata à gentibus fuerit imita.* Imò ego dico, grave hoc est, verùm habemus nos medium aliquod, quod fortè omne dubium tollere poterit. Equidem, supra Cap. 15. §. 35. posuimus, quid conventio publica vel privata sit? Sed dicta non tollunt scrupulum, quæ conventio justè publica vel privata appellari debeat. Itaque

que aliò modò litem inchoabimus. Scilicet habetur princeps tanquam bonus paterfamilias, de quò præsumitur, ut omnia, quæ suscipit, tendant in commodum suæ familiæ. Eòdem modò hîc concludendum est. Præsumitur in dubiò princeps egisse aliquid, ut caput Reipublicæ, quod tendat in utilitatem ejus, nisi expressè disposuerit contrarium. Eòdem modò in dubiò conventio habetur publica, nisi vel per talem specialem clausulam, vel per alias circumstantias probetur privata.

14. Regeris porrò: *etiam multa pacta publica allegare possum, quæ expiraverint, principe mortuò.* Verùm tu meminisse debes, vel talibus conventionibus clausulam fuisse adjectam: *valere pactum duntaxat per dies vitæ*, vel leges fundamentales in formâ limitatâ disposuerunt, *expirare pacta per mortem principis.* Sic enim institutum humanum limitavit dispositionem æquitatis.

15. Hæ dictæ divisiones omnes Conventionum non aptæ sunt, ut ad id determinandum, quod juris naturalis est, sufficerent, quâ ratione nos adhuc aliam quæremus, quam facile inveniemus, quandò modò ad priora recurrere volumus. Diximus supra Cap. 27. §. 6. duplicia esse tempora, in quibus vivunt gentes, unum tempus *pacis*, alterum *belli tempus*: Exindè formamus novam divisionem conventionum, quæ vel *in statu pacis* vel *in statu belli* panguntur, quæque ad futurum ordinem nobis dat occasionem.

16. Antequam verò ulterius progredimur, expendenda est prius vulgaris Grotii divisio conven-

tionum. Ubi primò rectè easdem dispescit in *publicas & privatas*. Sed insignem tamen committit errorem in subdivisione conventionis publicæ, ita quippe loquitur: *Publicas conventiones, quas Greci συνθήκας vocant, dividere possumus in fœdera, sponsiones, pactiones alias.*

17. Hic de fœdere & sponsione dicemus mox, restat pactio, de quâ ita loquitur: *Restabat hic dicere aliquid de pactionibus, quas duces & milites non de eo, quod summi est imperii, sed de re privata suâ aut sibi commissâ faciunt: Sed de his agendi opportunior erit locus, ubi ad ea, quæ in bello accidunt, perventum erit.*

18. Sed quis non videt, contraria loqui Grotium, primò enim peccavit, quòd retulerit inter conventiones publicas pactiones privatas, quod innuit verba: *sed de re privata &c.* Deindè commissô hòc, incidit in aliud, nimirum promittit hic, se agere velle infra de talibus pactionibus, ubi ad ea, quæ in bellò accidunt, perventum erit, & respexit sinè dubiò ad caput: *de fide minorum potestatum in bello*, ejus tamen contenta nos referimus ad sponsionem, & omnis cordatus inter conventiones publicas. Hunc tamen errorem soli oblivioni hujus summi viri adscribimus, tantùm enim §. hunc conscripserat ad adstruendam connexionem, non verò ad controversiam aliquam tollendam, quem deindè in relegendò ut parvi momenti, fortè omiserat.

19. Interim hæc Grotii meditatio ansam nobis dat, ut rei paulò accuratius insideamus. Nimirum, ut mentem nostram breviter explicemus, conventio

con-

contrahitur vel *jussu & autoritate imperantis*, vel *sine jussu ejus & absq; autoritate publicâ*. Priori modò appellatur *fœdus & pactio*, posteriori modò *sponsio*. Strictius indè usurpatur vox sponsionis, quam ex usu juris privati, ubi omnem promissionem, quæcunque modò sit, denotat.

20. Restat verò adhuc dubium circa differentiam *fœderis & pactionis*, ubi nonnulli ad eam tollendam unum vel alterum posuerunt, quæ tamen nobis haud placere poterunt, quia his ipsis est tantùm circa terminos, non ut usus aliquis practicus indè hauriendus sit. Itaque non peccabimus, quandò hæc duo vocabula realiter non distincta esse statuimus, & si qua detur differentia, ex usu scriptorum venit, ut *fœdus* appellemus Conventionem, quæ contrahitur in pace, *pactionem* verò Conventionem, quæ in bellò pangitur.

21. Quandò itaque ad *pacta pacis* accedimus, tunc intuitu *fœderis* seu conventionis, autoritate summi Imperantis contractæ, non adeò nova dicenda sunt, quia iterum ea obtinent, quæ antea intuitu pactorum Cap. 15. demonstravimus; repetemus solum ex §. 30. dicti Cap. legem, quæ hæc est: *Fides in fœdere data est servanda.*

Nam aliàs turbaretur profectò finis horum sociorum, quem duplicem posuimus antea Cap. 27. §. 2.

22. Sic oriuntur illustres nonnullæ quæstiones, quarum prima est: *An princeps fidem in fœdere datam possit revocare, si istud pugnabit cum utilitate Reipublicæ suæ?* Ubi ab initiò, stipatus præcipuè ex

dictâ lege, diceres, quòd hoc justè facere non possit, fides enim frangeretur. Nobis tamen, & rectè quidem, videtur contrarium statuendum esse, quia enim omne pactum fieri præsumitur, juxta antecedentia, in utilitatem Reipublicæ, ita consequenter tacita clausula tali pacto inest, ut nimirum in tantum valeat, in quantum non insigne malum accrescere poterit. Indè, quandò hoc incuitur, pactum non solum evadit invalidum, sed & princeps ex officiò suò, quò obstrictus est Reipublicæ suæ, obligatur, ut ab illò recedat; Limitationes in exemplis videbis.

23. Secunda est: *An illa pacta valeant, qua contraxit Princeps illo, cui regale fœderum per leges fundamentales ademptum est?* Ubi statim respondemus, quòd non, nisi enim status vel ordines consentiant, non obligati sunt ad illud exequendum vel efficiendum, quod in tali pacto cautum est. Neque altera gens propterea bellum movere poterit, quia scire debuisset, cum illò non paciscendum esse, qui ad talem actum omni potestate destituitur.

24. Tertia est: *An unius partis perfidia alteram liberet ab obligatione?* Quàm suò modò cum Grotio affirmamus, optimè enim dicit: *Nam capita fœderis singula conditionis vim habent, sed hoc ita verum est, ne aliter convenerit: quod fieri interdum solet, ne ob quasvis offensas à fœdere discedere liceat.* Quæ tamen omnia, ut alii rectè monent, ita capiendâ sunt, ut altera pars non teneatur præstare, quod capiti ab unâ parte neglecto respondebat, & ne simul positiva aliqua noxa alteri inferatur, cætera quippe in pacto salva manere debent.

25. Quartò, si duobus conjuncti sumus foedere, quaeritur: *Quis Socius alteri in contradictione sit praefendus?* Hic verò distingvemus antea, vel enim *uterq; Sociorum* cum aliis bellum gerit, vel id gerunt *Socii inter se*. Priori casu utrisque Sociis istud, quod in foedere conventum fuit, servare debemus. Sed posteriori casu placet antea cum Grotio distingvere, inter bellum, quod gerit Socius unus, *justum vel injustum*, ita enim loquitur: *hic primò sciendum est, quod & supra diximus, ad injusta bella nullam esse obligationem. Quare qui foederatorum justam habet belli causam, praefendus, si cum extraneos sit, etiam si cum alio foederato.* Postea & talem addit clausulam: *Sed id ita verum, nisi convenerit hoc quoq;, ne adversus eum auxilia mittere liceat.* Pergit porro: *Quod si foederati inter se committantur causis utriq;, injustis, quod accidere potest, utraq; parte abstinendum erit.*

26. Sed quid si uterque justam habet belli rationem? Hic Grotius ita differit: *Quod si foederati bellent, justam quisq; de causâ, si utriq; auxilia mitti possunt, puta in milite aut pecuniâ, mittenda erunt.* Verùm nos Grotio hanc conclusionem statim non negamus, loquitur enim ille ex capite de pactis servandis, atque exindè insurgit his verbis: *utriq; auxilia mittenda esse.* Re tamen accuratius inspectâ, arbitramur nos, in effectum hanc assertionem sine maximâ confusione in bellò procedere haud posse. Quomodo enim pars una belligerans finem belli consequi posset, si semper aliquis adesset, qui alteri ad ulterius defendendum se vires subministraret, imò

ille, qui offensor est, haberet sic media ad offendendum, ubi ille, qui se defendit non facillè permitteret, ut hosti suo auxilia mittantur, ita oriretur certò bellum omnium contra omnes. Aliud tamen est dicendum in fœderibus aliis, quæ ad bellum non respiciunt, ibi enim dicta Grotii concedere possumus.

27. Quò pactò nos melius esse existimamus, si nulli parti, licet omnes justè belligerent, auxilia mittantur. Ratio quippe hujus status tale assertum secum portat. Sed dicis, sic obligatio tua non impletur? Imò ego dico, non impletur quidem obligatio illa particularis, quæ orta erat inter me & Socios meos, sed impletur tamen (non faciendo id, quod promissum est,) obligatio generalis ex fundamentali lege juris naturæ pullulans. Adversatur enim eidem juri, & consequenter genio morationum hominum statuere velle, obligari ad aliquid, ex quò sequeretur malum aliquod pessimum, & quod moraliter planè impossibile est.

28. Pergit Grotius dictò locò: *at si ipsius, qui promisit, presentia requiritur, qua individua est, ratio postulat, ut preferatur, cum quo antiquius est fœdus.* Quod tamen Grotii assertum de fœdere auxiliari, quorsum spectabant præcedentia, nisi multis distinctionibus obfuscatum, intelligi nequit.

29. Interim verba Grotii sequentia ad aliam meditationem nobis occasionem dare poterunt, ita enim loquitur: *Sed addenda exceptio, nisi fœdus posterius ultra promissionem aliquid habeat, quod quasi dominii translationem in se contineat, puta, subjectionis aliquid. Nam & sic in venditione dici-*

mus priorem præferri, nisi posterior dominium transfulerit. Ex quibus nos ita concludimus: si ex fœderatis unus est Vasallus, vel deditus, vel protectioni meæ subiectus, præferendus est ille, si justè beligerat, alteri. Nam ita ex duplici obligatione mihi subiecto atque addicto magis obstrictus sum, quàm ad auxilia mittenda ei, qui æqualis est. Neque hîc etiam aliquid ad decisionem facit distinctio, quod fœdus prius vel posterius fuerit.

30. Quintò cum Grotio quærimus: *An fœdus aliquod tacitè renovatum intelligatur?* Ad quam negativè respondemus. Nos cum aliis ita loquimur: *Non idèò solum negamus, quòd nemo præsumatur ad novum onus temerè sese adstringere, sed etiam, quia isti hoc modo de ejusdem durat:one constare non possit. Unde si qui post illud finitum exercentur actus, pro benevolentia magis, quàm renovati fœderis indicibus habendi erunt. Nam simplex utiq; amicitia etiam post finitum fœdus subsistit.*

31. Sequitur *sponsio*, quæ ex eadem lege §. 21. judicanda est, ac fecimus in fœdere, hîc enim sponsio ab eò non distinguitur. Quid autem circa sponsionem in specie justum sit, videbimus ex quæstionibus sequentibus.

32. Ante omnia itaque supponendum est, officium, quod afficit ministros illos, qui sinè mandatò principis sponsionem contrahere cupiunt, esse, *ut ne præter necessitatem aliquid concedant alteri, ad quod non ita obstrict. neq; coacti sunt, imò, ubi non præter rationes consensus summi Imperantis præsumitur.* Tale enim pactum Sponsio est, quod ad

multa incommoda, præprimis si peccatum fuit à sponsoribus in justum hoc temperamentum, facile occasionem dare poterit.

33. Indè antèa omnis movendus est lapis à sponfore, ut pangat saltem sponsionem *sub conditione*, valere eam, si ratihabebitur à summâ potestate. Atque ita tam princeps quàm sponfor, si ratihabitio non sequitur, ab omni obligatione liberi sunt.

34. Verùm gravior restat difficultas intuitu sponsionis *pure*, ea enim tunc demum licita est, si *summa adest necessitas*, & alter non nisi purè talem permittit, citra adjectam conditionem ratihabitionis faciendæ à summâ potestate.

35. Sponsione tam purè quàm sub conditione initâ, *ad id obligati sunt* sponfores, ut omnem adhibeant diligentiam, ut *ratihabeat* ille sponsionem, in cujus utilitatem ista videbatur fuisse contracta. Quæ, si in purâ sponsione sequitur, res acta est, si non sequitur, tunc in sequentibus controversiam tollemus.

36. Quæritur antèa, si sponfor peccaverit contra temperamentum in spondendo, *ad quid obligatus sit Princeps, sistam sponsionem ratihabere nolit?* Sane ab initiô dicendum est, quòd præsumatur in dubiô, per sponsionem obligari summam potestatem, & alteri etiam competere jus perfectum ad postulandum id, quod ei inest. Itaque ut ab hâc præsumptione se liberet summa potestas, sufficit *sponfores dedere*.

37. Hæc *deditio passiva* est, eaque fit ex contractu, confer Cap. 26. §. 33. quasi ad præstandum inter-

teres-

teresse quod ex sponsione in ita eaque non ratihabita altera pars senserit, de qua plurima Grotius ex historia veteri præcipue Romanorum, ubi hæc tres, Caudina, Numantina atque Lucretiana celebres sunt, adduxit exempla. Si itaque imperans sese non solvit ab obligatione eâ, quâ obstrictus esse alteri videbatur, dedendus est sponsor, quippe ille transit è Civitate priori, & venit in potestatem ejus, cui deditur, qui ipse videat, quomodo capienda sit satisfactio ab eò, cujus fidem secutus inanibus pactis deceptus est.

38. Quando verò & officium summi Imperantis hæc parte producimus, quæritur porrò: *annon obligatus ille sit ad sponsionem ratihabendam?* Ubi distingvimus statim inter sponsionem, in qua egressus est sponsor temperamentum vel non egressus est. Priori modò peccaret sanè imperans, si in favorem alicujus privati ratihaberet factum aliquod, quod commodo Reipublicæ suæ adversatur. Sed posteriori modò, si rem ex æquò & bonò æstimare volumus duabus viis obligationem implet. Vel enim ratihabere & implere debet id, quod in sponsione actum est, si verò citra notam maximi detrimenti hoc facere nequit, convenit, ut teneatur, ad rem in priorem statum, qualiter ante sponsionem erat, restituendam, ut fortuna sequens controversiam dirimat.

39. Accedamus ad *conventiones gentium in statu belli*, ubi præprimis recurrendum erit ad ea, quæ supra in Capite de jure Gentium in bellò §. 88. disseruimus, exindè enim ea, quæ huc spectant, decisionem recipiunt, adjunctis simul deindè eis, quæ antea

Cap. 15. circa pacta obtinebant. Verùm ex suprà dictis ad sequentia decidenda repetimus solùm legem: *Fides hosti data est servanda.*

40. Interim, si Grotium sequi amamus, possumus non incommodè ad interpretanda sex illa Capita, quæ de fide bellicâ conscripsit, universum eorum sensum his distinctionibus includere. I. *Fides* in bello est vel *expressa* vel *tacita*, ubi de fide tacità Grotius in ejusmodi terminis loquitur: *Silencio quedam conveniri non malè à Favoleno dictum est, quod & in publicis & in privatis & in mixtis conventionibus usu venit. Causa hæc est, quòd consensus, qualitercundè indicatus vel acceptatus, vim habet juris transferendi.* Ex his Grotii verbis concludo, differentiam hujus divisionis fundatam esse in consensu, qui suprà Cap. 15. §. 3. 4. 5. dividebatur in consensum expressum, tacitum atque præsumtum, ita & in præsentì materiâ fidem hosti debitam adhuc specialius dividimus in *expressam*, *tacitam* & *præsumtam*. Sic facilè est probare, quòd *fides debeatur illis in bellò, qui colloquium postulant*, adest enim consensus præsumtus, ut tum collocutores nihil patiantur, debent enim inter se ab omni perfidiâ vacare.

41. II. *Fides* in bellò est vel *publica* vel *privata*. *Fides publica* est, quæ oritur ex pactò, bellum, & statum belli concernente, *fides privata* est, quæ oritur ex pactò non statum belli, sed conditionem v. g. militis concernente.

42. Quoad *fidem privatam*, non dubitare debemus, quasi non obliget ea in bellu ad servandum, quod

quod actum est. Et pro sterili habetur illa objectio aliorum, qui apud Grotium arbitrati sunt, *pacta publicè cum hostibus in fide adstringere, at quæ à privatis fierent, non item.* Sed malletm adjectis sent huic adsertioni rationem aliquam, ut videatur, ex quibus principiis eandem nobis persuadere voluerint, verum quam & ipsi fortè producere prohibentur. Nos ex eòdem Grotiò adversus talia statuentes ita loquemur: *Si ita statuatur, quòd detur cadibus occasio, libertati impedimentum: Nam & illa caveri saepe, & hæc obtineri à captivis, fide privatà sublatà, non poterit.*

43. Quandò itaque de licentià talium pactorum constat, quæritur nunc: *quousq; sese extendat potestas privatorum circa fidem privatam?* Ubi nos ità respondemus, quòd permissum sit pangere aliquid cum hoste, de quâcunque re tale pactum sit, modò non aliquid tali pacto insit, *quod non concedendum sit hosti, sinè damno aliquo illius, cujus jussu bellum geritur.* Atque sic facilè judicandum est, quomodo ad quæstiones huc pertinentes responderi possit, quales sunt præcipuæ: *De fide datà circa reditum in carcerem. In certum locum non redeundi. Intra certum tempus non militandi. Contra hunc vel istum non militandi.* Et quæ sunt aliæ.

44. Hic simul quæstio alia venit solvenda, quam egregiam Grotius appellat: *An privati, si in fide præstanda negligentes sint, à suis potestatibus cogendi sint eam implere?* Et cogendos verius esse responder Grotius. Nos hoc ita procedere arbitramur, si legitime & sinè offensione summi Imperantis

tis fides data fuerit, nullus enim alius est, qui ad obligationem implendam talem hominem cogere potest, quam ille, in cuius degit territoriis, qui suus legitimus princeps esse præsumitur.

65. Imò, nos ulterius progrediemur, quippe statuimus etiam: *Alteri jus competere perfectum ad cogendum eum principem, ut subditum suum ad fidem servandam adstringat.* Talis enim, de quò jam quæritur in ministeriò fuit sui principis, in quò ejusmodi conditionem passus est, ex quâ obstrictus erat, ad id pactum cum alterò ineundum. Imò præsumitur, finem hujus pacti tendere in utilitatem illius, qui morali æstimatione hujus causa fuit

46. Fides *publica* duplicem habet respectum vel *ad personas*, quæ conveniunt, ubi aut *pactio* aut *sponsio* iterum oritur; Vel *ad materiam*, circa quam conveniunt belligerantes, ubi fides publica proficiscitur ex pacto vel *manente bello*, vel quò *bellum* finitur. Ad prius pactum retulit Grotius *Inducias, Commeatum & captivorum redemptionem.* In posteriori pacto egit de *pacis pactione, de sorte, de certamine conditio, de arbitrio, de ditione, obsidibus, pignoribus.*

47. Hic de pactione & sponsione speciatim aliquid peculiare dicere non possumus, quia omnia fluunt ex antea §. 39. positis, de fide hosti servandâ, exinde enim omnes quæstiones decidendæ sunt. Nam quæ circa sponsionem in specie obtinent, illa juxta supra dicta adhuc valebunt. Restat itaque materiale fidei publicæ in bello, ubi nobis ea, quæ Grotius differuit, ad novas meditationes occasio-
nem

nem dederunt. Ad quas verò decidendas pro fundamento iterum ponimus legem eam, ex d. §. 39.

48. Ante omnia autem quaeritur: *An pacta, manente bellò, seu ad statum belli tollendum non spectantia sint valida?* Hic cum aliis, qui eruditè circa hanc quaestionem loquuntur, existimo, quod manifestum sit, naturæ repugnare, in tali statu, quale bellum est, admitti posse eadem. Nam implicat sanè, postulare velle, ut alter fidem sequatur & nihilominus profiteri, se velle istius hostem manere. Hostes autem sunt, ut ex capite de bellò adhuc constabit, qui quâcunque viâ nocere volunt. Inde protestatio de non usurpandâ adversus alterum hostilitatis licentiâ, factò videtur esse contraria.

49. Sed inter cultiores tamen gentes non tantùm in favorem fortitudinis bellicæ, sed & ad obtinendum istud temperamentum belli, de quò antea occupavimus, receptum est, ut & in pactis talibus, bellum non tollentibus, fides servetur. Talium pactorum alii hæc recensent: *Inducias paucarum dierum aut horarum spectandis mortuis. Pactum de concedendò transitu per nostra presidia. Item, ut certis locis, certis hominibus, aut certis rebus planè parceretur. Ut certò tempore hostilitas non exerceretur. Ut certa instrumenta nocendi non adhiberentur.*

50. *Inducias* quod cernit, non incommodè appello eas, *Conventionem, per quam manente bellò ad tempus aliquod bellicis actibus, vel omnibus, vel aliquibus abstinendum est.* Sic non opus habemus, ut disputemus prolixè cum illis, qui statuerunt, si

cer-

certum tempus, puta in annos 50, 40, &c. additum fuerit, quòd talis conventio non induciæ, sed pax appellandæ sint. Nam facilis ad hoc erit objectio, si enim in terminis duntaxat disconvenimus, concederem omnia, secuta enim pax per tale tempus esse debet, si verò in re nobiscum discrimen erit, quod tamen non arbitror, commodè dissentientibus reponere possumus, adversari naturæ pacis, illam esse posse temporaneam, nisi enim pacem naturà suâ æternam statueremus, statim prolaberemur in primum falsum Hobbesii, statuentis, bellum esse statum naturalem seu ordinarium inter homines.

51. Ut autem videamus, qualis sit inter *pacem & inducias* differentia, saltem sufficiat dixisse jam, inducias non componere controversiam inter belligerantes, & ita tollere jus perfectum & prætensionem unius in alterum, nam per inducias etiam jus istud, propter quod bellum motum est, adhuc firmum manet. Inde & post inducias novâ indictione non opus est. Aliud tamen est in pacto pacis, hîc enim omne jus præcedens per illud tollitur.

52. Interim, si de *principio temporis* circa inducias quærimus, non opus habemus, ut cum Grotiò multis philosophemur, quasi ab illò die mensura temporis non incipere dicenda sit, ubi iudiciæ factæ sunt. Magis enim naturalius est, ut scribamus, incipere easdem eòdem die, quò placebant. Seductus tamen est Grotius ab exemplis, nonnunquam enim inter gentes expressè placitum fuit, ut inciperent crastinò die non hodie.

53. Quia verò quandoque induciæ non statim ubique, ubi opus est, publicari possunt, obiter addendum est, illos non peccare contra obligationem ictam, quibus non adhuc publicatio earum facta est, non enim per omnem ditionem eòdem momentò palam fieri poterit. Quare si aliquid contra inducias factum fuit, non illos contra fidem datam fecisse dicendum erit.

54. Porrò & conspicua quaestio est: *quid liceat tempore induciarum?* Grotius respondet, *illicitos esse omnes actus bellicos, sive in personas, sive in res, id est, quicquid vi fit adversus hostem: id enim omne per induciarum tempus fit contra jus Gentium.* Ubi & nos subsistimus, modò ab actibus violentis distingvamus actus non violentos. Stantibus quippe induciis, illud facere non prohibentur partes, quod ad bellum continuandum aliquid contribuere videtur, modò non sit actus violentus. Sic sese in locum tutiorem recipere, aut munitionibus circumdare, auxilia & commeatus procurare non prohibitum est, quia nulla hic adest violentia. Aliud tamen est, si hæc expressè interdicta fuerint.

55. Verùm si nihil interdictum est, gravius adhuc est disquirere: *quid faciendum sit, si altera pars explorare vult operas, novag³, munimenta alterius, item: si auxilia adveniant, an admittenda sint ab altero?* Ubi nos, præcipuè ex §. 48. respicientes hîc, quòd inauditum sit, manente bellò, alteri illud permittere, quod ad bellum continuandum & commodum in eò captandum aliquid contribuere poterit, statuímus, non officere induciis, si & mediò

tempore ædificans prohibet, ne alter speculetur, quod extruitur, vel si unus non admittit illud, quod in futurum adversus se prodesse poterit, qualia certè auxilia sunt.

56. Si *fides induciarum* ab alterâ parte *rumpatur*, pars læsa iterum justè ad arma redire, nec finem induciarum expectare poterit. Dependet hæc assertio ex iis, quæ diximus suprâ, ubi quæsitimus: an perfidia unius partis liberet ab obligatione ejus alteram?

57. Ab induciis differt *jus commeandi*, quod est privilegium quoddam, quod mediante bellò conceditur hosti ab hoste, ad præstandum securum itum & reditum per loca hostilia. Qualia privilegia apud nos appellantur *Salvi-Conductus*.

58. Circa *captivorum redemptionem* iterum nihil aliud dicendum est, quàm ut pretium istud solvatur alteri, quod promissum fuit. Neque etiam ab alterâ parte valet rescissio, si captus postea intelligitur locupletior, quàm credebatur.

59. Seqvuntur Pacta, *pacem reducentia*, quorum præcipuè numeramus *pacta pacis*, ubi iterum recurrendum erit ad Cap. 15. exindè enim pleræque quæstiones huc spectantes deciduntur. Imò recurrendum etiam est ad caput, de juribus summorum imperantium, quia & hoc multum hîc contribuere videtur. Sic enim facilè est probare: *pacis factionem spectare in statu absoluto ad solum principem, & in limitato quandoq; ad solos status aut proceres Reipublicæ*, item: *An pacta pacis infirmantur per exceptionem metus?* item: *An cum rebellibus pax de ineatur?*

60. *Finis* hujus pacti est, ut desinat bellum, & iterum fiat pax. Indè quærimus nunc: *An pacem jam factam rumpere possit gens una?* Ubi Grotius hoc tribus modis contingere dicit. Primò, quandò gens una facit id, quod omni paci inest, nimirum, si vis bellica inferatur, ubi nulla nova subest belli causa. Secundò, quod rumpatur pax faciendo vel non faciendo contra id, quod in pace dictum est, ad quod genus probè cognoscendum interpretatio pactorum adjungenda est. Tertiò, pacem solvi, faciendò vel non faciendò id, quod specialis pacis natura repudiat, puta si fit aliquid contra amicitiam.

61, Hic primum & secundum modum concedimus Grotio, negamus tamen tertium, meminisse enim debemus, quod diximus antea Cap. 27. §. 10, 11, 12, 13. ubi quæstionem decidimus, an? & quomodò jus imperfectum perfectè postulari possit? quæ dicta, si huc applicabis, facilè nobiscum negabis Grotio, quod negabat dicta quæstio.

62. Si verò, ut videtur, Grotius hanc amicitiam simul paci insertam fuisse intellexit, tunc utique omnia Grotio concedimus. Exemplum cape in quæstione: *An contra amicitiam sit, suscipere eos, qui ex alterâ ditione in alteram migrare volunt?* Ubi quidem statim oppida & magnos coetus excludimus, tales enim recipere non licet. Sed si de paucis vel aliquibus quæritur, statim respondemus, quòd non contra amicitiam sit suscipere migrantes, *non enim naturalis tantum*, dicit Grotius, *sed & favorabilis est illa libertas.* Licet in pacto cautum sit:

U

Omnes

Omnes esse debere amicitiam inter partes. Verùm si specialiter hoc in pace placuit, tunc sanè ista amicitia transit in jus perfectum.

63. Sequitur *Sors, certamen conditum* &c. qui tamen modi bellum finiendi, non adeò sunt frequentes, neque procedunt ita generaliter, ut pacta pacis. Ideò distinxerunt nonnulli inter ea, quæ finiunt bellum *actu suo*, qualia pacta pacis sunt, & quæ id faciunt *consensu ad aliud relatò*.

64. De Sorte ità loquitur Grotius: *Sortis alea subjici belli exitus licitè non semper potest, sed tum demum, quoties de re agitur, in quam plenum habemus dominium. Nam ad subditorum vitam, pudicitiam & similia tuenda, civitas & ad bonum civium tuendum, rex arctius obligatur, quàm ut omittere possit eas rationes, quæ ad sui & aliorum tutelam maximè sunt naturales. Attamen si verà affirmatione, qui injustò bellò impetitur, tanto sit inferior, ut resistendi nulla spes sit, videtur sortem offerre posse, ut certum periculum incertum evadat. Hoc enim est de malis minimum.*

65. *Certamen conditum* est prælium, quod definitò numerò hostis condicit hosti. Ut verò sciamus, quid jam dicendum sit de eò, inquirendum est in ejus finem. Ubi tamen non statuere debemus, quasi ille justam habuerit causam belli, qui Victor fuit, quia & victus eam prætereundum poterit. Sed dixisse sufficiat, *finem* solum esse, *causam belli finiendi*. Proptereà sequitur, quod talia certamina rara sint, quia rarò gens una omnem fortunam bellicam ad unicum tale certamen seponere solet, deindè

&

& alii jam observarunt, difficilem habere inspectionem, uter in ejusmodi præliis victor censeatur, quia hîc non obvenire poterunt semper certa indicia ad docendam hostium fugam.

66. Sequuntur *Arbitri*, quorum duo genera facit Grotius; unum ejusmodi, ut, siue æquum siue iniquum quid pronuncient, parere debeamus. Quod genus tamen non immediatè dependet ex jure naturæ, sed pactum aliquod ipsarum gentium præcedere solet, quodque dicitur *Compromissum*. Alterum ejusmodi, ut ad boni viri arbitrium redigi debeat, confer Cap. 28. §. 18. Alii distinctionis gratiâ priores appellarunt *Arbitros* strictè sic dictos, posteriores verò *Arbitratores* seu *mediatores*.

67. Verùm, dicis, sic plena manet libertas pronuntiandi apud Arbitros strictè sic dictos, quia jam dixisti, partes ab horum sententiâ recedere non debere? Imò ego tacitam ibidem subintellexi limitationem: Non tantùm enim arbitrator non-compromissarius, sed & arbiter compromissarius *secundum æquitatem* pronuntiare debent.

68. Ab arbitris distingvit Grotius *Arbitri summationem*, cum quis ipsi hosti de se arbitrium permittit, quæ *deditio pura* est. Sed nos arbitramur insuper, & deditioem conditionatam hîc spectare posse. Nam non solùm per deditioem puram, sed & conditionatam bellum finitur adde Cap. præced. §. 55. seqq.

59. Restant ex §. 46. *obsides & pignora*. Quæ duo quidem non principalia illa sunt, quæ bellum finiunt, sed propterea eadem Grotius adjecit, quia

accessiones pactorum sunt, & modi cavendi securitati pacis. Sed nos dicimus simul, quòd non solum bellicis pactis, sed & illis, quæ tempore pacis panguntur, accedant. Quò pactò malle appellare accessoria conventionum, quæ contrahuntur inter gentes.

70. *Obsides* sunt certa individua, quæ firmandæ obligationis causâ dantur. Reliqua, quæ circa obsides notanda veniunt, fluunt ex lege de fide servandâ.

71. Sed quæritur tamen à Grotiò insuper: *quale jus sit in Obsides?* & ita respondet. *Interfici obsidem posse diximus per jus Gentium externum, non etiam internò jure, nisi par ipsius culpa accedat.* Hic ex suprâ dictis obligationem juris externi negamus Grotio, verùm quoad obligationem juris interni seu legis naturalis eidem assentimur. Obses quippe datur alteri in securitatem pacti, quod si non servatur, cogendus quidem obses est, ut obligatio adimpleatur, quod variis modis secundum conditionem obsidis fieri poterit. Nam si occidatur, exspiraret obligatio alterius, qui non obstructus esset, ut sese ab eadem liberaret, priusquam ipsi obses restituatur. Imò, si certus est ille, non adquiri posse istud, quod promissum fuit, non ad mortem obsidis properandum est, sed potius videndum, ut iste luat, vel, si hîc nihil extorqueri poterit, per bellum vel repressalias petatur, quod debetur. Omnia aliâ erunt dicenda, si obsides ipsi aliquid deliquerint, tunc enim concedemus alteri jus vitæ in eos, quod etiam agnovit Grotius alibi hisce verbis: *non occidendos obsides, nisi ipsi deliquerint.*

72. Porro quæritur: *An Civitas Civem in obsidem cogere possit?* Nos certè affirmamus, nam ex regali Imperantium communi adhuc notum est, posse Cives suos ad finem & interesse statûs obtinendum justè cogere, jam, quia horum implementum præsumitur, si necessitas postulabit, Civis, præcipuè si ab alterò postulabitur, cogatur, ut eat tanquam obses in custodiam. Sed tenetur tamen Princeps ad repensandum ei incommodum, quod per hoc tempus senserit. Spectat huc distinctio inter illos, qui obsides fiunt vel *sua voluntate vel civitatis imperiò.*

73. De aliâ quæstione, videlicet: *An obses in aliam causam rectè retineatur?* ita Grotius loquitur: *Odiosa autem est obsidum obligatio, tum quia libertati inimica, tum quia ex factò alienò venit. Ideòq; stricta interpretatio hic locum habet, quare in unam causam dati, in aliam retineri non poterunt, quod ita intellige, si aliud quid sine obsidum accessione promissum sit. At si in aliâ causâ fides jam violata sit, aut contractum debitum, jam poterit obses retineri, non ut obses, sed eò gentium jure, quò subditi ex factò imperantium detineri possunt καὶ ἀνδροληψία, quod ipsum tamen, ne fiat, caveri poterit, adjectò pactò de reddendis obsidibus, ubi id, cujus nomine dati erunt, impletum erit.*

74. Omnia hîc plana sunt, modò Grotius securam præscripsisset cautionem illis, qui id metuere poterunt ab alterò. Nam clausula illa in pactò expressa de reddendis obsidibus, non tam firma est, quomodò videbatur Grotio, quippe tali pacto semper ista per se tacitè ineest. Quâ ratione nos cum

aliis arbitramur, arctius obligari alterum ad reddendos eos, si pacto adjiciatur expressa cautio: *de non retinendis obsidibus in aliam causam.*

75. Interim datur quandòque obses à captivò, ut liberetur iste ad pretium colligendum, quod ad suam redemptionem conventum, est, eò verò captivò mortuò, obses liberatur, nam in illò, dum moritur, jus pignoris extinctum est.

76. De pignoribus ita pergit Grotius: *Pignora quaedam communia habent cum obsidibus, quaedam propria. Commune, quod & ex aliò jam debitò retinentur, nisi obstet data fides. Proprium, quod, quæ de iis est pactio, non tam strictè sumitur, quàm illa de obsidibus: neq; enim æquale est odium. Res enim natæ sunt, ut teneantur non & homines.*

77. Hic & nos subsistimus, existimamus tamen fore melius, si primò dicamus, quid proprium sit pignoribus, & deinde addamus saltem, reliqua omnia communia esse cum obsidibus, ubi nulla subest limitatio ex proprio pignoris.

78. Hic subsistit Grotius, & cum eò plerique commentatores sui, verùm video, hodiè inter gentes maximè quæri de *jure prætensionum & juribus rerum dependentium*, ideò necessum esset, ut & hinc nostram sententiam aperiamus, quæ hisce duntaxat verbis constabit, *quòd jura illa metienda sint secundum bonam interpretationem eorum pactorum, ex quibus aliquid prætenditur.*

79. Itaque reassumenda iterum est materia interpretationis, ubi repetenda sunt antea, quæ passim, præcipuè verò in Cap. ii. §. 16. ad fin. & Cap. 16. §. 17. ad fin. posuimus.

80. Nam

80. Nam si obscuritas obvenit *circa verba tantum*, tunc ad declaranda ea ibidem dicta sufficiunt. Si verò cum verbis *circa rem ipsam* dubium est, an in casu pactum vel extendendum vel restringendum sit, tunc & præter regulas interpretationis declarativæ progrediendum erit ad species reliquas bonæ interpretationis.

81. Sic in genere ad ritè & benè interpretanda pacta (imò in omni interpretatione) dicimus nihil aliud, quàm *ut interpres probè calleat naturam rei, de quâ queritur*. Sic v. g. quando inter gentes in pactò aliquò dubium obvenit, quale genus interpretationis eligendum sit, videndum erit ante omnia, an istud pactum pertineat ad statum belli an pacis. Si ad statum belli referendum est, evolvendæ sunt illæ conclusiones, quas in dictò capite & in pactis bellicis demonstravimus.

82. Deindè ad hanc acquirendam interpretationem multum faciunt *regula ille Topica*, de quibus alii eruditè scripserunt.

83. Probè ita cognitis conclusionibus istis, bonus Interpres horum pactorum antè omnia videat, *an conjectura adsint, quæ illum vel ad interpretationem extensivam vel declarativam ducant, vel an nullarum adsint*. Posteriori modò subsistat duntaxat absurdi vitandi causa *in solâ interpretatione declarativâ*: ubi præter superiores regulas hæc simul inculcari poterit: *Verba sunt intelligenda ex proprietate*. Indè nunquam hîc à verborum propriâ significatione recedendum erit. Verùm ex Grotio iterum arbitramur, propriam vocabulorum usurpationem

tionem non ex Grammaticâ , sed ex usu populari derivandam esse , secundum consuetum illud : *quæ penes arbitrium est & jus & norma loquendi.*

84. Si verò circa tale genus interpretationis verba hanc popularem proprietatem statim recipere non poterunt , tunc ista verba *obscura* sunt. Obscuritas autem verborum præcipuè accidit , si ista sunt *obsoleta* , *noviter conficta* , *peregrina* , *ambigua*. Quomodò his præcurrendum sit , exposuimus per regulas Cap. 16. §. 21. ad fin.

85. Quòd si tamen *conjectura* svadeant aliud genus interpretationis , tunc ante omnia graviter quaeritur : *quid faciendum sit interpreti , ut justè procedat* ? Sed hîc neminem vidi , qui tam felix fuisset , ut aliquid nobis persuasisset , quod nullò dubiò careat.

86. Equidem Grotius & quàm plurimi Doctores regulam proposuerunt usitatissimam. *Quò quidq; plus habet favoris , eò laxius accipiendum , quò longius abit , eò strictius* , vel ut vulgariter dicitur : *Favorabilia sunt latius , odiosa restrictius interpretanda.* Alii tamen ostenderunt eruditè , non universalem esse regulam , ex multis enim exemplis hoc ab illis mutuabimur. Quid si in fœdere pacis conventum sit , *Captivos utrinq; restitui* ? Et una pars , quæ longè plures captivos detinebat , pro singulis singulos velit reddere , altera verò omnes pro omnibus : ex dicta regulâ hæc posterior pro se afferet , favorabile esse negotium , cum ad pacem ineundam sit directum , adeòque extendendam esse locutionem ; prior verò urgebit , odiosum ita pactum esse , quæ

par-

partem alteram plus alterâ oneret, atque adeò in se non habeat utilitatem. Aliud exemplum de lege, *frumenti exportationem* prohibente, ubi quis *fari-nam* exportaverat, tacebo.

87. Neque etiam valebit, si pacta dispescere volumus, in ea, quæ *ineuntur tempore pacis vel belli*, ita, ut priora sint extendenda, posteriora verò restringenda. Quia aliquoties Grotius in eâ sententiâ fuisse videtur, quasi conventiones bellicæ strictè interpretandæ sunt. Nam quis negabit & extensivam in bellicis, restrictivam in pacis conventionibus obtinere posse.

88. Nos, extra omnes partes constituti, existimamus, regulam Grotii de favorabilibus non ita, sine ulterioribus meditationibus in medio relinquendam esse. Quanquam eandem Grotius perquam generaliter posuerit, ita, ut in generali significatione, uti jam probatum est, vix ad omnes casus applicari possit. Nihilominus obtinebimus, quando hic, in solis pactis, omnem auctoritatem legislatoris alicujus rejicientibus, respicimus, *primò ad materiam*, nam, *prout substrata materia postulat, sensus verborum vel est extendendus vel restringendus*.

89. Sed quia hæc regula neque omne dubium tollere poterit, ideoque *secundò personæ ipsæ paci-scentes* producendæ sunt, ubi duæ regulæ ex regulâ generali favorabilium & odiosorum nobis surgunt, quarum prima sensum verborum extendit, scilicet: *In omni pacto interpretatio fit pro illo, cui aliquid per istud est restrictum*. Nam præsumitur in dubiò illud ejus liberæ dispositioni fuisse re-

lictum, quod non expressum est. Regulæ tamen adijunge limitationem: *Nisi expressa aequitas & dispositio naturalis foveant contrarium.*

90. Altera regula, quæ sensum restringit, ita sese habet: *In omni pacto interpretatio fit contra illum, in cujus utilitatem pactum istum.* Iterum enim in dubiò præsumitur, eum non intellexisse id, de quò quæritur, & simul poena hujus est, quia mentem suam debuisset clarius exprimere. Addere poteris limitationem regulæ præcedentis. Dicis, poterit accidere, ut utrique contrahentes utilitatem habeant ex pacto. Benè, inquam, & præsumitur *singularem* fore utilitatem illius, qui urget istud, ut pacto insit.

CAP. XXX.

De Jure Gentium circa Legatos.

I.

Nihil adhuc ex jure Gentium restat, quàm obligatio illa, quæ debetur Legatis, ubi nos quærimus statim, an jus Legatorum pertineat ad jus Gentium voluntarium, quorsum hæc materia semper adhuc relata est, *an verò immediatè ex jure natura demonstrari possit?* Grotius, & quamplurimi cum illò posuerunt istud inter jus voluntarium, ita enim Grotius loquitur: *Restat veniamus ad obligationes, quas ipsum per se jus illud Gentium, quod volunta-*

714772

rium dicimus, induxit : quò in genere præcipuum est caput de jure Legationum.

2. Quemadmodum autem jam aliquoties obligationem aliquam juris voluntarii negavimus, ita & negamus jam, imò negarunt alii. Quò pactò potius omne jus, quod circa legatos obtinet, petendum erit ex dispositione juris naturæ, reliqua, quæ tamen huic capiti simul certis de causis inseruimus, juri Gentium voluntario relinquentes. Sed à terminò incipiendum erit.

3. Legatum appellamus *Ministrum*, qui à Principe suo mittitur ad principem alium in certum finem. Alii, qui id addunt, quod apud Gentes, præprimis Europæas, circa legatos observari solet, ita terminum explicant, quod Legatus sit *Minister status*, quem Princeps unus, cui regale legationis non ademptum est, mittit ad alium principem, ut apud illum Sanctam suam personam juxta præcedens mandatum præbeat, annexò simul ad fidem & honorem habendum speciali commissionis suæ testimonio. Atque sic constat, non omnem ministrum principis alicujus esse legatum, quia ad hoc munus splendidissimum certus isque specialis requiritur character, quique dicitur apud Politicos *Representatio*; ex hac ratione, quia per talem characteris fictionem representat personam sui Principis.

4. Quòd si verò latius accipimus vocabulum *Legati*, tunc ex impositione morationum gentium eos dispescimus in Legatos, quibus *representatio* competit, & quibus non competit. Ille autem Princeps, ad quem quis missus est, videre poterit hoc ex scrip-

ptò,

ptò, ut appellant, creditivò, quod statim post adventum suum legatus edere debet, imò quod ipse Princeps postulare poterit.

5. Hæc legatorum divisio peperit inter eos, qui repræsentativum habent, intuitu *precedentia & honoris* (non verò inviolabilitatis, ut videre poteris ex §. 91. seqq.) duplicem ordinem, ita ut nonnulli referendi sint inter Legatos *primi ordinis*, ceu ut nos appellamus, unter die *Botschaffter des ersten Rangs* / aliqui verò inter Legatos vel Ministros *secundi ordinis*, unter die *Minister des andern Rangs*.

6. Omnem utilitatem hujus distinctionis quoad *precedentiam* regulæ includo: *quod legatus primi ordinis, præferatur Legato secundi ordinis, licet posterioris Princeps precedat Principem prioris*. Ita Rex Galliæ versus Viennam mittit duntaxat Legatos secundi ordinis, quia ibidem Legatus Regis Hispaniæ præferretur illi.

7. Utilitas quoad *honorem* respicit partem *ad illum, ad quem Legatus missus est*, partim *ad Legatos inter se*. Ubi semper Legatus primi ordinis magis honorandus est, quàm Legatus ordinis secundi.

8. Non peccabimus verò, quandò occasione hujus *precedentiæ* atque honoris, qui intuitu Legatorum adhibendus est, paulò latius ex jure voluntariò nonnulla repetimus, in eum præcipue finem, ut videas, qualia inter Gentes moratiores, & præcipue Europæas officia humanitatis solita sint. Omnes enim, qui saltem obiter lustrarunt civilitatem aulicam, unò ore professi sunt, quòd facilè sola ea constaret ex ceremoniis Legatorum.

12. Antequam verò specialiter aliquid delineamus, præmittendum adhuc est, quòd Legati intuitu harum ceremoniarum sit Officium, *ut principalis sui existimationem omnibus modis conservet*. His positis, quilibet Legatus videbit, *ut honor semel exhibitus, alio tempore illi iterum exhibeatur*. Quæ cautela fuit ex regula §. 10.

13. Ne autem Princeps ille, ad quem missus est Legatus, excedat temperamentum, ita, ut ex nimio honore dignitati suæ aliquid detrahatur, legato verò detur occasio, istud, quod actum semel fuit, trahi in consequentiam; Æquissimum est, *ut honorem temperet* tam intuitu legati primi, quàm secundi ordinis; quam cautelam & Legati inter se observare solent.

14. Quia tamen plerumque accidere solet, ut nihilominus præter solitum Legatus splendidissimè habeatur, distinctio placuit inter actus *privatos* & *publicos* Legationum, ita, ut ex eò, quod in actu *privato*, seu propter quem non missus est Legatus, factum fuit, nullum jus sequatur, & exempla promta sunt infinita, quibus veritatem hujus limitationis illustrare possem, talis quippe differentia inter actus legationis publicos & privatos est, licèt aliàs actus isti privati inter publicos referendi sint.

15. Ductu hujus differentiæ inter actus Legationis, etiam observandum est, *quòd legati, licèt ad actum privatum invitati fuerint, non semper comparere debeant*, & quanquam videatur ab invitatiò quasi ille princeps, qui illos invitaverat, injurià effectus, placitum tamen est inter gentes, ut nonnulla

la

læ circumstantiæ ab istâ incivilitate illos eximerent, quarum præcipuæ sunt, *lis intuitu præcedentia cum legato alterius principis & æctus religiosi*, si legatus est diversæ religionis. Non desunt tamen exempla, ubi legatus v. g. Gallus, in precibus Eyangelicorum comparuit, prætendens, se æstimasse actum tanquam solennitatem politicam.

16. Alia Civilitatis genera possumus commodè in duas classes dispescere, quippe aut aliquid observandum erit *intuitu principis*, cui legatus mittitur, vel *intuitu Legatorum inter se*.

17. Priori modò iterum distinctè procedendum erit, vel enim *debetur aliquid legato*, vel *legatus debet aliquid Principi*. Istud autem, quod à principe proficisci solet, summariter in eò consistit,

18. Si *advenit* legatus, solenniter suscipitur, antequam in urbem venit, qualis honos definitò numero definitaque qualitate personarum secundum dignitatem tam legati, quam principis, qui legatum mittit, computari solet. Modus verò introducendi dependet præprimis ex receptâ & introductâ consuetudine aularum, quæ propterea maximè variat. Sic ubi mos introducendi non viget, neque legatus cogere poterit principem, ut solenni ritu suscipiatur.

19. Ne verò altera pars de adventu legati ignorantiam prætereundere possit, si legatus cupit solenni modò accipi, optimum est, ut ille per nuncios adventum suum vel ipsi principi vel locumtenenti alicui denunciet, ita enim nulla alia subest ratio denegati honoris, quam quòd princeps civilitatem istam intermittere voluerit.

20. Post-

20. Postquam itaque advenerunt legati, solent ad illos mittere principes vel statim post adventum vel demum die proximò adventus, *qui eos solenniter eorum nomine saluent*, quod dicitur apud nos, *sie lassen ihnen die Staats-Visite geben*. Interim hi modi civilitatis frequentiores sunt in aulis. Sed quò sunt frequentiores, eò partiore exhibentur. Communi quippe consensu hâc parte distincti sunt legati in *regios & non regios*, ita ut regii cum nonnullis aliis, quibus & legatòs Belgicos & Venetos ad numero hujus honoris sint participes, exclusis reliquis.

21. Etiam observant morem nonnullæ gentes, *ut legati ex impensis earum vivant*, qui iterum non generalis est, imò si hîc vel illîc observatur, tunc vel determinatè vel indeterminatè hoc faciunt gentes, præprimis tamen in eò conveniunt, quòd legatum tam diu alant, quamdiu ad solenne colloquium non admissus est.

22. Hæ & aliæ solennitates, quæ in usu sunt dictis temporibus peti possunt imprimis ab iis, qui ad eas observandas & efficiendas à principibus specialiter positi sunt, quique communiter *magistri ceremoniarum* appellantur. Ejusmodi autem homines aulæ alicui ita necessarii sunt, ut ipsi consilarii: & videtur ille princeps, qui talem ministrum non publicè alit, vel parum æstimare hæc solennitates, vel mediocriter saltem salutari seu frequentari ab Ambasciatoribus.

23. Restant quidem adhuc quàm plurimæ Cere-
monia, sed de quibus infra suò modò agemus. Hic
dunta-

duntaxat quæritur; an & legatus illum Principem, apud quem negotiatur, præcedere possit? Cujus decisionem petere iterum possumus ex speciali observantiâ locorum. Interim hoc ortum est, quod legatus regulariter non præcedat illum principem, qui principalem suum præcedit. Quando verò principalis principem eum præcedit, tunc in aulis nonnullis, præcipuè germaniæ parum æstimatur ista scrupulositas. Major tamen circa eam observantia est in Galliâ, (intuitu principum regionum, denen Prinzen vom Geblütthe, qui præcedere volunt legatos principum Germanorum) Italia & apud Duces Bavariensem, Neoburgensem, qui locum præcedunt prælegatis etiam regiis. Imò nonnunquam valet distinctio inter præcedentiam in locâ tertio.

24. Officium *legati generale* intuitu Ceremoniarum consistit præter omnem honorem, qui principi exhibendus est, in accommodâ usurpatione *titulorum*. Nam notum est, quòd iste legatus, qui titulum debitum principi denegat, nunquam ad solenne colloquium admitti solet. Interim non solum in defectu, sed & in excessu peccare poterunt legati, ideo videant isti, ne in nimio honore ita excedant, ut postea in præjudicium sui principalis aliquid trahi possit in consequentiam.

25. In Galliâ tamen, imò in Italiâ & Hispaniâ exceditur raro intuitu titulorum, non enim aliter appellare possunt v. g. Galli personam regiam, quam *Sire*, principem regium, & extra Galliam principem absolutum, *Alcesse*, alium verò principem non regium, *Seignur*. Verùm apud nos in Germaniâ

res aliam induit faciem, ibi enim ita pertinaces sumus & nobiscum etiam legati exteri, ut quam plurimos principes, computatis simul Episcopis, appeilemus saltem Eure Fürstliche / interdum Hochfürstliche Gnade und Würden: Aliquos verò appellemus saltem Ihre Durchlauchtigkeit / item Durchläuchtiger Fürst / imò tam obstinati sumus, ut à positivò valdè distingvamus comparativum Durchläuchtigster Fürst & ab eò iterum Aller durchläuchtigster Fürst. Quæ titulorum diversitas fecit, quòd legati nonnunquam excesserint, ita ut Galli, putantes titulum *Seigneur illustrissime* exequari termino Durchläuchtigst / in colloquìò unò vel alterò contradictionem excitaverint. Qualis autem scrupulositas est intuitu principum, talis & fuit principissarum occasione, usque ex vocabulò Frau formavimus Fräulein / indè pro diversitate harum foeminarum illustrium hæc prædicata earum orta sunt: Partim, Gnädigstes Fräulein / partim Durchläuchtiges vel Durchläuchtigstes item Alldurchläuchtigstes Fräulein. Aliquis legatus, qui locutus fuit cum foeminà illustri, excedere nolens, contra stylum nostrum salutabat eam continuo Eure Durchläuchtige Gnaden.

26. Occasione horum titulorum non præterire debemus controversiam eam illustrem, quæ intuitu ipsius legati ante nonnulla tempora orta est. Quippe prætendebant legati, & ex illis tantum illi primi ordinis, tam à principibus eorumque ministris, ad quos missi erant, quam ab aliis legatis in eadem aula degentibus titulum *Excellentia*. Quæ quidem ex-

cellen-

cellentia vix convenit cum nostrâ, quâ erudito nonnullos honorare solemus, hæ enim tam latè inter se distant, ac fermè distat cœlum à terrâ. Hæc denotat existimationem gradus, non personæ ut vulgò creditur, qui ipsis autoritate principis impositus est, per illam verò significatur honos, qui debetur personæ legati, principem independentem præbentis, qualem loquendi modum eleganter includimus termino consueto *Souverain*.

27. Quia itaque ex impositione generali iste legatus, qui *Vestra excellentia* appellandus est, in personâ suâ præbet principem independentem, officium ejus est, ut omnibus modis eò nitatur, ut eòdem titulò honoretur. Illi quippe debetur propterea, si repræsentat talem principem. Ante tractatus Monasterienses titulus hic ad multa dissidia undique dabat occasionem, sed nunc post eos magis communis est. Sic & legati Electorum eòdem titulò decorantur.

28. Illa civilitas, quam observant *legati inter se*, componitur partim ex *Visitatione tam prima* quàm *reciproca*, von *Abstattung der ersten Visite und Contra-Visite*, partim ex *Præcedentiâ*, quæ tamen non multis laborat difficultatibus, ille enim legatus præcedit alterum ex eâ æstimatione, quâ principes inter se considerantur. Major tamen restat circa *Visitationem*.

29. Itaque ut totum processum brevissimis verbis delineemus, generaliter receptum est, ut *legatus adveniens à legatis presentibus visitetur*. Qui ipsi legati in visitandò talem ordinem servant, ut ille visitet primus, qui ex principis sui imitatione præcedat

cedat reliquos, quem sequatur proximus, & ita porro. Noviter adhuc accessit alia solennitas, scilicet legatus adveniens mittit ad legatos præsentēs Secretarium, qui illis adventum suum insinuet, quæ novitas debetur legatis Galliæ.

30. Non desunt tamen nonnullæ exceptiones à regula: quarum præcipua est, quòd ista observantia vigeat solum inter legatos regios & regiæ dignitatis, quales certè simul legati Electorum sunt, ita, ut reliqui excludantur. Nam dicunt priores, quòd res inaudita sit, eos visitare debere legatos principis, qui longè minori caractere, quàm regius est, sunt affecti.

31. Aliæ exceptiones sunt, quòd duorum principum belligerantium legati se invicem visitare non soleant. Imò præter visitationem omnem fugiunt occasionem, ne conveniant in locò aliquò tertiò, quòd tamen, si forte fieret, non efficit, ut hostiliter sese habere debeant, quia vis ista bellica parum congruit cum functionibus legatorum. Item excipimus à regulâ legatos principum protestantium, qui Nuncium Apostolicum adventantem, sinè nota incivilitatis etiam non visitant, quia isti Papam non considerant tanquam caput Ecclesiæ Christianæ, sed tantaxat tanquam principem secularem, cujus Nunciis, præcipuè legati Electorum, præcedentiam concedere non solent. Quamquam exempla allegare possimus, quòd inter se in locò tertiò perquam familiariter collocuti fuerint.

32. Peractâ Visitatione, obligatus est alter ad *visitationem reciprocam*, quæ eòdem modò instituitur

ac fuit visitatus. Sic qui visitavit primus, ille & præreliquis expectet visitationem reciprocam, cum sequatur secundus, huic succedat tertius & ita porro.

33. Pene obliti fuissetis subdivisionis legatorum, quos juxta eorum divisionem ex §. 4. 5. in duo genera iterum dispescimus. Sic Legati sunt vel *ordinarii* (aliis dicuntur perpetui) vel *extraordinarii*. *Ordinarii* sunt, qui ad quamcunque rem curandam ad annum vel plures perpetuò in aulà degunt, *extraordinarii* verò mittuntur ad functionem aliquam specialem. Priores seu ordinarii appellantur communiter *Residentes*, & quandoque etiam *Ambasciatores ordinarii*, posteriores autem dicuntur *Ambasciatores propriè dicti*, item etiam *Ambassadors extraordinarii*. Quanquam nonnullis ea divisio tanquam sublata displiceat.

34. Sic prima inter hos est differentia intuitu negotiorum, *Residentes* quippe ad omnia, *Ambassadors* verò ad aliqua negotia mittuntur. Secunda differentia est intuitu honoris, ut diximus antea. Tertia differentia consistit in diversitate sumtuum; Lautius enim alitur *Ambassador* à suò principe, quàm *Residens*.

35. Galli noviter tertium genus legatorum excogitarunt, quos appellant *Envoyés*, item *Extraordinaire - Envoyés*. Tales autem dicuntur ita, qui ad negotia, ad imitationem *Ambassadorum ordinariòrum* vel *extraordinariòrum* ad alium principem mittuntur, qui tamen omnes aluntur duntaxat ut *Residentes*. Atque ita causa originis fuit, ut principes lucrarentur magnos sumtus, quos *Ambassadors extraordinarii* requirunt.

36. Dubii generis sunt *Agentes*, nam nonnulli repræsentativò aliquò instructi sunt, nonnulli verò non. Priores mailem appellare Residentes, posteriores autem *Agentes* propriè sic dictos. Hi à principe aliquò, quicumque modò sit, tam independente, quàm ab aliò dependente mitti possunt ad quæcunque negotia observanda.

37. Ejusmodi farinæ est vocabulum *Plenipotentiarii*, hoc enim sumitur vel tanquam prædicatum *accessorium* vel *proprium*. Si *accessorium* est, denotat partim *Ambassadorem*, partim *Residentem* &c. & sic talibus legatis nullum novum addit characterem. Quando autem sumitur *propriè*, seu quando legato nullus alius character datus est, eandem facit conditionem cum *Agente* propriè dictò, cum hæc tamen differentiâ, ut *Agens* curet quælibet negotia, *Plenipotentarius* verò ea duntaxat, propter quæ missus fuit.

38. Cum characterè *Plenipotentiarii* congruit fermè character *Commissarii*, nullam enim differentiam in effectu video inter eos. Quando *plenipotentarius* sumitur propriè, sola lis est quoad terminos. Ejusdem notæ sunt *Deputati*.

29. Accedimus ad *Consules*, quos ita commodè describimus, quòd sint mercatores vel homines alii, qui rem mercatoriam probè callent, missi tanquam judices & arbitri ad controversias illas componendas, quæ inter mercatores suæ nationis intuitu commerciorum oriri solent.

40. Neque præterire debemus *Secretarios legationum*, qui distinguuntur à *Secretariis* aliis, quos
&

& secumducere solent Ambassadors, verum de quibus nobis sermo non est, nisi quod referantur inter domesticos legatorum: *Secretarii legationis* verò certum simul habent characterem, & talem, qualem habere solent Agentes. Hic causa est, quòd & absentibus legatis sine speciali creditivò interesse principis sui observare possint.

41. Hæc itaque varia genera legatorum, in genere sic dictorum constituunt juxta suprà dicta vel legatos *cum representativò*, quales regulariter Ambassadors, Residentes, les Envoyés & nonnulli Agentes sunt, vel *sine representativò*, ut regulariter Agentes, Plenipotentarii propriè dicti, Commissarii, Deputati, Consules & Secretarii legationis.

42. Ex representantibus *primi ordinis* sunt Ambassadors extraordinarii & *les extraordinaires Envoyés*, quanquam etiam aliquando numerentur inter reliquos, *secundi ordinis* sunt Residentes, *les ordinaires Envoyés*, atque nonnulli Agentes. Ex quibus tam prioribus quàm posterioribus unus iterum præcedit alterum. Quandoque etiam legati secundi ordinis ita latè sumuntur, ut & reliquos absque representativò sub se comprehendant.

43. Hæc dicta ad alias meditationes nos ducere possunt, ubi statim non inutilis quæstio est: *an plures simul mitti possint legati?* Sed hîc, si de potestate quæstio est, res omni caret dubiò, si verò de utilitate quærimus, accuratiores arbitrantur, quòd melius sit, mittere unum, res enim magni momenti patiuntur partim compendiosum negotium, partim unum individuum, quia aliàs, si plures sunt, unus destruit, quod alter fabricatus erat.

44. Non tamen sine omni exceptione regulam dicimus, si enim legatus jam missus videtur principi suo simplex, vel negotii incapax, item, si videtur perfidus, cautè ipsi adjungendus est alter. Item, si negotium tractatur, quod literatos requirit, legatus verò unus literis & studiis istis non incubuit, ex necessitate adjungendi illi sunt alii, qui negotium, & casum, propter quem missi sunt, probè callent.

45. Dantur tamen & nonnulli casus, ubi statim melius est, si plures horum mittantur, quales præcipui sunt. 1. Ad subscribendum id, quod in pactò pacis actum est, 2. ad confirmandos articulos pacti per juramentum. 3. Ad actus feudales, qui modus præprimis apud nos in Germaniâ frequens est, 4. ad solennia nuptialia vel sepulchralia, vulgò, zu Einsegnungen. 5. Et ad reliquos actus solennes, ubi splendide omnia celebrantur.

46. Quando verò plures missi sunt legati, orta est inter Statistas controversia, quomodo hæc disponenda res sit intuitu *precedentia* & *honoris*. Verùm nos facile istam componere possumus, modo ducamus illos, qui legatis controversiam movent, ad Creditivum, si enim omnes, quotquot sunt, unò instructi sunt creditivò ejusdemque qualitatis, non interrumpitur numerus, ita ut legatus alterius medium locum inter eos occupare non possit, licet enim plura adsint individua, nihilominus tamen morali æstimatione virtute repræsentativi unum faciunt corpus, quod absque læsione existimationis in partes dividi nequit. Sed præcedentia inter legatos ipsos missos observatur ita, quomodo in Creditivò scripti sunt, ut primùm locatus præcederet alterum.

47. Quòd si verò, ut quandoque fit, quilibet legatus peculiare habet Creditivum, vel, etiam quod si in Creditivò unò unus designatur Ambassador primi, alter secundi ordinis, tunc certè ex suprà dictis legatus ordinis secundi interruptò ordine cedere debet legato tertii.

48. Alia quæstio conspicua est: *An unus legatus pro diversis principibus negotiari queat?* Sed cur non respondebimus statim per illud vulgare: *unus nequit servire duobus dominis.* Quod dictum apprime usum suum habet apud tales dominos, quales domini legatorum sunt. Regulariter enim præsumitur interesse principum ita diversum esse, ut ex negotiò, quod tendit in utilitatem unius, proveniret necessariò maximum detrimentum alterius, inde impossibile est, ut legatus tam pro unò quàm pro alterò commodè atque prosperè negotiari possit.

49. Sed dantur tamen casus, ubi & unus poterit servire duobus, quos si pressius paulò consideramus, duobus modis concedimus. I. Si principes ita sint distincti, ut interesse unius non officere possit interesse alterius, quale exemplum recens est, ubi Hagæ Comitibus unus legatus tam regi Poloniae quàm duci Holsatiæ commoda agebat negotia. II. Secundò modo concedimus, si unus legatus missus est intuitu solius alicujus pacti vel offensivi vel defensivi ad principem, quem omnes allicere volunt confœderati, hîc enim interesse non est diversum.

50. Non omittere debemus titulum alium legatorum, quos appellamus *honorarios*, qui omnes illi sunt, qui ad splendidum negotium reddendum,

non verò ad ipsos tractatus, quanquam iisdem simul infint, mittuntur, ita nunquam legatus honorarius solus negotiatur, sed adjunctum habet ad minimum adhuc unum, per quem omnia tractari solent.

51. Ex his responderi poterit ad quæstionem: *an mulier illustris possit esse legatus?* sed rari sunt casus ubi mulier aliqua missa fuerit sub caractere legati ad principem alium, & si quæ etiam fuerunt, adjunctus illis erat vir quidam vel legatus alter, qui nomine earum ageret, atque sic erant ambassatrices honorariæ. Hodie quidem vocabulum *ambassadrice* notissimum est, sed denotat duntaxat foeminam legati, non verò personam peculiaris characteris.

52. Item huc spectant *legati-obedientie*, seu ut vulgò appellantur, *les Ambassadeurs d'obedience*, quales communiter illi dicuntur, qui missi sunt ad actum aliquem peculiarem post negotium peractum, ita ut ad illum nihil contribuerint, nisi ut adsint tantum tempore ratificationis; vel ita dicuntur etiam, qui solennitati alicui insunt, ex quâ non offenditur interesse principis, quales supra §. 45. n. 4. & 5. recensuimus.

53. Restant adhuc pauca prædicata alia, secundum quæ nonnulli dubitarunt, an personæ istæ, quæ tali prædicatò ornatae sint, gaudeant etiam vocabulò legatorum, ut sunt: *Protectores, Nuncii apostolici, Heroldi, Tubicines.*

54. Non desunt, qui *Protectores* retulerint ad legatos, sed mihi videtur contrarium, quod ut suò modò probem, præmittendâ est explicatio vocabuli. Est autem *Protector* Cardinalis, qui vocatus à rege
vel

vel principe loquitur pro ejus regnô vel regione in consistoriô papali. Atque sic ita functio maximè distat à functione legatorum, ut isti sciunt, qui statum curiæ Romanæ noscunt. Quòd si verò & hæc ratio non sufficiat, quæso! dicas mihi? an Cardinalis Protector instructus sit Repræsentativô, quod tu negabis. Jam autem omnis ille, qui istô caret neque referendus est inter ministros primi ordinis, & si ad secundum ordinem refers, tunc dignitas ista Cardinalium illum respuit. Atque sic potius proprium genus constituere videntur.

55. Aliud dicendum est de *Nunciis*, quanquam enim illi mittantur à Papâ, nihilominus & nos (nam de Romano - Catholicis nulla controversia est) istos nuncios agnoscimus ut personas, quæ à principe independente ad principem alium missæ sunt, sic enim politicè Papam consideramus ut principem secularem.

56. De *Heroldis & Tubicinibus* multa differere non debemus, quia & vulgus scit, quòd isti locum in præcedente numerô legatorum occupare haud poterint, nisi abusivè & stylô vulgari legatos eosdem appellare velis. Usus horum est duntaxat in bellô, ubi tanquam tabularii & interlocutores habentur.

57. Multa scribuntur de *personis* legatorum, sed quæ non peculiare quid in se continent, quia homo judicii fortè non dicit, quasi ad functionem hanc infans, stupidus aut rusticus adhibendus sit, ita in hæc materiâ non quidem prolixi erimus. Hoc tamen non prætereundum est, quod dicenda apprimè ad omnes

omnes illos applicari possint, qui valedictis studiis inanibus, aulæ & servitiis principum se mancipare volunt.

58. Itaque à *nativitate* incipiendum est, ubi fieri debemus, quòd illi, qui naturâ nobiles sunt, ad functionem hanc valdè sese accommodent, sed propterea non excludendi sunt etiam illi, quibus natura non sic favit. Temporibus sanè præsentibus, hoc munus non rarò, sed quotidie obeunt simul literati, & si dicendum, quòd res est, isti in procurandò interesse principis feliciores sunt quandoque nobilibus. Item huc spectat, quòd & peregrinus, imò subjectus illius principis cui legatus mittendus est, ad hanc functionem non excludatur.

59. De *ætate* nihil definire possumus, quia quilibet princeps personam eligit, hòc caractere dignam. Nos existimamus, quòd ad gerenda illa negotia parum congruat sanguis frigidus, ita homo mediæ ætatis quotidie eligitur. Notum tamen est exemplum Julii Mazarini, qui annò vigesimò status ministrum cum laude egit.

60. Alia consilia nonnulli dant, puta, ut *studeat legatus, ut omnibus charus sit, ut in sumptibus suis sese accommodet secundum portiones illas, que ipsi à principe suo exhibentur. Ut in negotiis sit prudens. Ut in omnibus temperans.* Verùm quæ, & quàm plurima alia dependent magis ex arbitriò partim boni Oeconomi, partim boni Politici, imò partim boni Historici.

61. De *studiis* legatorum etiam non multa verba facere debemus, quia per se clarum est, quòd ad
fun-

functionem istam non Criticus aut Philologus, sed homo, qui talia tractavit studia, ex quibus aliquid in commodum hujus functionis lucrari possit, requiratur. Confer interim, quæ supra diximus de studiis elegantibus. Interim notus est Cardinalis Bessarion, vir suo genere perquam eruditus, qui, tamdiu professor græcæ lingvæ, & interpretis Aristotelis erat, maximam sibi conciliabat laudem, quâ ductus Papa, illum sub caractere Nuncii mittebat versus Lutetias Parisiorum, qui, postquam ibidem advenisset, primò visitabat Ducem Burgundiæ, deindè Regem Galliæ, prætendens, *quòd prior loco, prior tempore*, fortè enim dux proxime eum habitabat. Cum verò Rex, qui erat Ludovicus XI. & deinde Papa illum corrigerent: Eum fecisse contra morem receptum; & rex quidem, adjectis hisce verbis: *Reverende, barbara græca genus retinent, quòd habere solabant*: ineptè respondit: Consuetudinem istam pugnare cum Aristotele.

62. Quod *mercatores* concernit, non video, cur isti à communione hâc sint excludendi, præpmissis, quòd sciamus, principem tales ex illis eligere, qui præter negotia sua ad aliud quid apti sunt, quòrum & apud nos non pauci reperiuntur, imò qui facillè exæquabuntur eruditis, sic & hodiè in Italia pro Rege Galliæ perquam feliciter negotiatur quidam, qui ante annos mercaturæ dabat operam.

63. Jam sequitur, ut videamus etiam, *qualis Princeps Legatos mittere possit*. Ubi statim inter legatos ipsos distingvimus, nam de illis, qui nullò repræsentativò instructi sunt, nobis quæstio non est, quia eos quilibet principes, etiam alteri subjectu-

mittere poterit. Remanent inde repræsentantes, de quibus etiam prænotandum erit, quod ille, qui mittere potest Residentem, mittat etiam Ambassadorem. Ut verò quæstioni satisfaciamus, præmittendum breviter est, *notam* juris hujus esse, ut de Principe possit prædicari *Independencia*. Aliam notam adjiciunt nonnulli, scilicet quod princeps ille, qui præterdit mittere legatum repræsentantem, eam necessario habeat potestatem, ejus personam, si injuriâ aliquâ efficeretur, omnibus viribus defendendi, vel eum, ad quem legatus missus est, obligandi, ut injuriam ipsi in personâ legati datam repararet.

64. Multæ aliæ quæstiones hîc proponuntur ab aliis: puta, *an princeps ex regnò depulsus, legatos possit mittere?* Secundò, *an princeps, qui regnum abdicavit?* Tertiò: *an ille, qui viis & mediis injustis occupavit statum?* Quas & plures alias commodissimè dicidere possumus, si modò distingvimus inter dispositionem juris naturæ, & exempla juris voluntarii. Quid enim ex jure naturæ respondendum esset, illud patebit ex iis, quæ in materiâ Rerum-publicarum passim differuimus. Verùm ab alterâ parte pleraque exempla patent, ubi apud nonnullos horum legati sine disputatione aliquâ admissi sunt.

65. Neque amplius dubitare debemus, *an Vice-Reges & Vice-Principes ablegandi jus habeant?* quia iterum exempla juris voluntarii nota sunt. Hæc duntaxat intercedit differentia, quòd legati isti, qui mittuntur à Vice-Rege neque characterem habeant repræsentativi, neque locum aliquem inter legatos primi ordinis. Quod causa est, ut tales potius indistinctè Deputati vel Commissarii nominandi sint.

66. De jure legationum, quod principibus Germaniæ competit, plenâ manu agemus alibi commodius.

67. Ex alterâ parte non difficilis quæstio est, ad quem legatus mitti debeat? Nam, prout audiemus ex sequentibus, principes inter se non possunt quotidie præsentibus colloquia instituere, ideò mittunt sub caractere representante tales personas, ut negotia nomine eorum suscipiant. Atque sic facile possumus respondere, quòd mitti soleant legati ad principes alios, non verò ad subditos principis alterius.

68. Res illa, propter quam mittitur legatus, in genere fluit ex fine illò, quem habent gentes inter se, ubi statim sese exercit officium legatorum, ut nimirum omnibus viis laborent, quomodo iste non tantum conservari sed & obtineri possit. Spectat huc distinctio inter *instructionem generalem*, quæ vult, ut omnis amicitia finisque in genere conserveatur, vel *specialem* seu ad certum negotium spectantem, v. g. *mediationem*.

69. An *Instructio* in munere hòc necessaria sit, non multis disputare debemus, quia quilibet, reputans modò, quale hoc negotium sit, nobis ejus necessitatem acilè concedet. Illa quippe est medium, cujus virtute legatus scit, quid ipsi faciendum sit, quod intentioni principalis congruere debeat. Longè melius itaque faciunt legati, si hanc ipsam urgent, ut exinde in negotiis suis securè procedant.

70. Post *instructionem* sequuntur *littere credentiales* seu *Creditorium*, in quò ipsi legatus, antequam mittitur, designatur qualitas sui characteris. Litteræ

ræ ipsæ conscribuntur vel in *concilio cancellariæ*, & tunc subscriptæ sunt à Secretario cancellariæ & obsignatæ sigillò hujus concilii, vel in *locò principis*, im *Fürstlichen Cabinet*, ubi subscriptio sequitur à principe ipso. Hi duo modi variant, prout conditio fert illius, cui legatus mittitur, vel prout ibidem receptum est.

71. Quanquam aliàs Creditivum sit accidens saltem legationis, ita, ut salvâ eâ abesse possit, nihilominus jam transit hodiè quasi in essentialia ejus, quia nullus princeps cum legatò, qui eò non instructus est, negotia inchoare solet. Inde vulgaris consuetudo de *exhibitione Creditivi*.

72. Nunquam tamen aliquid certum circa eam exhibitionem constitutum est, quia adsunt exempla, quòd fecerint istud vel ante visitationem, vel post eam, vel ante colloquium vel post illud.

73. Succedit *Mandatum*, quod in eo ab instructione differt, quòd instructio sit quasi mandatum tacitum, quod non edere debet legatus, sed in commodum suum conservat, mandatum verò sit istud instrumentum, per quod legato in negotiis suscipiendis & concludendis fides habeatur, quod propterea, si postulatur, edere debet.

74. Ipsum mandatum vel *generale* vel *speciale* est, sed de ultimo jam observarunt alii, quòd multis limitationibus & exceptionibus non debeat esse accumulatum, quia vix pars altera hòc modò ad negotia progredi solet & quod protrahantur ea, imò legatus quotidie novis mandatis egeat.

75. Quan-

75. Quandò hæc omnia gesta sunt, progrediendum est ad *Tractatus*, ubi eò laborare debet legatus, ut, quantum fieri possit, immediatè cum ipsò principe, vel saltem in præsentia ejus cum aliis negotia habeat, sed quia principes non rarò per certas rationes ipsis sese subducunt, contenti esse debent, quandò vel cum illis, qui propterea à principe missi sunt, vel cum eò, qui directorium aulae habet, coeant. Ut in Gallià adhuc & præcipuè temporibus horum Cardinalium de Richelieu & Mazatini: Vel apud Turcas in Divanò coram supremo Vicierò.

76. Modus autem tractandi duplex est, vel enim *oretenus* omnia peraguntur, vel *in scriptis*. Si *in scriptis*, tunc iterum duo modi secundum conditionem negotii observantur, vel enim in *ipsis Tractatibus* occupati sunt, vel agitur aliquid *extra eosdem*. Si *oretenus*, tunc res peragitur vel per aliquam *Conferentiam* cum ministris, vel per *Audientiam* coram principe. De quibus omnibus procedendi modis nunc specialiter agendum erit.

77. Quod *Tractatus* concernit, numerantur horum tria membra, sic enim seorsim spectanda sunt *Preliminaria* tractatum, *Tractatus* propriè sic dicti, & denique *Ratificatio*, postquam tractatus propriè sic dicti sunt finiti.

78. *Preliminaria* consistunt in solis complimentis, ceremoniis, competentis &c. de quibus propterea nihil aliud dicendum est, quàm quod æquius sit, si ista, quantum fieri possit, abbrevientur. Aliàs enim tempus nobile labitur, atque sic non rarò maximum alicui Reipublicæ accedere poterit detrimentum,

79. His ritè compositis, legati progrediuntur ad *Tractatus* ipsos, ubi modus procedendi fermè convenit cum nostrà litigandi consuetudine circa causas forenses. Primò enim præcedit *Propositio*, hanc sequitur *Exceptio*, istam *Replicatio*, denique *Duplicatio*, illam *Triplicatio* & sic porrò. Quanquam non semper ista scrupulositas attendatur.

80. Hic venit notanda admonitio illa, quæ dicitur communiter legatis, quòd sese ita in tractatibus habere debeant, quasi boni & astuti advocati, qui sese ad tempus accommodare student. Sic & legatus hinc in occasionibus vigilans esse debet, ut conjuncturas tam temporis in genere, quàm in specie, quibus status principis sui afficitur, callidè & sapienter ponderet.

81. Tractatibus absolutis, sequitur tandem, si necessitas negotii requirit, *Ratificatio*, ubi ea, quæ gesta & placita sunt, solenni modò subscribi & quandoque juramentò confirmari solent. Ubi in subscribendò observatur ordo præcedentiæ & dignitatis principalium, non legatorum, an primi vel secundi ordinis sint.

82. Alter modus procedendi in scriptis extra tractatus fit per *litteras memoriales* Durch Uebergebung der Memorialien / quæ negotiandi ratio usitatissima est, neque etiam promptitudinem magnam requirit, quia omnia facile domi præmeditatè concipi possunt. Responsio ad tales litteras dicitur *Resolutio*.

83. De *Conferentiis* nihil novi dicendum est, quia omnia cum dictis intuitu Tractatum conveniunt, quò pactò non rarò termini synonymicè utur-

usurpantur, sola differentia est, quòd hìc ore, ibi calamò tractatio fieri soleat.

84. Succedunt *Audientia* seu colloquia legatorum cum principe. Distingvimus autem easdem in *soleennes* seu *publicas* & in *minus soleennes* seu *privatas*. Publicæ audientiæ secundum peculiare aularum consuetudines variè solent institui, secundum solennia, quæ à gentibus observantur. Sic peculiaris est modus *introducendi* ad colloquium, peculiaris *in actu ipsò*, imò peculiaris, *eò peractò*.

85. In introducendò solent adesse secundum dignitatem principis, cujus legatus est, principes, vel primi ministri status, qui eum solenniter introducant. In actu colloquii partim ambo, tam princeps quàm legatus caput pileò tegunt, vel princeps tantùm, vel nemo horum. Differentia cognoscitur ex existimatione ipsorum principum, an nimirum *aquales* an *inaequales* sint.

86. Cave tamen intelligas, ac si omnes indistinctè legati huc applicari possint, obtinet enim jam distinctio inter legatos primi & secundi ordinis. Priores duntaxat dignatur princeps colloquìò publicò, posteriores verò nunquam vel rarò istò honore affecti sunt, pro illis enim remanserunt usque adhuc colloquia privata.

87. Restat ut proponamus simul illustrem eam quæstionem: *quâ linguâ uti soleant legati in negotiis suis?* Ubi, præcipuè hodiè inter gentes Europæas extra Germaniam, legati principum Germaniæ, imò aliorum principum, lingua utuntur partim gallicâ, partim latinâ, adjectò tamen exemplari

linguæ vernaculæ. Non tamen video, cur perire deberet negotium, si legatus suâ duntaxat linguâ utens istud inchoaret. Nam apud multos populos receptum est, quòd non soleant tractare cum legatis, nisi in linguâ propriâ, quales præcipuè Turcæ sunt.

88. Sequitur, ut tandem ad controversiam intuitu legatorum utilissimam, quæque è solò jure Naturæ pendet, accedamus, scilicet disputant usque adhuc viri eruditi maximè de *inviolabilitate* legatorum, quam ut breviter & perspicuè decidamus, præmittenda sunt antea duæ necessariæ quæstiones de *origine & necessitate* legatorum.

89. Equidem *originem* non longè derivare debemus, quia dixisse sufficiat, quòd functio legatorum ortum suum traxerit cum origine Societatis Gentium. Quia enim Socii isti ad obtinendum suum finem non raro, ut in capite præcedente audivimus, convenire soleant, quibus conventionibus cum non semper præsentés esse possint, ideo per tales ministros personas suas repræsentant, ut illis fides habeatur.

90. Neque *necessitatem* longè repetere debemus, quia tu ipse scis, quale incommodum oriretur, si principes (ex quibus quandoque unus ab alterò, cum quò pacisci cupit, longè distat, imò ex quibus unus eòdem tempore cum pluribus rem habet, quibus omnibus præsens esse nequit) ipsi semper convenire deberent, sic ad sustinendam amicitiam & ad finem Societatis gentium obtinendum, maximè requiruntur ejusmodi personæ, quæ hæc omnia pro principibus agere solent.

91. Si

91. Si itaque de legatorum *inviolabilitate* aliquid dicendum est, non possum non inter ipsos legatos antea distingvere, vel enim sermo est duntaxat de *legatis representantibus*, vel non *representantibus*, de quibus prioribus hic non quidem require volumus, ut ex dispositione nostrarum gentium solennibus literis credentialibus sint instructi, modo simul aliunde constet, quod princeps in persona ablegati suam sanctam personam præbere voluerit. Neque interest, an sint primi vel secundi ordinis.

92. Loquemur inde prius de istis legatis, qui per fictionem principem representant, qui hujus virtute omnia illa jura consequuntur, quæ spectarent ad principem ipsum, aliàs enim nullus esset usus istius fictionis, quæ ipsis à principe est imposta. Atque sic lex juris naturæ oritur: *legati sunt inviolabiles*, cujus legis ratio dependet partim ex §. hoc, partim ex §. 89. & 90.

93. His præmissis, nova oritur distinctio legatorum in *nocentes & innocentes*. *Nocentes* appellamus, qui tempore legationis committunt aliquid, per quod vel ex quo detrimentum & incommodum adfertur alteri. *Innocentes* sunt, qui per tempus suæ functionis, non committunt aliquid, quod causa sit, ut jura inviolabilitatis rumpantur.

94. Spectat huc alia divisio legatorum inter *Togatos & Sagatos*, ubi priores illi sunt, qui mittuntur tempore pacis, posteriores autem, qui adveniunt tempore belli, atque sic horum fundamentum est duplex ille status gentium, in quo vivere solent istæ.

95. Jam incipiemus de legatō *innocente Togatō* cujus inviolabilitas à nemine negabitur. Si enim ex officiis quorumlibet erga quoslibet loquimur, dependet assertionis veritas ex lege, *neminem esse lædendum*, quia omnes homines ad eam servandam indistinctè obligati sunt; Si ex officiis gentium loquimur, eadem valebit, quia, prout diximus, in jure gentium intuitu pacis, isti Socii officia ea generalia sequuntur.

96. Hic incidit quæstio: *quid faciendum sit, si talis legatus innocens à plebe fuerit insigniter injuriâ affectus?* Hic nihil aliud dicendum erit, quam ut isti offeratur debita satisfactio, quæ secundum circumstantias variò modò accidere poterit, prout injuria facta est. Sic notum est illustre exemplum hodierni Regis Gallix, qui, postquam in personâ legati sui ducis Crequii in aula Romana à Corsis graviter fuisset læsus, obligabat Papam, ut ad injuriam eam refundendam ipsi Romæ Columna cum insigni inscriptione in sempiternam gloriâ hujus Regis, erigeretur. Spectat huc quæstio: *quod princeps unus contra alterum bellum inchoare quandoq; possit propter injuriam contra legatum suum commissam.*

97. Circa legatos *innocentes Sagatos* statim præmittendum est, quòd sentiant alii, qui distinguunt inter tempus *ante & post admissionem*: ita ante admissionem concedunt planè jus vitæ & necis, ex eâ ratione, quòd hostis hostem lædere possit, inde si interficiatur talis legatus, violarentur solum officia humanitatis, non verò præceptum de non lædendis aliis. Post admissionem tandem docent securitatem ipsis manere firmam.

98. Verùm nos ex aliò fundamentò negamus illis hunc procedendi modum, & tollimus planè effectum hujus distinctionis istò in casu. Certè enim valet & hìc distinctio nostra, suprà posita, de personis in bellò nocentibus & innocentibus, cur enim & ante admissionem ille legatus innocens, de quò quaestio erat, interficiendus est, cum tamen ut legatus neque physicè neque moraliter nocuerit.

99. Restant legati *nocentes*, quorum noxa duplici modò considerari poterit, partim quatenus *nocent principi & Reipublicæ*, in quâ degunt, partim prout committunt aliquid in *privatos*. Prior nocendi modus triplici modò sese exerit. 1. quandò legatus delinquit aliquid injussu principis sui, 2. quandò quid committit ex mandatò principis sui. 3. Quandò princeps aliquid suscipit contra principem alium, apud quem suus legatus residet.

100. Circa primum modum, seu quandò citra jussum principalis aliquid committit, probè consideranda erit qualitas delicti, an, ut alii optimè loquuntur, videlicet sit *manifestum* vel *atrox*, an *non manifestum* vel *leve*. Ubi circa *non manifestum* pronunciant, quòd propterea legatus lædi non debeat, quia, ut dicunt; contra ipsum nulla inquisitio possit institui, & circa *leve* statuunt, quòd hoc condonandum potius sit & dissimulandum, addimus tamen, modò tale delictum sit, quod princeps dissimulaverit, si ab ipsò principali fuisset admissum. Idem est dicendum de crimine *manifestò*, quod tamen fuerit *leve*.

101. Vides inde, quòd omnis controversia resideat nunc in genuinâ explicatione & distinctione horum duorum terminorum. Inde necessariò terminorum vis evolvenda prius est. Sed à crimine *atroci* incipiemus, illud appello, quòd tendit partim ad interitum vel mutationem Reipublicæ, vel ad personam principis ipsius, vel ad corrumpendos subditos. Reliqua crimina, quæ hujus farinae non sunt, spectare poterunt ad delicta *levia*.

102. Si itaque crimen fuerit *atrox*, statuimus, ejusmodi legatum transcendere sphaeram suæ functionis sui que officii, quia propterea à principali suo non missus est, ut noceat. Quò pacto amittit characterem sui principis, & certè meretur, ut habeatur, tanquam rebellis, qui solâ internectione dignus est. Neque malè dictum est, pati posse eum, si evasisset, ut dedatur, vel ut ab alterò puniatur.

103. Circa legatum, qui *atrociter vocuit ex jussu principalis sui*, sentio cum aliis, qui securè consulunt, ut tandiu legatus vinculis vel custodia, prout delictum *atrox* fuit, constringatur, donec ipsius legati principalis satisfaciatur.

104. Tertius modus, *si princeps aliquid commiserit, insciò legatò*, non poterit imputari ipsi, quia præter id, propter quòd missus erat legatus, nullum jus in personam suam poterit prætere, & sufficiat, ut honestè dimittatur. Remanet tamen parti læsæ jus ad postulandam satisfactionem à principe ipsò, qui læserat.

105. Quòd si legatus *nocuerit privato alicui*, tunc crimen leve, iterum quantum fieri poterit, dissimulandum.

landum erit, si istud verò atrox seu grave est, non judicandus est ut hostis, sed potius lentis mediis ab ipsò petatur satisfactio, quæ, si non sequitur, res veniat ad principalem, qui illum vel puniat, vel dedat, vel pro illò satisfaciat. Dependet inde quæstio: *An legatus in causis talibus privatis jurisdictioni territoriali sit subiectus.* Quam facile ex præcedentibus negabis. Dantur tamen exempla affirmantia, ubi legati seipsos eidem subjecerunt.

106. Restant legati *non representantes*, qui, si *innocentes* sunt, eòdem gaudent jure ac antecedentes, si verò *nocent*, quod fieri poterit juxta modos §.99. citatos, in arbitriò læsi est, quid cum illis facere velit, quia, licet occidantur, non violabitur jus gentium.

107. Cæterum *domus & familia* cum personâ legati etiam adhuc inviolabiles sunt, uti dicitur, *accessorie*, quanquam jus istud magis inclinet ad jus voluntarium, quàm naturale. Gentes tamen isti consuetudini ita firmiter in hærent, ut quandoque maximæ controversiæ proptereà ortæ fuerint. Spectant huc quæstiones duæ. *De libertate exercitii Religionis, quâ gaudent legati in domo suâ.* item: *an Jus asyli sit in domum legati.*

108. *An autem legatus aliquis sit inviolabilis intuitu tertii?* difficilis quæstio est. Nos ad eam respondemus distingvendò inter tempus admissionis, sic si jam admissus est in aulâ, vel in regione aliquâ pro legatò agnitus, pro inviolabili habetur, si nocuerit.

109. Dux restarent materiæ, puta de *admissione legatorum, & Salvò conductò*, sed quæ flumini præ-

puè ex jure voluntariò. Nos saltem, si æquitatem respicimus, dicimus, quod legatis nunquam sine justâ causâ denegandi sint. Et si denegantur, peccat alter saltem contra officia humanitatis.

110. Ultimò legatus quis *esse definit* præter modum naturalem, si moritur, duplici modò, partim intuitu *functionis* seu *negotii*, partim intuitu *relationis* de *negotio*. Prior modus fit, si id actum est, propter quod missus fuit, vel si revocatur à principe, posterior modus accidit, si negotii sui reddit rationes coram principe, ubi & definit character ejus.

CAP. XXXI.

De Officiis viventium erga mortuos.

1.

PEnè obliti fuissetis capitis, quod Grotius juri gentium inferuit, *de jure* scilicet *sepulturæ*. Verùm jus istud cum jure nostrò gentium communionem aliquam habere nequit, quia deficiunt illa, quæ suprâ jus gentium faciebant. Neque ipse Grotius, & cum eò multi doctores hâc parte contra nos pugnarunt, quia existimarunt solummodò, jus sepulturæ dependere præcipuè ex jure gentium voluntariò. Sed quia nos tale jus non agnovimus suprâ, ita nec jam agnoscimus aliquam ejus obligationem exindè venientem.

2. Sed videamus tamen corollarii quasi locò, *quid de officio viventium erga mortuos in jure natu-*

re statuendum sit? Ubi alii ex Platone referunt, statuisse eum *tria genera justitiæ*. Unum *circa Deos*, secundum *circa homines*, & tertium *circa defunctos*. Quamquam itaque hic philosophus, ut isti & multi alii arbitrantur, officium erga mortuos deduxerit duntaxat ex illâ opinione, quasi *animæ hominum essent partes divinæ essentiæ*, quæ, licet separata per mortem essent à corpore, nihilominus curam adhuc habeant rerum humanarum, imò quasi viorum honoratorum animæ dæmones fierent, quorum in universum sepulchra sint colenda & adoranda.

3. Existimamus tamen, missâ verò animâ Platonicâ, triplicem istam justitiâ non omni carere fundamentò. Quod enim priora duo genera concernit, non opus est, ut plura addamus nunc, quia demonstravimus, fluere & convenire ea cum lege nostrâ fundamentali juris naturæ. An autem officium erga mortuos inde fluat? videbimus.

4. Quærimus antea: *Quid faciendum cum hominibus, si mortui sint?* Hic sanè omnes omninò respondebunt quod spectatoribus non exponi debeant, vel custodiri, ut aliquid rarum vel charum. Nam nisi cadavera condideris, foetor & alia incommoda te cogent, ut ista relinquas. Ideò cum cadaveribus nihil aliud erit disponendum, quàm *ut in locum aliquem conferantur, ubi istud à vivis superstitionibus non metucendum sit.*

5. Positishis, facile nunc est, nos probasse, officium viventium erga mortuos consistere in eo, ut mortuorum cadavera in locum certum reponantur, ex

quo nullum incommodum viventes sentire poterunt. Atque sic non difficulter reprimendi sunt isti, qui statuerunt, officium istud respicere immediatè ad mortuos. Si enim spectabis *cadaver*, ipsi concedere debent, hoc nullius juris & obligationis esse capax, si *animam separatam*, ratio tibi relicta eam ignorat, imò ignorat, qualis obligatio animæ debeat. Iraque melius est, ut subsistamus in assertionem, respicere obligationem solùm *partim ad me ipsum*, partim *ad alios homines viventes*, non verò ad mortuos, quia ipsis homines naturaliter non sunt obligati.

6. Quomodo autem hæc repositio fieri debeat, jus naturæ nihil determinavit, inde licebit ex isto jure mortuos *cremare, terra mandare, in aquam projicere, bestiis objicere &c.* quia omnibus hisce modis obligationi fit satisfactio. Imò anthropophagi olim & hodiè ipsos devorant.

7. Non desunt tamen, qui *pro solo jure sepultura* pugnaverint, confundentes sic rationem cum arbitrio hominum. Volunt, ut *cadaver humanum* in locis terrestribus asservetur semper, proferentes duplicem præcipuè rationem, quarum prima est: *ob spem futuræ resurrectionis*, altera verò petitur à *dignitate hominis*.

8. Sed quoad priorem respondemus illis, ita non resurrecturos esse eos, qui in aquam immersi, & qui devorati fuerunt, quoad posteriorem verò arbitrari fanè, dignitati hominis magis congruere, quando mortui omnes devorarentur, quia non dignius sepulchrum noverim.

9. Interim tamen certum manet, morem Christianorum, quò solenni ritu mortuos suos terræ mandant, juri naturæ non repugnare, sequentem ductum naturæ, quod hominis corpus, ex terrâ ortum, terræ iterum debeatur. Et quia ad principem spectat, quousque hîc aliquid determinare vel mutare velit, facilis erit decisio nonnullarum quæstionum, quas per distinctionem inter dispositionem juris naturæ & principis tollere poteris, quales sunt, *An & ubi illi, qui se interfecerunt sepeliendi sint? An & ubi insigniter facinorosi? An & ubi hostes?*

10 Interim non possum non locum præterire viri alicujus summi, qui dicta nostra, & præcipuè S. 4. 5. maximè illustrabit, ita eam loquitur: *Simplicius est, sepulchra primum inventa esse ad removendum fætorem, ex cadaveribus provenientes, non principaliter defunctorum causâ, quod eis alias facilis sit jactura sepulchri. Et huc scilicet pertinent interdicta & prohibitiones, ne in civitate sepulchrum fiat. Quemadmodum igitur brutorum cadavera ideò terrâ obruimus, ne ex fætore aër inficiatur: ita non alia videtur esse origo humana sepultura, nisi quod benignius de eâ, & ut Christianos decet, sentiamus atq; loquamur.*

CAP. XXXII.

De Applicatione legum
naturalium.

I.

ATque sic feliciter demonstravimus ex fonte suo leges naturales, restat pars altera juris hujus, quæ leges demonstratas debitò modò applicare docet, quæque nobis æque necessaria est, ac erat pars prior. Non enim sufficit, nosse, quid voluntas DEI sit? & quid sint leges naturales? nisi & illa & istæ debitò modò ad praxin referantur. Imò studium Jurisprudentiæ, quod practicum est, requirit, ut cognitis legibus semper ad exercitium progrediamur.

2. Nos itaque nominamus *Applicationem* legum naturalium: *Operationem hominis, per quam de actionibus hominum moralibus judicium fert, an sint justæ appellanda, an injusta?*

3. Notanter autem dixi *hominis* non *Jureconsulti*, quia sic controversiam tandem componere volui, quam statim sub initium hujus tractatus proposui: *An nimirum disciplina juris natura spectet ad Jureconsultos, an non?* Jam enim commodè distinguo inter juris hujus partem illam, quam appellavi *Demonstrationem & Applicationem*. *Demonstratio* certè legum naturalium spectat ad solos *Jureconsultos*, hocque, ut opinor, suo modò deduxi in Capite primò & secundò. Verùm *applicatio* relinquitur

tur

tur adhuc aliis, non quidem, ut cuilibet relictum sit, publicè pronuntiandi ex eò, hoc enim iterum pertinet ad JCtos, qui pròpterea à Principe vocati sunt, sed ut saltem *privatim* absque autoritate publicâ ratiocinari possint, an actiones tam *proprie* quàm *alienæ* cum æquitate illâ, quæ ipsis in cor impressa est, convenient an non.

4. Sed redeo iterum ad applicationem nostram, quam duplici modò considerabimus, partim quatenus ea sumitur pro Operatione *Intellectus*, partim verò *Voluntatis*. Prior operatio applicat actiones *quavis jam commissas* ad leges, ut videamus, an justæ an injustæ fuerint. Posterior, suppositâ operatione intellectus, applicat leges naturales ad actiones *proprias committendas*, ut videamus, an evadant justæ an injustæ.

5. Quod itaque operationem *Intellectus* concernit, non possumus præterire monitum, quod ad facilem reddendam eam multum contribuere videtur, quodque est. *Ut is, qui applicare vult leges eas, ante omnia se in iisdem exercet.* Illud autem fit, quandò autores juris naturæ diligenter legit, & contenta sibi imprimat.

6. Ut verò in acquirendâ notitiâ legum naturalium feliciter progrediaris, non abs institutò erit, quandò unum vel alterum requisitum hîc simul adponimus, ex quibus faciliè *primum* est, *ut omnes præconceptæ opiniones, quacumq; eæ sint, removeantur, & ita studium inchoetur, quasi ab iisdem liber sis.* Secundum est, *ut in ipso cursu studii recurras semper ad fundamentum illud, quod in jure nature*
dome-

domesticum est, ut ex eo, non ex autoritate virorum summorum conclusiones tuas demonstras. Nam hoc certe firmum manet: Non illud semper verum esse debere, quod hic vel ille vir, quem magni estimas, aliquando dixerit. Reliqua requisita ejusdem farinae, quæ huc spectare poterunt, prætereo, quia illa potius inculcantur in libellis, ubi recta via utendi ratione demonstratur.

7. Ex secundò fluit tertium, quod ad probandas conclusiones istas non producenda sint testimonia Historicorum, Poëtarum gentilitum &c. quia jus naturæ ea duntaxat, si cum eò conveniunt, admittit, ut argumenta illustrantia, non verò ut probantia. Si autem à dispositione ejus discrepant, tunc eadem, tanquam à rectâ viâ aberrantia reprimuntur rationibus domesticis contrariis. Sic non curandus est Grotius, qui non rarò errorem intuitu hujus moniti commisit.

8, Ipsa operatio intellectus consistit præcipuè in aptâ relatione facti ad circumstantias morales, inter quas tamen ad dicendum id, quod justum vel injustum est, magna intercedit differentia. Vel enim *ex jus variant vel non variant.* Priori modò certè omnes ponderandæ sunt, quia *minima circumstantia variat jus.* Verùm posteriori modò, non opus est, ut ad eas attendamus, quia quasi sunt accidentia facti, & in jure dicendò parvum usum habent, exemplum cape ex Cap. 17. §. 24.

9. Neque omittenda sunt etiam *antecedentia & consequentia* facti, quandò circumstantiæ ipsæ non sufficiunt, ut plerumque fit, ad justum pronuncian-

10. Hic

10. Hic non præterire debemus optimum quorundam consilium qui tradunt, applicationem hanc probè ab *Advocatis & Judicibus* esse exercendam, utpote qui tam in judicandò quàm in defendendò partes, huc respicere debent. Atque sic suò modò conspicuam partem applicationis facit *modus litigandi*, quem nos dispescimus, quatenus fuit *ante constitutas Respublicas* in Comunitàte, & quatenus *hijce exortis* obtinet.

11. De *modò litigandi* in æqualitate naturali *ante Respublicas* jam non nova dicenda sunt, quia in capite de causâ impulsivâ Reipublicæ *arbitrorum* mentionem fecimus, per quos, quia ibidem nullus superior Judex adesse poterat, controversia omnis componenda erat. Ut verò eorum hunc processum repetamus, ponamus aliquem casum: Debebat unus alte. i ex conventionem rem aliquam, hic debitor ex lege de pactis servandis, imò ex multis aliis obligatus erat, ad ultrò id juxta contenta præcedentis contractus implendum, quod placitum fuerat, quod tamen non obstante lege, ipsum obligante, alteri denegabat, sed Creditor ex dispositione juris naturalis præ se allegabat jus perfectum, cujus virtute alterum perfectè ad implendam suam obligationem cogere poterat.

12. Ex concessione hujus juris perfecti compete-
bat quidem postulanti jus belli, ut videlicet cum
violentiâ jus suum repeteret. Imò & alter non rarò
certas & aptas rationes denegati adimplementi alle-
gare poterat. Itaque, ne statim ad bellum (quod
medium & tum erat extraordinarium) properetur,
place,

placebat inter partes primò *amicabilè colloquium*, ubi vel forte, vel aliis viis omnis controversia componenda erat.

13. Quòd si verò per colloquia nihil effici poterat, eligebantur *arbitri & mediatores*, de quorum officii passim suprà egimus, hìc addimus saltem, quòd in arbitriò vel mediatione id simul observare debuerint, quod hodiè requiritur à bonis & astutis iudicibus. Spectat huc, quòd mediante processu, quandoque *editionem instrumentorum vel productionem testium* ad controversiam justè & aptè componendam postulare potuerint.

14. Quandò *Sententia* ex æquò & bonò erat proposita, tunc pars illa, contra quam lata fuerat, vel sese accommodabat ad eandem, vel non. Priori modò lis omnis cessabat, quia tam ab arbitriò quàm à partibus litigantibus justitia erat impleta. Posteriori autem modò, si pars una sese accommodare volebat, sequebatur *executio rei judicatae*, ubi contra reum omnium viribus & armis ea procedebat, in quâ tamen justum temperamentum executores observare debebant, ut nimirum ultra id, quod ad victorem spectaret, nihil caperetur.

15. *Exortis verò Rebus publicis* res aliam induit faciem, hìc iudicem habemus superiorem, qui certum tam iudicibus suis inferioribus, quàm advocatis præscripsit litigandi modum, secundum quem jamjam omnia diriguntur, quem & partes, quia legislatori est parendum, sequuntur.

16. Restat applicatio pro *operatione Voluntatis*, ubi certè nihil aliud dicendum est, quàm *ut quilibet homo*

homo, cujuscunq; etiam status sit, actiones suas ita temperet, ut convenient cum lege tanquam normâ illa, quæ actionibus suis sit præscripta. Hæc Voluntatis operatio dicitur officium, item etiam cognitio sui officii.

17. Manifestam autem est, hominem ex triplici fonte cognitionem sui officii haurire 1. ex lumine rationis seu jure naturæ, 2. ex divini numinis revelatione seu jure divinô positivô & 3. ex principis voluntate his duobus fontibus adjectâ, seu jure humanô.

18. Priores duæ species omni homini sunt necessariæ, & unum habent autorem, scilicet DEum, qui voluit, ut simul omnes, quocumque homines sunt, obligarent, prout adhuc constabit ex illis, quæ diximus ab initio. Atque sic ex voluntate DEI obligat jus divinam positivum Gentiles etiam, quorum actiones, si ab eodem discrepant, contra voluntatem ejus institutas fuisse prædicamus.

19. Atque sic nulla fingenda est repugnantia inter jus naturæ & revelationem, quasi summum numen in jure naturæ tanquam voluntate tacitâ aliud quid statuerit, & quasi denique voluntas DEI tacita & expressa implicant. Hoc sanè non injurium duntaxat, sed & ineptum esset statuere, quia DEus nunquam sibi fuit contrarius.

20. Bene, dicis, cur tu in demonstrandis tuis legibus naturæ hoc monitum non observasti, video enim, te statuere aliquam repugnantiam, & probo hanc meam objectionem præcipuè per polygamiam, quam tu antea probasti?

21. Benè, inquam, sed aliud tamen est, ut supra Cap. 4. monuimus, *vivere secundum voluntatem DEI*, aliud, *docere voluntatem DEI*. De ultimâ differentiâ egimus supra dicto Capite §. 19. seq. restat itaque prior. Illa autem docet, ut quilibet homo in actionibus suis sese temperet secundum voluntatem DEI revelatam. Sic quandò de Polygamia disputamus, non concedimus eandem gentilibus, nam ita expressam profiteremur repugnantiam, sed dicimus solùm, quòd juri naturali, quatenus istud abstráctivè ex suò domesticò principiò cognoscendi consideravimus, non repugnet.

22. Tertius fons dicitur *jus humanum*, quod particulare est, & tot ferme modis variat, quot Republicæ sunt. Autor hujus est Princeps, qui leges naturales in scripturam & certitudinem aliquam redegit, ut ex eò fortius cives sui obligentur. Spectat huc differentia inter *officium Civis* ad quod obligatur ex jure humano, & *officium hominis*, quod ex obligatione juris divini provenit.

23. Postquam itaque homo cognitionem sui officii sibi impressit, tenetur ex §. 16. ad implendum illud. Sunt tamen duo præcipuè casus, quibus ab obligatione legum naturalium solvimur: Prior est *Necessitas*, alter verò *concurfus duarum diversarum obligationum*.

24. Triplici autem modò consideratur *necessitas* partim quatenus tendit ad *bonestatem*, ad *incolumitatem* & ad *commoditatem*. Necessitas ad *bonestatem* est, quandò me obligat lex ad faciendum quid vel intermittendum: *necessitas ad commoditatem* est,

est, quandò ego quidem sum in vitæ periculò, sed adhuc non præsentè, vel res mea est in tali periculò: Necessitas *ad incolumitatem* est, quandò quid contra voluntatem legis ad me conservandum, vel res meas conservandas, si nulla alia via, quàm ultima superest, suscipio.

25. Sed examinemus vulgarem regulam, quæ in omnium ore habetur: *Necessitas non habet legem*, quid de eâ sentiendum sit. Hic sanè quilibet nobis concedet, quòd necessitas *ad honestatem*, huc applicari haut possit, quia lex ipsa vult, ut illa ducatur in actum. Neque etiã huc referenda est necessitas *ad commoditatem*, quia periculum adhuc non præsens, & ita incertum est. Restat ergò necessitas *ad incolumitatem*, de quâ certè regulam intelligimus.

26. Sic itaque quæstio oritur: *an aliquis possit aliquid contra expressam voluntatem legum naturalium* (nam de solis his nobis sermo est) *in casu necessitatis facere*. Vel, prout alii quærent: *An necessitas in legibus exceptionem tacitam faciat, ut legislator, (qui jam DEus est) non presumatur subiectum adigere valuisse, ut legem observet, si observatio cum periculò ejusdem vitæ sit conjuncta?* quæ quæstio certè est difficilis & per certas demonstrationes deduci nequit, sufficiat itaque, si solis pugnabimus probationibus.

27. Istas verò cum aliis sumemus à communi legum distinctione in *affirmativas & negativas*. De *affirmativis* ita loquuntur alii: *ut heic & nunc ad exercitium actus quis obligetur, presupponi 1. occasionem 2. materiam. 3. & facultatem agendi,*

357 *Cap. XXVII. De Applicatione*

que regulariter deesse intelligitur, ubi quid fieri non potest, nisi ipse peream.

28. Verùm in *negativis* iterum alii varias distinctiones adhibent, quærent quippe, an necessitas originem habeat à DEO, an à *malitiâ* hominum, & an medium evadendi suppeditetur ab *instinctu naturali*, an iterum à *malitiâ hominum*.

29. Si necessitas originem habet à DEO, & medium evadendi datur mihi à *naturâ*, tunc certe absque peccatò hoc facere possum. Quanquam enim periculum mihi advenerit à DEO, habeo tamen medium, quod mihi suppeditavit natura, quod idem est, ac dixeris, quod suppeditavit DEus. Quando verò medium mihi dicitur à *malitiâ* hominum, tunc injustè eòutor, quia ad violationem legis divinæ tendit.

30. Si autem necessitas oritur à *malitiâ* hominum sed medium evadendi à *naturâ*, licebit mediò uti, quanquam abs DEO fuerit interdictum. Non enim præsumitur DEus in favorem alicujus nebulonis tam rigorosè mecum agere velle. Si verò medium oritur etiam à *malitiâ* hominum, tunc illud usurpare non licet, quia, ut alii dicunt, ego tacitè abnegavi numen divinum.

31. Hæ distinctiones facilè omnes quæstiones, quas alii proponere solent, tollere poterunt, quales præcipuæ sunt: *De nutrimento ex carne humanorum cadaverum. Ut plures serventur unius aut quorundam interitu. Ut quis se ipsum conservet alterius interitu. De eò, qui à tyrannò, nisi propriam vltam velit perdere, jubetur interficere hominem innocentem. De jure ad auferendas res alie-*

alienas in necessitate. De necessitate, qua jus concedit ad res alienas non preciores nostris perdendi. An necessitas circa res nostras perdendas versans, simile jus in res alienas perdendas concedat. De destructione adium tempore incendii, & quæ sunt alia.

32. Sequitur *concurfus duarum diversarum obligationum*, illæ enim quandoque faciunt, ut leges ex unâ parte impleamus, ex alterâ verò earum obligationem planè intermittamus. Quia enim multæ leges naturales reperiuntur, quæ quidem invicem non pugnant, imò diversò tempore non tantùm commodè servari sed & impleri possunt, quibus tamen satisfieri nequit, si earundem impletio in idem temporis momentum incidit. Itaque per certas regulas docendum est, quænam lex cedat alteri, si duarum implementum fieri nequit. Istas autem regulas non ipsi fingemus, sed quas mutuabimur partim à Grotiô, partim ab aliis: hoc addimus, quòd illæ nonnunquam cum granô salis accipiendæ sint, quia secundum circumstantias nonnullæ aliquas partipoteru et limitationes.

33. I. Regula esto: *Ea lex, que arctius ligat hominem, præfertur isti legi, quæ eidem vinculum laxius imponit*, quæ lex generalis esse poterit, quia sequentes reliquæ fermè omnes ex eâ rationes suas accipiunt. II. *Illud, quod tantùm permittitur, cedit ei, quod jubetur.* III. *Lex affirmativa cedit negative*, ratio hujus regulæ fluit ex natura harum legum, exemplum cape de eò, qui fidem fallit, ut dare possit beneficia. IV. *Obligatio imperfecta*

cedit obligationi perfecta. V. Obligatio nova cedit obligationi antiquiori. VI. Obligatio simplex vincitur ab obligatione duplici, licet simplex sit antiquior. VII. Quod faciendum est certò tempore, præfertur ei, quod quòvis tempore fieri potest. IIX. Quod permittitur, cedit ei, quod jubetur vel vetatur. IX. Quod jubetur, cedit ei, quod vetatur. X. Lex injungens beneficentiam cedit legi injungenti gratitudinem. XI. Voluntas inferioris potestatis cedit voluntati superioris. XII. Quò arctiori vinculo nos alicui jungimur, eò arctiori obligatione ipsi sumus addicti. XIII. Lex generalis cedit legi particulari, ceteris paribus. XIV. Pro ut cujusq; legis materia aliam legem nobilitate, utilitate aut necessitate superat, ita regulariter una alteri præponderat. &c.

34. Accidit quandoque, ut homines mali ex cavillatoria explicatione legis prætendant, non peccasse in casu contra eam, ita & jam, ubi de applicatione legum pro operatione voluntatis loquimur, reprimendæ sunt istæ cavillationes tanquam media, quibus *in fraudem* legis aliquid excogitatur.

35. Aliud tamen est facere aliquid *in fraudem legis*, aliud committere aliquid *contra legem*, quam differentiam optimè explicat jus Romanum hisce verbis. *Contra legem facit, qui id facit, quod lex prohibet: in fraudem verò, qui falsis verbis legis sententiam ejus circumvenit. Fraus enim legi fit, ubi, quod fieri noluit, fieri autem non vetuit, id fit.* Interim hujus fraudis Doctores quatuor species recensent: quod fiat commutatione 1. rerum. 2. personarum, 3. contradictuum. 4. modi contrahendi.

36. Ultimò non præterire debemus aliquod monitum, quod apprimè sese accommodat non tantùm ad acquirendas leges naturales, sed & ad applicationem earum honestò modò suscipiendam. Scilicet ut quis ipse, antequam vocetur, exempla sibi fingat, vel ex historiis nonnulla sibi colligat, quibus ad applicandum uti possit. Hâc quippe viâ non duntaxat evadit exercitatus, sed & janua aperitur ad limitationes inveniendas, quæ in demonstrandis legibus adhuc incognitæ sunt. Sic & nos censuræ tuæ propediem commitemus, quid in tali exercitio præstiterimus in Commentariò ad
Comminatum,

SUMMARIA TOTIUS OPERIS.

CAP. I.

De Jurisprudentiâ in genere.

Jus Naturæ est pars Jurisprudentiæ. §. 1. Quid Prudentiæ? §. 2. Quid sit actio moralis? ubi de definitione hominis, & rationis, item de potentiis animæ rationalis; Intellectu & Voluntate. §. 3. 4. 5. 6. 7. Actio moralis est 1. vel justa vel injusta 2. vel honesta vel inhonesta. §. 8. 9. 10.

Expenditur Grotii distinctio inter jus pro lege & attributò personæ. §. 11. 12. Juris Synonymum est lex. §. 13. Quid Jurisprudentiæ? §. 14. Quid lex? §. 15. 16. Pœna quot modis sumatur. §. 17. 18. Quid obligatio? §. 19. 20. Quid significant dare & facere. §. 21. Primum principium Jurisprudentiæ. §. 22.

Legi subjectus solus est homo. §. 23. 24. 25. Quid Officium? §. 26. Quid justitia? §. 27. 28. 29. Legis divisio. §. 30.

CAP. II.

De Jurisprudentiâ Divinâ.

Quid sit Jurisprudentiæ Divinæ. §. 1. 2. Theologia quotuplex. §. 3. Jus divinum dicitur universale. §. 4. Primum principium hujus juris. §. 5. Leges divinæ sunt vel naturales vel positivæ. §. 6. Divisio aliarum. §. 7. 8.

CAP.

CAP. III.

De Jure Naturæ in genere.

Quis Natura quid? §. 1. Autor hujus juris. §. 2. §. 3. 4. Leges naturales dicuntur & divina, universales, immutabiles. §. 5. 6. Bruta à jure natura excluduntur. §. 7. Homo sine jure natura vivere nequit, ubi, quid libertas? §. 8. 9. 10. 11. 12. Quomodo intellectus hominis concurrat ad jus natura, ubi quid Conscientia? §. 13. Quotuplex conscientia. §. 14. 15. 16. 17. Quomodo concurrat Voluntas. §. 18.

Actio in jure natura est vel justa vel injusta. §. 19. Actio justa est vel necessaria vel licita, ubi quid actio indifferens? §. 20.

Leges naturales sunt vel praeceptiva vel permissiva. §. 21. Utilitas hujus divisionis. §. 22. Obligatio legum naturalium. §. 23. Mala conscientia est pœna legum naturalium §. 24. Formantur regulæ aliquot ex precedentibus. §. 25. 26. 27. 28. 29. 30.

CAP. IV.

De Fundamentali lege Juris Naturæ.

Quid per eam legem intelligamus? §. 1. Requisita ejus. §. 2. 3. 4. 5. 6. Unde lex fundamentalis querenda? §. 7. Nimirum in actionibus hominis. §. 8. Solvitur objectio: an actio hominis possit simul esse norma & normatum? §. 9. 10. 11. Actio consideranda est secundum qualitatem subje-

Subiecti seu hominis. §. 12. *Hominis status integer & corruptus.* §. 13. *Disputatur: an status integer huc spectet.* §. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. *Diversitas hominis secundum hos status.* §. 22. 23. 24. *Questio: quomodo præcepta juris naturalis in statu præsentis pugnent vel conveniant cum illis in statu integro?* §. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. *Homo proponendus est secundum statum corruptum.* §. 33. 34. *Conditio hominis miserrima in presenti statu.* §. 35. 36. 37. 38. *Homini Societas à naturâ est necessaria.* §. 39. 40. *Homini inclinationes tam intuitu sui, quàm in relatione ad alios.* §. 41. ad 47.

Lex fundamentalis juris Naturæ. §. 48. *Quæ examinatur secundum nostra requisita.* §. 49. *Lex fundamentalis Hobbesii.* §. 50. ad 55. *Grotii.* §. 56. *Scholasticorum.* §. 57. 58. *Juris Romani.* §. 59.

C A P. V.

De Modò deducendi leges naturales ex lege fundamentali.

Connexio. §. 1. *Quomodo juri divino competat Interpretatio & Applicatio.* §. 2. 3. 4. 5. *& in specie juri positivo.* §. 6. 8. (*Interpretatio legum quid?* §. 7.) *& juri naturæ.* §. 9. *De demonstratione.* §. 10. 11. 12. *Leges naturales ex lege fundamentali demonstranda sunt.* §. 13. 14. 15. 16. *Leges naturales sunt vel affirmativæ vel negativæ.* §. 17.

CAP. VI.

De Societate & ejus effectu.

Quid Socialitas & Societas? §. 1. Societas est vel recta vel corrupta. §. 2. Convenientia & disconvenientia Socialitatis cum Societate. §. 3. 4. 5. Duo requisita ad aptè dividendam Societatem. §. 6. 7. 8. 9. Societas conjugalis. §. 10. 11. Societas parentum & liberorum. §. 12. Societas dominorum & Servorum. §. 13. De familiâ. §. 14. De Communitate. §. 15. De Vico & Civitate. §. 16. 17. 18. 19. 20. De Republicâ. §. 21. 22. 23. De Societate simplici & compositâ. §. 24. 25. Respublica cum Communitate sunt effectus Societatum naturalium, §. 26. 27. 28. De distinctione inter Societates naturales & arbitrarias. §. 29. Examinatur distinctio inter Societates æquales & inæquales, ubi de Conversatione. §. 30. 31. 32. Societas gentium. §. 33. 34. 35. 36. Questio una, an detur Societas hominis cum DEO? §. 37. 38. 39. 40.

CAP. VII.

De modô deducendi obligationes seu officia hominum.

Quid obligatio erga Socium? §. 1. 2. Obligatio ista est vel perfecta vel imperfecta, ejusq; triplex acceptio. §. 3. 4. 5. 6. Coactus ad obligandum, quomodo justè instituat. §. 7. 8. 9. Status hominum naturalis vel civilis. §. 10. 11. Status naturalis quo-tuplex. §. 12. Sciagraphia totius juris naturæ. §. 13. ad fin.

CAP.

CAP. IIX.

De officiis hominis erga seipsum intuitu
DEI, seu de Religione naturali.

DEum esse probatur ex ratione. §. 1. 2. 3. 4. 5. quomodo ex ratione inquirenda DEI essentia, ubi, quomodo DEUS dici possit iustus. §. 6. 7. Orig-
o obligationis erga DEUM. §. 8. Religio quid? §. 9. Religio interna & externa. §. 10. Jus Na-
turae requirit religionem internam. §. 11. 12. Reli-
gio est vel generalis per particularis, quae ultima ite-
rum vel vera vel falsa. §. 13. 14. Religio generalis
est religio naturalis. §. 15. Religio specialis est reli-
gio revelata. §. 16.

Leges, quae videntur ex obligatione religionis na-
turalis. §. 17. ad 26. Quis vir bonus? quis Athe-
us? §. 27. Atheismus differt à Gentilismo. §. 28.
Athei sunt vel theoretici vel practici & priores vel
crassi vel subtiles. §. 29. 30. 31.

CAP. IX.

De officiis hominis erga seipsum intuitu
Sociorum.

Homo debet esse Socialitati aptus & idoneus §. 1.
Injungitur homini notitia sui. §. 2. 3. Offici-
um hominis generale intuitu animi & corporis. §. 4.
Speciale intuitu animi. §. 5. 6. 7. De bonis animi
moralibus & naturalibus. §. 8. 9. 10. De bonis cor-
poris & fortuna. §. 11. Officium hominis intuitu
corporis. §. 12.

Qua-

Quaestio. I. An homo sit obligatus ad vitam suam servandam? §. 13. 14. II. An sibi ipsi quis possit vitam eripere? §. 15. III. An vita pro patriâ, principe, patre, benefactore sit exponenda? §. 16. IV. An licitum sit, nos contra alterum defendere? §. 17. Ubi distinguitur inter Retorsionem. §. 18. 19. Et defensionem, circa quam dispiciendum, an aggressor habeat animum me interficiendi vel non. §. 20. Ubi quid posteriori casu licitum. §. 21. 22. Et quid priori casu, ubi persona, qua me aggreditur consideranda est, qua vel est princeps. §. 23. Vel minister principis aut alius vir necessarius. §. 24. Vel pater. §. 25. Vel dominus, benefactor, amicus &c. §. 26. De moderamine inculpata tutela. §. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33.

De defensione rerum mearum. §. 34. 35.

CAP. X.

De Officiis hominis erga alios' intuitu
custodiendæ æqualitatis.

Fontes ad demonstrandas leges quorumlibet erga quoslibet. §. 1. 2. 3. 4. De æqualitate hominum naturali. §. 5. De æqualitate juris, ubi de lege indeveniente. §. 6. Æqualitas Hobbesii. §. 7. Leges alia. §. 8. 9. Disputatur circa ordinem sequentem. §. 10. ad finem.

CAP.

CAP. XI.

De Officiis hominis erga alios intuitu
Sermonis.

Sermo differt à signis, & lex inde fluens. §. 1.
 Signa quatuorplex. §. 2. Signa Sermonis sunt
 voces vel vocabula. §. 3. Vis vocabulorum oritur
 ab impositione. §. 4. 5. 6. Ex multis vocabulis fit
 Sermo integer. §. 7. Lex circa Sermonem. §. 8. 9.
 Quid veritas & quatuorplex? §. 10. De mendacio
 & falsiloquio. §. 11. De simulatione & dissimula-
 tione. §. 12. 13. 14. Quando tacere vel loqui debea-
 mus. §. 15.

Interpretatio quatuorplex. §. 16. Interpreta-
 tio legum. §. 17. Patrum & Scriptorum. §. 18.
 Interpretatio Sermonis. §. 19.

CAP. XII.

De Officiis hominis erga alios intuitu
damni intermittendi.

Dammum quatuorplex. §. 1. Lex intuitu damni.
 §. 2. Damnum fit I. Persona 1. per superbi-
 am. 2. Per contumeliam. §. 3. ad 10. 3. Per inju-
 riam, ubi exponitur, quid illa sit. §. 11. 12. Offen-
 dimus aliquem vel physicè, si interficimus. 13. 14.
 Vel moraliter. §. 15.

II. Damnum fit rei 1. Per furtum. 2. Si
 eam corrumpimus. §. 16. De Criminibus. §. 17.

Si damnum datum est, tunc reparandum est.
 §. 18. 19. 20. 21. Quomodo reparetur contumelia?

§. 22.

§. 22. *Quomodo cades?* §. 23. *Quomodo vulnus?* §. 24. *Quomodo damnnum moraliter datum?*
 §. 25. *Quomodo damnnum rei datum.* §. 26.

Damno opponitur id, quod est utile & commodum. §. 27. *Utilitas presens dicitur Donatio.*
 §. 28. *Donatio differt à Beneficio.* §. 29. *Lex intuitu Donationis.* §. 30. *Ad donationem vel perfectè vel imperfectè obligati sumus.* §. 31. 32. *De rebus innoxia utilitatis.* §. 33.

Beneficium & donationem sequitur Gratitude.
 §. 34.

CAP. XIII.

De Officiis hominis erga alios intuitu promiscuorum officiorum humanitatis.

Quid per hac officia intelligatur. §. 1. *Hac officia regulariter sunt imperfecta.* §. 2. *Per humanitatem intelligimus Beneficium.* §. 3. *Beneficium alteri fit I. si illum corrigimus.* §. 4. *II. si defendimus.* §. 5. *Obligatio ad defendendum alterum partim est perfectè a partim imperfecta.* §. 6. 7. 8. *III. si omni utilitati alterius succurrimus.* §. 9.

Gratitude fit vel animo vel re. §. 10. 11. 12. *Ingratus quis?* §. 13. 14. 15. *Dono & beneficio opponitur Exprobratio.* §. 16.

De Officiis hominis erga alios intuitu
appetitus Domini

Connexio. §. 1. Rerum creatarum autor est DE-
us. §. 2. Quae eas creavit propter necessitatem
hominis. §. 3. Inde homini argumentum & lex fit.
§. 4. Potestas utendi rebus in Communione pri-
mava omnium fuit in omnia. §. 5. Divisio rerum
supponit hominum conventionem propriam, non spe-
cialem divisionem DEI. §. 6. 7.

Dominium quid? & quotuplex. §. 8. A do-
minio communi distinguitur Communio vel negati-
va vel positiva. §. 9.

Res sunt vel in dominio vel in communiione vel
nullius. §. 10. Domini requisiti. §. 11. Queritur:
an res inexhausta utilitatis sint in dominio & que-
stio illustris de dominio maris. §. 12. ad 19. Subje-
ctum domini. §. 20. Ad dominium requiritur pos-
sessio. §. 21.

Modi possessionem acquirendi sunt vel prin-
cipales vel accessorii. §. 22. Principales vel origi-
narii vel derivativi. §. 23. Occupatio est modus
originarius. §. 24. Occupatio rerum immobilium.
§. 25. 26. Et mobilium. §. 27. 28. 29. Res mobiles
sunt vel ipse se moventes vel qua moventur ab aliis.
§. 30. Priores capiuntur per Venationem, Aucu-
pium & Piscatum. §. 31. 32. Posteriores confide-
rantur vel quatenus sunt thesauri. §. 33. Vel res
pro derelictis habitae. §. 34.

Modi

Modi derivativi fiunt per Alienationem. §. 35. Transfertur aliquid 1. expressè per Traditionem, Donationem, Testamenta, Contractus. 2. tacitè per usucapionem & successionem ab intestato. §. 36. 37. 38. De testamentis in specie. §. 39. 40. De successione ab intestato. §. 41. 42. 43. 44. 45. De Usucapione. §. 46. 47. 48. 49. 50.

Modi dominium acquirendi accessorii. §. 51. Accessoria principali accedunt vel intrinsecè in fructu, fœtu, alluvione: Vel extrinsecè, in edificio, chartâ, tabulâ, specificatione. §. 52. Rei aliena sit accessio vel per nostram industriam vel rei nostra. §. 53. Quid hic justum sit? exponitur per distinctiones. §. 54. 55. 56. 57. 58.

Res quæ sunt in Communione. §. 59.

Lex intuitu communionis negativæ. §. 60. Intuitu communionis positivæ. §. 61. Intuitu domini communis & simplicis. §. 62. Officia bonæ & malæ fidei possessoris. §. 63. 64. 65. 66.

C A P. X V.

De Officiis hominis erga alios intuitu Pactorum.

Connexio. §. 1. Conventio quid? §. 2. Consensus quid? & quotuplex §. 3. 4. 5. Qui consentire non possint. §. 6. 7. De efficaciâ erroris in conventionibus. §. 8. De dolo. §. 9. De metu. §. 10. 11. 12. De Violentiâ. §. 13.

357 *Cap. XXVII. De Applicatione*

que regulariter deesse intelligitur, ubi quid fieri non potest, nisi ipse peream.

28. Verùm in *negativis* iterum alii varias distinctiones adhibent, quærent quippe, an necessitas originem habeat à DEO, an à *malitiâ* hominum, & an medium evadendi suppeditetur ab *instinctu naturali*, an iterum à *malitiâ hominum*.

29. Si necessitas originem habet à DEO, & medium evadendi datur mihi à *naturâ*, tunc certe absque peccatò hoc facere possum. Quanquam enim periculum mihi advenerit à DEO, habeo tamen medium, quod mihi suppeditavit natura, quod idem est, ac dixeris, quod suppeditavit DEUS. Quandò verò medium mihi dicitur à *malitiâ* hominum, tunc injustè eòutor, quia ad violationem legis divinæ tendit.

30. Si autem necessitas oritur à *malitiâ* hominum sed medium evadendi à *naturâ*, licebit mediò uti, quanquam abs DEO fuerit interdictum. Non enim præsumitur DEUS in favorem alicujus nebulonis tam rigorosè mecum agere velle. Si verò medium oritur etiam à *malitiâ* hominum, tunc illud usurpare non licet, quia, ut alii dicunt, ego tacitè abnegavi numen divinum.

31. Hæ distinctiones facilè omnes quæstiones, quas alii proponere solent, tollere poterunt, quales præcipuæ sunt: *De nutrimento ex carne humanorum cadaverum. Ut plures serventur unius aut quorundam interitu. Ut quis se ipsum conservet alterius interitu. De eò, qui à tyrannò, nisi propriam vitam velit perdere, jubetur interficere hominem innocentem. De jure ad auferendas res alie-*

alienas in necessitate. De necessitate, qua jus concedit ad res alienas non pretiores nostris perdendi. An necessitas circa res nostras perdendas versans, simile jus in res alienas perdendas concedat. De destructione adium tempore incendii, & quæ sunt alia.

32. Sequitur *concurfus duarum diversarum obligationum*, illæ enim quandoque faciunt, ut leges ex unâ parte impleamus, ex alterâ verò earum obligationem planè intermittamus. Quia enim multæ leges naturales reperiuntur, quæ quidem invicem non pugnant, imò diversò tempore non tantùm commodè servari sed & impleri possunt, quibus tamen satisfieri nequit, si earundem impletio in idem temporis momentum incidit. Itaque per certas regulas docendum est, quænam lex cedat alteri, si duarum implementum fieri nequit. Istas autem regulas non ipsi fingemus, sed quas mutuabimur partim à Grotiò, partim ab aliis: hoc addimus, quòd illæ nonnunquam cum granò salis accipiendæ sint, quia secundum circumstantias nonnullæ aliquas partipoteru ut limitationes.

33. I. Regula esto: *Ea lex, que arctius ligat hominem, præfertur isti legi, que eidem vinculum laxius imponit*, quæ lex generalis esse poterit, quia sequentes reliquæ fermè omnes ex eâ rationes suas accipiunt. II. *Illud, quod tantùm permittitur, cedit ei, quod jubetur.* III. *Lex affirmativa cedit negativæ*, ratio hujus regulæ fluit ex natura harum legum, exemplum cape de eò, qui fidem fallit, ut dare possit beneficia. IV. *Obligatio imperfecta*

cedit obligationi perfecta. V. Obligatio nova cedit obligationi antiquiori. VI. Obligatio simplex vincitur ab obligatione duplici, licet simplex sit antiquior. VII. Quod faciendum est certò tempore, præfertur ei, quod quòvis tempore fieri potest. IIX. Quod permittitur, cedit ei, quod jubetur vel vetatur. IX. Quod jubetur, cedit ei, quod vetatur. X. Lex injungens beneficentiam cedit legi injungenti gratitudinem. XI. Voluntas inferioris potestatis cedit voluntati superioris. XII. Quò arctiori vinculo nos alicui jungimur, eò arctiori obligatione ipsi sumus addicti. XIII. Lex generalis cedit legi particulari, ceteris paribus. XIV. Pro ut cujusq; legis materia aliam legem nobilitate, utilitate aut necessitate superat, ita regulariter una alteri præponderat. &c.

34. *Accidit quandoque, ut homines mali ex cavillatoria explicatione legis prætendant, non peccasse in casu contra eam, ita & jam, ubi de applicatione legum pro operatione voluntatis loquimur, reprimendæ sunt istæ cavillationes tanquam mediæ, quibus in fraudem legis aliquid excogitatur.*

35. *Aliud tamen est facere aliquid in fraudem legis, aliud committere aliquid contra legem, quam differentiam optimè explicat jus Romanum hisce verbis. Contra legem facit, qui id facit, quod lex prohibet: in fraudem verò, qui salvis verbis legis sententiam ejus circumvenit. Fraus enim legi fit, ubi, quod fieri noluit, fieri autem non vetuit, id fit. Interim hujus fraudis Doctores quatuor species recensent: quod fiat commutatione 1. rerum. 2. personarum, 3. contrabuum. 4. modi contrabendi.*

36. Ultimò non præterire debemus aliquod **monitum**, quod apprimè sese accommodat non tantùm ad adquirendas leges naturales, sed & ad applicationem earum honestò modò suscipiendam. Scilicet ut quis ipse, antequam vocetur, exempla sibi fingat, vel ex historiis nonnulla sibi colligat, quibus ad applicandum uti possit. Hâc quippe viâ non duntaxat evadit exercitatus, sed & janua aperitur ad limitationes inveniendas, quæ in demonstrandis legibus adhuc incognitæ sunt. Sic & nos censuræ tuæ propediem commitemus, quid in tali exercitio præstiterimus in **Commentariò ad Comminæum**,

SUMMARIA TOTIUS OPERIS.

CAP. I.

De Jurisprudentiâ in genere.

Jus Natura est pars Jurisprudentiæ. §. 1. Quid Jurisprudentia? §. 2. Quid sit actio moralis? ubi de definitione hominis, & rationis, item de potentia anime rationalis; Intellectu & Voluntate. §. 3. 4. 5. 6. 7. Actio moralis est 1. vel justa vel injusta 2. vel honesta vel inhonesta. §. 8. 9. 10.

Expenditur Grotii distinctio inter jus pro lege & attributô personæ. §. 11. 12. Juris Synonymum est lex. §. 13. Quid Jurisprudentia? §. 14. Quid lex? §. 15. 16. Pœna quot modis sumatur. §. 17. 18. Quid obligatio? §. 19. 20. Quid significant dare & facere. §. 21. Primum principium Jurisprudentiæ. §. 22.

Legi subjectus solus est homo. §. 23. 24. 25. Quid Officium? §. 26. Quid justitia? §. 27. 28. 29. Legis divisio. §. 30.

CAP. II.

De Jurisprudentiâ Divinâ.

Quid sit Jurisprudentia Divina. §. 1. 2. Theologia quatuorplex. §. 3. Jus divinum dicitur universale. §. 4. Primum principium hujus juris. §. 5. Leges divine sunt vel naturales vel positive. §. 6. Divisio aliarum. §. 7. 8.

CAP.

CAP. III.

De Jure Naturæ in genere.

Quis Natura quid? §. 1. Autor hujus juris. §. 2. §. 3. 4. Leges naturales dicuntur & divina, universales, immutabiles. §. 5. 6. Bruta à jure natura excluduntur. §. 7. Homo sine jure natura vivere nequit, ubi, quid libertas? §. 8. 9. 10. 11. 12. Quomodo intellectus hominis concurrat ad jus natura, ubi quid Conscientia? §. 13. Quotuplex conscientia. §. 14. 15. 16. 17. Quomodo concurrat Voluntas. §. 18.

Actio in jure natura est vel justa vel injusta. §. 19. Actio justa est vel necessaria vel licita, ubi quid actio indifferens? §. 20.

Leges naturales sunt vel praeceptiva vel permissiva. §. 21. Utilitas hujus divisionis. §. 22. Obligatio legum naturalium. §. 23. Mala conscientia est pœna legum naturalium §. 24. Formantur regulæ aliquot ex precedentibus. §. 25. 26. 27. 28. 29. 30.

CAP. IV.

De Fundamentali lege Juris Naturæ.

Quid per eam legem intelligamus? §. 1. Requisitæ ejus. §. 2. 3. 4. 5. 6. Unde lex fundamentalis querenda? §. 7. Nimirum in actionibus hominis. §. 8. Solvitur objectio: an actio hominis possit simul esse norma & normatum? §. 9. 10. 11. Actio consideranda est secundum qualitatem subje-

subjecti seu hominis. §. 12. Hominis status integer & corruptus. §. 13. Disputatur: an status integer huc spectet. §. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. Diversitas hominis secundum hos status. §. 22. 23. 24. Questio: quomodo praecepta juris naturalis in statu praesenti pugnent vel conveniant cum illis in statu integro? §. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. Homo proponendus est secundum statum corruptum. §. 33. 34. Conditio hominis miserissima in praesenti statu. §. 35. 36. 37. 38. Homini Societas à naturâ est necessaria. §. 39. 40. Hominis inclinationes tam intuitu sui, quam in relatione ad alios. §. 41. ad 47.

Lex fundamentalis juris Naturae. §. 48. Quae examinatur secundum nostra requisita. §. 49. Lex fundamentalis Hobbesii. §. 50. ad 55. Grotii. §. 56. Scholasticorum. §. 57. 58. Juris Romani. §. 59.

C A P. V.

De Modô deducendi leges naturales ex lege fundamentali.

Connexio. §. 1. Quomodo juri divino competat Interpretatio & Applicatio. §. 2. 3. 4. 5. & in specie juri positivo. §. 6. 8. (Interpretatio legum quid? §. 7.) & juri naturae 9. De demonstratione. §. 10. 11. 12. Leges naturales ex lege fundamentali demonstranda sunt. §. 13. 14. 15. 16. Leges naturales sunt vel affirmativa vel negativa. §. 17.

CAP. VI.

De Societate & ejus effectu.

Quid Socialitas & Societas? §. 1. Societas est
 vel recta vel corrupta. §. 2. Convenientia &
 inconvenientia Socialitatis cum Societate. §. 3. 4. 5.
 Duo requisita ad aptè dividendam Societatem. §. 6.
 7. 8. 9. Societas conjugalis. §. 10. 11. Societas pa-
 rentum & liberorum. §. 12. Societas dominorum
 & Servorum. §. 13. De familiâ. §. 14. De Com-
 munitate. §. 15. De Vico & Civitate. §. 16. 17. 18.
 19. 20. De Republicâ. §. 21. 22. 23. De Societate
 simplici & compositâ. §. 24. 25. Respublica cum
 Communitate sunt effectus Societatum naturalium,
 §. 26. 27. 28. De distinctione inter Societates natu-
 rales & arbitrarias. §. 29. Examinatur distinctio
 inter Societates aequales & inaequales, ubi de Con-
 versatione. §. 30. 31. 32. Societas gentium. §. 33.
 34. 35. 36. *Quaestio una, an detur Societas hominis
 cum DEO?* §. 37. 38. 39. 40.

CAP. VII.

De modò deducendi obligationes seu
 officia hominum.

Quid obligatio erga Socium? §. 1. 2. Obligatio
 ista est vel perfecta vel imperfecta, ejusq; triplex
 acceptio. §. 3. 4. 5. 6. Coactus ad obligandum, quo-
 modò justè instituitur. §. 7. 8. 9. Status hominum
 naturalis vel civilis. §. 10. 11. Status naturalis quo-
 tplex. §. 12. Sciographia totius juris naturæ.
 §. 13. ad fm.

CAP.

CAP. IIX.

De officiis hominis erga seipsum intuitu
DEI, seu de Religione naturali.

DEum esse probatur ex ratione. §. 1. 2. 3. 4. 5. quomodo ex ratione inquirenda DEI essentia, ubi, quomodo DEUS dici possit iustus. §. 6. 7. Origo obligationis erga DEUM. §. 8. Religio quid? §. 9. Religio interna & externa. §. 10. Jus Naturæ requirit religionem internam. §. 11. 12. Religio est vel generalis per particularis, quæ ultima verum vel vera vel falsa. §. 13. 14. Religio generalis est religio naturalis. §. 15. Religio specialis est religio revelata. §. 16.

Leges, quæ veniunt ex obligatione religionis naturalis. §. 17. ad 26. Quis vir bonus? quis Atheus? §. 27. Atheismus differt à Gentilismo. §. 28. Athi sunt vel theoretici vel practici & priores vel crassi vel subtiles. §. 29. 30. 31.

CAP. IX.

De officiis hominis erga seipsum intuitu
Sociorum.

Homo debet esse Socialitati aptus & idoneus §. 1. Injungitur homini notitia sui. §. 2. 3. Officium hominis generale intuitu animi & corporis. §. 4. Speciale intuitu animi. §. 5. 6. 7. De bonis animi moralibus & naturalibus. §. 8. 9. 10. De bonis corporis & fortune. §. 11. Officium hominis intuitu corporis. §. 12.

Qua-

Questio. I. An homo sit obligatus ad vitam suam servandam? §. 13. 14. II. An sibi ipsi quis possit vitam eripere? §. 15. III. An vita pro patriâ, principe, patre, benefactore sit exponenda? §. 16. IV. An licitum sit, nos contra alterum defendere? §. 17. Ubi distinguitur inter Retorsionem. §. 18. 19. Et defensionem, circa quam dispiciendum, an aggressor habeat animum me interficiendi vel non. §. 20. Ubi quid posteriori casu licitum. §. 21. 22. Et quid priori casu, ubi persona, qua me aggreditur consideranda est, qua vel est princeps. §. 23. Vel minister principis aut alius vir necessarius. §. 24. Vel pater. §. 25. Vel dominus, benefactor, amicus &c. §. 26. De moderamine inculpata tutela. §. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33.

De defensione rerum mearum. §. 34. 35.

CAP. X.

De Officiis hominis erga alios' intuitu
custodiendæ æqualitatis.

Fontes ad demonstrandas leges quorumlibet erga quoslibet. §. 1. 2. 3. 4. De æqualitate hominum naturali. §. 5. De æqualitate juris, ubi de lege inventiente. §. 6. Æqualitas Hobbesii. §. 7. Leges alia. §. 8. 9. Disputatur circa ordinem sequentem. §. 10. ad finem.

CAP.

De Officiis hominis erga alios intuitu
Sermonis.

Sermo differt à signis, & lex inde fluens. §. 1.
Signa quotuplicia. §. 2. Signa Sermonis sunt
voces vel vocabula. §. 3. Vis vocabulorum oritur
ab impositione. §. 4. 5. 6. Ex multis vocabulis fit
Sermo integer. §. 7. Lex circa Sermonem. §. 8. 9.
Quid veritas & quotuplex? §. 10. De mendacio
& falsiloquio. §. 11. De simulatione & dissimula-
tione. §. 12. 13. 14. Quando tacere vel loqui debea-
mus. §. 15.

Interpretatio quotuplex. §. 16. Interpreta-
tio legum. §. 17. Paſtorum & Scriptorum. §. 18.
Interpretatio Sermonis. §. 19.

CAP. XII.

De Officiis hominis erga alios intuitu
damni intermittendi.

Damnum quotuplex. §. 1. Lex intuitu damni.
§. 2. Damnum fit 1. Persona 1. per superbi-
am. 2. Per contumeliam. §. 3. ad 10. 3. Per inju-
riam, ubi exponitur, quid illa fit. §. 11. 12. Offen-
dimus aliquem vel pbyſicè, ſi interſicimus. 13. 14.
Vel moraliter. §. 15.

II. Damnum fit rei 1. Per furtum. 2. Si
eam corrumpimus. §. 16. De Criminibus. §. 17.

Si damnum datum est, tunc reparandum est.
§. 18. 19. 20. 21. Quomodo reparetur contumelia?

§. 22.

- §. 22. *Quomodo cades?* §. 23. *Quomodo vulnus?* §. 24. *Quomodo damnum moraliter datum?*
 §. 25. *Quomodo damnum rei datum.* §. 26.

Damno opponitur id, quod est utile & commodum. §. 27. *Utilitas præsens dicitur Donatio.*
 §. 28. *Donatio differt à Beneficio.* §. 29. *Lex intuitu Donationis.* §. 30. *Ad donationem vel perfectè vel imperfectè obligati sumus.* §. 31. 32. *De rebus innoxia utilitatis.* §. 33.

Beneficium & donationem sequitur Gratitude.
 §. 34.

CAP. XIII.

De Officiis hominis erga alios intuitu promiscuorum officiorum humanitatis.

Quid per hac officia intelligatur. §. 1. *Hac officia regulariter sunt imperfecta.* §. 2. *Per humanitatem intelligimus Beneficium.* §. 3. *Beneficium alteri fit I. si illum corrigimus.* §. 4. *II. si defendimus.* §. 5. *Obligatio ad defendendum alterum partim est perfectà partim imperfecta.* §. 6. 7. 8. *III. si omni utilitati alterius succurrimus.* §. 9.

Gratitude fit vel animo vel re. §. 10. 11. 12. *Ingratus quis?* §. 13. 14. 15. *Dono & beneficio opponitur Exprobratio.* §. 16.

De Officiis hominis erga alios intuitu
appetitus Domini

Connexio. §. 1. Rerum creatarum autor est DE-
us. §. 2. Qui eas creavit propter necessitatem
hominis. §. 3. Inde homini argumentum & lex fit.
§. 4. Potestas utendi rebus in Communione pri-
mava omnium fuit in omnia. §. 5. Divisio rerum
supponit hominum conventionem propriam, non spe-
cialem divisionem DEI. §. 6. 7.

Dominium quid? & quotuplex. §. 8. A do-
minio communi distinguitur Communio vel negati-
va vel positiva. §. 9.

Res sunt vel in dominio vel in communiione vel
nullius. §. 10. Domini requisiti. §. 11. Queritur:
an res inexhausta utilitatis sint in dominio & que-
stio illustris de dominio maris. §. 12. ad 19. Subje-
ctum domini. §. 20. Ad dominium requiritur pos-
sessio. §. 21.

Modi possessionem acquirendi sunt vel prin-
cipales vel accessorii. §. 22. Principales vel origi-
narii vel derivativi. §. 23. Occupatio est modus
originarius. §. 24. Occupatio rerum immobilium.
§. 25. 26. Et mobilium. §. 27. 28. 29. Res mobiles
sunt vel ipse se moventes vel qua moventur ab aliis.
§. 30. Priores capiuntur per Venationem, Aucu-
pium & Piscatum. §. 31. 32. Posteriores confide-
rantur vel quatenus sunt thesauri. §. 33. Vel res
pro derelictis habitae. §. 34.

Modi

Modi derivativi fiunt per Alienationem. §. 35. Transfertur aliquid 1. expressè per Traditionem, Donationem, Testamenta, Contractus. 2. tacitè per usucapionem & successiorem ab intestato. §. 36. 37. 38. De testamentis in specie. §. 39. 40. De successione ab intestato. §. 41. 42. 43. 44. 45. De Usucapione. §. 46. 47. 48. 49. 50.

Modi dominium acquirendi accessorii. §. 51. Accessoria principali accedunt vel intrinsecè in fructu, fœtu, alluvione: Vel extrinsecè, in edificio, chartâ, tabulâ, specificatione. 52. Rei alienæ fit accessio vel per nostram industriam vel rei nostræ. §. 53. Quid hic justum sit? exponitur per distinctiones. §. 54. 55. 56. 57. 58.

Res que sunt in Communione. §. 59.

Lex intuitu communionis negativæ. §. 60. Intuitu communionis positivæ. §. 61. Intuitu dominii communis & simplicis. §. 62. Officia bonæ & malæ fidei possessoris. §. 63. 64. 65. 66.

CAP. XV.

De Officiis hominis erga alios intuitu Pactorum.

Connexio. §. 1. Conventio quid? §. 2. Consensus quid? & quotuplex §. 3. 4. 5. Qui consentire non possint. §. 6. 7. De efficaciâ erroris in conventionibus. §. 8. De dolo. §. 9. De metu. §. 10. 11. 12. De Violentiâ. §. 13.

De numero contrahentium. §. 14. An etiam per alios contrahere possimus? §. 15. An id, quod in mandato est, possimus revocare. §. 16.

De materia conventionum. §. 17. Circa quam rem convenire possimus? ubi de re possibili & impossibili. §. 18. Sententia Hobbesii. §. 19. De impossibilitate morali. §. 20. Quomodo res alterius promitti possit? §. 21. 22.

Modus promittendi duplex simulaneus & successivus. §. 23. Uterq; sit vel purè vel sub conditione. §. 24. Declaratur differentia inter conventionem successivam & conditionatam. §. 25. 26. Conditionibus adnumeratur adjectio loci. §. 27.

Leges nonnullæ circa conventiones. §. 28. 29. 30.

Conventio est I. vel simultanea vel conditionata vel successiva. §. 31. Quæ omnes vel gratuita vel onerosa. §. 32 II. vel tacita vel expressa. §. 33. Jus natura ignorat differentiam pacti & contractus. §. 34. III. conventio est vel publica vel privata. §. 35. IV. Conventiones vel pretia rerum præsupponunt vel non. §. 36. De conventionibus, quæ ineuntur super servitutibus. §. 37.

CAP. XVI.

De Officiis hominis erga alios intuitu Pretii & de Interpretatione Pactorum.

Causa pretii est rerum dominium. §. 1. Pretii origo, ubi de ejus divisione in vulgare & eminent. §. 2. De necessitate & antiquitate unius speciei

pre

pra altera. §. 3. Pretium est vel commune vel affectionis vel determinatum. §. 4. De pretio communi in specie. §. 5. Quid sit rei nobilitas, utilitas & raritas. §. 6. Quae affectiones inter se computantur. §. 7. Pretium affectionis. §. 8. Pretium determinatum. §. 9.

Lex intuitu pretii cujuscung;. §. 10. De lesione ultra dimidium. §. 11. 12. An in termino solutionis pecunia in eo valore sit solvenda, quo nunc est, an quo tempore promissionis erat? §. 13. Quid si tempore famis frumentum emitur & solutio differtur ad tempus ubi magna frumenti copia? §. 14. Quid, si rei vendenda vitia non indicentur? §. 15. Divisio conventionum pretia supponentium. §. 16.

De interpretatione pactorum & praecipue de interpretatione declarativa. §. 17. ad fin.

CAP. XVII.

De Officiis hominis erga alios intuitu Juramentorum.

Juramenta sunt accessoria obligationum praecedentium. §. 1. 2. Juramentum quid? §. 3. Juramentorum origo. §. 4. Jurandum est per DEum. §. 5. An licitum sit jurare per Creaturas? §. 6. An per principem, patrem, benefactorem jurare possimus? §. 7. Juramenta quae fiunt per dextram. §. 8. Per quem DEum jurandum sit? §. 9. Non jurandum temere. §. 10. Modus jurandi est vel essentialis vel accidentalis. §. 11. An permittendum illi sit juramentum, de quo pejeraturum esse

constat? §. 12. An Atbei ad juramenta sint adstringendi? §. 13.

Ab eo, qui jurat, animus deliberatus requiritur. §. 14. Lex intuitu illius, cui juratur. §. 15. de juramento dolo, metu & violentiâ extorto. §. 16. Juramenta circa rem impossibilem non valent. §. 17. De Juramentis, quæ sunt in alterius animam. §. 18. De dispensatione juramentorum. §. 19.

Juramento opponitur Perjurium & huic juramentum nullum. §. 20. An ille sit perjurus habendus, qui contra istud, quod in juramento promissit, efficit aliquid? §. 21. An vis & obligatio juramentorum transeat ad heredes? §. 22.

De Interpretatione juramentorum. §. 23. De cavillationibus & reservationibus mentalibus. §. 24. Cum Juramentis affinitatem habent obtestatio & contestatio. §. 25. Divisio juramentorum. §. 26.

CAP. XIIX.

De Officiis inter Conjuges.

CONNEXIO. §. 1. 2. 3. Quid sit matrimonium, conjugium, nuptiæ? §. 4. Necessitas conjugii. §. 5. 6. 7. Lex inde veniens. §. 8. 9. 10. Finis Societatis conjugalis. §. 11. Qui duplex est, vel primarius vel secundarius. §. 12. Qualis finis sit procreatio liberorum? §. 13. Et qualis expletio libidinis, & fines reliqui? §. 14. Lex, ex fine principali oritur. §. 15. Ejus limitationes. §. 16. Quas invenimus

I. intuitu sexus, ut persona sint diversi sexus. §. 17.

II. In-

II. Intuitu capacitatis quoad aetatem. §. 18. De conjugis, que contrahuntur in ultimo vite articulo. §. 19. De impotentiâ. §. 20. 21.

III. Intuitu consensus, ubi, an consensus, an concubitus faciat nuptias? §. 22. Consentire nequeunt, quibus Intellectus & Voluntas deficit. §. 23. De Errore. §. 24. 25. De Dolo. §. 26. De Metu & Violentiâ. §. 27.

IV. Intuitu numeri contrahentium, ubi de polygamiâ muliebri, & matrimonio cum jam nupta. §. 28. De polygamiâ virili. §. 29. 30. De monogamiâ, & polygamiâ successivâ. §. 31.

V. Intuitu conjunctionis, an omnibus licitum sit contrahere inter se matrimonium? ubi de religione & consanguinitate. §. 32. Causa prohibitionis in linea rectâ. §. 33. 34. 35. Fundamentum pudoris est incertum. §. 36. Nostra causa prohibitionis proponitur. §. 37. De prohibitione in lineâ obliquâ. §. 38. Et in affinitate. §. 39. Utilitas ex nuptiis propinquorum. §. 40.

Forma conjugii, ubi, an Societas conjugalis duret per dies vite? §. 41. An & invitâ alterâ, postquam fini satisfactum est, una pars recederi possit? §. 42. 44. De cohabitatione momentaneâ. §. 43. An & contra pactum Societas hæc solvi possit? §. 45. De solutione per Divortium. §. 46. 47.

De nuptiis minus solemnibus seu Concubinatu. §. 48. 49. 50. 51.

Obligatio in hac Societate est vel generalis vel specialis. §. 52. Officium generale. §. 53. Offici-

um speciale mariti. §. 54. 55. Officium speciale mulieris, ubi de adulterio. §. 56. 57.

Contraria matrimonii sunt congressus, ubi finis aliquis secundarius intenditur, & sunt Incestus, Adulterium, Scortatio, stuprum, fornicatio & Sodomia. §. 58. An ad conjugium non sufficiat finis secundarius sine principali postposito vel intermisso. §. 59. 60.

CAP. XIX.

De Officiis Parentum & Liberorum.

O*Rigo hujus Societatis. §. 1. 2. 3. 4. Finis hujus Societatis & officium intuitu parentum. §. 5. Educatio liberorum quomodo sese exerat? §. 6. 7. In quo consistat patria potestas? §. 8. An parentes habeant jus in vitam liberorum. §. 9. Et in bona liberorum §. 10. Cui individuo ex parentibus competat potestas? §. 11.*

Adbuc aliqua de fine hujus Societatis §. 12. officium liberorum erga parentes. §. 13. 14. De adoptione liberorum. §. 15. De exheredatione liberorum. §. 16. 17. An liberi necessario consensum parentum habere debeant ad nuptias. §. 18.

CAP. XX.

De Officiis Dominorum & Servorum.

G*eneralia de hac Societate. §. 1. Finis hujus Societatis. §. 2. Officium Domini. §. 3. Potestas in Servos. §. 4. Officium Servi. §. 5. An den.*

dentur Servi naturâ? §. 6. *Quid dominus acquirit per Servos?* §. 7. *An Servus extra rem familiarem obligatus sit domino?* §. 8. *An Servi ad servitum dominorum tolerandam obligati sint?* §. 9. *An dominus defendere debeat Servos, & ægros sustentare?* §. 10. *An dominus mercedem pro damno dato retinere possit? & an mandata illicita dominorum servi exequi teneantur?* §. 11. *Quamdiu servitus duret?* §. 12.

CAP. XXI.

De eô, quod juris est in Familiâ.

Connexio. §. 1. *Quis sit caput familie.* §. 2. *Qualis vis coactiva sit in familiâ?* §. 3. *Quomodo res fuisset disposita, si una mansisset familia?* §. 4. *Qualis obtinuerit vis coactiva in familiâ segrege.* §. 5. *An mulier etiam possit appellari caput familie.* §. 6. *Quis obligaverit patrem, matrem, dominum vel dominam, si & ipsi obligationi non satisfecerunt?* §. 7. *De vi coactiva orta Communitate.* §. 8. 9. *De vi coactiva orta Republicâ.* §. 10.

CAP. XXII.

De causâ impulsivâ constituendæ Reipublicæ & inæqualitate inde proveniente.

Connexio. §. 1. 2. *Origo Reipublicæ repetitur ab origine familie.* §. 3. *Et communitatis, quæ erat vel Vicus vel Civitas, earumq; differentia.* §. 4. *Fi-*

nis Communitatis. §. 5. Constituta communitate intravit in eam malitia hominum. §. 6. Inde ad obtinendam beatitudinem de nonnullis medijs solliciti erant. §. 7. Inter quæ sola obtinuit inæqualitas. §. 8. Si malitia non accessisset, neg, Respublica exorta essent. §. 9. An homo rapiatur à natura ad Rempublicam? §. 10. Origo Reipublica est necessitas. §. 11. An melius fecissent gentes, si unicam placuissent Rempublicam. §. 12. 13. Finis Reipublicæ in eum collatus est, qui eidem præst. §. 14. Finis seu beatitudo Reipublica in quo consistat? ubi simul de nova differentia Civitatis & Vici. §. 15. Solvitur objectio. §. 16. An literati, an mercatores ad Rempublicam requirantur. §. 27.

Cui jus competat potestatem aliquam Reipublica præficiendi? §. 18. 19. Meditatio aliorum de constituenda Republica per duo pacta & decretum unum. §. 20. Questio: Unde primò Majestas fuerit? §. 21. 22. 23. 24. 25. 26: An illa sit Respublica appellanda, in qua Princeps non præsens est? §. 27.

De constituta inæqualitate cum origine Reipublicæ. §. 28. 29.

CAP. XXIII.

De qualitate & quantitate Reipublicæ.

Qualitas consistit in formâ Reipublicæ, & unde hæc petenda? §. 1. Quid Respublica absoluta? ubi de Tyrannide & regnis despoticis. §. 2. 3. Respublica limitata quid? §. 4. De Republica regulari & ir-

Et irregulari. §. 5. Quid sit Respublica mixta? §. 6. 7. Et quid systema fœderatorum? §. 8. De duabus divisionibus Reipublicæ. 1. simplicis & compositæ. 2. & simplicis atq; mixtæ. §. 9. Questio: quæ ex his formis alteri sit præferenda? §. 10.

Qualitas Rerumpublicarum in quo consistat?

§. 11. Et quæ alteri sit præferenda? §. 12. Ad Rempublicam constituendam Vicus etiam sufficit. §. 13. De Republicâ dividuâ & individuâ. §. 14. Monitum aliquod intuitu quantitatis ex numero imperantium. §. 15. De Monarchiâ & Polyarchiâ, hisq; oppositâ Anarchiâ. §. 16. De Monarchiâ historicâ. §. 17. De Monocratiâ, Polycratiâ, Aristocratiâ, Democratiâ, Oligarchiâ & Ochlocratiâ. §. 18. 19. Quæ ex quatuor prioribus alteri præferenda sit? §. 20.

Utilitas nostræ divisionis in formale & materiale Rerumpublicarum. §. 21. Sententia nostræ de Republica universali, de politia & de Republica libera. §. 22.

C A P. XXIV.

De Affectionibus Reipublicæ.

Affectiones Rerumpublicarum unde sumende?

§. 1. De origine earum, & an de qualitate, an de quantitate primò convenerint populi? §. 2. De Republicâ electivâ & successivâ. §. 3. Et de patrimoniali & usufructuaria. §. 4. De modo eligendi, unde electio vel libera vel restricta. §. 5. De Interregno. §. 6. Si de successione lis oriatur, cui potestas decidendi eam competat? §. 7.

De

De mutatione, & in quo ea consistat. §. 8. 9. Questio: an illud, quod gestum est, per mutationem tollatur? §. 10. De mutatione, qua fit per vim. §. 11. 12. An acta invasoris, depulso eo, adhuc obligent? §. 13.

De modo regiminis, ubi de Republica recta & corrupta. §. 14. Quomodo Republica corrupta succurrendum? §. 15. De Rebus publicis sanis & morbidis. §. 16. Duae quaestiones. I. Quomodo morbo praecurrendum? seu, quomodo prudenter regimen instituendum? II. Quomodo morbus, qui jam intravit, iterum prudenter corrigendus? §. 17. 18.

De interitu Rerum publicarum, & quomodo ille accidat. §. 19. 20.

C A P. XXV.

De Juribus & Officiis summorum Imperantium.

Ultra Imperantium, quae sint? §. 1. Regalia sunt naturalia majestatis. §. 2. 3. Regalium divisiones aliorum. §. 4. 5. Et divisio nostra. §. 6. 7. Proverbium: quod vult Princeps, illud vult Civitas, quomodo intelligendum? §. 8. 9. 10. De imperio in personas & res subditorum seu regali communi. §. 11. Et officio principis inde pullulante. §. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. De principis Machiavellistarum & Monarchomachorum. §. 19.

Ad regalia specialia refertur primò quod venit ex fine Republicae uno scilicet justitià quod est Jus legislativeum. §. 20. Principis,

offi-

officium circa id §. 21. 22. *Lex an ferenda sit circa Locomotivam?* §. 23. *Lex fertur ad restringendos actus morales, & qui hic iterum excludantur.* §. 24. 25. 26. 27. *Essentiale legis pœna est.* §. 28. *Quæstio: an par à pari panam sumere possit?* §. 29. *Pœnæ expositio materialis, quæ vel vulgaris vel propria.* §. 30. *Finis pœnae propriè dictæ.* §. 31. *Quomodo pœna determinanda.* §. 32. 33. 34. *Potestas absolvendi à pœna.* §. 35. *Ex hoc regali venit potestas constituendi magistratus.* §. 36. *Due quæstiones: An detur pœna injusta? & an quis seipsum vindicare possit?* §. 37. *Laudatur argumentum ab officio boni medici ad officium boni legislatoris.* §. 38.

Alterum regale speciale veniens ex fine Reipublicæ altero est intuitu defensionis & offensionis, principisq; officium circa istud. §. 39. 40. 41. 42. *Ubi quæstio: an princeps Civem dedere possit.* §. 42. *De jure Conventionum & legatorum.* §. 43.

Regalia restringuntur principibus in forma limitata per leges fundamentales, ubi de earum interpretatione. §. 44. *Officium principis in statu limitato.* §. 45. *Quod aeducitur ulterius.* §. 46. 47. 48.

De jure principis circa sacra. §. 49. 50. 51.

CAP. XXVI.

De Officiis & Juribus Parentum.

ORdo. §. 1. *Parentes, subditi & Cives quomodo conveniant & distinguantur?* §. 2. 3. *Ufus distin-*

stinctionis. §. 4. Quomodo quis Civis fiat. §. 5. Questio: an quis possit fieri subditus vel Civis reservata libertate, se non obtemperare velle legibus Republica. §. 6. De homagio. §. 7.

De officiis Civium intuitu regalis communis. §. 8. 9. Ubi simul: que sit voluntas principis justa, que injusta? §. 10. 11. 12. Quomodo injusta voluntas cognoscatur? §. 13. 14. Questio: an injuriis principis resisti possit? §. 15. Questio alia: an cives rationes possint postulare à principe? §. 16. De majestate reali & personali. §. 17. 18. An princeps deponi possit? §. 19. 20. An princeps interfici possit? §. 21. Alia questio: An mandatum superioris injustum exequi quis possit sine peccato? §. 22.

Officium Civium intuitu Justitia. §. 23. Intuitu defensionis & offensionis. §. 24. Questio: an jussu principis rectè quis militet in bello injusto? §. 25. De officiis magistratum. §. 26. 27. De corporibus subordinatis. §. 28. Quomodo quis desinat civis esse? §. 29. Quod sit vel voluntariè. §. 30. vel coactè per exilium. §. 31. 32. Et per deditionem. §. 33. Questio: an Civis è Republica expelli possit? §. 34.

De officiis & juribus Civium in statu limitato. §. 35. 36. 37. 38.

CAP. XXVII.

De jure Gentium in Pace.

Questio: an speranda fuisset Societas gentium, si una mansisset Respublica? §. 1. Item: an Societas gentium rectè appelletur Societas? ubi de fine

finæ jus. §. 2. Jus gentium ad quam partem Jurisprudentiæ sit referendum? §. 3. 4. 5. Quomodo leges gentium sint demonstranda, quod explicatur per distinctionem inter tempus belli & pacis. §. 6. Leges gentium tempore pacis. §. 7. 8. Jus & obligatio gentium vel perfectè vel imperfectè sese exerunt. §. 9. Quid, si jus postuletur imperfectum? §. 10. 11. 12. 13. An princeps unus jurisdictionem in territorio alterius acquirere possit per præscriptionem? §. 14. De præcedentiâ inter gentes. §. 15. 16. 17. 18.

CAP. XXIIII.

De jure Gentium in Bellô.

Quid bellum? & unde? §. 1. Bellum est status extraordinarius. §. 2. Quis hostis? §. 3. Justitia duelli. §. 4.

Partitio belli. I. in offensivum vel defensivum. §. 5. II. in justum vel injustum. §. 6. An interesse sit justa causa belli? §. 7. An metus, & cupiditas regnandi? §. 8. An bellum ex utraq; parte justè generatur? §. 9. De causis belli justis, provocatoriis & justificis. §. 10. III. Bellum est vel publicum vel privatum. §. 11. IV. Bellum est vel solenne vel minus solenne. §. 12. V. Bellum est vel proprium vel auxiliare, ubi questio: pro quo bellum licitè suscipiatur. §. 13.

De origine belli. §. 14. 15. Bellum licet §. 16. Sed pax præfertur bello. §. 17. Quod sit per conventiones, & arbitros. §. 18. Per jus repressaliarum. §. 19.

De indictionis fines §. 20. 21. 22. Indictio pura. §. 23. Et conditionata §. 24. Indictio post tempus. §. 25. De solennibus indictionis §. 26. Ab indictione differt belli proclamatio. §. 27.

Quot modis bellum incipiat? §. 28. Belligerrantes ad certas leges sunt adstricti. §. 29. De fine belli. §. 30.

De jure in bello injusto. §. 31. De jure in bello justo sine defensione. §. 32. 33. Cum defensione. §. 34. Regula Grotii circa jus in bello. §. 35. 36. Et aliorum. §. 37. Regula nostræ. §. 38. 39. Vim vi repellere licet. §. 40. Addendum tamen cum temperamento. §. 41. Quot modis se exerat temperamentum? §. 42. De licentia interna & externa, seu jure interno & externo. §. 43.

Persona innocentes in bello maneant immunes. §. 44. Nocentes nocent vel moraliter vel physice. §. 45. De jure in milites. §. 46. Questio: quali nece hostes afficiendi sint? §. 47. Item: an percussoribus versus hostem uti liceat? §. 48. De jure in Civēs. §. 49. Quid juris in hostem captivum? §. 50. De victo, captivo & dedito. §. 51. Captivus fit belli servus. §. 52. 53. De temperamento circa victos. §. 54. De temperamento circa deditos. §. 55. Deditio pura & conditionata. §. 56. Deditio fit vel hosti vel non hosti. §. 57. 58. An deditio pura ex jure natura defendi possit? §. 59. Temperamentum deditiois conditionata. §. 60.

Temperamentum circa res, ubi distinguitur inter res captas & capiendas §. 61. Circa res capiendas. §. 62. 63. Circa res captas. §. 64. Circa

res

res incorporales seu iura. §. 65. 66. De rebus, quae quando servari nequeunt §. 67. 68. *Quaestio una: quomodo res capta censeatur? ad quam respondetur pro distinctionem inter rem capere & possidere. §. 69. 70. Quaestio alia: An capta censeatur regio, si exercitus non eò animò eam fuerit ingressus? §. 71. Item: Cumam res captae adquirantur. §. 72. 73. 74. 75. 76.*

De Temperamentò belli adversus illum, qui hostis non est, fieri tamen poterit per subsequenti- am. §. 77. 78. 79. 80. An habeat gens justam belli rationem adversus eam, qua rem ad bellum gerendum idoneam alteri suppeditat? §. 81. An ius habeat gens una in bello ad rem alterius, qui non est hostis? §. 82. 83.

De Temperamentò circa fidem in bello. §. 84. De stratagematibus, ubi de mendacio & falsiloquio in bello. §. 85. 86. 87. Quaestio: quomodo hosti fides sit habenda. §. 88.

De analogo belli seu bello minus solenni. §. 89.

De illis, qui sunt medii in bello, seu neutralibus. §. 90. temperamentum belligerantium versus eos. §. 91. 92. 93. officium neutralium. §. 94.

De postliminio. §. 95. 96. personarum. §. 97 rerum. §. 98. 99. integri populi. §. 100.

CAP. XXIX.

De Jure gentium circa Conventiones.

ORdo. §. 1. quid conventio inter gentes? & quotuplex? §. 2. de conventionione publicâ & privatâ. §. 3. De naturali & præter-naturali. §. 4. de æquali & inæquali. §. 5. 6. de reali & personali, ubi questio simul, an conventio pacta exsistat mortuo principe? §. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 14. Ex quo dignoscendum, an conventio publica an privata à gentibus fuerit inita? §. 13.

Nova conventionum divisio inter gentes, in conventionem tempore pacis & tempore belli. §. 15. expenditur Grotii divisio conventionum §. 16. 17. 18. Conventio fit vel autoritate & jussu imperantis, vel sine eo. §. 19. De Differentia fœderis & pactionis. §. 20.

In conventionibus pacis primò obtinet fœdus. §. 21. Nonnulla questiones, quarum I. An princeps fidem in fœdere datam possit revocare, si istud pugnet cum utilitate reipublica sua? §. 22. II. An illa pacta valeant, qua contraxit princeps, cui regale fœderum ademptum est? §. 23. III. An unius partis perfidia liberet alteram ab obligatione? §. 24. IV. Quis socius alteri in contradictione sit preferendus? §. 25. 26. 27. 28. 29. V. An fœdus aliquod tacitè revocatum intelligatur? §. 30.

In conventionibus pacis secundo obtinet sponsio §. 31. Officium Sponsorum ante sponsonem, ubi

de sponsione purâ & conditionatâ. §. 32. 33. 34. post
sponsionem. §. 35. *Questio: Adquid obligatus sit prin-
ceps, si sponsionem ratihabere nolit?* §. 36. De dedi-
tione passivâ §. 37. *Quomodo obligatus sit princeps
ad sponsionem ratihabendam?* §. 38.

De conventionibus in bello §. 39. *Fides in
bello est I. vel expressa vel tacita vel præsumta* §. 40.
II. *Vel publica vel privata* §. 41. *An fides privata in
bello obliget?* §. 42. *Quousq; sese extendat pote-
stas privatorum circa fidem privatam?* §. 43. *An
privati, si infide præstanda negligentes sint, à suis
potestatibus cogendi sint eam implere?* §. 44. *an
alter principem propterea adstringere possit?* §. 45

Ordo sequentium intuitu fidei publica §. 46.
47. *An pacta, manente bello, sint valida?* §. 48. 49.
I. *De Induciis* §. 50. *Differentia inter pacem &
inducias* §. 51. *Quandò incipiant inducia* §. 52.
*De eo, quod commissum est ob ignorantiam inducia-
rum* §. 53. *Quid liceat tempore induciarum.* §. 54
55. *Si rumpantur inducia* §. 56. II. *De jure com-
meandi* §. 57. III. *De captivorum redemptione* §. 58.

• *De pactis pacem reducentibus, ubi I. de pacis
pactione.* §. 59. *An pacem jam factam rumpere
possit gens una.* §. 60. 61. 62. *An contra amicitiam
sit, suscipere eos, qui ex alterâ ditione in alteram
migrare volunt.* §. 62. II. *De Sorte* §. 63. 64. III.
De certamine condicito §. 65. IV. *De arbitris* §. 66.
67. V. *De deditioe pura seu arbitri sumptione*
§. 68. VI. *De Obsidibus.* §. 69. 70. *Quale jus sit in
obsides*

obsides. §. 71. *An Civitas civem in obsidem cogere possit?* §. 72. *An obses in aliam causam rectè retineatur?* §. 73. 74. *De obside dato à captivo* §. 75. VII. *De pignoribus* §. 76. 77. IIX. *De jure prætensionum & rerum dependentium* §. 78.

De interpretatione conventionum publicarum. §. 79. 80. 81. 82. 83.

CAP. XXX.

De jure Gentium circa Legatos.

Quis legatorum aspectus et ad jus natura? an ad jus voluntarium? §. 1. 2. *Legatus quis?* §. 3. *qui duplex est, vel habens representativum vel non.* §. 4. *Utilitas hujus divisionis intuitu præcedentia & honoris.* §. 5. 6. 7. *Civilitas inter legatos solita, est juris voluntarii.* §. 8. 9.

Regula generalis ad deducendam Civilitatem intuitu Legatorum §. 10. 11. *cautela inde fluens pro legato* §. 12. *pro principe ad quem missus est.* §. 13. *limitatio aliqua ubi de actibus legationis publicis & privatis* §. 14. *legati, licet invocati fuerint ad actum privatum non semper comparere solent* §. 15.

Observationes speciales intuitu principis, cui missus est. §. 16. 17. *Intuitu legati advenientis* §. 18. 19. *Intuitu vifitationis* §. 20. *intuitu alimentorum* §. 21. *De ministrò ceremoniarum* §. 22. *an legatus illius*

illum principem, apud quem negotiatur, precedere possit? §. 23.

De Civilitate legatorum versus principes §. 24.

De titulis illis non derogandis §. 25.

Controversia illustris intuitu tituli excellentia. §. 26. 27.

De Ceremoniis legatorum inter se intuitu precedentia. §. 28. & Visitationis. §. 29. 30. 31. De visitatione reciproca. §. 32.

De subdivisione legatorum, ubi de Ambassadoribus & Residentibus eorumque differentiâ. §. 33. 34. de illis, qui dicuntur Envoyés. §. 35. De Agentibus. §. 36. De Plenipotentariis §. 37. De Commissariis. §. 38. De Consulibus. §. 39. De Secretariis legationum. §. 40. qui ex his habeant representativum qui non? §. 41. Qui ex representantibus sint primi vel secundi ordinis. §. 42.

An plures mitti possint legati. §. 43. 44. 45. 46. 47. An unus legatus pro diversis principibus negotiari possit? §. 48. 49. De legato honorario §. 50. An fœmina illustris possit esse legatus? ubi de ambassadrice, §. 51. De legato obedientia. §. 52.

De Protectoribus, §. 53. 54. De Nunciis. §. 55. De Heroldis & Tubicinibus. §. 56.

De personâ legati. §. 57. & ejus nativitate. §. 58. aetate. §. 59. virtutibus. §. 60. studiis. §. 61. 62. Qualis princeps legatos mittere possit. §. 63. 64. 65. 66. Ad quem legatus mittendus sit. §. 67.

De re, propter quam mittuntur, §. 68. de instructione. §. 69. De literis Credentialibus seu creditivo. §. 70. 71. 72. De Mandato §. 73. 74.

cum quo negotia suscipere debeat. §. 75. De Tractatibus. §. 76. 77. 78. 79. 80. 81. De literis memorialibus. §. 82. De Conferentiis. §. 83. de audientiâ. §. 84. 85. 86. quâ linguâ legati in negotiis utantur. §. 87.

De origine legatorum. §. 88. 89. De necessitate legatorum. §. 90.

De inviolabilitate legatorum representantium. §. 91. 92. de legatis nocentibus & innocentibus. §. 93. de legatis rogatis & sagatis. §. 94. de inviolabilitate legati innocentis rogati. §. 95. legato violato offerenda est satisfactio. §. 96. de inviolabilitate legatorum innocentium sagatorum. §. 97. 98. Quot modis legati noceant? §. 99. De legato, qui nocuit injussu principis, ubi de differentiâ criminis levis & atrocis. §. 100. 101. 102. de legato, qui nocuit ex jussu principis. §. 103. si princeps aliquid commiserit inscio legato. §. 104. De legato, qui nocuit privato alicui. §. 105. De inviolabilitate legatorum non representantium. §. 106. Dominus & familia legati sunt inviolabiles. §. 107. De inviolabilitate legatorum intuitu tertii. §. 108.

De admissione legatorum & salvo conducto. §. 109. Quando desinat munus legationis. §. 110.

CAP. XXXI.

De Officiis viventium erga mortuos.

*U*l*l*us sepultura ex hypothesi Grotii. §. 1. Platonis justitia triplex. §. 2. ejus usus. §. 3. Quid faciendum cum hominibus, si mortui sunt. §. 4. In quo consistat officium viventium erga mortuos. §. 5. Quomodo cadaver sit reponendum. §. 6. de jure sepul-

sepultura, & an demonstrari possit ex jure natura. §. 7. 8. 9. confirmatio sententiæ nostræ per sententiæ alterius. §. 10.

CAP. XXXII.

De Applicatione legum naturalium.

Applicationis necessitas & utilitas. §. 1. Applicatio quid? §. 2. Deciditur controversia, quomodo jus natura spectet ad Ictos. §. 3. Applicatio sumitur vel pro operatione Intellectus vel Voluntatis. §. 4. Ad felicem operationem intellectus requiritur notitia legum naturalium. §. 5. duo requisita ad acquirendam istam notitiam. §. 6. 7. De Circumstantiis moralibus §. 8. De antecedentibus & consequentibus. §. 9.

De Applicatione advocatorum & judicum.

§. 10. De modo litigandi in statu naturali. §. 11. 12. 13. 14. in statu Reipublicæ. §. 15.

Applicatio pro operatione voluntatis. §. 16. homo cognitionem officii sui haurit ex triplici fonte. §. 17. Convenientia juris natura cum jure positivo. §. 18. Nulla statuenda est repugnantia inter hæc duo jura. §. 19. 20. 21. De jure humano. §. 22.

Duo sunt modi, quibus ab obligatione juris natura quandoque solvimur. §. 23. Necessitas triplex. §. 24. Necessitas non habet legem. §. 25. Quomodo hæc regula applicanda. §. 26. 27. 28. 29. 30. 31. Questio quæ lex in concursu duarum obligationum sit implenda, & quæ non. §. 32. 33. Quomodo fraus fiat legi? §. 34. 35. Admonitio ad praxin juris natura. §. 36.

SOLI DEO GLORIA.

ERRATA.

PAg. 17. §. 36. lege. infantiaē. pag. 18. §. 46.
 quot. p. 27. §. 12. educationem. p. 28. §. 22.
 degunt. p. 45. §. 9. ciebunt. p. 49. §. 21. semel. p.
 57. §. 2. omnino. pag. 59. lin. 2. disposito. & § 12
quaestiones dele. pag. 61. §. 17. humanarum. p. 64.
 §. 12. defensionī. p. 70. lin. 1. Societate. p. 75. §. 8
 proprietatem. p. 78. lin. 2. damnum & §. 17. po-
 testatis. pag. 81. §. 30. ipsaē iē. p. 86. lin. 18. posses-
 soris & §. 51. adeptus sum. p. 96 §. 18. presum-
 sit. p. 99. lin. ult. expedit. p. 106. §. 9. ea minatur
 p. 118. §. 17. tam physicam quā moralem. p. 123.
 §. 3. vindicat. p. 122. §. 24. retrahere. p. 143. §. 49.
dele non. p. 147. lin. 5. partim. p. 155. lin. 4. alen-
 dis. p. 159. lin. 14. quæ. p. 162. lin. 26. aequalitate.
 p. 168. lin. 9. proveniente. p. 169. lin. ult. fuit. p.
 176. §. 15. mansisset. p. 185. §. 4. adempta. p. 198. §.
 6. concilium. p. 219. lin. 1. nimirum. p. 231. §. 7.
 fit. p. 232. §. 9. conferant. p. 238. §. 23. immanens
 pag. 249. §. 15. formas absolutas p. 271. §. 62. fon-
 tes. pag. 272. §. 66. dicuntur. p. 316. lin. penult.
 tota ea. p. 321. lin. 4. certum est. p. 331. §. 56. pos-
 sint. p. 333. lin. 7. quamdiu & lin. ult. princeps.
 p. 337. §. 78. præterea. p. 340. lin. 1. perire.

Sic & Benevolus Lector pro dexteritate sua §.
 17. Cap. XVI. in Praefatione emendatum corriget.

RECORD OF TREATMENT, EXTRACTION, REPAIR, etc.

Pressmark: 877 . D -15

Binding Ref No: 107193/5

Microfilm No:

Date	Particulars
JANUARY 1997	<p>Chemical Treatment</p> <p>Fumigation</p> <p>Deacidification Mag Bi carb</p> <p>Lamination 8½ gsm TISSUE</p> <p>Solvents</p> <p>Leather Treatment Book Refurbished Wash Saddle Soap, Pottasium Citrate Starch Paste, British Museum, Leather Dressing, Spirit Dye</p> <p>Adhesives ANIMAL GLUE (FWD)</p> <p>Remarks SEWN ON MEETING EDGES OF ARCHIVAL RAG ENDLEAF.</p>

CEORIC CHIVERS. 1997

